

ROZ
VOJ
OV
RA

GLOBÁLNÍ PROBLÉMY A ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE

TÉMATÁ, O KTERÁ SE LIDÉ ZAJÍMAJÍ

MANUÁL

GLOBÁLNÍ PROBLÉMY A ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE

TÉMATĀ, O KTERĀ SE LIDÉ ZAJÍMAJÍ

Vydal:

Člověk v tísni, o.p.s.

Sokolská 18, 120 00 Praha 2

www.clovekvtsni.cz

v rámci projektu *Globální problémy a rozvojová spolupráce – aktuální téma pro česká média a veřejnost v gesci Ministerstva zahraničních věcí ČR*

Aktualizované druhé vydání.

Projekt byl podpořen z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR.

© Člověk v tísni, o.p.s., 2008

Editoři:

Marie Hokrová

Sylva Táborská

Titulní fotografie:

Martin Šimáček

Grafická úprava a sazba:

Pavel Lukšan (elements ds)

Vypalování CD:

Diskus dataservis, spol. s r.o.

Na přípravě textů se podíleli:

Barták, Miroslav, PhDr., PhD. (1.5)

Bělohoubek, Ivo, M.A. (1.8, 2.2, 2.3)

Broža, Michal, Ing. (2.1, 2.2, 2.3)

Brychtová, Markéta (3.7)

Čermák, Zdeněk, RnDr., PhD. (1.2)

Ehl, Martin, PhDr., PhD. (1.4, 1.8, 2.1, 2.2, 2.3)

Exnerová, Věra, PhDr. (1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.9, 2.4, 3.4, 3.6.1)

Hlavičková, Zuzana, PhDr. (3.3, 3.4)

Chlebeček, Tomáš (1.1, 1.7, 1.8, 1.9, 2.2, 2.3)

Jelínek, Petr, PhDr. (3.4, 3.6)

Kaplan, Michal, Ing. (1.9, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.4, 3.5)

Konečný, Martin, Bc. (1.1, 1.8, 2.2, 2.3)

Kotecký, Vojtěch, Mgr. (1.6, 2.2, 2.3)

Lebeda, Petr, Ing., M.A. (1.7, 1.8, 2.2, 2.3)

Nádvorník, Ondřej, Mgr. (1.4, 3.1)

Náprstek, Martin, Bc. (3.7)

Opršal, Zdeněk, Mgr. (2.1)

Pazderka, Josef, Mgr., MSc. (3.2)

Plešinger, Jan, Mgr. (3.4, 3.6, 3.7)

Procházka, Michal (2.1)

Prunerová, Kristina (3.6.1)

Stojanov, Robert, Mgr. (1.1, 1.6, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3)

Susová, Blažena, Mgr. (3.6.1)

Svoboda, Daniel, Mgr. (3.7)

Tošner, Michal, Mgr. (1.1)

Tožička, Tomáš, Mgr. (1.7)

Třebický, Viktor, Mgr. (1.6)

Volfová, Andrea, A.B., MSc. (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 2.4, 3.1, 3.2)

Vyšanská, Romana, Ing. (2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2)

Zbořil, František, JUDr. (2.2, 2.3, 2.4)

Na aktualizaci textů se podíleli:

Horký, Ondřej, Ing. (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5)

Jamborová, Monika, Ing. (1.7)

Opršal, Zdeněk, Mgr. (3.2, 3.5, 3.6)

Dušková, Lenka, Mgr. (1.9)

Na aktualizaci dat pro tabulky, grafy a mapy se podíleli:

Fidlerová, Tereza, Bc.

Hanušová, Tereza, Bc.

Šebesta, Adam, Bc.

Mapy zpracoval:

Žížala, Dan, Mgr.

ISBN

978-80-86961-55-2

Úvod

Referenční seznam zkratk	8
Česká republika a její díl odpovědnosti za budoucí podobu světa (Šimon Pánek)	11
Proč pomáhat chudým zemím	12

I. Globální problémy

1.1 Globalizace	16
1.2 Demografický vývoj ve světě	20
1.3 Chudoba	24
1.4 Vzdělání	29
1.5 Zdraví	33
1.6 Životní prostředí	40
1.7 Mezinárodní zadluženost	45
1.8 Světový obchod	52
1.9 Globální bezpečnost a rozvoj	57

II. Mezinárodní organizace

2.1 Organizace spojených národů	68
2.2 Mezinárodní finanční instituce	78
2.3 Regionální finanční instituce	88
2.4 Ostatní mezinárodní organizace	92

III. Rozvojová spolupráce

3.1 Rozvoj	102
3.2 Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce	109
3.3 Rozvojové cíle tisíciletí	119
3.4 Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky	127
3.5 Rozvojová politika vyspělých zemí (OECD/DAC)	138
3.6 Rozvojová spolupráce Evropského společenství	146
3.6.1 Rozvojová politika nových členských států EU	155
3.7 Neziskový sektor a rozvojová spolupráce	161

Přílohy

Rozvoj od A do Z	170
Odkazy	187
Statistiky	198
Mapy	205

ACP země Afriky, Karibiku a Tichomoří African-Caribbean-Pacific countries

ADB Asijská rozvojová banka Asian Development Bank

AFDB Africká rozvojová banka African Development Bank

ALA Sdružení národů jihovýchodní Asie Asian and Latin American countries

ASEAN Asociace států jihovýchodní Asie Association of Southeast Asian Nations

CAFTA Středoamerická dohoda o volném obchodu Central-American Free Trade Agreement

CONCORD Evropská konfederace nevládních humanitárních a rozvojových organizací European NGOs Confederation for Relief and Development

CSP Dokumenty definující strategii rozvoje v jednotlivých zemích Country Strategy Papers

DAC Výbor pro rozvojovou spolupráci Development Assistance Committee

DG Generální ředitelství (EU) Directorate General (EU)

EBRD Evropská banka pro rekonstrukci a rozvoj European Bank for Reconstruction and Development

EDF Evropský rozvojový fond European Development Fund

EHS (EEC) Evropské hospodářské společenství European Economic Community

ECHO Úřad pro humanitární pomoc (ES) Humanitarian Aid Office (EC)

EIB Evropská investiční banka European Investment Bank

EPA Dohoda o ekonomickém partnerství Economic Partnership Agreement

ES (EC) Evropská společenství European Communities

EU Evropská unie European Union

FAO Organizace OSN pro výživu a zemědělství Food and Agriculture Organization

FoRS České fórum pro rozvojovou spolupráci Czech Forum for Development Co-operation

FTAA Zóna volného obchodu Amerik Free Trade Agreement of Americas

GATT Všeobecná dohoda o clech a obchodu General Agreement on Trade and Tariffs

GSP Všeobecný systém preferencí General System of Preferences

HDI Index lidského rozvoje Human Development Index

HDP (GDP) Hrubý domácí produkt Gross Domestic Product

HIPC Vysoce zadlužené chudé země Heavily Indebted Poor Countries

HND (GNI) Hrubý národní důchod Gross National Income

HNP (GNP) Hrubý národní produkt Gross National Product

IADB Meziamerická rozvojová banka Inter-American Development Bank

IBRD Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj International Bank for Reconstruction and Development

ICRC Mezinárodní výbor Červeného kříže International Committee of the Red Cross

ICSID Mezinárodní centrum pro urovnávání investičních sporů International Center for Settlement of Investment Disputes

IDA Mezinárodní asociace pro rozvoj International Development Association

IDB Islámská rozvojová banka Islamic Development Bank

IFAD Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj International Fund for Agricultural Development

IFC Mezinárodní finanční korporace International Financial Corporation

ILO Mezinárodní organizace práce International Labour Organization

LDC Nejméně rozvinuté země Least Developed Countries

MDG Rozvojové cíle tisíciletí Millenium Development Goals

MEDA Program pro euro-středomořské partnerství Programme for Euro-Mediterranean partnership

MERCOSUR Společný trh jihu (Argentina, Brazílie, Paraguay, Uruguay) Mercado Común del Sur

MIGA Multilaterální agentura pro garanci investic Multilateral Investment Guarantee Agency

MMF (IMF) Mezinárodní měnový fond International Monetary Fund

UNDP Rozvojový program OSN United Nations Development Programme

UNEP Program OSN na ochranu životního prostředí United Nations Environmental Programme

UNIFEM Rozvojový fond OSN pro ženy United Nations Development Fund for Women

UNFPA Populační fond OSN United Nations Population Fund

UNHCR Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky United Nations High Commissioner for Refugees

UNICEF Dětský fond OSN United Nations Children's Fund

UNIDO Organizace OSN pro průmyslový rozvoj United Nations Industrial Development Organization

USAID Americká agentura pro mezinárodní rozvoj United States Agency for International Development

WCED Světová komise pro životní prostředí a rozvoj World Committee for Environment and Development

WFP Světový potravinový program World Food Programme

WHO Světová zdravotnická organizace World Health Organization

WTO Světová obchodní organizace World Trade Organization

ZRP Zahraniční rozvojová pomoc Foreign Development Assistance

ZRS Zahraniční rozvojová spolupráce Foreign Development Co-operation

MSF Lékaři bez hranic Medecins sans Frontiers

MZV Ministerstvo zahraničních věcí Ministry of Foreign Affairs

NAFTA Severoamerická dohoda o volném obchodu North-American Free Trade Agreement

NATO Severoatlantická aliance North Atlantic Treaty Organization

NEPAD Nové partnerství pro africký rozvoj New Partnership for African Development

NNO (NGO) Nevládní nezisková organizace Non-governmental Organization

OA Oficiální pomoc Official Aid

OBSE (OSCE) Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě Organization for Security and Cooperation in Europe

ODA Oficiální rozvojová pomoc Official Development Assistance

ODACE Oficiální rozvojová pomoc ve Střední Evropě (kanadský program) Official Development Assistance in Central Europe

OECD Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj Organisation for Economic Co-operation and Development

OSN (UN) Organizace spojených národů United Nations

PRSP Strategické dokumenty pro snižování chudoby Poverty Reduction Strategy Papers

RNNO Rada pro nevládní neziskové organizace

RSP Dokumenty definující strategii rozvoje pro jednotlivé regiony Regional Strategy Papers

SAP Program strukturálního přizpůsobení Structural Adjustment Program

SB (WB) Světová banka World Bank

SDR Zvláštní práva čerpání Special Drawing Rights

ÚMV Ústav mezinárodních vztahů Institute of International Relations

UN HABITAT Centrum OSN pro lidská sídla United Nations Human Settlements Programme

UNCTAD Konference OSN o obchodu a rozvoji United Nations Conference on Trade and Development

ČESKÁ REPUBLIKA A JEJÍ DÍL ODPOVĚDNOSTI ZA BUDOUCÍ PODOBU SVĚTA

Česká republika je, řečeno s trochou nadsázky, třicátá druhá nejlepší země k životu na světě. Tak to alespoň uvádí Index lidského rozvoje OSN, který zkoumá zdraví populace, její vzdělání, blahobyt a další indikátory. Patříme k těm šťastnějším – a zároveň bezesporu neseme část odpovědnosti za svět jako celek.

Dnešní svět se stále zmenšuje a zároveň se prohlubuje i propast mezi vyspělými zeměmi Severu a chudými zeměmi Jihu. Jsme svědky destabilizace celých regionů, migračních vln, válek, pandemie AIDS v subsaharské Africe, mezinárodního terorismu. Více než miliarda lidí je nucena přežít za méně než jeden dolar na den v podmínkách extrémní chudoby, která jim znemožňuje jakýkoli osobní růst a šanci na uplatnění a která je také životní půdou pro extremismus všeho druhu.

Současný stav je proto do budoucna neudržitelný a je nutné, abychom zapojili do úsilí o jeho změnu. Nejchudším zemím a lidem v nich dnes pomůže komplexní přístup a změny globálního systému – v oblasti rozvojové spolupráce, oddlužení a především obchodu – a naše politika by měly být v tomto směru aktivní. Týká se to nejen politiků a médií, ale také veřejnosti, která svou volbou v demokratickém zřízení dává mandát ke změnám, reformám a dobrému vládnutí.

Česko je v rozvojové spolupráci nejpokročilejší z nových členských států EU. Míra solidarity je obrovská i mezi lidmi, což nejlépe ukázala ochota pomoci po tsunami Jihovýchodní Asii. Tohoto trendu bychom se neměli vzdát. Měli bychom pokračovat v reformě systému české rozvojové spolupráce tak, aby umožňoval dostát našim závazkům v naplňování Rozvojových cílů tisíciletí – stálý nárůst rozvojové pomoci (až na 0,7 procent HND do roku 2015) a další.

Svět už dnes nelze rozdělit a každý z nás nese díl odpovědnosti za jeho budoucí podobu. Je jasné, že snížení extrémní chudoby na polovinu do roku 2015 a další rozvojové cíle jsou velkou výzvou. Splnit je bude ale možné pouze tehdy, když se zapojí všichni z nás.

Doufám proto, že tento manuál přispěje nejen k širšímu pochopení globálních problémů a rozvojové spolupráce, ale i jako inspirace pro aktivní zapojení české společnosti do celosvětového úsilí skoncovat s chudobou v rámci Rozvojových cílů tisíciletí.

Šimon Pánek

předseda Českého fóra pro rozvojovou spolupráci (FoRS),
ředitel společnosti Člověk v tísni, o. p. s.

PROČ POMÁHAT CHUDÝM ZEMÍM?

Česká republika patří k bohatším zemím světa a je členem Evropské unie, a proto poskytuje zahraniční pomoc zemím méně vyspělým. Náš systém zahraniční rozvojové spolupráce se postupně buduje. V debatách často padají otázky, kolik bychom měli na rozvojovou pomoc dávat peněz, do jakých zemí a na jaké účely by měly směřovat, kdo by měl českou pomoc koordinovat či jaká instituce by k tomu měla vzniknout. Otázkou mnohem důležitější však je, proč vůbec zahraniční pomoc poskytujeme a jaké jsou naše motivy a cíle.

Morální důvody

Důvodů, proč pomáhat rozvojovým zemím, je celá řada. Pouze jedním z nich je důvod morální, byť sám o sobě pro odůvodnění rozvojové spolupráce nestačí. Pomáhat je lidské a správné. Uvnitř rodiny tento princip panuje odnepaměti, a také v rámci státu většina obyvatel uznává, že se z jejich daní má přispívat na sociální a zdravotní potřeby znevýhodněných spoluobčanů. Pokud platí solidarita uvnitř státu, měla by platit i mezi státy a jejich občany. Tento princip se uplatňuje až od druhé poloviny minulého století, ale dnes už je zcela běžný. Proto by i Česká republika a její občané měli pomáhat.

Vedle důvodů humanitních však existuje celá řada dalších cílů zahraniční rozvojové pomoci, ze kterých mají přínos i sami ti, kdo pomoc poskytují. Solidarita a vlastní zájmy se dají skloubit – rozvojová spolupráce je nejen morálním gestem, ale také pragmatickou politikou. Tyto podpůrné cíle můžeme rozdělit do několika oblastí: bezpečnostní, ekonomické a politické.

Cíle bezpečnostní

Rozvojové země jsou často zdrojem nestability, ozbrojených konfliktů nebo organizovaného zločinu, jakým je například pašování zbraní či drog. Vazba mezi bezpečností a rozvojem se zvýraznila po událostech 11. září 2001. Ačkoliv je terorismus obecnějším jevem, je zřejmé, že chudoba představuje živnou půdu pro různé extrémisty. Pokud budou žít rozvojové země v míru a bezpečí, budou v bezpečí i státy vyspělejší. Dnešní

globalizovaný svět totiž nezná hranic, a na naše vlastní životy mají vliv i události na druhé straně planety. Představa, že se můžeme schovat za nějakou klidnou zdí, je iluzorní a sama o sobě nebezpečná.

Účinná pomoc rozvojovým zemím pomáhá předcházet nelegální imigraci a pronikání organizovaného zločinu na naše území. Bezpečnost má i další podoby. Pokud pomůžeme v rozvojových zemích vymýtit infekční choroby jako je HIV/AIDS, snížíme riziko přenosu epidemií na naše obyvatelstvo. Rovněž životní prostředí je nedělitelné. Pokud pomůžeme rozvojovým zemím chránit přírodu (například tropické pralesy), chráníme tím i naši vlastní budoucnost.

Cíle ekonomické

Ekonomické přínosy rozvojové pomoci lze dělit na přímé a nepřímé. V rozvojových projektech mohou české firmy, pokud jsou konkurenceschopné, uplatnit své zboží, technologie a know-how. Rozvojová pomoc tak přináší zisk i práci. Tváří v tvář stávající nezaměstnanosti zejména v některých oborech se mohou mladí lidé uplatnit jako rozvojoví pracovníci. Realizací technologických projektů přispíváme k rozvoji našich vědeckých kapacit, například v subtropickém zemědělství či geologii.

Daleko větší jsou ekonomické přínosy nepřímé. V propojeném světě se prosperita a rozvoj chudých zemí odrazí v naší vlastní prosperitě. Dnešní pomocí rozvojovým zemím si vytváříme potenciální zákazníky a trhy pro naše zboží v budoucnosti. Příkladem může být dynamický rozvoj v jihovýchodní a východní Asii. Dalším nepřímým ziskem je prestiž spojená s poskytováním pomoci, která může dosud váhajícím zahraničním partnerům přesvědčit, že Česká republika je již plně vyspělou zemí, v níž má smysl investovat a obchodovat.

Cíle politické

Od samého počátku měla zahraniční pomoc politický podtext. Bezprostřední jsou zisky v oblasti bilaterální – posílení politických, ekonomických a kulturních vztahů s konkrétní rozvojovou zemí. Narodil od některých jiných dárců neměla naše země žádné kolonie, nicméně i tak máme z minulosti řadu

těsných vztahů, na které můžeme rozvojovou pomocí vhodně navázat.

Obecnější, ovšem neméně důležité, jsou efekty v oblasti multilaterální diplomacie. Efektivní a dostatečně vysokou pomocí nejenže naplníme mezinárodní závazky, ale rovněž zlepšíme svůj obraz na mezinárodní scéně. Příkladem mohou být štedré skandinávské země, které mají i díky rozvojové spolupráci ve světové diplomacii nadprůměrný vliv a jejich zástupci jsou často voleni do čela významných mezinárodních institucí, což s sebou nese další výhody.

Jedním z politických cílů při poskytování zahraniční pomoci může být i šíření naší kultury a hodnot do rozvojových zemí. Mezi tyto hodnoty patří základní principy jako je demokracie, lidská práva či vláda zákona. V praktičtější rovině si můžeme šířením české kultury a jazyka (například poskytováním vysokoškolských stipendií) vytvářet důležité diplomatické a obchodní partnery v rozvojových zemích. Kulturní výměna by však měla být obousměrná. Působením v rozvojových zemích se můžeme seznámit s cizími kulturami, lépe je poznat a předcházet tak některým nebezpečným xenofobním jevům v naší společnosti.

> 10 důvodů proč poskytovat pomoc

1	morální důvody (solidarita)
2	prevence konfliktů a terorismu
3	předcházení nelegální migraci a organizovanému zločinu
4	ochrana před degradací životního prostředí, šířením chorob atd.
5	stabilní světová ekonomika a potenciální trhy
6	uplatnění našich produktů a technologií
7	příležitosti pro zaměstnanost a mladé lidi
8	lepší diplomatické vztahy s partnerskými zeměmi
9	prestiž a vliv na mezinárodní scéně
10	šíření našich hodnot a kultury

Závěr

Důvodů pro poskytování zahraniční pomoci je tedy více než dost. Měly by být pokud možno v rovnováze, jeden by neměl vyčnívat nad ostatní. Nevládní organizace a další aktivisté často zdůrazňují morální aspekty pomoci a naopak varují před přílišnou převahou politických, bezpečnostních nebo čistě ekonomických zájmů. Proto je důležité, aby rozvojová spolupráce nebyla náplní pouze jednoho ministerstva či jedné zájmové skupiny, ale stala se z ní ucelená politika české vlády, do které by byly zapojeny i nevládní organizace, soukromý sektor a široká veřejnost.

Se všemi důvody nemusíme souhlasit stejně silně, nicméně každý občan v nich může najít svou odpovědnost a zjistit, že obětováním zlomku svého příjmu může přispět ke správné věci a zároveň k vlastnímu bezpečí a prosperitě. Bude-li si to uvědomovat stále větší část společnosti a bude-li to dávat najevo svým politickým zástupcům, zaujme rozvojová spolupráce místo, které by jí u nás mělo patřit.

Michal Kaplan

Vedoucí oddělení EU, Odbor Rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, MZV ČR

I. GLOBÁLNÍ PROBLÉMY

1.1 GLOBALIZACE

Globalizace je souborem mnoha různorodých procesů, které obsahují ekonomické, technologické, sociální, kulturní a politické aspekty. Tyto procesy jsou vzájemně provázané a navzájem se podmiňují. Zvládnutí souboru rozporuplných procesů a reakcí na tyto procesy představuje celosvětově čím dál naléhavější výzvu. Přestože se autoři popisující globalizaci v mnohých názorech liší, lze najít několik významných společných bodů, na kterých se shodují:

- * **bezprecedentní charakter a komplexnost** – Navzdory sporům o to, kdy vlastně globalizace začala, většinou problémů s ní spojených lidstvo dosud nečelilo. Neustále nové vazby a činnosti stále více překračují tradiční geografické, politické i mentální hranice.
- * **dopad a vzájemná závislost** – Dopady globalizace, ať už pozitivní či negativní, dnes zasahují všechny země, všechna společenství, každého jednotlivce. Jejich rostoucí propojenost, tzv. interdependence také znamená jejich rychlejší přenášení na velké vzdálenosti. Představa, že jedni mohou z globalizace pouze dlouhodobě těžit, zatímco jiní jsou zahřeni jejími problémy, se jeví jako čím dál iluzornější.
- * **intenzita a rychlost** – Globalizace je typická nejen zmenšováním vzdáleností, ale také zrychlováním času. Řada klíčových globálních procesů nemá lineární, nýbrž exponenciální charakter, což stěží jejich předvídatelnost a předbíhá schopnost lidských institucí adekvátně reagovat.
- * **kolektivní (ne)akceschopnost a krize řízení** – Za rozšiřujícím se vědomím vzájemné propojenosti a závislosti silně pokulhávká kolektivní schopnost a vůle globalizaci společně zvládat. Globální vládnutí naráží nejen na slabé a nepružné instituce, ale také na partikulární zájmy aktérů, politiku dvojího metru, mocenskou nerovnováhu a absenci vůdčích osobností.

Globalizace ekonomická

Ekonomická globalizace spočívá v propojování světových trhů a zapojování národních ekonomik do celosvětových economic

kých vazeb. Jedním z nejvýznamnějších aktérů ekonomické globalizace jsou nadnárodní společnosti, které jsou schopny působit mimo rámec státu. K ekonomické globalizaci patří také pohyb spekulativního kapitálu na světových burzách, který ovlivňuje chování trhu a světových měn. V jednotlivých odvětvích globální ekonomiky roste koncentrace rozhodování, ale i produktivita práce. Objevují se noví aktéři a zvyšuje se tlak na konkurenci. Poslední desetiletí jsou charakterizována rychlým nárůstem mezinárodního obchodu, ještě rychlejším nárůstem objemu přímých zahraničních investic a ještě podstatně rychlejším nárůstem mezinárodních finančních transakcí.

Globalizace sociální

Sociální globalizace se projevuje nárůstem propojenosti mezi společnostmi a lidmi navzájem. Rozvojem dopravy se rozšířily možnosti pohybu, což přispělo k rozvoji turistiky či mezinárodní migrace. Díky rozvoji médií a komunikačních technologií, zejména internetu, dochází k okamžité výměně informací v nebyvalé šíři. V souvislosti s těmito jevy se mluví o „časoprostorovém zmenšení světa“, vzniku „globální vesnice“ nebo „virtuálních společenstev“. K informacím a nové mobilitě však nemají všichni lidé stejný přístup a s nerovnoměrnou dostupností informací, zdrojů a technologií narůstá sociální a informační propast mezi bohatou menšinou, koncentrovanou především ve státech rozvinutých, a chudou většinou ve zbytku světa.

Globalizace kulturní

Kulturní globalizace vede k zintenzivnění kontaktu mezi kulturami, šíření kulturních jevů a kulturní výměně. Kulturní kontakt a obchodní směna způsobují změny ve všech kulturách a společnostech světa. Vzájemné ovlivňování kultur vede také k vytváření jejich nových, „hybridních“ forem. Kultura nebyly samozřejmě nikdy izolovány, vždy se navzájem ovlivňovaly a přizpůsobovaly jedna druhé. Posun proti minulosti ale spočívá v tom, že nyní jsou vystavovány intenzivním globálním vlivům. V reakci na tyto vlivy někdy dochází k radikálním a výjimečně i násilným formám odmítání globalizace po celém světě. Řadí se mezi ně utváření a posilování národních a etnických identit, příklon k partikulárním komunitám a životním

stylům či fanatické prosazování různých představ o (jediném správném) „přirozeném řádu“.

Globalizace politická

Politická globalizace je charakterizována vzájemnou integrací a propojováním jednotlivých států, působením mezinárodních subjektů (OSN, EU či NATO) a působením politicky vlivných finančních nebo obchodních institucí jako je Mezinárodní měnový fond, Světová banka a Světová obchodní organizace. Rozhodování o mnoha významných věcech je tak přesunuto na jinou než státní úroveň. Názory na to, nakolik jednotlivé národní státy v rámci procesu globalizace skutečně ztrácejí výraznou část vlastní suverenity ve prospěch nadnárodních politických institucí (OSN, Evropská unie atd.), se mezi odborníky, politiky i světovou veřejností dodnes různí. Jisté však je, že v současné době skutečně dochází k přenosu jistých politických práv nad rámec jednotlivých států (například mezinárodní úmluvy o genocidě, mučení, právech dítěte), a že role globálních politických institucí celkově roste. K politické globalizaci patří také celosvětové působení nevládních organizací. V reakci na některé negativní vlivy globalizace vznikla celá řada sociálních hnutí, která kritizují například sociálně nezodpovědné chování mezinárodních finančních institucí a nadnárodních korporací. Zejména v Latinské Americe se jim podařilo získat i vliv na politické scéně.

Globalizace životního prostředí

Globalizace životního prostředí vyplývá z poznání, že planeta Země představuje ucelený ekosystém, na němž jsou všichni lidé závislí. Oceány, lesy, rozmanitost rostlinných a živočišných druhů či celkové klima lze považovat za globální veřejné statky. Jakkoliv jsou negativní dopady poškozování životního prostředí nerovnoměrné, porušení základních životních funkcí globálního ekosystému se obrací proti všem obyvatelům Země. Náklady spojené s poškozováním životního prostředí nejsou často započítány do tržních cen vyvážených výrobků a služeb, a proto je neunesou spotřebitelé, ale místní občané, popřípadě další generace.

Zvláštní problém představují emise tzv. skleníkových plynů

(zejména oxidu uhličitého), které přispívají ke globálnímu oteplování. Jeho důsledky přitom pocítí především obyvatelé nejméně rozvinutých zemí, kteří se na změnách klimatu podílí minimálně.

Řada ekologických problémů se řeší mezivládními dohodami, avšak jejich naplňování a vymáhání vážne. Nezřídka je totiž v konfliktu s krátkodobými ekonomickými a vnitropolitickými zájmy. Práva na individuální využívání „služeb“, které nabízí životní prostředí, tak doposud nejsou doplněna společnou globální zodpovědností. Přírodní zdroje jsou přitom již dnes předmětem vnitrostátních i mezinárodních konfliktů a probíhající demografická exploze nároky na ně stále zvyšuje.

Historický vývoj globalizace

Samotný pojem globalizace se objevil na počátku 60. let minulého století, kdy začaly být reflektovány nové kvantitativní i kvalitativní změny ve vývoji světa. Jednotliví autoři se ovšem rozcházejí v názoru na to, kdy globalizace jako faktický proces začala. Z hlediska širšího historického pohledu se jedná o proces propojování, počínající přinejmenším expanzí evropské civilizace na počátku novověku. Podle užšího vymezení je globalizace spojena především se vznikem nadnárodních korporací, které se oddělily od ekonomik národních států. K jejich významné expanzi do jiných zemí, než byly země původu, je vedla snaha o snižování výrobních nákladů. Tento proces se uspil v důsledku první ropné krize v roce 1973, která vyvolala hospodářský útlum v západních zemích, nárůst nezaměstnanosti a prudkou inflaci amerického dolaru a evropských měn. V tomto období probíhal současně přechod od sociálního státu k liberálněji orientovaným politikám.

Ve stejné době byla prosazována pravidla volného obchodu neomezovaného státními opatřeními – liberalizace. Právě zmiňované nadnárodní korporace se vyvinuly z možnosti stále snadněji fungovat nezávisle na národních státech. Získaly prostor k volnému přesouvání jednotlivých částí výroby tam, kde je levná pracovní síla a příznivé daňové podmínky. Deregulace trhu a rozvoj komunikačních technologií umožnily volný pohyb kapitálu, expanzi světového obchodu, další propojování světových trhů a odstraňování obchodních bariér.

V souvislosti s expanzí světového trhu a rozvíjením podmínek vhodných pro jeho fungování se proměnila i role států. V této nové situaci státy samy lákají investory, vytvářejí bezcelní zóny, poskytují daňové úlevy a dotace na vytvořená pracovní místa, hradí ze svých prostředků náklady na rekvalifikaci pracovní síly nebo poskytují pozemky za nižší než tržní cenu, či dokonce zdarma. Mnoho zemí upustilo od ochranných opatření, chránících vlastní produkty před konkurencí cizích výrobců. Vazby mezi jednotlivými národními státy a mezi podniky se uvolnily. Současně se objevují noví aktéři, zejména firmy ze zemí skupiny BRIC (Brazílie, Rusko, Indie a Čína) a bohatých arabských zemí, které postupně proměňují mapu globální ekonomiky.

V průběhu vývoje mezinárodního obchodu lze rozlišit jeho internacionalizaci (mezinárodní obchod se zbožím a službami vyrobeným v rámci národních hospodářství) a globalizaci, kdy výrobní proces již není vázán na státy a jejich hospodářství. Kromě vlivu nadnárodních korporací působí v globálním měřítku na ekonomickou a sociální situaci jednotlivých zemí také výkyvy na světových finančních trzích a pohyb spekulativního kapitálu.

Propojování trhů a globální nerovnosti

Sociální a ekonomický vývoj různých částí světa dnes závisí na tom, jak jsou nebo nejsou konkrétní státy či regiony schopny zapojit se do procesu globalizace. Jednotlivé lokality byly postupně vtaženy do celosvětových procesů industrializace, urbanizace a modernizace. Tyto změny s sebou nesou i některé negativní důsledky. Lidé v rozvojových zemích, kteří se zapojili do tržní ekonomiky, mohou získat například přístup k levnému oblečení, často však nemají příležitost vydělat dost peněz na to, aby si zajistili základní potraviny, jejichž ceny se na světovém trhu rychle mění. V méně rozvinutých státech, které jsou především zdrojem surovin, často neexistují pravidla podnikání (nebo efektivní prostředky vedoucí k jejich dodržování), která by podniky nutila, tak jako ve vyspělých státech, chovat se odpovědně vůči pracovní síle, místním komunitám i životnímu prostředí. Právě proto v poslední době vznikají v oblasti společenské odpovědnosti firem dobrovolné

iniciativy a pravidla, které se nadnárodní podniky zavazují při svých aktivitách v rozvojových zemích respektovat. Jde například o iniciativu Global Compact mezi OSN a soukromým sektorem či Směrnici OECD pro nadnárodní společnosti. Účast v těchto iniciativách se pro nadnárodní firmy stává také nástrojem marketingu.

Ačkoliv obyvatelé globálního Jihu představují většinu lidstva, spotřebovávají pouze malou část světových zdrojů. Jejich životní úroveň je nesrovnatelně nižší než v případě obyvatel Severu a tyto rozdíly se neustále prohlubují. Z toho vyplývají politické, sociální i ekologické otřesy v zemích Jihu, které situaci ještě zhoršují a jsou příčinou rozsáhlé migrace. Přírodní i lidské zdroje Jihu jsou často nešetrně ekonomicky využívány vládami, podniky nebo zájmovými skupinami z bohatých zemí. Ačkoliv ze zemí Severu proudí investice a rozvojová pomoc, část finančních prostředků se vrací zpět na Sever. Důležitým faktorem globální nerovnosti je také nerovnoměrný populační vývoj: zatímco populace zemí Severu je stabilní nebo více či méně klesá, populace v zemích Jihu neustále roste. To zvyšuje nápor na tamní přírodní zdroje a ekonomiku, která není schopna rostoucímu obyvatelstvu zajistit zaměstnání, vzdělání a mnohdy ani nejzákladnější životní potřeby.

Postupující globalizace však vede i k tomu, že se hranice mezi Severem a Jihem postupně stírají. Zatímco v době dekolonizace bylo možno tyto hranice vymezit geograficky, dnes představují Sever a Jih spíše pojem sociální. I v relativně chudých zemích existují ostrůvky blahobytu, v nichž žije kosmopolitní elita požívající výhod globální civilizace, a naopak v některých bohatých zemích Severu vznikají regiony charakterizované chronickou chudobou, nezaměstnaností a sociálním úpadkem. Zatímco některé státy či uskupení (například EU) se snaží tyto rozdíly cíleně eliminovat rozsáhlými podpůrnými programy a rozvojovými projekty ve prospěch zaostávajících a znevýhodněných regionů, v rozvojovém světě tyto rozdíly pronikavě rostou a stávají se potenciálním ohniskem sociálního střetu v globálním měřítku.

> Podíl regionů a vybraných států na celkovém světovém obchodu se zbožím ve vybraných letech

Vývoz	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2006
SVĚT (MILIARDY USD)	59	84	157	579	1838	3675	7371	11 783
SVĚT (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
SEVERNÍ AMERIKA	28,1	24,8	19,9	17,3	16,8	18,0	15,8	14,2
LATINSKÁ AMERIKA	11,3	9,7	6,4	4,3	4,4	3,0	3,0	3,6
EVROPA	35,1	39,4	47,8	50,9	43,5	45,4	45,9	42,1
SNS	–	–	–	–	–	1,5	2,6	3,6
AFRIKA	7,3	6,5	5,7	4,8	4,5	2,5	2,4	3,1
STŘEDNÍ VÝCHOD	2,0	2,7	3,2	4,1	6,8	3,5	4,1	5,5
ASIE	10,3	10,2	10,1	12,8	17,7	24,6	25,0	26,6
AUSTRÁLIE A NOVÝ ZÉLAND	3,7	3,2	2,4	2,1	1,4	1,5	1,2	1,2
BÝVALÉ SSSR	2,2	3,5	4,6	3,7	5,0	–	–	–
EU	–	–	27,5	38,6	30,4	36,1	42,4	38,5
ČLENOVÉ GATT/WTO	60,4	68,7	72,8	81,8	76,5	89,5	94,3	93,9

Dovoz	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2006
SVĚT (MILIARDY USD)	62	85	164	595	1882	3770	7650	12 113
SVĚT (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
SEVERNÍ AMERIKA	18,5	20,5	16,1	17,2	18,5	21,5	22,6	21,0
LATINSKÁ AMERIKA	10,4	8,3	6,0	4,4	3,8	3,3	2,5	3,0
EVROPA	45,3	43,7	52,0	53,3	44,2	44,8	45,3	43,1
SNS	–	–	–	–	–	1,2	1,7	2,3
AFRIKA	8,1	7,0	5,2	3,9	4,6	2,6	2,1	2,4
STŘEDNÍ VÝCHOD	1,8	2,1	2,3	2,7	6,2	3,4	2,7	3,1
ASIE	11,0	12,8	11,9	13,3	17,1	21,8	21,7	23,6
AUSTRÁLIE A NOVÝ ZÉLAND	2,9	2,3	2,2	1,6	1,4	1,5	1,4	1,4
BÝVALÉ SSSR	1,9	3,3	4,3	3,5	4,3	–	–	–
EU ^a	–	–	29,0	39,2	31,3	34,3	41,6	39,2
ČLENOVÉ GATT/WTO ^a	52,9	66,0	74,2	89,1	83,9	88,7	96,1	95,8

a) Čísla odpovídají EHS (6) v 1963, ES (9) v 1973, ES (10) v 1983, EU (12) v 1993, EU (25) v 2003 a 2006.

b) Členství v uvedeném roce.

Čísla jsou ovlivněna:

- změnami ve složení zemí a velkými změnami ve faktorech obchodu mezi roky 1983 a 1993,
- zahrnutím vzájemného obchodu mezi státy Pobaltí a SNS mezi roky 1993 a 2003.

Poznámka: Obchod v letech 1973 a 1983, a také v letech 1993 a 2003 byl výrazně ovlivněn ropnými krizemi. Zdroj: WTO, World Trade Developments report 2007.

1.2 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ VE SVĚTĚ

Ve druhé polovině minulého století došlo k obrovskému nárůstu populace, kdy přírůstek obyvatelstva dosahoval až dvou procent ročně. Zatímco v roce 1804 žila podle OSN na světě jedna miliarda obyvatel, v roce 1927 už to byly miliardy dvě, v roce 1960 tři, v roce 1974 čtyři miliardy, v roce 1987 pět miliard a od roku 1999 již přes šest miliard lidí. I dnes, na začátku nového tisíciletí, přes pozvolný pokles přírůstku na 1,1 procenta ročně, představuje „populační exploze“ jeden ze základních globálních problémů lidstva. Každou minutu se totiž na planetě narodí asi 250 dětí a zároveň 100 lidí zemře.

Za těmito celkovými údaji musíme vidět značné regionální rozdíly, a to nejen ve změnách početního stavu populace, ale i v kvalitě života. Základní rozdíl se jednoznačně rýsuje při porovnání situace v rozvinutých zemích na straně jedné a ve většině zemí rozvojových na straně druhé. Zatímco v Evropě dochází k úbytku obyvatelstva, africké země dosahují v průměru téměř 2,1 procentního přírůstku.

Podle střední prognózy OSN z roku 2006 se zvýší počet obyvatel planety z 6,6 miliard v roce 2007 na 9,2 miliard v roce 2050, přičemž naprostá většina přírůstku, asi 2,5 miliardy, připadne na rozvojové země. Prognóza v této nejpravděpodobnější variantě počítá s poklesem plodnosti v rozvojových zemích z 2,7 dítěte, připadajících dnes v průměru na jednu ženu, na přibližně dvě děti v roce 2050. Kdyby ovšem k této předpokládané změně nedošlo a reprodukční poměry zůstaly v rozvojových zemích na přibližně současné úrovni, pak bude růst výrazně vyšší a celosvětový počet obyvatel by v polovině 21. století dosáhl dvanácti miliard.

Populační vývoj v rozvojových zemích

I mezi jednotlivými regiony rozvojových zemí existují v charakteru přirozené reprodukce významné rozdíly, které do značné míry souvisejí s úrovní jejich ekonomického rozvoje a odpovídají jejich postavení v jednotlivých fázích demografické revoluce. Ve většině zemí Jižní Ameriky a jihovýchodní a východní Asie již došlo k významnému poklesu úmrtnosti, postupně kle-

sá i úroveň porodnosti, a proto je přirozený přírůstek jen mírně nad celosvětovým průměrem. Specifické postavení zaujímá miliardová populace Číny, kde se kvůli tvrdé státní regulační politice v posledním období značně snížila porodnost. Tamější úroveň plodnosti dnes dosahuje 1,7 dítěte na ženu a je srovnatelná se situací v řadě evropských zemí. Přirozený přírůstek čínské populace, který činí 0,6 procent ročně, je již výrazně pod celosvětovým průměrem. Vzhledem k tomuto vývoji by Čínu měla na pozici nejlidnatější země světa vystřídat v roce 2025 Indie. Ostatní oblasti rozvojového světa se nacházejí ještě ve fázi přirozených přírůstků ve výši až tři procent. Nejproblematičtější situace je v subsaharské Africe, kde se ženám rodí v průměru přes pět dětí. Kvůli epidemii HIV&AIDS však v některých zemích jižní Afriky dochází naopak k úbytku obyvatelstva.

Populační vývoj má celou řadu souvislostí s problémy ekonomickými, politickými, sociálními, či environmentálními. Řešení těchto problémů prostřednictvím regulace porodnosti se úzce dotýká práva na reprodukční a sexuální zdraví. Obecně se má za to, že ekonomický a sociální rozvoj, zejména pak zlepšování postavení žen, vede ke snížení jejich plodnosti (počtu dětí, které se průměrně rodí ženě během jejího života).

Velký populační přírůstek

Právě velký populační přírůstek zůstává jedním z nejvýznamnějších problémů rozvojového světa. Z ekonomického pohledu jsou tu děti pro rodinu přínosem jako levná pracovní síla, neboť náklady na jejich výživu a výchovu jsou v těchto společnostech relativně nízké. Zároveň zajišťují ve stáří své rodiče, kteří se povětšinou nemohou spoléhat na státní sociální politiku. Nezanedbatelnou roli hraje i vysoká úmrtnost v dětském věku. Je tedy potřeba mít více dětí, aby se alespoň některé dožily dospělosti. Důraz je také kladen na zrození preferovaného mužského potomka. Tyto faktory, založené na ekonomických souvislostech, doprovází kulturní a náboženská tradice dané společnosti.

Demografické chování, upřednostňující rodiny s velkým počtem dětí, má kvůli těmto socio-kulturním souvislostem značnou setrvačnost, a tak může doznívat i ve změněných politicko-ekonomických podmínkách.

Atypická věková struktura

Kvůli přetrvávající vysoké plodnosti a postupnému snižování úmrtnosti především v dětském věku dochází v rozvojových zemích k výraznému zvýšení podílu mladého obyvatelstva. Zatímco v Evropě je přibližně 17 procent obyvatel mladších patnácti let, v zemích třetího světa je to takřka dvojnásobek – 30 procent. V Africe a na Blízkém Východě je ovšem mladší osmnácti let již 43 procent lidí. Takové věkové složení má specifické ekonomické, sociální, politické i demografické dopady. Vysoký podíl mladých zatěžuje nepříliš výkonné ekonomiky rozvojových zemí a vyvolává potřebu vyšších nákladů na fungování vzdělávacích systémů. Vysoká nezaměstnanost mezi mladými může vést k jejich radikalizaci, která je potenciálním zdrojem ozbrojených konfliktů. Mladí lidé zároveň vytvářejí předpoklad pro další populační růst.

Postupné stárnutí populace

Ještě závažnějším problémem bude pro rozvojové země postupné stárnutí populace. Jestliže v současnosti je to jedna z nejzřetelnějších otázek řešených ve vyspělých zemích, pak například v Číně budou dopady tohoto procesu kvůli rapidnímu poklesu plodnosti ještě dramatičtější. Podíl osob starších šedesáti let zde v současnosti činí asi deset procent, za padesát let se ale podle prognózy zvýší až na 30 procent, což v absolutním vyjádření bude představovat téměř 440 milionů obyvatel. Demografové a ekonomové v souvislosti se změnami ve věkové struktuře rozvojových zemí hovoří o „demografickém okně“ - etapě, kdy při přechodu od populace převážně mladé k populaci starého obyvatelstva (s významnou ekonomickou zátěží) dojde k období, v němž podíl produktivního obyvatelstva výrazně převáží neproduktivní složky populace. Toto stádium vytváří pozitivní, byť časově omezený prostor k řešení ekonomických problémů těchto zemí.

Úmrtnost

Přes postupné snižování úmrtnosti je situace v řadě rozvojových zemí velmi špatná, místy dochází dokonce k jejímu zhoršování. Ukazatel střední délky života (tedy věku, kterého by se měl za stávajících podmínek jedinec v průměru dožít) nedosa-

huje například v zemích subsaharské Afriky ani padesáti let, zatímco v nejbohatších zemích je jeho hodnota téměř 80 let. Na tomto propastném rozdílu se podepisuje především vysoká úmrtnost dětí - v nejzaostalejších oblastech světa se prvních narozenin nedožívá 10 až 15 procent dětí.

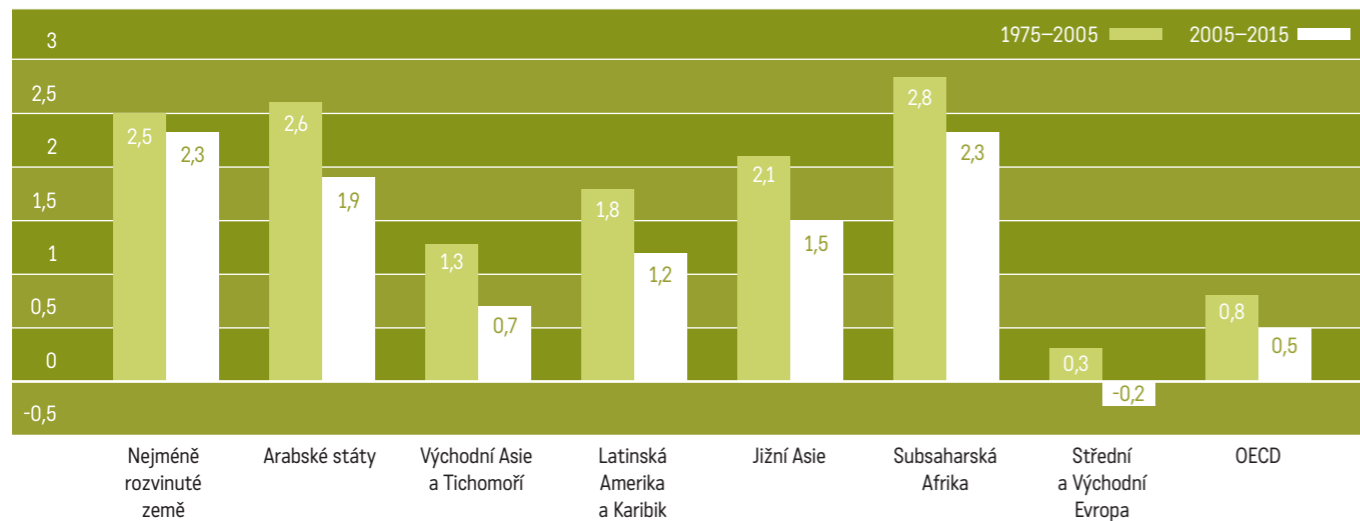
Vedle nedostatku potravin a omezené dosažitelnosti lékařské péče jsou úmrtnostní poměry v rozvojových zemích významně ovlivňovány nedostupností kvalitních vodních zdrojů. V rozsáhlých oblastech subsaharské Afriky nemá přístup k pitné vodě 40 až 50 procent populace, v řadě dalších oblastí třetího světa je tento podíl jen o málo nižší. Asi 60 procent úmrtí dětí do jednoho roku souvisí s infekčními nemocemi, na jejichž rozšíření má vliv především nízká kvalita pitné vody. Významnou hrozbou pro rovnoměrný populační vývoj v rozvojových zemích je dnes také šíření epidemie HIV&AIDS. Celosvětové odhady uvádějí pro rok 2008 30 až 36 milionů HIV pozitivních, přičemž dvě třetiny se vztahují k africkým zemím ležícím jižně od Sahary. V zemích jako je Botswana, Zambie nebo Jihoafrická republika postihuje onemocnění 30 až 50 procent dospělé populace. Dobrou zprávou je, že počet nově nakažených již několik let klesá, stále však dosahuje téměř tří milionů ročně.

> Úhrnná plotnost v jednotlivých regionech (počet dětí na 1 ženu)

Region	1970 - 1975	2000 - 2005
NEJMÉNĚ ROZVINUTÉ ZEMĚ	6,6	4,9
ARABSKÉ STÁTY	6,7	3,6
VÝCHODNÍ ASIE A TICHOMOŘÍ	5,0	1,9
LATINSKÁ AMERIKA A KARIBIK	5,0	2,5
JIŽNÍ ASIE	5,5	3,2
SUBSAHARSKÁ AFRIKA	6,8	5,5
STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPA	2,5	1,5
OECD	2,6	1,7

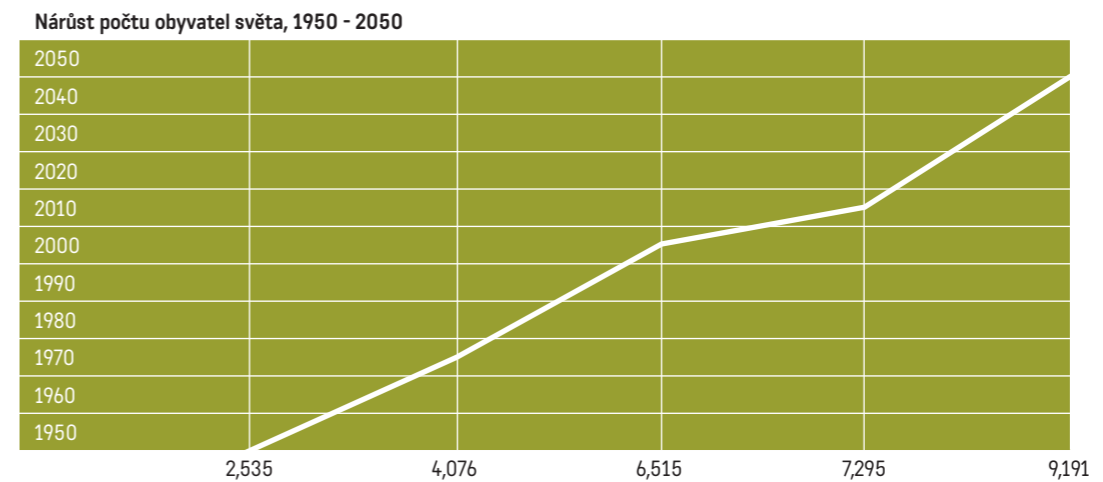
Zdroj: Human Development Report 2007/2008.

> Roční přirozený přírůstek obyvatelstva v období 1975–2005 a odhad na období 2005–2015

Zdroj: Human Development Report 2007/2008.

> Nárůst počtu obyvatel světa v letech 1950 - 2050 (v miliardách)

Zdroj: Human Development report 2007/2008

1.3 CHUDOBA

Chudoba je velmi komplexní a složitý pojem. V současné době je považována za jeden z nejpalcivějších problémů globalizovaného světa. Mezinárodní společenství vnímá chudobu stále intenzivněji jako fenomén, který je třeba vymýtit, respektive zmírnit jeho dopady, nemá li být nadále brzdou globálního společenského rozvoje.

Motivace západního světa pro boj s chudobou jsou převážně dvojího druhu. V důsledku ničivých světových válek 20. století vzrostla mezinárodní solidarita a snaha bohatých zemí pomoci převážně svým bývalým koloniím, za jejichž situaci cítí spoluodpovědnost. Velkým dílem přispívá i rozmach komunikačních technologií a celosvětové turistiky. Proces globalizace vede ke zmenšení světa ve smyslu prostorovém i časovém. Kvůli tomu se dojem vzdálenosti mezi jednotlivými kontinenty a kulturami ztrácí. Zadruhé pro boj s celosvětovou chudobou existují pragmatické důvody: globální jevy, které s chudobou mají spojitost (příliv migrantů a uprchlíků, nelegální obchod s lidmi, zbraněmi a drogami a mezinárodní a lokální terorismus), ohrožují bezpečnost a stabilitu bohatých zemí. V neposlední řadě hrají roli i důvody ekonomické – rozvíjející se státy mohou představovat odbytiště výrobků vyspělých zemí a zdroj levné pracovní síly.

Chudoba příjmová

Pojetí chudoby se odvíjí od životní úrovně každé společnosti a tedy i definice chudoby procházejí s rozvojem společnosti jistou změnou. Nejrozšířenějším způsobem měření chudoby je hranice vyjadřující minimální výši příjmu, která je zapotřebí k uspokojení základních životních potřeb, tedy k zajištění potravy a obydlí. V praxi se hranice určuje tak, že se pro danou zemi na základě průzkumu domácností stanoví průměrné množství peněz, které je potřeba ke koupi denního kalorického minima. K nim se přičtou minimální částky, které průměrná rodina vynaloží za obydlí a další potřeby, jako je ošacení. Za celosvětovou hranici extrémní chudoby označila Světová banka v roce 1990 příjem dosahující pouze jednoho amerického dolaru na den v paritě kupní síly. Takové paušální stanovení chu-

doby (tzv. absolutní chudoba) však má jisté nedostatky, neboť chudoba je vždy relativní (například obyvatel ČR se může cítit bohatý vůči obyvateli Afriky, ale zároveň chudý v porovnání s obyvateli vyspělých zemí). Koncept relativní chudoby tak nahlíží na chudobu jako na stav relativní deprivace jedince ve vztahu k ostatním jedincům v dané společnosti.

Širší pojetí chudoby

Příjmová chudoba, která činí člověka „číselně“ chudým, je ovšem pouze jednou z mnoha dimenzí chudoby. Britský vědec Peter Townsend definoval chudobu jako neschopnost účastnit se společenského dění a žít na úrovni, která je v dané společnosti běžná. Ekonom a nositel Nobelovy ceny Amartya Sen podobně založil své pojetí chudoby na tezi, že chudoba nespocívá pouze v nedostatku příjmů, ale v nemožnosti plnohodnotně žít v jejich důsledku. O komplexnějším chápání chudoby v mezinárodních finančních organizacích svědčí projekt Světové banky z roku 2000 Hlasy chudých (Voices of the Poor), kterého se zúčastnilo přes 60 tisíc chudých lidí z celého světa a který jasně ukázal, že pro chudé v rozvojových zemích není příjem zdaleka jedinou nebo nejdůležitější součástí chudoby. Ekonomický přístup k chudobě však stále zůstává velmi vlivný.

Za dimenze chudoby se dnes považuje:

- * **zdraví** – v Indexu lidského rozvoje (Human Development Index - HDI; viz kapitola 3.1 Rozvoj) je zdraví vyjádřeno jako průměrná střední délka života v dané zemi; v rozvojových zemích je mnohem kratší než v zemích vyspělých. Kvůli nedostatku (či finanční nedostupnosti) kvalitní zdravotní péče umírají ročně miliony chudých lidí na příčiny, kterým se díky modernímu lékařství dá předejít: vysoká úmrtnost dětí a matek při porodu, vysoká úmrtnost dětí do pěti let věku, nemoci způsobené zavadnou vodou, zápal plic, tuberkulóza či HIV&AIDS.
- * **vzdělání** – v Indexu lidského rozvoje se vzdělání měří procentem dospělé populace, která je negramotná. Nedostatek finančních prostředků, kvalitních učitelů, školních pomůcek, komplikovaný přístup ke vzdělání pro chudé lidi zejména v odlehlých venkovských oblastech a v neposlední řadě

celková chudoba lidí, kteří své děti posílají do práce spíše než do školy, má za následek někdy až padesátiprocentní negramotnost (v případě ženské části populace mnohdy daleko vyšší).

- * **přístup ke službám** – Právě rozhovory s chudými lidmi po celém světě odкрыly rozsah problematiky přístupu ke službám jako je nejen zdravotnictví a školství, ale i kanalizace a sběr odpadu, dostupnost elektřiny, přístup k vodě, dopravní služby, dále telekomunikační a informační služby či funkční policie. Nejenže jsou služby v mnoha částech rozvojového světa neadekvátní, ale pro chudé obyvatelstvo zejména na venkově často i finančně či fyzicky nedostupné.
- * **infrastruktura** – Nedostatečná infrastruktura způsobuje sociální izolaci chudého obyvatelstva; občané se nemohou dostávat do škol, nemocnic a úřadů, a nemohou ani efektivně obchodovat či účastnit se společenského života s lidmi, kteří nežijí v jejich bezprostředním okolí.
- * **bezpečnost** – v chudinských, především městských čtvrtích často operují všemocné gangy, které ohrožují život zvláště chudých obyvatel. Smutnou realitou také zůstává, že v případě přírodní katastrofy nebo vypuknutí válečného konfliktu se oběťmi stávají především chudí lidé - ti bohatší mají finanční prostředky a sociální kapitál (společenské kontakty a vazby), které jim spíše umožní dostat se mimo ohrožení života.
- * **sociální vyloučení** – Obvykle se vztahuje ke skupině, ne k jedinci. Vyjadřuje existenci přímého (apartheid, odepření volebního práva) či nepřímého mechanismu (diskriminace a sociální znevýhodnění, které v praxi existuje, i když je nelegální), který určité skupině znemožňuje plnohodnotně se zařadit do společnosti. Mezi nejpočetnější sociálně vyloučené skupiny patří extrémně chudí lidé a národnostní menšiny.
- * **další dimenze** – mezi další rozměry chudoby můžeme zařadit například neschopnost účastnit se společenského a náboženského života komunity nebo i nemožnost vystupovat na veřejnosti beze studu.

Chudoba a gender

Podle údajů Rozvojového programu OSN (United Nations Development Programme – UNDP) zasahuje chudoba muže

a ženy nerovnoměrně. Ženy v současnosti tvoří asi dvě třetiny všech chudých na světě. Placené zaměstnání tvoří jen třetinu práce, kterou ženy vykonávají. Dvě třetiny práce (týkající se péče, výchovy a vztahů, práce v domácnosti, na zahrádě, na poli a podobně) dělají bez finanční odměny a bez zohlednění v ekonomických statistikách. U mužů je poměr přesně obrácený. Neplacená práce přitom tvoří takřka dvě třetiny veškeré práce vykonávané lidmi.

Chudoba na venkově

Odborníci odhadují, že 70 procent všech chudých lidí na světě žije na venkově. V chudých částech světa, které jsou převážně zemědělské, zpravidla není jiná práce než pěstování plodin nebo chov dobytka, která je fyzicky vyčerpávající a na finančním trhu málo ohodnocená. Bohužel zemědělství zůstávalo po dlouhou dobu mimo zájem mezinárodního společenství. Boj s chudobou na venkově se tedy soustřeďoval především na zvyšování produktivity a na pěstování nových, výnosnějších či odolnějších plodin. Velký důraz na pěstování plodin určených na vývoz však zároveň představuje riziko pro potravinovou bezpečnost chudých zemí.

Zejména v zemích Latinské Ameriky, ale i v ostatních částech světa, se jednou z největších příčin chudoby na venkově jeví nerovné a nespravedlivé rozdělení půdy. Výsledkem kolonizace a jiných historických jevů bylo původní obyvatelstvo systematicky zbavováno půdy a nuceno pracovat za nízké mzdy na půdách cizí. Dobře provedená agrární reforma, ve které lidé, kteří půdu obdělávají, získají možnost stát se jejími vlastníky, je tedy považována nejen za způsob nápravy historických křivd, ale také za jeden z hlavních způsobů, jak čelit chudobě ve venkovských oblastech.

Velké nebezpečí, které zvyšuje riziko růstu chudoby na venkově, je přirozená migrace do měst. Z venkova odcházejí zpravidla ti nejschopnější v produktivním věku a samostatnost vesnic se tak jejich odchodem citelně oslabuje.

Chudoba ve městech

Chudoba se pochopitelně projevuje i ve městech. Typickým rysem chudoby ve městech je bezdomovectví. Zatímco na ven-

kově se o člověka, který nemá dostatek prostředků na vlastní živobytí, obvykle postará příbuzenstvo či širší komunita, ve městech se často nacházejí jedinci, jejichž sociální vazby jsou z různých důvodů narušené a kteří se v případě existenční krize ocitnou doslova na ulici.

Dalším rysem chudoby ve městech jsou chudinské čtvrti, v rozvojovém světě pak jejich extrémní verze v podobě slumů.

Jejich charakteristiku tvoří:

- * vysoká koncentrace obyvatelstva,
- * vysoká nezaměstnanost a podíl neformálního sektoru
- * nízká vzdělanost, částečně související s nekvalitními školami v těchto čtvrtích,
- * vysoké procento onemocnění, pramenící z nízké úrovně zdravotní péče, vysoké koncentrace obyvatel a neexistující či nedostatečné hygienické infrastruktury, kvůli níž se choroby snadno šíří,
- * vysoká kriminalita a z ní plynoucí nebezpečí bezprostředního ohrožení na životě, které může až několikanásobně přesahovat celonárodní průměr,
- * sociální vyloučení komunity a s ním související stigma.

Zatímco v 70. letech žilo ve městech 37 procent všech lidí, podle odborných odhadů v roce 2007 světová městská populace dohnala venkovskou. To však neznamená, že by žila v lepších podmínkách: v subsaharské Africe žije 70 procent městských obyvatel ve slumech. Do roku 2030 se očekává roční nárůst celosvětové populace o 0,97 procenta; populace ve městech by naproti tomu rostla o 2,67 procent ročně.

V důsledku urbanizace by mělo být v roce 2015 ve světě 23 megapolí (měst s více než 10 miliony obyvatel), zatímco dnes je jich „jen“ devatenáct. Podle odhadů žijí v současné době ve městech tři miliardy lidí, z nichž 40 procent zde bydlí bez registrace. Ve slumech dnes žije miliarda lidí a do roku 2030 by jejich počet mohl dosáhnout až dvou miliard.

Potravinová krize

Obyvatelé chudých zemí jsou dnes ohroženi prudkým nárůstem cen potravin, zvláště v letech 2007 až 2008. Příčin součas-

ného stavu je mnoho – od rostoucí poptávky v sílicích velkých ekonomikách Číny a Indie, až po důsledky výkyvů počasí jako jsou záplavy nebo extrémní sucha. Vzhledem k růstu cen ropy rostou i náklady na dopravu potravin a nákup hnojiv. Svou roli sehrává i nástup biopaliv. Velký tlak pocítují mladé a křehké demokracie, jejichž fungování potravinová nestabilita ohrožuje. V řadě zemí propukají nepokoje kvůli nedostatku jídla. Vzrůstá počet lidí, které dříve nedostatek jídla netrápil. Inflace stále více vyčerpává jejich minimální příjmy. Nakupují tedy méně nebo méně výživné potraviny. Výsledek je stejný – hlad a podvýživa. Například v Afghánistánu spotřebovala v roce 2008 průměrná rodina asi 45 procent svých příjmů na nákup jídla, v roce 2006 to ale bylo jen 11 procent. Připomeňme, že čtrnáct let trvající válka v Libérii začala právě násilnými nepokoji kvůli prudkému zvýšení cen rýže.

Na potravinovou krizi je nutné reagovat okamžitou humanitární pomocí. Na dodávkách potravin je závislých téměř 80 milionů lidí. Ve střednědobém horizontu je potřeba posílit rozvojovou pomoc zemím, které jsou krizí nejvíce postiženy. Musíme přitom více počítat s událostmi způsobenými klimatickou změnou a podporovat budování systémů ochrany proti suchu i povodním.

Z dlouhodobého hlediska je nutné výrazně zvýšit zemědělskou produkci a efektivitu obchodu. Celá třetina potravinového deficitu může být vyrovnána například rozvojem místních distribučních sítí zemědělských produktů a podporou přístupu drobných zemědělců na trh. Mluví se o další tzv. zelené revoluci, která má využít vědu a moderní technologie na pomoc zemědělství zejména v Africe.

Chudoba v Evropské unii

Přestože se v Evropě nacházejí některé z nejvyspělejších zemí světa, najde se na kontinentu i řada těch, jež se potýkají s vysokou mírou chudoby. Snahy koncipovat společnou koordinovanou politiku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení v EU se objevily až v 90. letech. Jejím obsahem byl především boj proti nezaměstnanosti, respektive podpora zaměstnanosti („from welfare to workfare“). Stále více chudých však dnes nalezneme i mezi pracujícími („working poor“).

V posledních letech byla v rámci EU rovněž zavedena otevřená metoda koordinace v oblasti boje proti tzv. sociálnímu vyloučení (tento termín nahrazuje v evropských politikách pojem chudoba). V roce 2001 vydal Výbor pro sociální ochranu společná pravidla pro vydávání Národních akčních plánů proti chudobě a sociálnímu vyloučení na období let 2003-2005. Jednotlivé členské státy mají podle tohoto programu každoročně předkládat národní zprávy o postupu uvedených národních akčních plánů. Od roku 2007 jej nahradil nový integrovaný program PROGRESS.

Chudoba v České republice

Stejně jako v ostatních zemích bývalého východního bloku došlo i v ČR v posledních letech k nárůstu počtu chudých lidí. S nástupem tržní ekonomiky vzrostla nezaměstnanost, přičemž sociální podpora ze strany státu se začala postupně ztenčovat. Zatímco celková životní úroveň většiny lidí stoupala, část obyvatelstva zaznamenala její pokles. V každém případě se ovšem tato „nová chudoba“ liší od chudoby v rozvojovém světě. Kvůli bezplatnému školství a zdravotnictví, které bylo a je dostupné téměř všem, zůstávají v České republice ukazatele lidského rozvoje jako vzdělanost a zdraví na poměrně vysoké úrovni. Podle metodiky Evropské unie z roku 2006 však v České republice žije v chudobě každý desátý obyvatel. To znamená, že jeho příjmy nedosahují 60 procent středního příjmu. Chudobou jsou v ČR, stejně jako jinde na světě, nejvíce ohroženi děti, nezaměstnaní, zdravotně postižení či chronicky nemocní, ženy, neúplné rodiny, národnostní menšiny a venkovské obyvatelstvo. V České republice se nachází více než 300 vyloučených lokalit, tzv. ghett, ve kterých žije 80 tisíc lidí a ve kterých je nezaměstnanost vyšší než 90 procent.

Boj proti chudobě

V současné době je nejdůležitějším dokumentem v oblasti boje proti chudobě program Rozvojové cíle tisíciletí vytvořený v roce 2000 na Summitu tisíciletí OSN. Cíle jsou považovány za velmi ambiciózní a nepředpokládá se, že se skutečně podaří je všechny do roku 2015 naplnit. Přesto mají vysokou ideologickou a morální hodnotu. (více viz samostatná kapitola 3.3

Rozvojové cíle tisíciletí.) V souladu se závěry Summitu tisíciletí a další velké konference v mexickém Monterrey za hlavní předpoklady pro boj s chudobou OSN považuje:

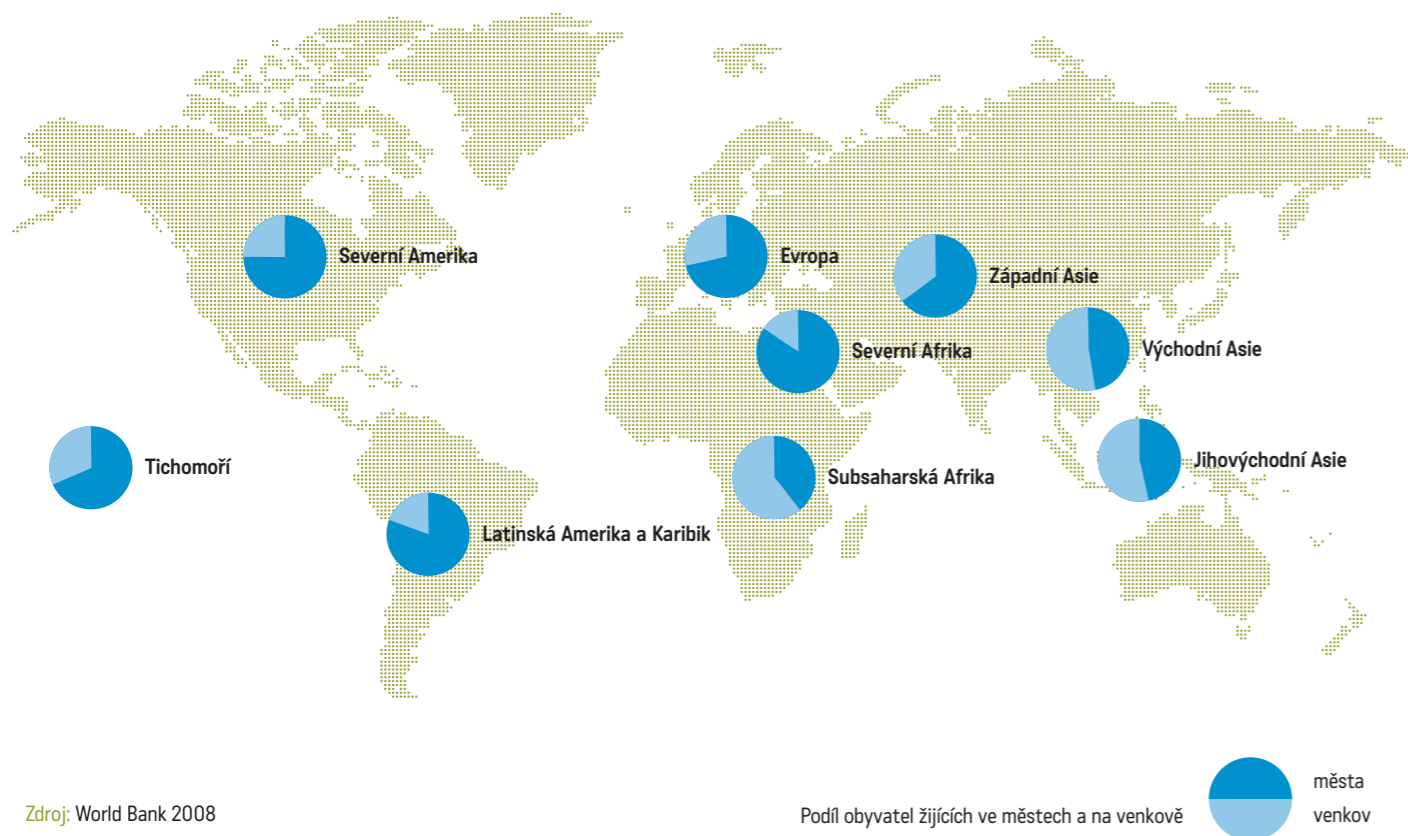
- * **efektivní domácí politiku** – Vlády rozvojových zemí musí investovat do podpory zaměstnanosti: vytvářet nové pracovní příležitosti a nezaměstnaným nabídnout sociální podporu, z níž je možné pokrýt základní potřeby. Rozvojové země také musí zlepšit vládu zákona, posílit respekt k lidským právům, omezit korupci a vytvořit efektivní instituce a podmínky pro rozvoj ekonomiky a příliv externích zdrojů.
- * **přímé zahraniční investice** – Soukromé zahraniční investice do rozvojových zemí přinášejí zisk a vytvářejí pracovní příležitosti mnohdy v lokalitách, kde by jinak panovala vysoká nezaměstnanost. Působením zahraničních investic se do rozvojových zemí také přenášejí modernější technologie, manažerské a pracovní postupy a další know-how.
- * **mezinárodní obchod** – Musí dojít k postupnému odbourávání subvencí (zejména zemědělských výrobků) v bohatých zemích a zároveň k odbourávání obchodních bariér tak, aby rozvojové země měly přístup na trhy ve vyspělých zemích. Obchodní bariéry musí odstraňovat rozvojové země i mezi sebou.
- * **zvýšení oficiální rozvojové pomoci na 0,7% HND** – Aby byla rozvojová spolupráce ze strany bohatých zemí schopna dosáhnout svých cílů, je zapotřebí, aby se zvýšil její objem. Na konferenci OSN v Monterrey v roce 2002 se nejvyspělejší státy světa zavázaly navýšit rozvojovou pomoc na 0,7% HND, přesto ale i objemově největší dárci rozvojové pomoci ve světě se této výši přibližují pouze pomalu (viz kapitola 3.5 Rozvojová politika vyspělých zemí).
- * **odpouštění dluhů** – Mnohé země dnes vynakládají na splacení dluhů stejné množství peněz, které díky rozvojové spolupráci získají. V takové situaci nedisponují dostatečnými finančními prostředky, aby mohly vést domácí politiku, která bude chudobu aktivně snižovat.

> Počet lidí žijících v městských slumech v milionech v roce 2006

ASIE	581
SUBSAHARSKÁ AFRIKA	199
LATINSKÁ AMERIKA A KARIBIK	134
SVĚT	998

Zdroj: World Urbanization Prospects, The 2007 Revision Population Database

> Podíl obyvatel žijících ve městech (2006)

Zdroj: World Bank 2008

1.4 VZDĚLÁNÍ

Vzdělání je základním předpokladem rozvoje jednotlivce i komunit všude na světě. V mnoha zemích je pro většinu lidí téměř nedosažitelné, i když umožňuje velkou změnu kvality života. Většina rozvojových zemí totiž nemá potřebné finance ani odborníky na vybudování kvalitního školství. Mnoho rodin nedokáže ušetřit na cestu svých dětí do školy, potřebuje, aby děti doma či mimo domov pracovaly či pro ně není vzdělání hodnotou. Nejrozvinutější státy světa naopak znásobují své bohatství především proto, že investují do vzdělání a budují znalostní ekonomiku (knowledge economy). Důležitost vzdělání obyvatelstva pro celkový rozvoj země se odráží v Indexu lidského rozvoje (Human Development Index – HDI), kde vzdělanost tvoří jeden ze tří ukazatelů. Důležité přitom je, zda vzdělání vyhovuje místním podmínkám, tedy zda je vůbec použitelné.

Velmi podstatným problémem je také dlouhodobá udržitelnost přístupného a bezplatného základního vzdělání. Možná ještě vážnější je pak situace na trhu práce, zejména ve vytváření pracovních míst pro mladé vzdělané lidi, jejichž možnosti uplatnění jsou naprosto nedostatečné.

Vzdělání pro všechny

Ať již jsou důvody nedostatku vzdělání jakékoli – nepříznivé kulturní prostředí, nedostatek peněz nebo probíhající ozbrojený konflikt – výsledkem je prohlubující se ekonomické zaozobování postižené země. Když investoři narážejí na nedostatek vzdělané a kvalifikované pracovní síly, raději své podnikání stěhují do zahraničí. Únik investic pak vede k hospodářskému úpadku a tím i k nárůstu chudoby, nezaměstnanosti a dalších společenských problémů. Rozpočet nerozvinuté země je následně zatížen dodatečnými výdaji, takže na vzdělání zůstane opět o něco méně peněz.

První krok k překonání zaostalosti nejchudších rozvojových zemí představuje zajištění gramotnosti a úplného základního vzdělání pro všechny obyvatele. V roce 2000 ještě 115 milionů dětí ve školním věku nemělo možnost pravidelně navštěvovat

školu, do roku 2005 se však podařilo jejich počet snížit na 72 milionů; drtivá většina z nich žila v rozvojových zemích a 57 procent tvořily dívky. Cílem programu OSN nazvaného Vzdělání pro všechny (Education For All – EFA) a jedním z Rozvojových cílů tisíciletí se tedy stala dostupnost základní školní docházky pro všechny děti do roku 2015. Dalším z cílů je rovněž odstranění nerovnosti v přístupu ke vzdělání mezi muži a ženami. Zejména v Africe a Jižní Asii procento gramotných dívek dosud výrazně zaostává za podílem gramotných chlapců. Jedním z úkolů Rozvojových cílů tisíciletí bylo odstranit nepoměr pohlaví na základním a středním stupni vzdělávání do roku 2005, což se však nepodařilo. Téměř jistě se nepodaří odstranit do roku 2015 nepoměr pohlaví ve všech regionech a na všech stupních vzdělání, tedy včetně terciárního, jak to požadují Rozvojové cíle.

Různé přístupy ke vzdělání

Otázka zaměřenosti a použitelnosti vzdělání je stejně důležitá jako naplňování kvantitativních cílů týkajících se přístupu ke vzdělání. Obecné poučky o tom, že někdo chodil do školy, a proto je na tom lépe, nemusí v některých oblastech vůbec platit. Statistiky navíc hovoří o počtu zapsaných dětí, ale neberou potaz jejich skutečnou docházku. Tradiční pojetí vzdělávání jako předávání velké sumy hotových informací je mnohdy neefektivní i ve vyspělých průmyslových oblastech, tím méně pak ve vesnicích, kde se obyvatelé živí pastevečtvím či zemědělstvím. Obsah a forma vzdělávání by měly vycházet z možností jejich využití v dané oblasti, ale zároveň připravovat studenty na to, aby se uměli vyrovnat se změnami, které současná globalizace světa přináší.

Každé vzdělávání kromě znalostí a kompetencí předává také společenské a kulturní vzorce a hodnoty. Na jedné straně existují výhrady vůči rozšíření evropského typu vzdělávání, které může vést k přebírání kulturních vzorců, jež pak mohou být v jiných podmínkách společensky nefunkční. Západní ideál individuálního sebeprosazování může například ve společnostech trpících nedostatkem zdrojů výrazně narušit stávající způsoby řešení společenských problémů v rámci širší rodiny, aniž dojde k ustavení nových. Na druhé straně je vnášením nových

prvků do vzdělávání možné pozitivně ovlivnit rozvoj společnosti, jako například v případě zavádění osvěty o pandemii AIDS a jejím šíření. Proto je u každého vzdělávacího systému potřeba zjistit, jaký typ vzdělání prosazuje a k jakému typu rozvoje (či naopak nerozvíjení se) tím směřuje.

Kritériem pro posuzování vzdělání pak může být požadavek, aby u absolventů posiloval zmíněné schopnosti a možnost vést takový život, jaký si představují. V případě, že tomu tak je, je vzdělání jedním z nejúčinnějších nástrojů, jak dospět k lidskému rozvoji. V opačném případě se vzdělávání může stát i nástrojem útlaku, manipulace, propagandy, podněcování nesnášenlivosti a omezování svobody. Mnohé školy – stejně jako jakékoli další instituce – hrají problematickou roli i při šíření a udržování genderových stereotypů. Globální instituce i nevládní organizace, jež prosazují programy rozvoje vzdělání, proto kritizují stav, kde školami šířené ideologie výrazně odporují mezinárodním standardům ochrany lidských práv, nebo kde kvůli usnadnění ideologické manipulace dochází k omezení samotného vzdělávání. Vzdělání však bude vždy odrážet kulturní vzorce dané země či zájmy dané vlády. Definovat ten nejhodnější systém vzdělání, který jediný zajistí ideální rozvoj země, však v zásadě nelze.

Vzdělání a jeho uplatnění

Vzdělání je nyní často charakterizováno jako takzvaný smíšený statek. To znamená, že vzdělaný člověk je na jedné straně přínosem pro celou společnost, na druhé straně však také on sám po letech studia získá zpravidla vyšší výdělek než jeho vrstevníci, kteří se místo zvyšování kvalifikace věnovali výdělečným aktivitám. Jinak řečeno: vzdělání se vyplácí jak společnosti, tak vzdělanému jednotlivci.

Základním předpokladem uvedeného tvrzení je však možnost uplatnit své vzdělání v odpovídajícím zaměstnání. Pokud taková možnost dostupná není, může přebytek vzdělaných lidí bez uplatnění způsobovat potíže. Vzdělaný člověk bez zaměstnání odpovídajícího jeho kvalifikaci může být společensky stigmatizován. Musí se totiž vzdát očekávání, jež v něm škola vzbudila, a přijmout i podřadné zaměstnání. V západní Evropě nastala taková situace zhruba v druhé polovině 60. let dvacátého století, kdy populačně silné poválečné ročníky začaly opouštět

demokratizované univerzity a oproti svým generačním předchůdcům hledali obtížně uplatnění v oboru, nebo byli dokonce nezaměstnaní.

Rozvojové země dodnes omezuje nedostatek vzdělaných lidí a navíc jejich rozvoj ohrožuje „odliv mozků“ do bohatých zemí. Pokud se podaří obyvateli z méně rozvinuté země získat kvalitní vysokoškolské vzdělání a nenajde doma uplatnění, bude motivovaný přestěhovat se do bohaté země. Zejména nejhudší státy se proto potýkají s nedostatkem lékařů a zdravotnických pracovníků, v dalších oblastech pak vynakládají vysoké částky za poradenství odborníků ze zemí Severu.

Se vzděláním přímo souvisí i schopnost inovací. Vzdělanější lidé častěji přicházejí s inovacemi, které jsou motorem rozvoje. Míra inovací, měřená třeba přihlašovaním patentů a vynálezů, je jedním ze základních ukazatelů rozvoje společnosti a přímo souvisí s ekonomickým růstem.

Vzdělání žen

Podobně jako v jiných oblastech, i v případě vzdělání je situace výrazně horší, porovná-li se možnost přístupu ke vzdělání žen a mužů. Zejména v nejhudších zemích je sociální, ekonomická a politická situace výrazně nastavena v neprospěch žen. Problém vzdělání žen je složitou kombinací ekonomických (obživa rodiny, zajištění ve stáří) a sociálních faktorů (tradice). Izolace, ve které ženy takto žijí, jim brání v jejich vlastním rozvoji a ve zlepšení jejich postavení. Zlepšování vzdělání žen vede k pozitivním změnám v celé společnosti – pozdějšímu zahájení sexuálního života, plánovanému rodičovství, důrazu na vzdělání dětí, lepší péči o zdraví rodiny atd.

Nejčastěji používaným příkladem nerovného postavení žen je otázka kontroly porodnosti. V tradičních afrických, asijských či jihoamerických společnostech stále přežívá model rodiny s co největším počtem dětí, které se v budoucnu mají postarat o své rodiče. Žena, která neví, jak zabránit početí, nemá kontrolu nad počtem svých dětí a ocitá se v zajetí tradice a vůle manžela. Osvěta, vzdělání žen a přístup k informacím je tak způsobem, jak řešit enormní populační růst.

Přístup ke vzdělání také přímo souvisí s ekonomickou situací rodiny. Jestliže žena musí každý den nosit vodu z velké vzdá-

lenosti nebo celodenně pracovat na poli, přirozeně jí chybí čas, který by mohla věnovat vzdělávání. Navíc velmi často musí při omezených financích školní docházka dívky ustoupit „potřebnějšímu“ bratrovi.

Překážky vzdělání v rozvojových zemích

Velkou překážku rozšiřování vzdělání v rozvojových zemích představuje nedostatek finančních zdrojů ve státním rozpočtu. Mnoho rozvojových zemí je extrémně zadlužených nebo vydávají velkou část příjmů na zbrojení, případně o prioritách rozpočtu rozhodují zkorumpovaní úředníci rozdělující lukrativní státní zakázky. Stát tedy často není schopen vydávat na vzdělání větší částky peněz a obyvatelstvo, jehož největší část je extrémně chudá, je nuceno i na základní vzdělání doplácet velké částky z rodinných rozpočtů. Například i cena povinné školní uniformy může pro některé rodiny představovat nepřekonatelnou překážku.

Nedostatek peněz na vzdělání způsobuje, že platy učitelů bývají nízké a podmínky pro práci neadekvátní. V zemích není dostatek zkušených a vzdělaných pedagogů a mnohdy jsou místa učitelů obsazována i naprosto nekvalifikovanými lidmi.

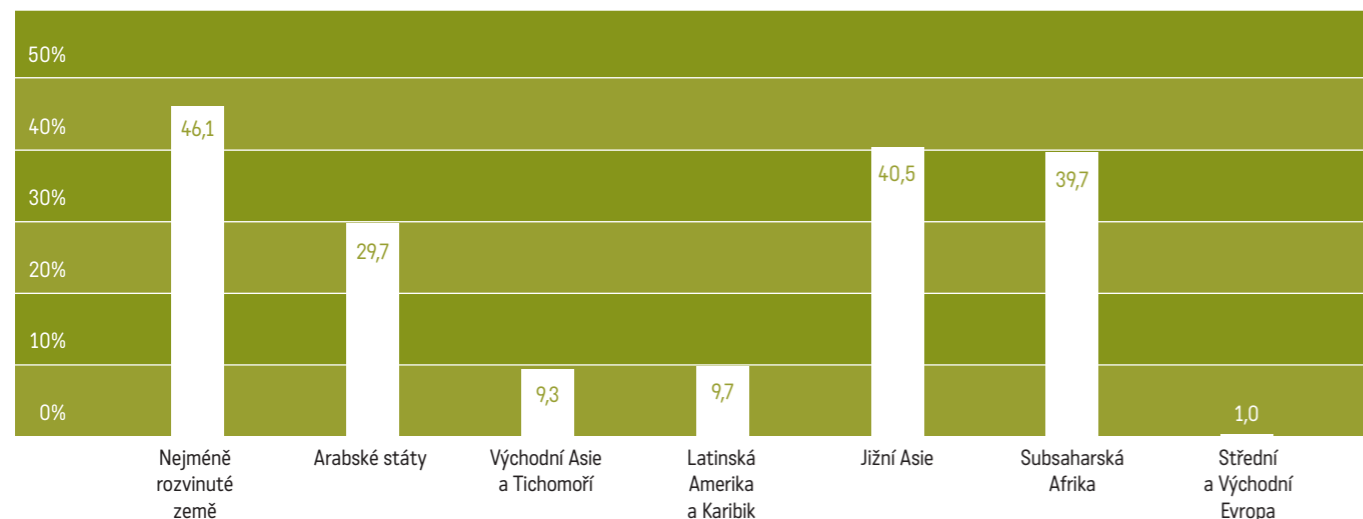
Nedostatek kvalitních a dostupných škol, placená školní docházka a velká chudoba většiny rodin v rozvojových zemích pak vede k tomu, že mnoho dětí je nuceno pracovat místo toho, aby chodily do školy. Děti pracují v nejrůznějších odvětvích – nejvíce z nich v zemědělství. Podle posledních statistik Mezinárodní organizace práce (ILO) na světě pracuje více než 200 milionů dětí, z toho 165 milionů je ve věku mezi 5 a 14 lety. Právě dětská práce představuje hlavní překážku ve vzdělání a především v boji s chudobou jako takovou. Děti, které nemají možnost se vzdělávat, jsou v dospělosti odsouzeny stát se negramotnou a nekvalifikovanou pracovní silou bez možnosti rozvinout svůj osobní potenciál.

Vzdělání poskytuje možnost změnit své postavení ve společnosti. Vzdělaný člověk je schopen chápat život v širších souvislostech, uvědomit si své svobody i odpovědnost za ně a mít lepší účast na občanském a politickém životě. Vzdělání je tak základním předpokladem pro zlepšení životní úrovně obyvatel rozvojových zemí a klíčem k zajištění udržitelného rozvoje země.

Možná řešení

Pro naplnění programu OSN „Vzdělání pro všechny“ je naprosto nezbytné zajistit větší objem finančních prostředků plynoucích do školství, zaručit bezplatnost alespoň základního vzdělání a zlepšit úroveň vzdělávání učitelů. Rodiny musejí být motivovány k tomu, aby své děti do škol posílaly, a zároveň musejí mít možnost tak učinit. Tradiční osvěta často nestačí; vlády by tedy měly ve spolupráci se světovým společenstvím sáhnout k mediálním kampaním a dalším moderním metodám propagace. Pro úspěch takových kampaní je ovšem nezbytné zajistit, aby obsah vzdělání reálně zvyšoval životní šance dětí. Je také třeba poskytovat materiální podporu chudým rodinám, aby měly možnost své děti do škol poslat (například pomocí programů bezplatného poskytování školních pomůcek či vydávání bezplatných obědů).

> Negramotnost v letech 1995–2005 (% z populace ve věku 15 let a více)

Zdroj: Human Development Report 2007/2008.

> Gramotnost v letech 1995–2005 (% z populace ve věku 15 let a více) ve vybraných zemích

Země	Gramotná populace (%)
BURKINA FASO	23,6
MALI	24,0
ČAD	25,7
NIGER	28,7
BENIN	34,7
ETIOPIE	35,9
MOZAMBIK	38,7
SENEGAL	39,3
STŘEDOAFRICKÁ REPUBLIKA	48,6
PÁKISTÁN	49,9
MAURETÁNIE	51,2
JEMEN	54,1

Zdroj: Human Development Report 2007/2008.

1.5 ZDRAVÍ

Zdraví je klíčovým předpokladem pro příznivý sociální, ekonomický i kulturní vývoj jedinců. **Index lidského rozvoje** (Human Development Index – HDI) chápe zdraví (vyjádřené indexem očekávané délky života) jako jednu ze tří základních podmínek lidského rozvoje a zdraví populace se výrazně odráží na jeho celkové velikosti. Pokud jsou lidé nemocní, nemohou pracovat, případně mají nižší výkonnost než lidé zdraví. Zdravá populace je hnacím motorem ekonomického růstu. Špatné zdraví má také důsledky sociální: nemocní, a především ti, kteří jsou nemocní dlouhodobě, nemohou plnit své společenské role (v zaměstnání, rodině, v občanské společnosti apod.).

Zdraví lidí v chudých zemích je dlouhodobě výrazně horší než v zemích rozvinutých. Rozvojové země nejsou tolik zasaženy civilizačními chorobami jako země rozvinuté a kombinace tvrdé práce a horší výživy vede zároveň k větší odolnosti organismu. Situace především ve venkovských oblastech rozvojových zemí je ovšem podobná stavu evropské populace konce 18. do počátku 20. století, tedy před všemi významnými pokroky v medicíně a úspěchy v boji s infekčními chorobami.

Mezi státy Severu a Jihu tak v současnosti existují velké rozdíly jak v délce života jejich obyvatel, tak v hlavních příčinách úmrtí. Zatímco v zemích bohatých jsou hlavní příčinou smrti civilizační nemoci (kardiovaskulární a onkologická onemocnění), v chudých zemích lidé nejčastěji umírají na nemoci infekční, z nichž k nejzávažnějším patří AIDS. Pro srovnání: na infekční onemocnění umírá 40 procent obyvatel chudých zemí, zatímco v zemích bohatých je to pouze jedno procento. Značné rozdíly ve zdraví jsou samozřejmě i mezi státy rozvinutými.

Z osmi Rozvojových cílů tisíciletí přijatých OSN v roce 2000 jsou tři zaměřeny přímo na zlepšování zdraví a další na ovlivnění životních podmínek lidí, tedy na faktory, na nichž zdraví závisí.

Rozvojové cíle přímo související se zdravím jsou:

- * snížení dětské úmrtnosti,
- * zlepšení zdraví matek,
- * boj proti HIV/AIDS, malárii, tuberkulóze a dalším chorobám.

Se zdravím souvisí také cíl odstranit extrémní chudobu a hlad. Nedostatečná výživa je především u dětí jednou z významných příčin onemocnění. Součástí cíle zajistit udržitelnost životního prostředí je snaha o zajištění takových životních podmínek, které nebudou ohrožovat lidské zdraví. Jedná se hlavně o znečištění životního prostředí, trvalý přístup ke zdrojům pitné vody a přístup ke kanalizaci.

Historie pojmu

V roce 1948 přinesla Ústava Světové zdravotnické organizace dnes již klasickou definici zdraví, která jej vymezuje nejen jako nepřítomnost nemoci nebo vady, ale jako celkový fyzický, duševní a sociální blahobyt. Zdraví není jen opakem nemoci, je to zcela jiná kategorie.

Hlavním cílem péče o zdraví není léčení nemocí, ale podpora fyzického, duševního a sociálního blahobytu. V době, kdy byla tato definice vytvářena, však ještě nebyl dostatek poznatků o faktorech, které zdraví ovlivňují. O těch se začalo intenzivněji uvažovat až v 60. a 70. letech 20. století, takže definice obsažená v Ústavě Světové zdravotnické organizace je ještě nereflektovala v plné míře.

Stejně jako se vyvíjí pohled na zdraví a jeho determinanty (určující faktory), vyvíjí se také poznání nemocí. Pokud jsou příčiny nemocí známy, je možné se jim účinněji bránit. Nemoc je porucha zdraví, kterou lze objektivním způsobem měřit, což umožňuje i její klasifikaci. Nemoci jsou klasifikovány na celém světě jednotně, a to podle Mezinárodní klasifikace nemocí stanovené Světovou zdravotnickou organizací. V současné době je aktuální desátá revize této mezinárodní klasifikace, jež je průběžně revidována podle poznatků lékařské vědy.

To pak umožňuje používání statistických a dalších metod, které rozložení nemocí u lidí v čase a prostoru zachycují. Při měření zdraví a nemocí se setkáváme s těmito pojmy:

- * **incidence** – absolutní incidence: počet nových případů zaznamenaného výskytu onemocnění v určitém časovém období, zpravidla rok; relativní incidence: počet nových případů v poměru k počtu osob v populaci státu, kraje, regionu apod.,

- * **prevalence** – celkový výskyt nemoci v populaci; stejně jako u incidence se rozlišuje prevalence absolutní a relativní,
- * **úmrtnost** – absolutní úmrtnost: počet zemřelých; specifická úmrtnost: relativní úmrtnost pro vybraný druh onemocnění; standardizovaná míra úmrtnosti: vyloučen vliv věkové struktury na její výši pro platné mezinárodní srovnání,
- * **střední délka života** – šance na dožití, kterou má osoba narozená v daném roce, je odvozená od toho, jaké byly specifické úmrtnosti v tomtéž roce; uvádí se nejčastěji při narození, a to zvlášť pro muže a pro ženy, rozdíl ve střední délce života jsou totiž výrazné ve všech zemích světa (3 až 8 let ve prospěch žen),
- * **kojenecká úmrtnost** – počet zemřelých do jednoho roku věku na tisíc živě narozených dětí; celosvětově existují značné rozdíly – v bohatých a rozvinutých zemích zemrou pouze čtyři děti z tisíce narozených, v zemích subsaharské Afriky je to stonásobně více.

Zdraví je ovlivněno a podmíněno celou řadou faktorů. Nejčastěji se hovoří o následujících:

- * **biologické faktory** – genetická výbava jedince,
- * **životní styl** – stravovací návyky, pohybové aktivity, zvládání stresu, kouření, alkohol, drogy apod.,
- * **životní prostředí** – znečištění vzduchu, vody, půdy, radiace, potravinového řetězce apod.,
- * **sociální a ekonomické faktory** – výše příjmu/chudoba, nezaměstnanost, míra dosaženého vzdělání, kvalita bydlení,
- * **zdravotnické služby** – jejich kvalita, dostupnost, organizace.

Podle odhadů odborníků ovlivňují zdravotnické služby zdraví lidí pouze z 10 až 15 procent, zatímco vliv životního stylu a sociálních a ekonomických podmínek je několikanásobně vyšší (až 60 procent). To také vysvětluje propastné rozdíly mezi zdravím obyvatel různých částí světa a rozličné zdravotní problémy, s nimiž se jednotlivé země potýkají. Rozdíly ve zdraví mezi zeměmi s nízkou, střední a vysokou životní úrovní jsou ohromující. Ekonomická situace je významným faktorem ovlivňujícím zdraví, protože rozvinuté státy zpravidla vydávají na péči o zdraví vyšší prostředky, než státy méně rozvinuté.

Podpora zdraví

V polovině 60. let byl zpochybněn dominantní vliv medicíny a zdravotnických služeb na zdraví lidí. Cesta ke snížení úmrtnosti se začala hledat v oblasti výživy, plánovaného rodičovství a zvyšování životní úrovně. V 80. letech byly publikovány práce dokazující souvislost mezi chudobou a špatným zdravím. Bylo prokázáno, že nemoci, zvláště pak chronické, jsou způsobeny více faktory, což vzbudilo všeobecný zájem o životní styl. Klíčovými prvky podpory zdraví se staly: prevence, zdravotní výchova, veřejné zdravotnictví, veřejná politika zohledňující zdraví, komunitní aktivity a tvorba celkově příznivého prostředí. Specializovanou agenturou OSN v oblasti zdraví je **Světová zdravotnická organizace** (World Health Organization – WHO). Pomáhá lidem z více než 190 zemí při rozvoji komunikace a koordinace v oblasti zdraví. Významná je také její činnost v oblasti vzdělávání a vytváření programových dokumentů, které pomáhají na celém světě zlepšovat zdraví lidí. Aktérů, kteří zdravotní politiku určují, je mnoho, ovšem péče o zdraví lidí je i v globálním kontextu především úkolem veřejného sektoru, tedy státní správy. Zároveň ale za své zdraví nese odpovědnost také každý sám. Péče o zdraví založená pouze na tržních mechanismech není podle dosavadních zjištění tou cestou, která by skutečně vedla k zajištění zdraví pro všechny obyvatele světa bez rozdílu věku, pohlaví, národnosti a sociálního postavení.

Zdraví v globálním kontextu – nerovnosti v oblasti zdraví

Obrovský rozdíl ve střední délce života mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi je kromě nepříznivých faktorů ovlivňujících zdraví způsoben zejména epidemií HIV/AIDS. Zdravotní stav lidí v mnoha zemích se za posledních třicet let výrazně zlepšil, pro všechny státy světa to ale neplatí. I vyspělé země, kde je zdravotní stav populace ve srovnání s rozvojovými zeměmi výrazně lepší, čelí určitým problémům: výraznému stárnutí populace (se všemi důsledky tohoto trendu), zvyšujícím se rozdílem ve zdraví mezi jednotlivými skupinami obyvatel a často i problematickému financování zdravotnictví a péče o zdraví. Mezi hlavní příčiny úmrtí v rozvinutých státech řadíme onemocnění srdce a cév, rakovinová onemocnění, ale také úmrtí v důsledku úrazů a otrav. Zatímco v zemích bohatých jsou

hlavní příčinou smrti nemoci civilizační, v chudých zemích lidé nejčastěji umírají na nemoci infekční, tedy takové, kterým je moderní lékařská věda schopna předcházet.

Vybrané globální zdravotní problémy

Podvýživa

Jedním z velkých problémů ohrožujících zdraví lidí zejména v chudých zemích je podvýživa. Téměř polovina všech dětských úmrtí v rozvojových zemích je způsobena podvýživou. Ohroženy jsou zejména ženy a děti v nejranějším věku života. Celková podvýživa či nedostatek určitých živin přispívají ke zvýšení dětské a mateřské nemocnosti. Obecně vede podvýživa ke snižování schopnosti učit se, k nižší produktivitě a k vyšší celkové úmrtnosti, způsobuje nižší odolnost vůči nemocem, zpomalování nebo až zastavení tělesného růstu. Častý je nedostatek vitamínu A, jódu a železa.

Ve většině částí světa se pozvolna výživa zlepšuje. Jinak tomu je ve východní Africe, kde se počet podvyživených dětí do pěti let zvýšil z 22 milionů v roce 2000 na téměř 24 milionů v roce 2004.

Nejefektivnějším způsobem, jak lze z hlediska zdravotnických systémů čelit podvýživě, je poskytování vitamínu A, šíření informací o prospěšnosti kojení a informování o výživě. Avšak k celkovému vymýcení podvýživy je třeba zaměřit se na příčiny, které vedou k jejímu vzniku. Jedná se hlavně o chudobu a nedostatek příjmu, nedostatečnou péči o děti a ženy, omezený přístup k nezávadné vodě a chybějící vzdělání žen a dívek. Nejlepší způsob, jak bojovat s podvýživou, je tedy zlepšení ekonomické situace lidí a jejich možnosti přístupu ke vzdělání. Samotný ekonomický růst však nestačí. Je třeba, aby se výhody z něj plynoucí dostaly k nejvíce ohroženým skupinám – ženám a dětem.

HIV/AIDS

Na světě dnes žije více než 33 milionů HIV pozitivních lidí, z nichž až dvě třetiny v subsaharské Africe. V některých zemích je nemocí postiženo přes 30 procent obyvatelstva v produktivním věku. Postižení umírají na oportunní infekce, které nemocné napadají kvůli narušené imunitě. V Africe to je především

tuberkulóza, jejíž výskyt je v rozvojovém světě mnohem vyšší, než v rozvinutých zemích.

Mezinárodní společenství i národní vlády realizují mnohá opatření vedoucí ke snížení počtu HIV pozitivních, a to v oblasti prevence i léčby. V posledním desetiletí se významně zlepšila informovanost o AIDS, byly zaznamenány pozitivní změny sexuálního chování mladých lidí, zlepšila se prevence přenosu viru z matky na dítě a přístup k antiretrovirálním lékům.

V mezinárodním měřítku v oblasti prevence i léčby existují propastné rozdíly. S problémy se potýkají jak země rozvojové, tak země s vysokou úrovní zdravotních služeb. Problém stále představuje dostupnost antiretrovirálních léků, náročnost podpůrného systému na lidské zdroje či diskriminační vztah společnosti k nemocným. Specifickou kapitolou je vliv bezpečnostní situace a nejrůznějších konfliktů na stav HIV/AIDS v jednotlivých zemích.

Virus HIV zasahuje lidi všech společenských postavení a profesí, samozřejmě včetně učitelů, lékařů či studentů středních a vysokých škol. Jejich vyřazení z pracovního života má vliv na sociální strukturu a sociální procesy v dané zemi a pro obyvatele země znamená zhoršení přístupu k sociálním službám a může se odrazit v hospodářském poklesu postižených zemí. Nedožrnné sociální důsledky má také ohromný počet sirotků, jejichž rodiče zemřeli na AIDS. V zemích tak přibývá dětí žijících na ulici či v neuspokojivých sociálních podmínkách, bez možnosti vzdělání a přístupu ke zdravotnickým službám.

Nemocní AIDS jsou často kvůli své nemoci diskriminováni a vyloučeni ze společnosti, což jejich situaci ještě mnohokrát zhoršuje. Předsudky vůči HIV pozitivním a nemocným AIDS a společenské tabu, které je s nemocí spojeno, znemožňují efektivní boj proti epidemii. Mnoho lidí si kvůli strachu z diskriminace nebo kvůli neznalosti nemoci, jejich příčin a důsledků, nenechává provést testy na HIV/AIDS, případně odmítají svou nemoc před ostatními přiznat. Kvůli předsudkům nebo neznalosti způsobu rozšiřování nemoci mnoho lidí odmítá používat kondomy.

Aby bylo možné předejít šíření viru HIV u žen, je třeba se zaměřit na odstranění jejich právního, společenského a ekonomického znevýhodnění, které jsou základními příčinami jejich vět-

šího ohrožení touto nemocí. Ženy jsou ale více ohroženy nejen z důvodu jejich společenského postavení, nýbrž i kvůli snazšímu přenosu viru na ženu pohlavní cestou. Jsou více zasaženy i důsledky nemoci, neboť jsou to nejčastěji ženy, kdo se stará o nemocné, a to i na úkor školní docházky či placeného zaměstnání. V Africe tvoří ženy dokonce 61 procent HIV pozitivních (Global Epidemic Update 2007). Vzdělávání žen o riziku, způsobech přenášení nemoci a o možnostech prevence je přitom jednou z neúčinnějších strategií boje proti AIDS.

Počet lidí, kteří žijí s AIDS, se dramaticky zvyšuje ve východní Evropě a v zemích bývalého Sovětského svazu. V porovnání s rokem 1995, kdy v těchto oblastech žilo odhadem 160 000 lidí nakažených virem HIV, je to nyní podle současných odhadů 1,5 milionu. Nejvíce postiženými zeměmi jsou Rusko, Ukrajina a Estonsko, nemoc se rychle rozšiřuje také v zemích střední Asie. Hlavní příčinou přenosu v této oblasti je stále užívání nesterilních jehel mezi uživateli drog. V některých zemích však roste počet lidí, kteří se nakazili virem HIV prostřednictvím pohlavního styku s infikovanou osobou. Specifickou rizikovou skupinu tvoří vězni, kteří jsou často také uživateli drog.

Ukazuje se, že globální strategie v boji proti AIDS musí být založena především na ovlivňování faktorů, které při vzniku tohoto onemocnění působí. Je to chudoba, migrace, nízká úroveň vzdělání či rizikový životní styl. Boj proti HIV/AIDS musí probíhat nejen na frontě sociální, ale i psychologické – je třeba nemoc detabuizovat a demytizovat, a to jak v postižených zemích, tak v zemích dárcovských.

Ze zpráv UNAIDS (Světový program OSN pro HIV/AIDS) je zřejmé, že se většina států s touto chorobou vyrovnává lépe než dříve a že jsou nyní schopny efektivněji řešit problémy s ní spojené. Ve světovém měřítku výskyt AIDS vyvrcholil v 90. letech a v současnosti je stabilní. Politická vůle a zásadní preventivní opatření v nedávné době zvrátily trend epidemie například v Brazílii, Thajsku nebo v Ugandě. Mezi úspěchy lze počítat změny v sexuálním chování – stále více lidí používá kondom, méně střídá sexuální partnery a zahajuje svůj sexuální život o něco později. Krev používaná ve zdravotnictví je už běžně testována na

přítomnost viru HIV. Je nutné, aby preventivní programy byly dostupné lidem, kteří je nejvíce potřebují. To znamená těhotným ženám kvůli zabránění přenosu viru z matky na dítě a mladým lidem. U mladých lidí je základem prevence hlavně vzdělání a dostupné informace o nemoci.

Vedle prevence a osvěty je třeba věnovat značné úsilí léčbě AIDS a podpoře lidem žijícím s AIDS. V současné době není znám lék na AIDS, avšak existují léky (antiretrovirální terapie), které oddalují propuknutí nemoci, prodlužují kvalitní část života a umožňují tak lidem s AIDS žít delší a plnohodnotný život. Antiretrovirální terapii v současnosti využívají tři miliony lidí v zemích s nízkým a středním příjmem, to znamená, že jen jeden ze čtyř HIV pozitivních v rozvojovém světě má přístup k léčbě.

Současná agenda péče a podpory nemocných zahrnuje jednak posilování schopnosti rodin zasažených AIDS vyrovnat se s nemocí (podpora finanční a materiální, zdravotnická pomoc, přístup ke vzdělání zdarma), jednak strukturální podporu zdravotnických systémů (zvýšení lidských kapacit a finančních zdrojů) a dále odstranění společenského stigma doprovázejícího AIDS, které by vedlo ke zvýšení dostupnosti preventivních i léčebných programů.

Finanční prostředky určené na boj proti AIDS během posledního desetiletí několikanásobně vzrostly. Objem finančních prostředků vynaložených na boj proti AIDS vzrostl z 300 milionů dolarů v roce 1996 na 10 miliard dolarů v roce 2007. Zasloužilo se o to například vytvoření Globálního fondu pro boj proti AIDS, tuberkulóze a malárii, z jehož zdrojů získalo do poloviny roku 2008 1,75 milionu lidí antiretrovirální léčbu. Podle nových odhadů však náklady na odpovídající prevenci a péči v chudých a středně bohatých zemích dosahují jen v roce 2008 zhruba 20 miliard dolarů. Těchto 20 miliard by zajistilo antiretrovirální terapii více než šesti milionům lidí, podporu 22 milionům sirotků, poradenství a testování AIDS pro 100 milionů lidí, osvětu o AIDS ve škole pro 900 milionů studentů a poradenské a další služby pro 60 milionů mladých lidí mimo školu.

Velmi podstatné pro zlepšení situace přineslo také snížení ceny za antiretrovirální terapii. Léky pro nemocné AIDS zlevnily

z důvodu vypršení patentových práv na některá léčiva či udělení tzv. nucených licencí a následné výroby tzv. generických léků v zemích jako Brazílie, Indie či Thajsko.

Je třeba konstatovat, že mezinárodní společenství přijalo boj proti HIV/AIDS za svůj úkol. A to přesto, že názory na konkrétní nástroje tohoto boje mají různí aktéři odlišné, zejména v oblasti prevence přenosu viru a rozdílného důrazu na její jednotlivé složky známé pod zkratkou ABC (Abstinence, Be Faithful, Condom use). Cíl však zůstává jasný – pandemii zkotit a co nejdříve ji za pomoci účinné vakcíny vymazat z mapy světa.

Malárie, tuberkulóza

V chudých zemích se vyskytuje mnoho dalších nemocí, které způsobují velký počet úmrtí a znemožňují obyvatelům vymanit se z chudoby. Nejrozšířenější a nejnámější z nich jsou malárie a tuberkulóza.

Více než tři miliardy lidí na světě žije v malarických oblastech. Podle Světové zdravotní organizace se ročně vyskytne 350 až 500 milionů případů této nemoci, z nichž více jak milion nemocných zemře. Osmdesát procent těchto úmrtí připadá na subsaharskou Afriku. Většina z umírajících jsou děti mladší pěti let. Velká nemocnost dětí znamená také jejich častou absenci ve škole a může se odrazit i ve zpomaleném psychickém vývoji dítěte. V uplynulých dvou desetiletích se zvyšovala nemocnost a úmrtnost na malárii zejména kvůli špatným zdravotnickým systémům, zvyšující se odolnosti nemoci a jejích přenašečů (komárů anopheles) vůči lékům a insekticidům, kvůli lidské migraci a konfliktům.

Podle odhadů Světové zdravotnické organizace zemřelo v roce 2006 na tuberkulózu 1,7 milionu lidí, a to přesto, že na ni byl nalezen lék již před padesáti lety. Přes 95 procent úmrtí připadá na rozvojové země. Nejvyšší procento nemocných tuberkulózou je v Africe, avšak v Asii žije největší absolutní počet lidí s touto nemocí. Výskyt akutní tuberkulózy stoupá v zemích postižených epidemií AIDS a tuberkulóza je zároveň jednou z nejčastějších bezprostředních příčin úmrtí lidí nemocných AIDS. Na případě zemí bývalého Sovětského svazu je zřetelné, že ekonomické a sociální krize mohou způsobit rychlé rozšíření epidemie. Důležitým ohniskem nákazy jsou zejména vězni-

ce. U vězňů, jejichž imunitní systém je oslaben alkoholismem, užíváním drog a špatnou stravou a kteří jsou navíc neúčinně léčeni, se pravděpodobněji vyvine rezistentní forma tuberkulózy. A odsouzený po svém propuštění svou nemoc dále šíří ve svém okolí.

Stejně jako ostatní nemoci i tuberkulóza nese závažné důsledky pro jednotlivce, rodiny i celou společnost. Klade nároky i na samotné nemocné a jejich zodpovědnost za řádnou léčbu. Podmínkou však zůstává, aby byly léčebné programy nemocným dostupné. A to bohužel stále není v rozvojových zemích realitou.

> Lidé žijící s TBC, 2006

Pořadí	Země	Počet lidí s TBC
	SVĚT	14 424 343
1	INDIE	3 444 685
2	ČÍNA	2 658 377
3	NIGÉRIE	889 666
4	BANGLADÉŠ	609 968
5	INDONÉSIIE	578 410
6	ETIOPIE	519 609
7	JIŽNÍ AFRIKA	482 036
8	PÁKISTÁN	423 011
9	DEM. REPUBLIKA KONGO	391 136
10	FILIPÍNY	372 841
11	VIETNAM	193 946
12	TANZÁNIE	180 936
13	RUSKÁ FEDERACE	178 928
14	UGANDA	167 703
15	SÚDÁN	158 115
16	POBŘEŽÍ SLONOVINY	141 218
17	MOZAMBIK	130 790
18	THAJSKO	125 291
19	KEŇA	122 126
20	BRAZÍLIE	104 062

Zdroj: World Bank 2008

> Výdaje na zdravotní péči na jednoho obyvatele regionu v USD (2005)

region	USD
VÝCHODNÍ ASIE A TICHOMOŘÍ	70
JIŽNÍ ASIE	31
VÝCHODNÍ EVROPA A STŘEDNÍ ASIE	279
STŘEDNÍ VÝCHOD A SEVERNÍ AFRIKA	123
SUBSAHARSKÁ AFRIKA	49
LATINSKÁ AMERIKA A KARIBIK	329
EVROPSKÁ MĚNOVÁ UNIE	3155

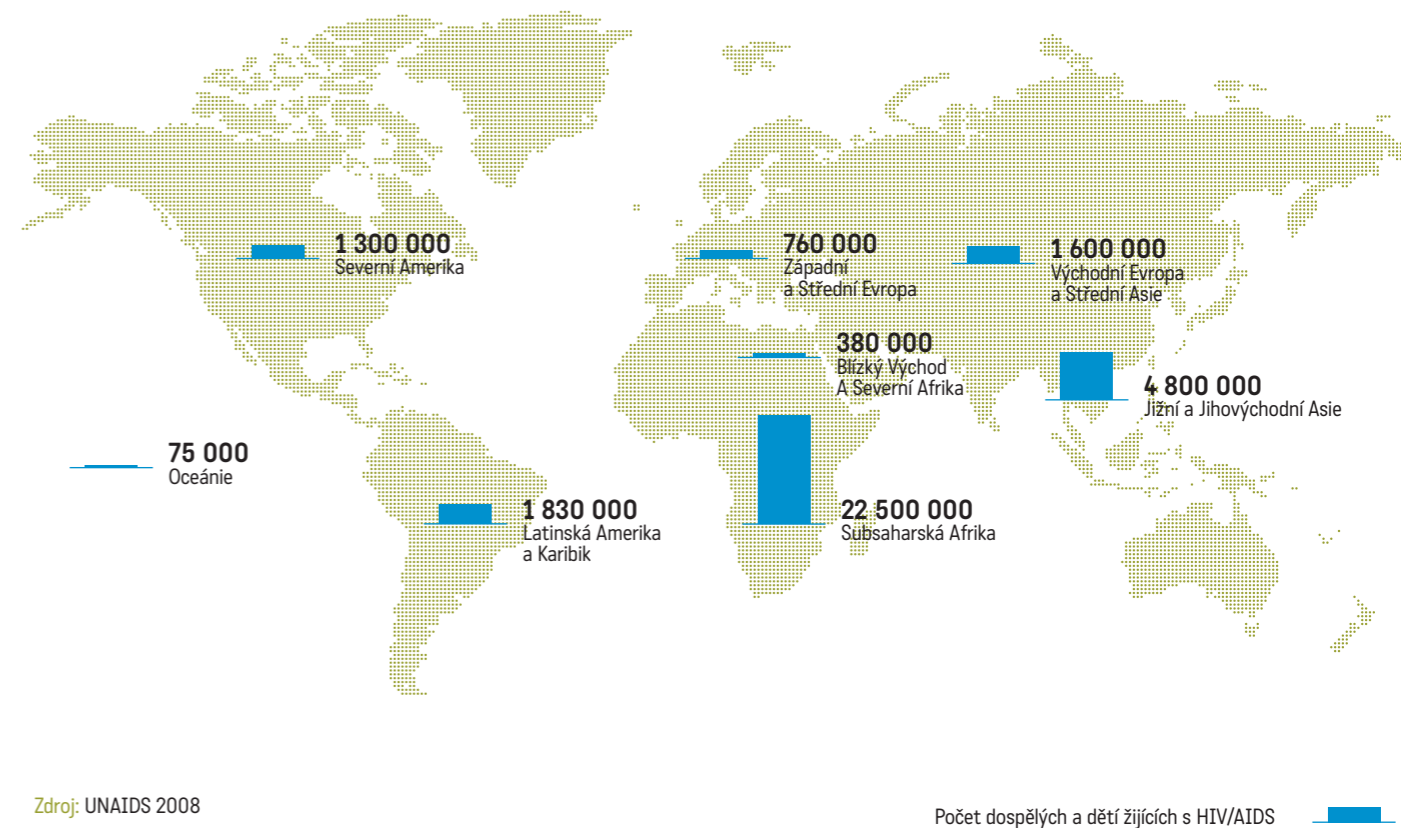
Zdroj: Human Development Report 2007/2008.

> Případy malárie na 1 000 obyvatel ve vybraných zemích

Pořadí	Stát	Výskyt na 1 000 obyvatel	Rok
1	UGANDA	478	2003
2	SV. TOMÁŠ A PRINCIPE	394	2003
3	LIBÉRIE	302	1998
4	TANZÁNIE	290	2003
5	BURUNDI	274	2002
6	MOZAMBIK	270	2003
7	MALAWI	240	2002
8	NAMIBIE	223	2003
9	ZAMBIE	190	2001
10	ŠALAMOUNOVY OSTROVY	190	2003
11	GHANA	170	2003
12	GUINEA-BISSAU	135	2002
13	BENIN	122	2001
14	MADAGASKAR	121	2003
15	SENEGAL	119	2000
16	BURKINA FASO	115	2002
17	GUINEA	110	2000
18	ANGOLA	107	2002
19	RWANDA	102	2003
20	GAMBIE	100	1999

Zdroj: Country Data: WHO, Roll Back Malaria & UNICEF, World Malaria Report 2005

> Odhad počtu dospělých a dětí žijících s HIV/AIDS v roce 2007

1.6 ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ A ROZVOJ

Hospodářská a sociální chudoba bývá často označována za jednu z hlavních příčin devastace životního prostředí. Je tomu však i naopak – kvalita životního prostředí může být příčinou chudoby. Ekonomický rozvoj, který je základní hnací silou dalších dimenzí rozvoje a nejčastěji „ordinovanou léčbou“ na chudobu, má však své přirozené limity. Jeho limity jsou dány mimo jiné kvalitou prostředí, ve kterém ekonomické aktivity probíhají, ekologickými službami, které může dané prostředí poskytnout, a také dlouhodobou dostupností přírodních zdrojů. Obecně tyto principy můžeme nazývat environmentálními limity. Některými z nich, jež mají významný dopad na rozvoj ekonomicky chudých zemí z globálního pohledu, se bude stručně zabývat následující text.

Změna klimatu

Vlivem vzrůstajícího množství skleníkových plynů v atmosféře dochází ke globálnímu oteplování, za což je označováno zvýšení průměrné roční atmosférické teploty. Ta se ve světě zvýšila během 20. století o 0,6 stupně Celsia. Teplejší průměrné teploty spolu se zvýšenou proměnlivostí klimatu by mohly mít negativní dopad na lidské zdraví. Světová zdravotnická organizace ve „Zprávě o zdraví ve světě za rok 2002“ odhaduje, že klimatické změny z roku 2000 by mohly zodpovídat za celosvětový nárůst výskytu průjmových onemocnění o přibližně 2,4 procenta a malárie (o šest procent) v některých zemích se střední výší příjmu.

Globální oteplení a následné změny klimatu mohou mít negativní dopady na zabezpečení výživy obyvatel. Například právě africké potravinové krize jsou často způsobeny katastrofami souvisejícími s počasím. Podle filipínského Mezinárodního institutu pro výzkum rýže každý nárůst nočních teplot o jeden stupeň Celsia způsobuje přinejmenším 10procentní snížení produkce rýže. Zemědělství v oblasti subsaharské Afriky, kde 90 procent území je závislé pouze na dešťových srážkách, zaměstnává asi 70 procent práceschopného obyvatelstva a vytváří 35 procent jejich HNP. I když se mnoho farmářů adaptovalo na

postupné změny klimatu v jejich regionech, úroveň nepředvídatelnosti, které globální oteplování představuje, může překonat jejich možnosti a nemusí ho zvládnout. Předpokládá se, že úroda v této oblasti klesne o pětinu působením globálního oteplení. Nejvíce budou zasaženy tropické a subtropické regiony a v nich především ty země, které již v současné době trpí nedostatkem potravin. Odhaduje se například, že zvýšení teploty o 2 až 3,5 stupně Celsia v Indii by mohlo způsobit snížení zemědělských výnosů o 9 až 25 procent.

Největší změny nastávají v pravidelnosti dešťových srážek. Dá se očekávat, že v relativně sušších oblastech (východní Afrika, Blízký východ, Austrálie) se sucha ještě zvýrazní. V jiných částech světa (jihovýchodní Afrika, Jižní Amerika, jižní Asie) se naopak budou častěji vyskytovat záplavy. Počáteční měření tyto trendy potvrzují, stejně jako zvýšení počtu a intenzity hurikánů v tropických oblastech.

Změny klimatu mohou mít vliv na změnu teploty mořské vody a změny některých systémů mořského proudění. Ty ovlivňují shromaždiště ryb a způsobují odumírání korálů. Rybolov se tak na některých místech může zhroutit. Případný vliv budou mít zvýšené hladiny moří (kvůli tání ledovců a teplotní expanzi oceánské vody) na nízko položené, hustě obydlené pobřežní oblasti, které jsou často významnými centry hospodářství. Ve vzdálenosti do 100 km od pobřeží žije celkem 40 procent světové populace, přestože tato plocha tvoří pouze 22 procent souše. Předpokládaný nárůst hladiny moří se odhaduje v rozmezí 18 až 59 cm pro období let 2090 až 2099 ve srovnání s hladinou moří v letech 1980 až 1999.

Hlavním zdrojem nárůstu teploty jsou emise tzv. skleníkových plynů. Za jeden z nejvýznamnějších bývá označován oxid uhličitý (CO₂). Antropogenní emise CO₂ vzrostly z 21,3 miliardy metrických tun v roce 1990 na 27,6 miliard metrických tun v roce 2005. Vzhledem k populačnímu nárůstu kleslo množství emisí na jednoho člověka z 4,1 metrické tuny v roce 1990 na čtyři tuny v roce 2000. Zvýšená spotřeba na začátku nového století nicméně způsobila navýšení na 4,3 metrické tuny na osobu. V rozvojových zemích byl v mezi lety 1990 a 2005 zaznamenán téměř dvojnásobný nárůst emisí CO₂ ze 6,6 na třináct miliard metrických tun.

Kromě oxidu uhličitého jsou za skleníkové plyny považovány také metan, vodní páry, oxid dusný, hydrogenované fluorovodíky, polyfluorovodíky a fluorid sírový. Skleníkové plyny mají také svůj přirozený původ v sopečných erupcích, stepních či lesních požárech, hnilobných procesech a podobně.

Znečištění ovzduší

Dalším celosvětovým problémem je znečištění ovzduší emisemi z lidské činnosti. Hlavním zdrojem znečištění je v současné době automobilová doprava, spalování uhlí a ropy s vysokým obsahem síry, průmyslová výroba a energetika. Vysoké hladiny ozónu v přízemních vrstvách, oxidu uhelnatého, oxidů dusíku, síry a ostatních emisí z motorových vozidel a průmyslových provozů způsobují vážné zdravotní komplikace především obyvatelům velkých měst. Kyselá dešť, které vznikají vlivem tohoto znečištění, poškozují lesy mírného pásu po celém světě.

> Hlavní typy a zdroje znečištění

Typy znečištění	Zdroje znečištění
OXID SIŘIČITÝ	Spalování uhlí a ropy s vysokým obsahem síry, průmyslová výroba
OXIDY DUSÍKU	Automobilová doprava, elektrárny
PRACHOVÉ ČÁSTICE	Automobilová doprava, elektrárny, průmyslová výroba
OXIDY UHLÍKU	Automobilová doprava, průmyslová výroba
OLOVO	Automobilová doprava, zpracování kovů
TĚKAVÉ ORGANICKÉ SLOUČENINY	Automobilová doprava, průmyslová výroba

Zdroj: KALLMAN 2008

Znečištěné ovzduší je jeden z nejvýznamnějších faktorů způsobujících velké zdravotní problémy místních obyvatel a rozvojové země vykazují velmi znepokojivé trendy této hrozby. Například Světová banka v roce 1998 uvedla, že z dvaceti nej-

více znečištěných měst na světě se nachází šestnáct v Číně, která si v produkci oxidu siřičitého udržuje první příčku na světě. Znečištění ovzduší tak způsobuje předčasnou smrt přibližně 600 tisíc lidí. Každým rokem Čína zaznamená kolem dvaceti miliónu případů respiračních onemocnění, které jsou převážně způsobeny právě znečištěným ovzduším ve městech. Roční náklady na jejich léčbu si vyžádají asi 98 miliard dolarů do roku 2020. Dopady čínské devastace životního prostředí pochopitelně nerespektují hranice země. Zplodiny vyprodukované v Číně lze naměřit tisíce kilometrů daleko, dokonce až na západním pobřeží USA.

Podobně postiženi jsou i obyvatelé měst v jiných rozvojových zemích, jako jsou například Brazílie a Mexiko, nicméně případ Číny je v tomto směru unikátní a svým způsobem varující. Ekonomický rozvoj této země je jistě úctyhodný, nicméně jeho environmentální a zdravotní dopady na obyvatelstvo již nyní provázejí negativní konsekvence.

Úbytek lesů a půdní degradace

V roce 2000 tvořila celková rozloha lesů zhruba 3,9 miliardy hektarů, což odpovídá zhruba třiceti procentům pevniny na světě. Je to podobně, jako o pět let později. Přibližně polovina lesů leží v tropické či subtropické klimatické oblasti a druhá polovina v mírném a boreálním klimatickém pásu. Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) odhaduje, že během 90. let minulého století svět ztratil 4,2 procent z rozlohy přírodních (původních) lesů. Tento pokles byl částečně pokryt rozšiřováním lesů v mimo-tropických oblastech, což ovšem nemůže kvalitativně nahradit ztráty. Odlesnění stále představuje vážný problém, i když trend ztráty zalesněné plochy je stále pomalejší. Zatímco každoroční ztráta zalesněné plochy tvořila plochu 9,4 miliónu hektarů, což odpovídá rozloze Portugalska, tak v současnosti (průměr za období 2000 až 2005) tyto ztráty tvoří přibližně 7,3 miliónu hektarů.

> Rozloha lesů podle regionu v letech 1990 a 2000

Podíl plochy lesů na rozloze regionu (v procentech)			
	1990	2000	2005
SEVERNÍ AFRIKA	1,3	1,5	1,5
SUBSAHARSKÁ AFRIKA	29,2	27,3	26,5
LATINSKÁ AMERIKA	50,3	47,5	46,3
KARIBSKÁ OBLAST	23,4	24,9	26,1
VÝCHODNÍ ASIE	16,5	18,1	19,8
JIŽNÍ ASIE	14,0	14,3	14,2
JIHOVÝCHODNÍ ASIE	56,3	49,9	46,8
ZÁPADNÍ ASIE	3,3	3,4	3,5
OCEÁNIE	68,3	65,0	63,4
SNS, EVROPSKÁ ČÁST	46,6	46,7	46,7
SNS, ASIJSKÁ ČÁST	3,9	3,9	3,9
ROZVINUTÉ REGIONY	30,4	30,7	30,8
SVĚT	31,3	30,6	30,3

Zdroj: UNITED NATIONS 2006

Lesy hrají významnou roli při snižování negativních dopadů emisí oxidu uhličitého (případně klimatických změn), slouží jako oblasti pro ochranu biodiverzity, půdy a vodních zdrojů. Dlouhodobě udržitelný management podporuje místní i národní ekonomiku. Nicméně špatná ekonomická situace mnoha rozvojových zemí nutí mnohé z nich k příliš velké těžbě dřeva, případně přeměně lesních ploch na pastviny nebo ornou půdu. Korupce často způsobuje, že vlády těchto zemí umožňují kácení původního lesního pokryvu. Světová banka odhaduje, že vlády převážně rozvojových zemí tímto způsobem přicházejí o pět miliard dolarů ročně. Odhaduje se, že asi polovina tropického dřeva dovezeného ročně do EU (před rozšířením v roce 2004) byla ilegálního původu. Navíc poměrně nízká úrodnost půd v tropických oblastech, v kombinaci se zvyšující se populací, nutí zemědělce i pastevce hledat novou půdu i v dosud přírod-

ních (původních) lesích. Odlesňování tropických pralesů paradoxně způsobuje vysychání pramenišť řek a snížení množství dešťových srážek v daném regionu, což v důsledku problematizuje zemědělskou činnost.

Jednou z nejvíce postižených oblastí světa je subsaharská Afrika, kde se ztrácí každým rokem 0,6 procent z celkové rozlohy přírodních lesů, což odpovídá 3,2 milionům hektarů. Z této rozlohy 10 až 20 procent je vykáčeno pro komerční účely. Většina lesů je ale pokácena kvůli nedostatku palivového dříví nebo je „vyčištěna“ z důvodu následného zemědělského využití. Znovuobnovení těchto lesních oblastí zahrnuje pouze pět procent každoročních ztrát. Mezi další hrozby je možné zařadit výstavbu infrastruktury, těžbu surovin i stoupající spotřebu papíru a jiných lesních produktů. I přes velký pokrok ve využívání environmentálních technologií zůstává dřevo ve většině rozvojových zemí nejvýznamnějším zdrojem energie. Paradoxní je, že často jde o oblasti bohaté na naleziště ropy a zemního plynu.

Nedostatek nezávadné vody

Přestože je voda nevyčerpatelný obnovitelný zdroj, regionálně se může projevit její velký nedostatek či naopak přílišný nadbytek, například v podobě povodní. V mnoha částech světa způsobilo odlesňování, nadměrná pastva a rozorání pozemků rychlé rozšíření půdní eroze. Sedimenty, které se takto vytvářejí, zanášejí řečiště řek a naplňují jezera i ústí řek. Spolu se ztrátami půdy vysychají i prameny a objevují se velké přívalové povodně. K tomu je nutné přičíst znečišťování toků komunálními odpady, toxickými chemikáliemi, ropnými látkami, zemědělskými odpady či hnojivy. Od roku 1990 se sice počet lidí mající přístup ke kvalitní pitné vodě zvedl o 1,6 miliardy, na světě však stále žije zhruba miliarda lidí, kterým je tato možnost odepřena. Kvůli nedostatku čisté vody a nedostupné kanalizaci každý rok zemře pět milionů lidí. Mnoho rozvojových zemí nemá prostředky na získání vody z jiných zdrojů, jak je dovoz vody, provoz čističek a odsolovacích zařízení nebo složitých zavlažovacích systémů. Čisté řeky nebo jezera přitom mohou být otázkou nejen limitů ekonomického rozvoje, ale především života a smrti.

Významný problém představuje nadměrné čerpání vody kvůli zavlažování a jeho nekontrolovaným důsledkům. Odhaduje se, že ročně je takto využito o 150 miliard m³ vody více, než činí přirozená regenerační schopnost ekosystémů. Nejznámějším podobným příkladem je čerpání vody z řek Amudarja a Syrdarja ve střední Asii kvůli zavlažování bavlníkových a jiných polí. Důsledkem je zánik Aralského jezera a mnoha pracovních příležitostí, migrace desítek tisíc obyvatel a velké zdravotní problémy u těch, kteří v oblasti dnes již bývalého jezera zůstali.

> Podíl populace s přístupem k nezávadnému zdroji pitné vody podle regionů (20 litrů na osobu a den ve vzdálenosti do jednoho kilometru)

Oblast	1990 (%)	2004 (%)
NEJMÉNĚ ROZVINUTÉ ZEMĚ	51	59
ARABSKÉ STÁTY	84	86
VÝCHODNÍ ASIE A TICHOMOŘÍ	72	79
LATINSKÁ AMERIKA A KARIBIK	83	91
JIŽNÍ ASIE	72	85
SUBSAHARSKÁ AFRIKA	48	55
STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPA	93	94

Zdroj: Human Development Report 2007/2008

Environmentální migrace

Ačkoliv se přírodní zdroje, jako jsou pitná voda nebo půda, mohou zdát nevyčerpatelnými, v mnoha případech je realita zcela opačná. Dlouhodobá devastace, přírodní katastrofa či zásadní změna životního prostředí mohou zásadně ovlivnit život obyvatel daného území, a tím je připravit o životně důležité přírodní zdroje, obydlí či obživu. Lidé v takto postižených oblastech jsou nuceni opustit své domovy a hledat obživu jinde. To jsou základní předpoklady pro vznik fenoménu environmentální migrace a problematiky environmentálního uprchlictví. Výsledné masové přesídlování může narušit rovnováhu v cílo-

vých oblastech a vyvolávat konflikty (například migrace obyvatel Bangladéše do indické provincie Assam).

Environmentální migranty (uprchlíky) můžeme definovat jako osoby, které byly donuceny dočasně, dlouhodobě nebo trvale opustit své původní bydliště v důsledku významného zhoršení stavu životního prostředí, které jim už nadále nemůže zajistit bezpečné živobytí. Jde také o vliv environmentálních procesů, které ohrožují existenci obyvatel, případně vážně ovlivňují kvalitu jejich života (například přírodní katastrofy jako zemětřesení, povodně či hurikány). Významnou roli téměř vždy hrají i další migrační faktory, jako například politické a ekonomické. Environmentální migranty (uprchlíky) můžeme rozdělit do tří základních kategorií podle hlavních příčin migrace. Jedná se o environmentálně motivované migranty, kteří opouštějí místo svého bydliště spíše preventivně z důvodu vážné environmentální hrozby (případně znečištění, hrozbám opakujících se přírodních katastrof). Migrace v tomto případě může být chápána jako strategie zvládnutí kritické situace nebo způsob adaptace na nové či měnící se environmentální podmínky. Druhou kategorií jsou environmentální přesídlenci, jež jsou nuceni opustit své bydliště kvůli ohrožení svých životů na základě velké přírodní katastrofy (černobylská jaderná katastrofa). Poslední kategorií jsou rozvojoví přesídlenci opouštějící své bydliště v důsledku určité rozvojové činnosti (například stavba říční přehrady, postupující urbanizace, atd.)

Pojem environmentální uprchlík neodpovídá mezinárodním konvencím o právech uprchlíků, a proto se častěji uvádí pojem environmentální migrant. Vzhledem ke složitosti problému neexistují statistiky, které by dokumentovaly skutečný rozsah. Odhady počtu tohoto typu uprchlíků se pohybují mezi deseti až pětadvaceti miliony osob. Skutečný počet obětí násilného přesídlení je však daleko vyšší - celkem padesát milionů lidí. Někteří autoři předpokládají nárůst počtu uprchlíků v důsledku možné změny klimatu až na 150 milionů v roce 2050.

Zelené revoluce a geneticky upravené plodiny

Za první zelenou revoluci se považuje vyšlechtění některých druhů obilnin a jejich zavedení zejména v Mexiku, Indii a Pákistánu v 60. a 70. letech minulého století. S podporou

Rockefellerovy nadace a mexického ministerstva zemědělství vznikl dlouhodobý program na vyšlechtění pšenice odolné proti ržím, které ničily úrodu v zemích Latinské Ameriky. V krátkodobém horizontu umožnilo pěstování těchto kultivarů až desetinásobné zvýšení úrody a tvořilo základ pro dosažení potravinové soběstačnosti Indie. Podobné úspěchy byly zaznamenány i při šlechtění rýže na Filipínách a při pěstování brambor v Peru, kde výzkum financovala OSN. Odborníci se dosud ptou, zda za pozitivními výsledky stojí skutečně nové kultivary plodin nebo masivní zavádění zavlažování, průmyslových hnojiv a dalších potřebných agrochemikálií. Faktem je, že když se zvýšila produkce potravin, vzrostl počet obyvatel a čerpání neobnovitelných zdrojů surovin i energie.

Tato zelená revoluce se ovšem téměř nedotkla zemědělství Afriky, kde je situace v zásobování potravin dlouhodobě nejsložitější. I to je důvodem, proč se v poslední době hovoří stále více o nových iniciativách, které by měly nastartovat podobné procesy i na tomto kontinentu. Nicméně konkrétních zpráv je poskrovnu, některé projekty se chtějí zaměřit na tradiční zkušenosti, jiné zase naopak preferují nové odrůdy vzniklé za pomoci biotechnologií.

A právě biotechnologie, respektive geneticky manipulované organismy (GMO), by v budoucnu měly být základem pro takzvanou druhou zelenou revoluci. GMO by mohly vyřešit rozpor mezi růstem populace a zvyšující se potřebou potravin, a to nejen v Africe. Zvýšil by se tak kalorický příjem a životní úroveň obyvatel zejména rozvojových zemí, kde by se mohly pěstovat tradiční (či nové, proti škůdcům odolné) plodiny na příliš suchých či zasolených půdách. Tím by se mohlo zabránit kácení lesů pro získávání nové půdy pro zemědělství.

Odpůrci těchto postupů argumentují, že pěstování těchto plodin může znamenat nebezpečí nejen pro zdraví a životní prostředí obyvatel (především proto, že nikdo v současné době není schopen odhadnout důsledky masového chovu či pěstování geneticky upravených organismů), ale paradoxně může přinést ekonomické problémy rozvojovým zemím, které budou nuceny každoročně platit neúměrně vysoké částky za semena a přípravky nezbytné k pěstování základních plodin. Výraznou odlišnost od první zelené revoluce je fakt, že vel-

ké soukromé biotechnologické společnosti drží svůj výzkum v tajnosti a nezabývají se regionálními dopady a sociálními následky své činnosti.

Poznámka

Text vznikl v rámci tématického konceptu 05 výzkumného záměru Zemědělské a lesnické univerzity v Brně MSM 6215648904 „Česká ekonomie v procesu integrace, globalizace a rozvoje zemědělského sektoru a služeb v nových podmínkách společného evropského trhu“.

1.7 ZADLUŽENOST ROZVOJOVÝCH ZEMÍ A JEJÍ ŘEŠENÍ

Jako jednu z výzev, kterým musí rozvojové země čelit, se často uvádí jejich vysoká zadluženost. Ta patří nadále mezi nejpálčivější problémy, přestože doba akutních dluhových krizí 80. let minulého století již pominula. Některé rozvojové země jsou nadále vysoce zadlužené, což výrazně zpomaluje jejich hospodářský růst a rozvoj.

Vymezení zadluženosti

Pod termínem zadluženost rozvojových zemí jsou v textu myšleny zejména dluhy vlád rozvojových zemí. V ekonomické literatuře se pod pojmem zadluženost často rozumí celkový vnější dluh (tedy souhrn vládního a soukromého dluhu). V tomto případě však toto dělení postrádá smysl jak v případě latinskoamerických zemí v osmdesátých letech, jejichž zadlužení mělo téměř výhradně vládní podobu, tak v současnosti pro nejvíce zadlužené rozvojové země – státy subsaharské Afriky.

Historie dluhových problémů rozvojových zemí

Pozitivní dopad zahraničního kapitálu na rozvoj země, do které plyne, je mezi odborníky obecně uznáván. Je tomu tak proto, že na počátečních stádiích svého vývoje má typická rozvojová země velmi málo příležitostí si tento kapitál sama vytvořit vzhledem k nízké úrovni úspor v ekonomice. Země ale investice nutně potřebuje k rozvoji svého hospodářství, i k vytvoření zdrojů pro financování svých základních sociálních služeb jako je školství nebo zdravotnictví. Pokud nemá možnost tyto investice vytvořit z vlastních úspor, kde může tyto chybějící zdroje získat? Odpovědí je samozřejmě, že v zahraničí. Tento pozitivní dopad zahraničních finančních zdrojů není ale zaručený, protože přinášejí pro svého příjemce i řadu nebezpečí a výzev. Kapitál plyne do chudých zemí a do zahraničí v celé řadě podob. Každá z nich má své výhody a nevýhody. Zahraniční úvěry vládním rozvojových zemí jsou pouze jednou z těchto podob. Nic-

méně jsou ale těmi zdroji, které způsobily ony nechvalně známé dluhové problémy 80. let, trvající v některých případech až do současnosti.

Ale jak tyto problémy vlastně začaly? To, co se obecně nazývá dluhovými krizemi 80. let (zejména neschopnost země splácet své dluhy), bylo odstartováno prohlášením Mexika z roku 1982, že již není nadále schopno svoje dluhy splácet. V následujících letech mnoho dalších zemí následovalo podobný scénář, a to zejména v Latinské Americe. Příčin tohoto vývoje bylo mnoho. Můžeme říci, že krize byly odstartovány vnějšími faktory, ale jejich kořeny byly skryty uvnitř postižených ekonomik. A jejich stav na konci 70. let vskutku nebyl nejlepší.

V průběhu 70. let došlo z politických důvodů k prudkému zvýšení cen ropy. To mělo mimo jiné za následek to, že její vývozci (země OPEC – Organizace zemí vyvážejících ropu) měli náhle k dispozici mnoho volných finančních prostředků. Ty byly následně uloženy do bank zejména ve vyspělých zemích. I ony tedy najednou měly k dispozici mnoho volných zdrojů, pro které hledaly ziskové využití. Rozvojové země byly jasnou destinací. Komerční banky v rozvinutých zemích masivně půjčovaly v zemích rozvojových, protože věřily, že zde existuje řada dobrých investičních příležitostí – projektů, které nemohly být financovány ze zdrojů těchto zemí. Jak se ale později ukázalo, riskovaly tím nejen vlastní finanční zdraví, ale i svých dlužníků – financované projekty totiž byly ne vždy schopny samy sebe zaplatit a neměly potenciál, který jim tyto banky chybně přisuzovaly.

Zahraniční zadlužení rozvojových zemí jako celku se tak v roce 1983 vyšplhalo nominálně na osminásobek své úrovně z roku 1970. V nejvíce zasažených zemích Latinské Ameriky se na počátku 80. let podíl dluhové služby na exportech vyšplhal až na alarmujících 80 procent (Oatley 2006). Výše zadlužení nemusí být sama o sobě problémem, ale valná většina tohoto dluhu nesplňovala ekonomické principy udržitelnosti. Jedním z hlavních rysů zemí, které byly krizí zasaženy nejvíce, byla totiž neschopnost snížit deficity veřejných rozpočtů. Pokud vláda utrácí více, než je schopna vybrat na daních a jiných zdrojích, musí si chybějící peníze vypůjčit. Pokud to nejde na domácím finančním trhu, musí zdroje získat ze zahraničí. V 70.

letech (a někdy i dnes) mělo mnoho rozvojových vlád pokusně používat zahraniční úvěry tímto způsobem. Zdražení ropy, ke kterému v té době na celém světě došlo, se totiž negativně projevovalo na životní úrovni obyvatel. Vlády, pokud nechtěly ztratit veřejnou podporu, se tedy snažily spotřebu svých obyvatel různými způsoby dotovat ze zahraničních zdrojů. To se odráželo i na situaci vývozu a dovozu do rozvojových zemí. Hodnota importů v té době vlivem růstu cen ropy výrazně rostla v těch zemích, které zásobami ropy nedisponovaly. Exporty zároveň z důvodů, které ještě uvedeme, stagnovaly nebo dokonce klesaly. Vývoj exportů je přitom pro schopnost země splácet své dluhy zcela zásadní. Jestliže země v nějakém období dováží více než vyvážá, musí si na zaplacení tohoto obchodního deficitu půjčit ze zahraničí. Pokud chce naopak dluh i s úrokem splatit, musí tyto prostředky získat z obchodního přebytku. Dluh tak musí zvýšit produkční možnosti ekonomiky pro své vlastní potřeby, ale také musí zvýšit export, ze kterého se bude platit dluhová služba. Podle základní ekonomické poučky je tak dluh udržitelný a zvládnutelný pouze v případě, kdy v zemi rostou exporty rychleji než importy a kdy je tento růst exportu je větší, než úroková míra dluhu. A právě tady ležely a leží kořeny dluhové krize a zde se patrně rozhodovalo a rozhoduje, které země jí budou zasaženy a které nikoliv.

I přes značné zdroje, které rozvojové země v 70. letech získaly, se jim tyto podmínky udržitelnosti dluhu nedařilo plnit. Dluhy nedokázaly zvýšit exportní možnosti rozvojových zemí také proto, že často nebyly využity nejlepším způsobem. Jako příklad uvádí třeba Oatley (2006) stavbu hydroelektráren v Mexiku, Argentíně nebo Venezuele popřípadě dotace na různé spotřební zboží. Exporty jsou obecně závislé na mnoha faktorech. Jedním z klíčových je zahraničně-obchodní strategie země. V době předcházející krizím země Latinské Ameriky uplatňovaly tzv. industrializaci, která v praxi znamená to, že země je relativně obchodně uzavřená vnějšmu světu a na své trhy nepouští zahraniční konkurenci, aby se mohl její vlastní průmysl rozvíjet. Tento rozvoj průmyslu je také typicky řízen a financován státem. Problém s touto strategií je ale v tom, že v praxi téměř nikdy nefunguje a navíc je velice nákladná (viz například Židek, 2007). Když potom bylo nutné ke splacení dluhů více vyvážet

než dovážet, nebylo to v zemích zejména Latinské Ameriky možné, protože jejich produkty nebyly mezinárodně konkurenceschopné. Naopak země východní Asie, které šly cestou druhé z možných strategií – tzv. exportně determinované, i přes své vysoké zadlužení do krize neupadly. Tato strategie je založená právě na podpoře exportu a otevření svých trhů zahraniční konkurenci, což zajistilo těmto zemím dostatek prostředků k uhrazení svých dluhů.

S problémy vyvolanými vysokými cenami ropy se ale nepotýkaly jen země rozvojové ale i rozvinuté. I ony musely najednou za tolik potřebnou ropu platit více a v jejich ekonomikách došlo k prudkému zvýšení inflace. Jejich hospodářská politika musela s inflací bojovat zvýšením úrokových měr, což mělo opět na rozvojové země řadu vedlejších dopadů. Zaprvé mělo takové opatření za následek zpomalení ekonomik rozvinutých zemí, s čímž klesala také jejich poptávka po zboží zemí rozvojových. Zadruhé se úroky na dluzích rozvojových zemí z velké části pohybovaly v souladu s těmi tržními – to znamená, že najednou rozvojové země musely platit daleko vyšší úroky. Úrokové míry navíc spoluručují pohyb kapitálu přes hranice, takže v tomto období kapitál začal plynout právě do rozvinutého světa místo zemí rozvojových. Zatřetí se taková situace projeví i na měnových kurzech. Posilující dolar na počátku 80. let znamenal, že u zemí, jejichž dluh byl denominován v dolarech, najednou zadlužení vyjádřené v jejich domácí měně prudce vzrostlo. A jediným způsobem, jak získat tolik potřebné devizy, je opět (kromě zahraniční rozvojové pomoci) pouze export. Dalším negativním faktorem byl pro rozvojové země i vývoj směnných relací (tak nazýváme podíl importních a exportních cen). Ke zhoršování tohoto ukazatele u rozvojových zemí docházelo v 80. letech proto, že klesaly ceny surovin, na jejichž exportu byla (a je i dodnes) řada těchto zemí závislá a zároveň vlivem růstu cen ropy stoupala cena dovozů. To ještě více ztěžovalo jejich exportní situaci.

Dosud byla řeč zejména o zemích, o kterých se obecně soudí, že byly vývojem v 80. letech nejvíce zasaženy – země Latinské Ameriky. K nárůstu zadluženosti ale přirozeně docházelo i v zemích, jež jsou dnes označovány jako země s nízkým HND – tedy v těch nejchudších. Vývoj zde ale měl několik specifik.

Zaprvé, narozdíl od vyspělejších rozvojových zemí, které se při hledání vnějších prostředků spoléhaly zejména na komerční banky v rozvinutém světě, ty nejchudší země si v drtivé většině půjčovaly od ostatních vlád nebo jejich agentur. Zadruhé, zadlužení nejchudších zemí bylo sice ve srovnání s vyspělejšími rozvojovými zeměmi v absolutních číslech nižší, ale o to horší byla situace při pohledu na jejich dluhové indikátory. Zatřetí, jelikož půjčky byly téměř výhradně poskytovány vládami jiných zemí, nevedly dluhové problémy k zastavení přílivu zahraničního kapitálu, a dluhům tak bylo dovoleno dále narůstat. To následně ovlivnilo přístupy k řešení této situace.

Obecné příčiny dluhových potíží

Vidíme tedy, že dluhové problémy rozvojových zemí v 80. letech byly způsobeny vnitřními slabiny jejich ekonomik a zhoršeny vnějšími faktory. To však platí obecně dodnes. Příčiny vysoké zadluženosti jsou složité a vzájemně provázané. Obecně se mohou s jistou dávkou zjednodušení dělit na

1. faktory vnitřní

- * nezodpovědná správa veřejných financí
- * nesprávně nastavená zahraničně-obchodní politika
- * nezodpovědný dluhový management a jiné faktory

2. faktory vnější

- * vývoj světových úrokových sazeb
- * vývoj měnových kurzů
- * vývoj směnných relací

Mezi faktory dluhových potíží v širším slova smyslu ale můžeme zahrnout i takové aspekty jako je podnikatelské prostředí v zemi, investiční klima, vynutitelnost práva a vlastnických nároků, formální i zvykové institucionální rysy v zemi atd. Tyto faktory platí jak v případě dluhových krizí zejména latinskoamerických zemí v 80. letech, tak i ve vysoce zadlužených ekonomikách dneška – zejména v zemích subsaharské Afriky.

Dopady vysoké zadluženosti na rozvojové země

Dopadů situace, kterou jsme na předcházejících řádcích popsali, je obecně celá řada, a to i pokud vysoká zadluženost nepropukne přímo v dluhovou krizi a platební neschopnost.

Efekty vysoké zadluženosti se dají vyjádřit například pomocí tzv. debt overhang teorie, tedy teorii dluhového převisu nebo nadměrného dluhového břemena. Tato hypotéza, která je také teoretickým podkladem oddlužovacích iniciativ, říká, že vysoké zadlužení vytváří v obyvatelstvu země obavy z budoucího vývoje. Tedy například z toho, že vláda bude muset v budoucnu kvůli splacení dluhů zvýšit daně nebo že zadluženost povede k hospodářské krizi (například vlivem toho, že se vláda rozhodne řešit dluhovou situaci jednoduše tištěním peněz). Toto vnáší nejistotu také do investičních rozhodnutí, takže se v zemi čím dál méně investuje. Nižší investice znamenají nižší hospodářský růst a vyšší chudobu. To znamená, že příjmy obyvatel i vlády klesají a snižují se dostupné prostředky na zdravotnictví, školství, ale třeba i na dopravní infrastrukturu. To dále odrazuje soukromé investory a chudoba se zhoršuje.

Jednotlivé negativní důsledky se tak navzájem podporují a umocňují. Podle ekonomů Světové banky jsou tyto mechanismy navíc obzvláště silné u nejchudších zemí subsaharské Afriky, jelikož podnikatelské a investiční prostředí v těchto zemích je obecně slabé a jejich hospodářství zranitelné. Dluhové ukazatele se dále zhoršují a s nimi i pozice země na mezinárodních finančních trzích, což znamená, že zahraniční věřitelé už nejsou ochotni zemi dále půjčovat a dochází k tzv. kapitálovému odlivu. Pokud taková situace nastane a země nemá kde získat další zdroje, vyvolá to v jejím hospodářství sérii bolestivých přízrůsbení. Veškerá spotřeba a investice, které dosud financoval zahraniční kapitál, náhle ztrácí svého sponzora. Pokud zadlužená země už dále nemá prostředky zvenčí, kterými by financovaly své rozpočtové a obchodní deficity, musí je snížit – to znamená snížit své veřejné výdaje a dovážet méně. Pokud jim dluhy následně nejsou odpuštěny, má toto zpravidla negativní dopady na obyvatelstvo. Přesně toto se dělo v 80. letech v postižených zemích. To, že již nadále neměly nikoho, kdo by jim financoval výdaje nad rámec toho, co si mohly dovolit, znamenalo, že došlo k poklesu domácí poptávky. Spotřeba obyvatel, investice a dovozy se snížily, naopak nezaměstnanost se zvýšila a měna oslabila (což má mít za následek právě zlepšení konkurenceschopnosti výrobků země na mezinárodních trzích). Cena takového přízrůsbení je vysoká a dopad na oby-

vatelstvo velký. V krizovém období tak došlo v zemích Latinské Ameriky k (někde prudkému) propadu hospodářské aktivity.

Přístupy k řešení dluhových problémů – historie oddlužovacích aktivit

Řekli jsme, že k prvním problémům došlo na počátku 80. let, kdy nejdříve Mexiko a následně řada dalších zemí prohlásily, že nejsou schopny nadále své dluhy splácet. Reakce mezinárodní komunity je samostatné a kontroverzní téma. Odborníci se nicméně shodují v tom, že mezinárodní věřitelé pravděpodobně v první fázi krize špatně diagnostikovali povahu a hloubku potíží rozvojových zemí a měli za to, že jde pouze o krátkodobé problémy a dlužníci brzy splátky dluhů obnoví (viz například Perkins et al., 2001). V první fázi tedy věřili, že škrtnutí těchto dluhů není nutné. Obávali se také o stav mezinárodního finančního systému, protože pokud by rozvojoví dlužníci přestali splácet své dluhy, věřitelské banky by tím dostaly do vážných potíží. Řešením tedy v první fázi bylo prodloužení splatnosti dluhů v rámci tzv. Londýnského klubu.

Londýnský klub

Řešením vysoké zadluženosti více vyspělých rozvojových zemí (tzn. země se středním důchodem dle metodiky Světové banky) se zabývá neformální sdružení věřitelských bank – Londýnský klub. Komise představitelů těchto bank se schází pro každou zemi a jedná o restrukturalizaci či snižování jejich dluhů. Poprvé se Londýnský klub setkal v roce 1976 s cílem řešit platební problémy dnešní Demokratické republiky Kongo. Klub je soukromým protějškem Pařížského klubu sdružující vládní věřitele.

Součástí přijatých opatření bylo také poskytnutí čerstvých prostředků ze zdrojů mezinárodních finančních institucí. Na překlenutí negativních efektů hospodářského přízrůsobení a stabilizace začala Světová banka a Mezinárodní měnový fond poskytovat úvěry v rámci tzv. programů strukturálního přizpůsobení.

Jejich cílem bylo zajistit hospodářskou stabilizaci. Podmínky, za nichž byly úvěry poskytovány, však mají své četné kritiky.

Mezi nejčastější argumenty v jejich neprospěch patří například to, že ordinovaly rozvojovým zemím jednodité podmínky, které nezohledňovaly jejich místní specifika, že vyžadovaly snižování veřejných výdajů a privatizace státních podniků, které dopadaly negativně na místní obyvatelstvo apod. Podobná kritika se objevuje i u níže uvedených strategických dokumentů pro snižování chudoby.

Jelikož se totiž jedná o bolestný (avšak pro obnovení hospodářské rovnováhy nutný) proces, mnohé země se ho snažily z politických důvodů všemožně oddálit. Nakonec se latinskoamerické země na sklonku 80. let k reformám odhodlaly. Tato opatření stabilizovala situaci některých zemí, brzy však bylo jasné, že pouze prodlužování splatností dluhů a nové záchranné úvěrové balíčky – tedy tzv. Bakerův plán, nestačí. Konečně v roce 1989 přichází zlom v podobě Bradyho plánu. Ten byl založen na ochotě komerčních bank nést část nákladů celé krize, za kterou nesly část odpovědnosti. V rámci plánu bylo o dluhích nově jednáno mezi věřiteli, dlužníky a vládami vyspělých zemí, které svolily investovat mnoho prostředků do garancí nových „Bradyho dluhopisů“, které nahradily původní dluhy při jejich současném snížení. Tento plán v součinnosti s oživením světové ekonomiky na počátku 90. let a vlastními iniciativami rozvojových zemí jim pomohl opět dosáhnout finanční stability.

Situace však byla jiná u nejhudších zemí. Ty nebyly z velké části do Bradyho plánu zapojeny, jelikož mezi jejich věřitele patřily spíše jiné vlády a multilaterální organizace (tedy Mezinárodní měnový fond, Světová banka a regionální rozvojové banky). Zatímco u komerčních bank se dalo říci, že se z vývoje poučily a u rizikových investic se proti jejich neúspěchu začaly více zajišťovat, vlády (resp. zejména některé jejich agentury) byly ochotny na sebe vzít rizika pro soukromé věřitele nepřijatelná (viz například Daseking a Powell, 1999). I v době, kdy bylo jasné, že mnoho nejhudších zemí nedokáže své dluhy splatit, pokračovalo se stále jako dopsud a dluhy narůstaly. Svě udělaly i četné chyby vlád nejhudších zemí, které nebyly schopny či ochotny zahraniční prostředky efektivně využít, rozmáry počasí a ozbrojené konflikty. Stejně jako u Londýnského klubu i v případě klubu Pařížského se nejprve přistoupilo k prodlužování splatností a stabilizačním balíčkům.

Pařížský klub

Veřitelské země, které vlastní pohledávky nejhudších zemí, se neformálně sdružují v rámci tzv. Pařížského klubu. Historie klubu sahá až do padesátých let 20. století a schází se na půdě francouzského ministerstva financí. V současné době se skládá z 19 stálých a 13 příležitostných členských zemí. Řada dalších organizací má navíc na setkání Pařížského klubu statut pozorovatele – například Mezinárodní měnový fond, Světová banka, OECD, Evropská unie a další. Klub za svou dosavadní historii dospěl k 404 ujednáním o restrukturalizaci, snížení a odpuštění dluhů 85 zemím.

Ke zlomu došlo v roce 1987, se kterým přišlo uvědomění, že závazky chudých zemí mohou přejít do nesplacitelné výše. Dle tzv. Torontských podmínek přijatých v roce 1988 měly být dluhy nejhudších zemí poprvé nejen rozloženy do delšího časového období, ale i fakticky sníženy. Toto snížení se v praxi provádí například pomocí tzv. zpětných odkupů (věřitel prodá pohledávku rozvojové země za cenu, která odpovídá naději na splacení, čímž se dluh sníží) nebo tzv. výměnných operací (část dluhu může být odpuštěna výměnou například za závazek dlužnické země zahájit nějaký obecně prospěšný projekt) – více o tomto tématu viz např. Perkins, et. al. 2001. Do roku 1991 tak podle těchto podmínek došlo k prominutí či snížení dluhů v hodnotě šesti miliard dolarů, ale na zvrácení negativního vývoje dluhových indikátorů to nestačilo (Daseking a Powell, 1999). Následovaly Londýnské podmínky v roce 1991, které umožňovaly prominutí až poloviny dluhu a po třech letech praktikování odpovědné hospodářské politiky zde byla možnost prominout dluh celý. Redukce dluhů o 67 procent poté přišla roku 1995 v rámci Neapolských podmínek. U sedmi zemí vedla tato ujednání k plnému prominutí dluhu, ale přesto se dluhové ukazatele u řady jiných nadále zhoršovaly (viz Daseking a Powell, 1999). Dalším zlomem v oddlužovacích iniciativách a reakcí na tento vývoj byl rok 1996, kdy Světová banka a Mezinárodní měnový fond zahájili tzv. Iniciativu pro vysoce zadlužené chudé země, obecně známou pod zkratkou Iniciativa HIPC (Heavily Indebted Poor Countries Initiative, HIPC).

HIPCI a DRF

Oficiálním cílem této iniciativy je „zajistit hlubokou, širokou a rychlou úlevu od dluhu a tím přispět k ekonomickému růstu, snižování chudoby a udržitelnosti dluhu nejhudších, nejvíce zadlužených zemí“ (viz Světová banka, 2007). Procedura HIPCI je dvoufázovým procesem. V první fázi vláda zadlužené země připraví za pomoci Světové banky a MMF a na základě spolupráce s aktéry občanské společnosti (zejména nevládní neziskové organizace) tzv. strategické dokumenty pro snižování chudoby (Poverty Reduction Strategy Papers). V nich se země zaváže k opatřením, která mají urychlit její rozvoj, snížit chudobu a stabilizovat její hospodářství tak, aby nedošlo k navrácení dluhových problémů. Následně má tato země maximálně tři roky, aby ukázala, že závazky obsažené v těchto dokumentech skutečně plní. Pokud ano, dospěje do tzv. decision point, kdy začíná docházet k faktickému oddlužování. K plnému oddlužení dojde až na konci dalšího období, kdy země úspěšně plní svou strategii snižování chudoby a tedy dosáhne tzv. completion point. Náklady na celou iniciativu se odhadují na necelých 70 miliard dolarů, z čehož největší část nákladů ponosou věřitelé Pařížského klubu (asi 35 procent), následování Světovou bankou (asi 20 procent) – viz Světová banka (2007). Iniciativou dosud úspěšně prošlo 22 zemí, deset se momentálně nachází ve stádiu „decision point“. Dalších devět zemí splňuje kritéria HIPCI, ale své odhodlání ke snižování chudoby musí teprve prokázat (vzhledem k tomu, že tato skupina obsahuje i takové země jako Súdán, Somálsko nebo Nepál, se dá předpokládat, že cesta bude ještě dlouhá). Více o výsledcích HIPCI ještě dále v textu.

Komerčním doplňkem HIPCI je tzv. Debt Reduction Facility (tedy volně přeloženo služba pro snižování dluhu). Ta byla zřízena Světovou bankou v roce 1989 a je zaměřena na snižování komerčního dluhu nejhudších zemí (z nich většina je zároveň zapojena do HIPC). DRF byla původně zřízena na tři roky, ale zatím byla šestkrát prodloužena a pravděpodobně bude prodlužována i nadále. Je tomu tak proto, že většina komerčních věřitelů se do HIPCI nezapojila, a tak je DRF momentálně jediným programem na

snížování komerčních dluhů nejchudších zemí. Podobně jako HIPCI je financována granty od bilaterálních (tzn. vládních) dárců a Světovou bankou. Dosud DRF financovala 22 operací na snížení komerčního dluhu u 21 zemí za zhruba osm miliard dolarů (Světová banka, 2007).

Původně se však očekávání vložená do HIPCI nenaplnila, v prvních třech letech se totiž pro oddlužení kvalifikovalo pouze sedm zemí. V roce 1999 byla iniciativa rozšířena – tzv. Enhanced HIPCI a podmínky pro ni zmírněny jejich současná podoba je popsána v boxu 3. Během následujících let fungování EHIPC byla odpuštěna velká část bilaterálního dluhu nejchudších zemí. V posledních letech jsou problémem spíše než dluhy u Pařížského klubu a ostatních vládních věřitelů dluhy u mezinárodních organizací a rozvojových bank (tzv. multilaterální dluh). Proto byla v roce 2006 zahájena tzv. Iniciativa pro snížování multilaterálního dluhu – MDRI (Multilateral Debt Relief Initiative).

MDRI

Pod touto iniciativou Světová banka (resp. její část – Mezinárodní rozvojová agentura), Mezinárodní měnový fond, Africký rozvojový fond a Inter-Americká rozvojová banka poskytují plné odpuštění dluhů zemím, které úspěšně prošly HIPC iniciativou. Dosud se programu zúčastnilo všech 22 zemí, které prošly HIPCI a 19 jich potenciálně ještě zbývá. Celkové náklady za všechny čtyři účastníky se odhadují na cca 27 miliard dolarů, které pravděpodobně ponесou částečně Světová banka, IMF a bilaterální věřitelé (Světová banka, 2007).

Úskalí oddlužovacích iniciativ

Možnosti oddlužování jsou limitovány nejen finančními možnostmi rozvinutých zemí. Proti úsilí o maximální oddlužení rozvojových zemí mluví také nebezpečí tzv. morálního hazardu. Ekonomové tímto pojmem označují situaci, kdy zadlužený subjekt získá pocit, že i v budoucnosti mu budou jeho dluhy odpuštěny a nemá důvod své chování měnit (navíc může jít příkladem jiným subjektům, které mohou spoléhat na to

samé). V prostředí oddlužovacích aktivit rozvojových zemí toto znamená, že pokud není prominutí dluhů pouze jednorázové, mohou se v budoucnu znovu libovolně zadlužit. Prominutím dluhů by tak byly „odměňovány“ špatně hospodařící země a nebyly by motivovány k dalším reformám. Zároveň by byly „potrestány“ lépe hospodařící země, které se snažily své dluhy řádně splácet.

Argumentem, kterou naopak využívají ti, kteří žádají co nejširší oddlužení, je koncepce nelegitimního dluhu. Ta vychází z následujících principů:

- * úvěr poskytnutý představiteli despotického režimu k udržení jeho moci je dluhem tohoto představitele a ne dluhem celého státu
- * stát jako celek nenese odpovědnost za dluh tam, kde nebyly splněny všechny zákonné podmínky pro jeho přijetí dané legislativou
- * úvěr poskytnutý proti zájmu obyvatel a sloužící k potlačení jejich práv není legitimní.

Mezinárodní finanční instituce a vyspělé země tento koncept uznávají pouze ad hoc, nikoli jako princip. Mnozí poukazují na to, že důvodem není jen to, že by prosazení tohoto konceptu mohlo vést ke zpochybnění celého mezinárodního finančního systému, ale i fakt, že odpuštění minulých dluhů některým zemím by mohlo vyvolat masivnější požadavky na odpuštění ze strany zemí dalších (Tožička et al.).

Současná zadluženost rozvojových zemí a výhledy do budoucna

Současný stav zadluženosti se mezi jednotlivými rozvojovými zeměmi značně různí. Některé se středním důchodem mají stále relativně vysokou hodnotu dluhových indikátorů (například Brazílie, Argentina nebo Rusko), ale situace v nich není zdaleka kritická (v současnosti patří paradoxně mezi nejvíce zadlužené ekonomiky světa spíše rozvinuté než rozvojové země). Co se týče nejchudších zemí, iniciativy HIPC a MDRI se v posledních letech zasloužily o to, že celkové dluhy 32 zemí, které jsou nebo byly do těchto iniciativ zapojeny, se snížily o 91 procent (Svě-

tová banka, 2007). Tato relativně pozitivní situace ale přináší řadu nebezpečí. Nízká zadluženost a tedy vysoká důvěryhodnost některých chudých zemí přináší nové příležitosti znovu se masivně zadlužit. Musíme si uvědomit, že oddlužování rozvojových zemí řeší pouze projevy, nikoliv příčiny samotného problému. Ty leží z velké části uvnitř nejchudších zemí samotných a pokud ty nepřijmou příslušná opatření, dluhové problémy se mohou znovu navrátit. Mnohé vlády dnes přistupují k hospodářské politice a řízení dluhu mnohem odpovědněji než dříve a přijaly řadu ekonomických reforem (jejich přijetí je konečnou mezi samotnými podmínkami vstupu do HIPCI). Neplatí to však univerzálně a nebezpečí dluhových krizí v budoucnu tak není v žádném případě zažehnáno. Doufejme tedy, že se z období dluhových krizí 80. let i následujícího období poučili jak aktéři na mezinárodní politické a finanční scéně, tak i samotní představitelé rozvojových zemí.

1.8 SVĚTOVÝ OBCHOD

Významnou roli v současném globalizovaném světě hraje světový obchod a systém jeho pravidel: nákup a prodej surovin, potravin, výrobků a v poslední době čím dál více služeb a především informací. Světový obchod je společně se zahraničními investicemi hlavním motorem ekonomické globalizace. V druhé polovině 20. století prošel skutečnou revolucí, poznamenanou rychlým růstem objemu obchodu a současně liberalizací, tedy odstraňováním obchodních bariér. Na podporu světového obchodu byla vytvořena řada mezinárodních dohod a institucí, jak globálních, tak regionálních či bilaterálních.

Na globální úrovni upravují světový obchod dohody uzavřené v rámci Světové obchodní organizace (WTO). Tato mezinárodní organizace, s výsadním postavením v tvorbě pravidel mnohostranného obchodního systému, vznikla až v roce 1995. Převzala však řadu mezinárodních dohod sjednaných ještě v rámci své předchůdkyně – Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT). Na regionální úrovni existuje celá řada obchodních dohod, jako například Severoamerická dohoda o volném obchodu (NAFTA), Společný trh pro východní a jižní Afriku (COMESA) či Evropské společenství volného obchodu mezi Islandem, Norskem, Švýcarskem a Lichtenštejnskem (EFTA). Nejvíce dohod o volném obchodu existuje mezi jednotlivými zeměmi (bilaterální dohody), například Dohoda o volném obchodu mezi USA a Chile. V posledních letech se začaly množit i dohody mezi dvěma bloky zemí (biregionální dohody), jako je například připravovaná dohoda EU-MERCOSUR, a dohody mezi jednou zemí a blokem (například Japonsko – ASEAN).

Kvůli dohodám o volném obchodu roste objem světového obchodu průměrnou rychlostí šesti procent ročně a neustále probíhají pokusy o jeho postupnou liberalizaci i v dalších odvětvích.

Největší podíl na obchodní výměně dlouho měly rozvinuté státy, které obchodovaly převážně mezi sebou. Podmínky obchodu mezi rozvinutými zeměmi jsou velmi otevřené, a ty proto uvolnění obchodních hranic požadují i od zemí rozvojových, které se na mezinárodním obchodě začínají také čím dál více podí-

let. Rozvinuté země prostřednictvím Mezinárodního měnového fondu, Světové banky a WTO často podmiňovaly finanční pomoc méně rozvinutým a rozvojovým zemím právě otevřením trhů a obecnou liberalizací obchodních podmínek.

Hlavním požadavkem rozvojových zemí naopak bývá liberalizace postupná – ochrana vlastních strategických trhů a obyvatel všude tam, kde je globalizace může snadno ohrozit, po naopak lepší přístup na trhy rozvinutých zemí (jde o takzvané zvláštní a odstupňované zacházení s rozvojovými zeměmi), či alespoň rovnocenné podmínky pro obchod. Státy Severu totiž často ochraňují určitou část svého trhu cly, kvótami a dalšími bariérami, které jiným rozvinutým státům tolik nevadí, protože obchodují s více komoditami a druhy výrobků najednou. Hlavně však obchodují s produkty s vyšší přidanou hodnotou, které přinášejí mnohem vyšší zisky a výše případného cla není pro jejich prodejnost tak rozhodující. Rozvojové země jsou ale často závislé na jedné plodině, surovině nebo typu jednoduchého výrobku. Cena řady komodit na světových burzách, na jejichž vývozu jsou mnohé rozvojové země závislé, je v lepším případě nestabilní, v horším dlouhodobě klesá. U řady z nich (například káva či kakao) dochází k poklesu celkových tržeb dokonce i při zvýšení objemu vývozu dané komodity.

Cla a kvóty

Ochranná opatření patří k základním nástrojům, které může vláda použít pro ovlivňování ekonomické politiky. Jejich odstraňování zase patří k zásadním předpokladům globalizace a rozmachu světového obchodu. S uvolňováním mezinárodního podnikání a ekonomickou globalizací jsou firmy stále méně závislé na státu, kde byly založené či kde podnikají. Mezi zeměmi existuje konkurence v tom, kdo nabídne (zahraničním i domácím) firmám nejvýhodnější podmínky k podnikání, což zahrnuje i snahy omezit mnohé státní regulace. Vlády tudíž ztrácejí řadu nástrojů hospodářské politiky, které tradičně využívaly k podpoře ekonomického růstu. Jsou to především cla a dovozní kvóty ale i podmínky pro toky krátkodobého kapitálu a investic, kterými může vláda regulovat pohyb zboží a peněz. Tradiční přístup většiny vlád spočíval v uvalení co nejvyšších cel na dovážené zboží, aby se pod-

pořila domácí produkce, popřípadě byla stanovena kvóta na množství určitého zboží, které mohlo být dovezeno do země za určité období.

Kvůli řadě závazných dohod WTO či dalších dohod o liberalizaci světového obchodu je však dnes prostor jednotlivých vlád pro využití cel a kvót velmi omezený. Stále větší pozornost při jednáních o dalším uvolňování mezinárodního obchodu se proto upírá na takzvané netarifní překážky obchodu: nejrůznější hygienická, kvalitativní, technická, a environmentální nařízení či jiné předpisy na ochranu spotřebitelů, zaměstnanců a přírody, či další tradiční nástroje podpory podnikání, jako jsou vládní zakázky, dotace, daňové úlevy nebo dumping. Mnohé z těchto netarifních překážek tak přímo souvisí s dalšími politikami, kterými vlády sledují jiné než obchodní cíle. Vystává tak otázka, které společenské cíle mají přednost (například obchod či ekologie) a kdo o tom má primárně rozhodovat (mezinárodní dohody ve WTO či národní vlády?). V důsledku liberalizačních dohod se také kupí povinnosti a vnitřní problémy států, jež tyto dohody podepisují. Nárokům na nové výrobní standardy, obchodní statistiky či přímo novou legislativu, vyžadovaných ve velmi krátké době pod hrozbou sankcí, mnohé z rozvojových zemí nemohou vyhovět.

Obchodní spor Sever – Jih: zemědělství a průmysl náročný na lidskou práci

Posledních dvacet let provázejí obchodní jednání stále rozsáhlejší spory. Na ministerských konferencích i jednáních expertů se ukazuje nejen, že rozvojové země nejsou ochotné podepisovat další závazné liberalizační dohody, ale že ani rozvinuté státy nechtějí ustoupit rozvojovým zemím v uvolňování řady svých trhů. Rozvojové země se brání jednání o tzv. Singapurských tématech (dohody o investicích, hospodářské soutěži, veřejných zakázkách a usnadnění obchodu). Rozvinuté země dlouho odkládaly uvolnění obchodu s textilem a dodnes nesnížily mnohá cla a kvóty na dovoz zemědělských výrobků z rozvojových zemí, ani razantně neomezily dotace pro vlastní zemědělce, které je neoprávněně zvýhodňují v konkurenci s farmáři z chudších zemí. Napětí mezi rozvinutými a rozvojovými státy se naposledy plně projeвило na ministerském zasedání WTO

v Hongkongu v roce 2005 a předtím v mexickém Cancúnu na podzim 2003. Jednání v podstatě zkrachovala na neústupnosti obou stran. Od roku 2005 se pro nedostatek základní shody už velké ministerské konference WTO ani neuskutečňují.

Nejviditelnějším a nejilustrativnějším příkladem obchodního sporu mezi rozvojovými a rozvinutými státy je spor o zemědělský obchod. Rozvinuté země (zejména EU, USA a Japonsko) vynakládají ročně na podporu domácích zemědělců přes 300 miliard dolarů (více než trojnásobek oficiální rozvojové pomoci). Zároveň mají na dovoz potravin z rozvojových zemí vysoká cla a přesné kvóty (pro méně chudé rozvojové země), či alespoň složitá pravidla o původu a přísné normy (pro nejchudší země, kterým například do EU cla a kvóty přístup oficiálně neomezují). Potravin z rozvojových zemí jsou zpravidla levnější než ty vypěstované farmáři v rozvinutých státech. Dotace zemědělcům a potravinářským společnostem v rozvinutých státech navíc umožňují vyvážet jejich produkty do rozvojových zemí za dumpingové ceny, kterým místní výrobci často nemohou konkurovat. Tento nerovný vztah pak znemožňuje místním zemědělcům prodávat nejen na světových, ale i na místních trzích, což vede k ruinování místní zemědělské produkce s vážnými důsledky pro daný region. V rámci světových obchodních jednání přitom rozvinuté státy tlačí na liberalizaci trhů rozvojových zemí, které tak přicházejí o možnost chránit své zemědělství proti dotovaným dumpingovým dovozům.

Spekulativní kapitál

Od 80. let 20. století došlo v mnoha zemích k deregulaci finančních trhů a většina omezení pro pohyb kapitálu byla odstraněna. Obchodování na finančních trzích se začal stále více účastnit i spekulativní kapitál. Propojenost finančních trhů, moderní technologie a rychlý přenos informací v současnosti ve spojení se značnou závislostí otevřených ekonomik, podniků (i rodin) na trzích finančních derivátů a spekulací mohou způsobit řadu potíží, jak ostatně dokazuje stávající prvotně americká finanční a dnes zejména globální ekonomická krize. Odchod tohoto kapitálu bývá velmi rychlý a následují ho i investoři, kteří jinak působí dlouhodoběji a mají zájem na větší stabilitě. Navzdory obrovskému objemu obchodovaných

prostředků a svému vlivu na reálnou ekonomiku, jsou tak finanční trhy relativně křehké a zranitelné.

Obchod se surovinami

V obchodování s nerostnými surovinami panuje mezi rozvinutou a rozvojovou částí světa velké napětí. Mnohé státy globálního Jihu nemohou zatím do světové obchodní výměny nabídnout nic jiného než nerosty, které se těží na jejich území. Ceny přitom určuje nejen nabídka a poptávka po těchto komoditách, ale čím dál více i nejisté a zranitelné finanční trhy. Státy Severu navíc spotřebují podstatně více nerostů než země rozvojové. A to nejen proto, že jejich průmysl je rozvinutější, ale také proto, že jejich obyvatelé mají daleko vyšší životní nároky. Často dokáží také surovinu lépe zpracovat, protože mají modernější technologie. Není proto vůbec výjimkou, že například do státu, který prodal železnou rudu, se ze železa z té samé rudy dováží drahé výrobky. Celní režimy vyspělých zemí tento vývoj ještě podporují, neboť cla na dovoz zpracovaných výrobků jsou nezářídka vyšší, než na dovoz surovin (tzv. celní eskalace).

Investice

Rozvojové země sice disponují mnoha zdroji i aktivy (půdou, nápady, pracovní silou), nedokáží je však přeměnit na peníze (kapitál), který by podpořil dostatek vlastních podniků a celkový rozvoj domácí ekonomiky. Snaží se proto získávat přímé zahraniční investice. Většinou jde o firmy, které postaví nebo koupí továrnu, důl či plantáž, začnou vyrábět (většinou na vývoz) a zaměstnají místní obyvatelstvo. Jen některé však platí daně, zanechají v zemi vyspělejší technologie či know-how, nabídnou dodavatelské zakázky i místním firmám a reinvestují alespoň část zisku. Málomocně nabídnou místním komunitám víc než pár pracovních úvazků často v nepříliš důstojných podmínkách. Naopak mnohé investice, zejména do těžby nerostů, končí spíše poškozením životního prostředí, nabežením kultury, tradic i celého společenství, korupcí a porušováním základních lidských práv. Investoři si vybírají z globální nabídky míst pro své podnikání a místní vlády se jim proto snaží nabídnout co nejlepší podmínky. Často ustupují v neprospěch vlastních obyvatel. Kromě sofistikovaných daňových úniků a korupce

místních úředníků má investor navíc velmi často daňové úlevy, takže výsledek odvodu poplatků do státní pokladny v chudých zemích většinou neodpovídá původnímu očekávání. Investoři nadto vyváží značnou část svých zisků zejména ve formě dividend do zahraničí. Velmi často také investor postaví jen montážní závod, který může v případě, že se mu bude pracovní síla zdát příliš nákladná, lehce přesunout v rámci celého světa jinnam. Nevládní organizace takové praktiky nadnárodních firem kritizují, zejména proto, že nutí rozvojové země podbízet se a nerespektovat práva pracovníků ani ochranu životního prostředí (pro tento typ negativní konkurence se vžil termín závod ke dnu – „race to the bottom“).

Obchodní jednání

Dohody WTO v současné době spravují okolo 97 procent světového obchodu. Obchodní jednání v rámci GATT a WTO probíhají v kolech, pojmenovaných podle místa jejich konání.

- * **1947-1962** prvních pět kol jednání GATT vážená redukce tarifů o 36 procent
- * **1964-1967** Kennedyho kolo vážená redukce tarifů o 37 procent
- * **1973-1979** Tokyjské kolo vážená redukce cel o 33 procent
- * **1986-1994** Uruguayské kolo vážená redukce cel o 38 procent
- * **2001-????** Rozvojové kolo z Dauhá

Tak například Uruguayské kolo jednání GATT vyústilo v roce 1995 v založení WTO. V současné době probíhají jednání o liberalizaci obchodu v rámci rozvojového kola z katarského Dauhá, jehož původně deklarovaným cílem bylo přinést hmatatelný prospěch zejména rozvojovým zemím. Navzdory intenzivní práci obchodních diplomatů v Ženevě však tato jednání spočívají již několikátý rok na mrtvém bodě. Zasedání WTO v roce 2001 v Dauhá podpořilo snahy o další liberalizaci světového obchodu a vytváření lepších obchodních pravidel, a současně poukázalo na problémy, kterým čelí řada rozvojových zemí v oblasti implementace stávajících pravidel a existu-

jících dohod WTO. Důležitým bodem tohoto rozvojového kola byla otázka reinterpretace dohod o duševním vlastnictví, které by podle závěrů kola kupříkladu neměly ohrožovat schopnost chudých států chránit veřejné zdraví (tedy například možnost nakupovat i vyrábět levné generické kopie patentovaných léků proti HIV/AIDS a dalším vážným chorobám). Státy stále hledají způsob, jak vyvážit zájmy jednotlivých skupin zemí, obnovit kolektivní jednání na ministerské úrovni a dokončit Rozvojové kolo, jež mělo oficiálně skončit k 1. lednu 2005. Navzdory dílčím pokrokům a ústupkům v jednotlivých oblastech však jednání zatím nedošlo k celkovému posunu, který by umožnil uzavřít celé jednací kolo. Proces hledání kýženého kompromisu velmi zpomalily i americké prezidentské volby v roce 2008 a nadcházející volby do Evropského parlamentu na jaře 2009 spojené s volbou nové Evropské komise. Bez znalosti mandátu od nového politického vedení totiž američtí a evropští obchodní diplomaté těžko mohou měnit své pozice. Bez změny pozic hlavních aktérů je pak průlom v jednáních nepředstavitelný.

Role rozvojových zemí v obchodních jednáních

Obchodní jednání v rámci GATT a WTO byla tradičně vedena hlavními hráči: Spojenými státy, Evropskou unií a v menší míře Japonskem a Kanadou. Proto se jednání soustředila na ty oblasti, které jsou pro vyspělé země prioritní a jen málo brala v úvahu zájmy zemí rozvojových, od nichž ale zároveň nebyly požadovány žádné výrazné ústupky. To se postupně mění, a proto bylo stávající kolo obchodních jednání nazváno kolem rozvojovým (ačkoliv se od tohoto názvu stále více upouští. Rozvojové země sice tvoří dvě třetiny členů WTO, dlouho však měly nepoměrně menší slovo. Jistým průlomem bylo ministerské jednání WTO v Cancúnu v roce 2003, kde se větší rozvojové země pod vedením Brazílie a Indie (tzv. uskupení G20) dokázaly poprvé sjednotit a společně formulovat své stanovisko v opozici k tradičním obchodním velmocem. Od té doby váha a vliv velkých rozvojových zemí ve světovém obchodě i v mezinárodní diplomacii dále zesílily. Bez souhlasu velké čtyřky (Čína, Indie, Brazílie a Jihoafrická republika – G4) už dnes není žádná mezinárodní dohoda možná. To však neznamená, že se

automaticky zlepšily vyhlídky všech rozvojových zemí. Ačkoliv skupina G4 se nezářídka snaží hájit i zájmy ostatních rozvojových zemí, fakticky se mezi nimi rozevírají nůžky a řadu zájmů už prostě nesdílí. Mnoha malým a nejméně rozvinutým zemím by ani úspěšné uzavření Rozvojového kola z Dauhá nepřineslo prospěch, ale naopak by mohlo jejich obchodní vyhlídky zhoršit (například snížení jejich cel vystavuje dalšímu riziku zbylé drobné farmáře v těchto zemích a ubírá z již tak dost hubených příjmů pro jejich státní pokladny. Snížení cel v bohatých zemích, kam mají bezcelní a bezkvótní přístup, pak zase obrušuje jejich výhodu oproti ostatním dovozcům). Součástí jednání WTO a rozvojových programů mnoha donorů je proto i technická pomoc při budování kapacit nejchudších zemí, aby jednak zvýšily svou konkurenceschopnou produkci a zlevnily nevýrobní náklady svých vývozu (například drahá vnitrostátní přeprava či průtahy v přístavech a na hranicích), a jednak aby se mohly těchto (často expertních) jednání vůbec rovnocenně účastnit (řada z nejchudších zemí ani nemá v ženevském sídle WTO stále diplomaty).

Neoliberalismus

Od osmdesátých let minulého století získala v obchodní politice hlavní postavení doktrína označovaná jako neoliberalismus, od níž se v posledních letech pomalu ustupuje. S touto politikou přišly především vlády bohatých zemí (v první řadě USA a Velké Británie), mezinárodní finanční instituce (MMF a Světová banka) a zastánci volného trhu z řad podnikatelů a akademiků. Podle jejich názoru jsou soukromé vlastnictví a co nejvolnější trh nejefektivnějšími nástroji rozvoje, které každému umožňují najít si ten nejlepší způsob zajištění obživy a prosperity. V rámci tohoto konceptu však v 80. a 90. letech minulého století došlo zejména v zemích, které se osvobodily od koloniální nadvlády, diktatur či socialistických experimentů, na jedné straně ke zpružnění a propojení řady trhů, na straně druhé k osekání vlivu státu: k masové privatizaci, liberalizaci cen a obchodu a deregulaci trhů, včetně kapitálových. Instituce, které v zavedených a bohatých demokraciích dokáží regulovat i poměrně volné tržní prostředí, v křehkých nových státech ovšem neexistovaly nebo nefungovaly správně.

Výsledkem bylo, že v mnoha zemích se privatizovaly i některé veřejné služby, které tradičně zajišťoval stát, ale které se zvýšením cen či omezením rozsahu služeb staly pro mnoho občanů nedostupné. Často šlo o zdravotnictví, školství, přístup k elektřině nebo k pitné vodě, které sice stát mnohde spravoval špatně, ale alespoň z poskytování služeb nebyl nikdo záměrně vyloučen a existovala minimální úroveň či možnost veřejné kontroly. Po privatizaci nejen prudce stouply ceny služeb nebo klesla jejich kvalita, ale hlavně stát a občané přestali mít v dané oblasti svůj vliv. V rozvojových zemích se proti zamýšlené privatizaci takových veřejných služeb často protestuje.

Obecně platí, že každá komunita, region a země by měly mít možnost zvolit si svůj druh ekonomického a potažmo společenského rozvoje a najít si své místo ve světové obchodní výměně v závislosti na vlastních možnostech, potřebách a postavení, s přihlédnutím k místní tradici a schopnostem. Automatické uplatňování stejného přístupu ke všem se v mnoha případech ukázalo jako nešťastné.

Fair Trade – spravedlivý obchod

Spravedlivý obchod je snahou o narovnání pravidel světového obchodu i alternativou k běžně praktikované podobě mezinárodnímu obchodu s řadou komodit. Snaží se pomáhat lidem z rozvojových zemí vyvážit jejich výroby do zemí rozvinutých. Při nákupu a vývozu se dbá na to, aby výrobce, vývozce a konečný prodejce byli v rovnocenném postavení a o zisk se dělili spravedlivě. V rámci certifikace Fair Trade se smí prodávat pouze zboží a komodity, při jejichž výrobě nedochází k poškození životního prostředí a při které se dodržují pracovní standardy určené Mezinárodní organizací práce (International Labour Organization – ILO), spadající pod systém OSN. Spravedlivý obchod napomáhá zvyšování životní úrovně komunit, které se ho účastní, a podle jeho tvůrců a zastánců tak umožňuje lidem z bohatších zemí pomáhat vlastní uvědomělou spotřebou k udržitelnému rozvoji v zemích méně rozvinutých. Existence spravedlivého obchodu zvyšuje obecné povědomí o problémech výroby a obchodu v rozvojových zemích, a může tak vést i velké firmy k větší pozornosti věnované etice svého podnikání.

V praxi funguje spravedlivý obchod tak, že takto vzniklé výrobky nesou logo „Fair Trade“, na jehož základě se mohou zákazníci rozhodnout pro jeho koupi. Spravedlivý obchod dnes představuje sice malou, ale stále rostoucí položku celosvětového obchodu: tvoří jen 0,01 procent jeho celkového objemu (na trhu s kávou se tento podíl pohybuje kolem 2,7 procent). Nejvyšší podíl má Fair Trade v prodeji banánů ve Švýcarsku, a to 50 procent.

1.9 GLOBÁLNÍ BEZPEČNOST A ROZVOJ

Problematika globální bezpečnosti je velmi široká a zahrnuje jak tradiční kategorie politických vztahů a vojenských kapacit jednotlivých národních států, tak i ty fenomény současné mezinárodní politiky, které územní hranice daleko překračují. Mezi globální bezpečnostní hrozby dnes patří nejen šíření konvenčních i nekonvenčních (chemických, biologických, radiologických, jaderných) zbraňových systémů a technologií, mezinárodní i vnitrostátní ozbrojené konflikty, terorismus ve všech jeho formách a mezinárodní organizovaný zločin, ale i šíření pandemie HIV/AIDS, globální deficit v oblasti „dobrého vládnutí“ (good governance), stávající demografický vývoj nebo změny klimatických podmínek ve světě. Mezi výše zmíněnými bezpečnostními problémy a rozvojem pak existuje obousměrná vazba – bezpečnost je důležitá jako předpoklad rozvoje, zároveň rozvoj může výrazně přispět k bezpečnosti v rozvojových i vyspělých zemích.

Současná bezpečnostní rizika

Ozbrojené konflikty

Ozbrojené konflikty současnosti jsou v mnoha případech dědicstvím bipolárního rozdělení světa během studené války, která probíhala souběžně s procesem postupné dekolonizace. Režimy v nově vzniklých státech se často orientovaly na supervelmoci ve snaze dostat se k moci, nebo se u ní udržet, a to bez ohledu na dopady této politiky na situaci v konkrétní zemi. Důsledkem těchto rozhodnutí však nebylo jen drancování nerostného, kulturního i ostatního bohatství, ale často docházelo také k poskytování objemné ekonomické pomoci a dodávek vojenského materiálu ze strany dárců. To často vedlo buď k dalšímu posilování nejrůznějších autokratických režimů, nebo ke vzniku nových ohnisek konfliktů, kdy okolní státy hledaly ochranu proti svým sousedům na druhé straně pomyslné barikády. Negativní následky mělo také přenášení nejrůznějších socialistických experimentů do nově samostatných států třetího světa (především v Africe a Indočíně), kdy zasazení programů do zce-

la odlišných podmínek ohrožovalo samotnou podstatu a sociální struktury tamějších společností. Ačkoliv nastavení vztahů během studené války v mnohém ovlivnilo bezpečnostní situaci v zemích Jihu, samotná studená válka rozhodně není jedinou a hlavní příčinou současných konfliktů.

Faktem zůstává, že více než 90 procent válek od roku 1945 probíhalo právě v rozvojových zemích. V současné době je kvůli aktivně probíhajícím ozbrojeným konfliktům situace nejsložitější v širším regionu velkých afrických jezer (Súdán, Kongo, Uganda, Rwanda, Burundi), v Jižní Africe (Angola, Zimbabwe), a v některých oblastech Asie (Čečensko, Palestina, Afghánistán) a Jižní Ameriky (Kolumbie).

Mezistátní války byly v posledních dvou dekadách téměř úplně nahrazeny válkami a vnitrostátními ozbrojenými konflikty. V devadesátých letech minulého století proběhlo na čtyřicet ozbrojených konfliktů menšího rozsahu, v rámci kterých přišly o život více jak dva miliony lidí a které vyprodukovaly na dvacet milionů uprchlíků či IDP (internally displaced people – lidí vyhnaných z jejich domovů v rámci určitého státu). Hlavním důsledkem těchto konfliktů je hluboká destabilizace celých regionů, bída a strádání desítek milionů obyvatel a v neposlední řadě také ohromující počty obětí na životech. Podle nezávislých odhadů například počet obětí v Angole dosahuje dvou milionů (od 1975), ve Rwandě milionu (od 1994), v Súdánu dvou milionů (od 1983) a v Kongu 3,3 milionu (od 1998). Důsledkem ozbrojených konfliktů je spolu se zhroutením zdravotnické, vzdělávací a ekonomické infrastruktury na konkrétním území také obrovské množství uprchlíků do okolních zemí a IDP. Téměř veškerá tíha těchto konfliktů přitom leží na bedrech civilního obyvatelstva.

Obchod ze zbraněmi

Jedním z hlavních problémů prevence ozbrojených konfliktů v rozvojovém světě je účinná kontrola exportu zbraní a jiného vojenského materiálu do těchto zemí, respektive její stávající absence. Některé z nejméně rozvinutých zemí se zároveň již po mnoho let pohybují na čelních místech v žebříčku nejvyšších vojenských výdajů jako podílu na hrubém domácím produktu (Severní Korea, Angola, Kolumbie).

V praxi existuje mnoho příkladů, kdy vyspělé země prodávaly zbraně nedemokratickým režimům. Například Velká Británie vyvážela ruční zbraně a vojenské know-how do západní Afriky v době vrcholící genocidy v Siera Leone. Také Rusko uskutečnilo rozsáhlý zbrojní kontrakt s Etiopií přímo v průběhu jejího konfliktu s Eritreou a Čína nadále zůstává největším světovým vývozcem ručních zbraní (small arms) do zemí třetího světa. Vývoz zbraní se týká i České republiky. Mnohé ze zamýšlených či dokonce uskutečněných zbrojních transferů byly z faktických nebo politických důvodů kontroverzní (Alžírsko, Gruzie, Srí Lanka, Severní Korea, Kongo). Také Evropská unie by v oblasti kontroly vývozu zbraňových systémů měla převzít určitou supervizní roli. Vzhledem ke struktuře obranného průmyslu v členských státech to ovšem v současné době není a ani v dohledné budoucnosti nebude reálné.

Mezinárodní terorismus

Problematika mezinárodního terorismu je velice široká a zahrnuje nejen roli států, ale především podíl nestátních aktérů mezinárodních vztahů, kteří s postupujícím procesem globalizace nabývají stále většího významu. Nejenže nejrůznější teroristické skupiny mohou jednat z vlastní iniciativy, bez přímé či skryté účasti vlády některého státu, ale samy o sobě se mohou stát mocnějšími aktéry, než mnohé národní státy. Vůbec nejzávažnější je problematika failed states – zemí, které ztratily schopnost vykonávat základní funkce státu, nemají ústřední vládu nebo kontrolu nad částí svého území. Takto vzniklého mocenského vakua mohou využít nejrůznější kmenové, náboženské, separatistické, teroristické nebo kriminální síly, které pak mají příležitost působit relativně nerušeně z vlastního nebo i cizího území. Uvedený problém je velmi aktuální nejen v Africe, kde mnoho vlád nekontroluje celé území svého státu (Somálsko, Súdán, Kongo, Pobřeží slonoviny, Guinea, Uganda), ale i v Asii (Jemen, Čečensko, Tádžikistán, Afghánistán, severozápadní Pákistán) nebo v Jižní Americe (Kolumbie). V současné době se v Evropě, na půdě OSN, ale i v samotném rozvojovém světě hovoří o tom, že mezi příčiny mezinárodního terorismu, jehož důsledky postihují především rozvinuté země Západu, patří v méně bohatých zemích stále přetrvávající chu-

dobu, nedostatečný přístup ke vzdělání a zdravotní péči. Objevují se však i názory, že spíše než chudoba, mezi hlavní příčiny terorismu patří nedostatečná svoboda, chybějící politická práva a praktická nemožnost vést důstojný život. Tato diskuse probíhá v rámci snah o hledání pravých příčin terorismu (root causes of terrorism).

Za jeden z hlavních motivujících faktorů pro současnou vlnu globálního terorismu je ovšem potřeba považovat i extrémní projevy politického islámu, který se stal mluvčím radikální menšiny v zemích, v nichž je kvůli uzavřenému politickému systému a diktátorským nebo autoritativním režimům velké většině obyvatelstva znemožněno na tomto systému participovat. V těchto případech lze jen stěží oddělovat náboženství od politiky. Náboženství se stává jedinou oblastí, kterou tyto režimy nejsou schopny regulovat. Kvůli nemožnosti prosazovat alternativní názory formou legální politické opozice se tak náboženská sféra stává útočištěm radikálů. Při tom podíl nejméně rozvinutých zemí na terorismu, především v subsaharské Africe, byl a je téměř nulový. Závažnějším problémem je spíše export teroristických infrastruktur na území failed states. Je také potřeba přesněji rozlišovat mezi projevy terorismu lokálního, mezinárodního, eventuálně globálního či katastrofického rozsahu.

Zcela samostatnou kapitolu představuje státem podporovaný terorismus. Na seznamu zemí podporujících terorismus, populárně označovaných jako rogue states (oficiálně se mluví o states of concern), vydávaný vládou Spojených států, pravidelně figurují KLDK, Írán, Sýrie, Súdán a Kuba. Donedávna byly součástí seznamu i Irák a Libye. Po úspěšném svržnutí Saddáma Hussajna byl Irák ze seznamu vymazán. Libye byla po diplomatických rozhovorech a po příslibu pomoci v rámci globálního boje proti terorismu také omilostněna a vztahy mezi ní, USA, ale i dalšími západními státy byly normalizovány.

Dosah mezinárodního terorismu se ukázal 11. září 2001. Kromě bezprostřední ztráty na životech se katastrofa odrazila také například v částečném snížení příjmů z turistiky - kvůli obavám klientů o jejich bezpečí, ale i ve změnách cen některých komodit na světových trzích. Důsledky katastrofy se projeví také v částečné relokaci rozpočtových prostředků na navýšení výdajů na

přísnější ochranu a zavádění nových bezpečnostních opatření – jak v oblasti ochrany veřejnosti, tak v ochraně obchodních cest, což sebou nese zvyšování transakčních nákladů. Teroristické útoky mají také zásadní negativní vliv na toky přímých zahraničních investic. Většina rozvojových zemí považuje tyto investice za jednu ze základních podmínek pro svůj ekonomický rozvoj. Globální terorismus se přidal k vnitrostátním válkám a ozbrojeným konfliktům, jejichž společné destruktivní dopady na mír a rozvoj vyžadují globální řešení.

Šíření chorob, zejména HIV/AIDS

Vážným rizikem pro globální bezpečnost a rozvoj je také další šíření pandemie HIV/AIDS. V celosvětovém měřítku byl v roce 2007 počet lidí nakažených virem HIV odhadován na 30 až 36 milionů. Nejpostiženějším regionem je v tomto směru zcela jednoznačně celá oblast subsaharské Afriky, jejíž podíl na počtu infikovaných v celosvětovém měřítku v současné době převyšuje 67 procent. Nejvážnější je situace v jižní Africe (Namíbie, Botswana, Zambie, Zimbabwe, Malawi, Mozambik, JAR), ve střední Africe (Středoafriká republika, Kamerun) a ve východní Africe (Keňa). Například v Botswaně se míra nákazy ve věkové skupině 15 až 49 let v roce 2007 pohybovala kolem 24 procent ve Swazijsku až 26 procent. Postižení přitom neumírají na AIDS, ale na oportunní infekce, především rychle se šířící infekční choroby (malárie, tuberkulóza), jejichž expozice je v rozvojovém světě nesrovnatelně vyšší než v rozvinutých zemích. Znepokojující je však především skutečnost, že hlavním ohniskem šíření HIV/AIDS se v dlouhodobé perspektivě stávají i jiné regiony (Indie, Čína, Rusko, Východní Evropa).

Problematika šíření HIV/AIDS je přitom velmi komplexní a představuje reálnou systémovou hrozbu pro celosvětovou politickou, ekonomickou i sociální stabilitu. Například regionální ekonomická degradace v důsledku pandemie HIV/AIDS v Africe již nastala, protože navzdory očekávání postihuje nejvíce právě ty nejperspektivnější sociální skupiny (učitele, lékaře, inteligenci, mládež). Tento jev zřejmě souvisí se stále se zrychlujícím procesem modernizace, urbanizace a liberalizace hodnot a životního stylu na úkor principů tradiční společnosti.

I přesto však struktury širší africké rodiny sehrávají v této souvislosti velmi pozitivní roli; v Evropě nebo v USA by byl dopad obdobné pandemie v rozsahu 15 až 25 procent dospělé populace mnohem drtivější. Nezanedbatelná je v této souvislosti také role náboženství, především islámu – daleko nejhůře jsou postiženy státy s velkou převahou křesťanského obyvatelstva. Zcela specifickou kapitolou je vliv nejrůznějších ozbrojených konfliktů (spolu s vnitropolitickou a bezpečnostní situací) na rychlost šíření HIV/AIDS v jednotlivých zemích. V době ozbrojených konfliktů dochází k uvolňování společenské a kulturní kontroly a narůstá tak počet příležitostí, při kterých může docházet k šíření tohoto viru. Problémy jsou často prohlubovány kvůli snížené funkčnosti preventivních programů a celkovému ochromení zdravotnického systému. Šíření choroby HIV/AIDS se také může stát přímo nástrojem boje a msty na nepřátelském obyvatelstvu.

V oblasti HIV/AIDS můžeme najít několik pozitivních příkladů zemí, kde s tímto problémem dokázali úspěšně bojovat (Uganda, Mozambik). Jedním z mála států, kde se podařilo v průběhu dvou dekad míru nákazy snížit z hodnot mezi 10 až 20 procenty na méně než polovinu, je Uganda s dnešními pěti až šesti procenty.

Na druhou stranu známe mnohé země, v nichž se situace kvůli probíhajícími konfliktům zhoršuje (Zimbabwe, Angola). Specifikem subsaharské Afriky je i neúměrně vysoký podíl žen mezi nakaženými virem HIV – dosahuje až dvou třetin, a má tak kritické sociální důsledky. V rozvinutých zemích je tento poměr právě opačný.

Environmentální bezpečnost

Zatímco ozbrojené konflikty, šíření zbraní hromadného ničení, organizovaný zločin a terorismus patří k tradičnímu chápání bezpečnosti, šíření chorob jako HIV/AIDS dokazuje, že v dnešním světě je třeba hrozby chápat mnohem širěji. Do stejné kategorie patří i environmentální bezpečnost, čili hrozby způsobené degradací životního prostředí. Degradace životního prostředí nejen podkopává možnosti udržitelného rozvoje z dlouhodobého hlediska, ale také bezprostředně zvyšuje destruktivní potenciál živelných katastrof. Dramatický nárůst přírodních kata-

strof, které jen v poslední dekádě postihly více než dvě miliardy lidí (většinou v rozvojovém světě), jsou toho důkazem. Změna klimatu zvyšuje pravděpodobnost a prohlubuje následky katastrof jako jsou dlouhotrvající sucha, záplavy, bouře atd. Vlády vyspělých zemí zatím bohužel nenašly adekvátní reakci na národní ani globální úrovni (viz problémy s ratifikací a implementací tzv. Kjótského protokolu či odpor proti zřízení globální environmentální instituce). Změna klimatu je chápána spíše jako oddělený problém, místo aby byly environmentální hrozby systematicky zohledněny v bezpečnostních, rozvojových a humanitárních strategiích.

Zdroje nerostného bohatství a vody

Jedním z dalších zdrojů konfliktů mohou být zdroje nerostného bohatství. Na počátku 90. let byly populární teorie, které předpokládaly, že soupeření o zdroje přírodního bohatství se stane jedním z nejdůležitějších faktorů mezinárodní politiky. Tyto předpovědi se však nevyplnily. Je zajímavé, že přední producenti diamantů v Africe (Botswana, Namíbie, JAR) patří dlouhodobě k vnitřně vůbec nejstabilnějším státům v celém regionu. Na druhou stranu je smutnou skutečností, že ilegální obchod s diamanty (tzv. bloody diamonds) z ostatních významných producentů zemí na kontinentě (Kongo, Angola, Sierra Leone, Guinea) dlouho sloužily a stále ještě v některých případech přispívají k prodlužování tamějších ozbrojených konfliktů.

Mimořádné přírodní bohatství tedy může být jak zdrojem dlouhodobého rozvojového potenciálu, tak motorem nekončících občanských válek. Ani regionálně velmi omezené zdroje pitné vody (Blízký východ, africký roh, jižní Afrika) se zatím, navzdory mnoha předpovědím, nestaly důvodem vzniku nových ozbrojených konfliktů – častěji jsou jejich hlavní příčinou dlouhodobě neřešené politické problémy.

Organizovaný zločin

Mezinárodní organizovaný zločin představuje stejně jako terorismus další bezprostřední bezpečnostní hrozbu pro mnoho zemí nejen rozvojového světa. Nejdůležitějšími fenomény v tomto směru jsou ilegální organizovaná migrace, komerční

sexuální zneužívání dětí, prostituce, snahy o legalizaci příjmů pocházejících z kriminální činnosti, obchod s vojenským materiálem a technologiemi dvojího použití (civilního i vojenského) a globální obchod s narkotiky. Nejkritičtějšími regiony na poli obchodu s tvrdými drogami jsou stále střední Asie (Afghánistán) a Jižní Amerika (Kolumbie). Pěstování rostlin používaných k produkci drog ve velkém se však v místních podmínkách může jevit jako čistě tržní chování chudých rolníků, pro něž je nejen ekonomicky mnohem výhodnější, než běžná zemědělská malovýroba, ale mnohdy je i jediným způsobem užití rodiny. Výsledný efekt tradičního zemědělství může být – kvůli absenci potřebné infrastruktury a politické, ekonomické i bezpečnostní labilitě uvedených oblastí – krajně nejistý, a to především kvůli působení nejrůznějších ozbrojených skupin.

Význam bezpečnosti pro rozvoj a role rozvojové spolupráce

Bezpečnost je zásadní pro snížení chudoby a dosažení Rozvojových cílů tisíciletí a z širšího pohledu i pro udržitelný ekonomický, sociální a politický rozvoj vůbec. S výše zmíněnými globálními bezpečnostními problémy souvisí i relativně nový koncept lidské bezpečnosti (human security), který se objevil v první polovině 90. let. Lidská bezpečnost v sobě kombinuje jak bezpečnost jedinců (jejich fyzické bezpečí, ekonomický a sociální blahobyt, ochranu lidských práv) tak i tradiční pohled – bezpečnost státu. Koncept pracuje s ochranou svobody od strachu i od nedostatku, což by se mělo odrazit ve vytváření odpovědných politik států reagujících na hrozby v širším pojetí, zajišťujících udržitelný životní standard a posílení bezpečnosti svých obyvatel jako jednotlivců, nikoliv souhrnu občanů. V roce 2001 se Výbor pro rozvojovou spolupráci OECD (Development Assistance Committee – DAC), sdružující nejvyspělejší státy světa, zavázal pomáhat partnerským zemím zvládat a řešit konflikty mírovými prostředky, posilovat demokratické normy a principy dobrého vládnutí a pravomoci zákona. Ukázalo se, že cena zanedbání neboli ponechání země v hlubokých problémech může být obrovská. Dopady takového přístupu by se mohly odrazit jak na národní či regionální úrovni, tak i v mezinárodním měřítku. Riziko násilného konfliktu mohou samozřejmě snižovat demokraticky řízené, odpovědné a účinné bezpečnostní struktury. Výbor

OECD/DAC proto předložil návrh reformy systémů bezpečnosti (Security System Reform – SSR), který by měl kromě klasického pojetí, které se zaměřovalo na pomoc ozbrojeným silám, zpravodajským službám a policii, zahrnovat rozvoj právních a trestních institucí, zvolených a řádně jmenovaných civilních orgánů, odpovědných za kontrolu a dohled (parlament, výkonná moc, ministerstvo obrany), a občanského sektoru včetně médií.

Poskytování rozvojové pomoci v konfliktních oblastech

Země postižené násilným či ozbrojeným konfliktem potřebují podporu, aby byly schopny plnit potřeby svých obyvatel, a to cestou vypořádání se s nedostatečnou bezpečností, místní korupcí, nedostatkem kapacit a základních sociálních služeb. Donorské země musí v podobně postižených zemích zůstat aktivní a jejich závazek musí být dlouhodobý, udržitelný a koordinovaný s ostatními vnějšími aktéry. I proto byl výborem OECD/DAC ve spolupráci se Světovou bankou, Evropskou komisí a Rozvojovým programem OSN vytvořen Společný vzdělávací a poradní proces zaměřený na složitá partnerství (Joint Learning and Advisory Process on Difficult Partnerships – LAP).

Zvýšená pozornost věnovaná aktuálním konfliktním oblastem by neměla omezovat dlouhodobou spolupráci s relativně zodpovědnými zeměmi, které jsou sice chudé, ale snaží se svou situaci řešit a postupně zlepšují svou úroveň demokratického vládnutí (good performers). Snaha o účinnější řešení konfliktů a problémů bezpečnosti vyvolává dilema, jestli nadále věnovat pomoc zabezpečenějším státům nebo těm, které patří do kategorie „složitá partnerství“. Odebrání rozvojové pomoci výrazněji se rozvíjejícím zemím není řešením; potřeby zemí, které mají intenzivnější problémy, musí být považovány za rovnocenné a celkový objem pomoci by měl být navýšen. Jediné, o čem lze legitimně uvažovat, je odlišná forma pomoci konfliktním oblastem. Zatímco v případě good performers dárci ve stále větší míře spoléhají na zodpovědnost partnerských zemí a poskytují jim pomoc rozpočtovou, v případě „složitých partnerství“ je na místě opatrnější přístup. Rozvojová pomoc by tak spíše než do rozpočtu těchto vlád měla plynout přímo potřebným lidem na lokální úrovni, například skrze nevládní organizace.

Koherence postupu při bezpečnostních problémech

Propojování přístupů k řešení situace v nestabilních regionech vyžaduje identifikaci společného cíle i použití širší škály nástrojů – diplomacie, obchodu, financí a investic, obrany i rozvojové spolupráce. Víceúrovňový a koordinovaný přístup v těchto otázkách v mnohém přispívá k regionální a globální bezpečnosti, za současného sledování národních a mezinárodních zájmů nejvyspělejších států.

Koordinovaný přístup vyžaduje implementaci komplexních strategií, které by však zároveň měly odpovídat konkrétnímu dění a problémům v oblastech poskytování rozvojové spolupráce. Další podmínkou je podpora dostatečných kapacit a budování nových institucionálních mechanismů. Některé vyspělé země zatím zkoušejí zajímavé inovace s možností širšího uplatnění: například Velká Británie a Nizozemí pro podobné situace zavedly nové meziresortní výbory a mechanismy financování. Potenciální konflikty, například mezi vojenskými a rozvojovými cíli, musí být řešeny na nejvyšší úrovni s použitím jasné analýzy situace.

Je také nutné pomáhat partnerským zemím zvolit si vlastní cestu a vizi řešení bezpečnostní problematiky, aby programy na podporu bezpečnosti země nebyly desinterpretovány jako pokus ovlivnit dění v zemi podle vlastních potřeb. Donorská země by v procesu reformy systému bezpečnosti měla podporovat využívání kapacit místních aktérů, jako jsou občanská společnost, ženská část obyvatelstva nebo místní iniciativy; další podstatný vliv by mělo mít zapojení OSN nebo regionálních organizací.

Prevence konfliktů, vojenské intervence a rozvojová spolupráce

Konflikty zvrátily rozvoj v mnoha zemích včetně těch nejchudších; obrovské výdaje na zbrojení často získávají prioritu před přínosnějšími investicemi do rozvoje společnosti například v oblasti zdravotnictví či školství. Potřeba rychlé reakce v krizových situacích představuje zásadní zatížení pro rozpočet určený na rozvoj – pomoc rozvojovým zemím při nenásilném řešení a transformaci konfliktu proto musí být považována za základ udržitelného rozvoje. Primárním cílem rozvojové spolupráce v každé fázi konfliktu je pak posílení pravomoci zákonů a podpora účasti veřejnosti na demokratických procesech.

Mezinárodní společenství má k dispozici celou řadu nástrojů pro prevenci konfliktů a budování míru – ekonomických, sociálních, legálních, environmentálních i vojenských. Svoji roli musí samozřejmě hrát také rozvojová spolupráce. Pokud je vytvořena a načasována tak, aby řešila základní příčiny násilných konfliktů i jejich urychlující faktory (nerovnováhu příležitostí ve společnosti, nedostatek efektivní a legitimní správy nebo nepřítomnost mechanismů pro mírové urovnání konfliktů zájmů ve společnosti na místní, národní a regionální úrovni), a to cestou, která odpovídá místním poměrům, pak má největší vliv na samotnou prevenci konfliktu.

To ovšem vyžaduje společné úsilí světového společenství v monitorování a vyhodnocování potenciálních krizí. Výzkum Světové banky ukázal, že vnitřní konflikty jsou mnohem pravděpodobnější v zemích:

- * kde jsou velmi nízké příjmy a úroveň vzdělání,
- * kde je jednoduché zmocnit se přírodních zdrojů určených na vývoz a proměnit je v hotovost (ropa, diamanty, drogy atd.),
- * kde jedna velká etnická skupina dominuje menším,
- * kde jsou velké diaspory obyvatel v zahraničí, které se často vměšují do rozdmýchávání občanské války i po tom, co skončila.

Pokud vezmeme v úvahu tyto faktory, pak můžeme řadě z nich předejít například:

- * sledováním ukradených nerostných zdrojů na mezinárodní úrovni tak, aby bylo obtížné je zpeněžit,
- * zintenzivněním boje proti praní špinavých peněz (podobně jako v případech některých zemí, které tak činily v souvislosti s politikou potírání teroristických sítí),
- * snahou o kontrolu obchodu s ručními zbraněmi v zemích, kterým hrozí ozbrojený konflikt,
- * snahou o prevenci konfliktů a přípravou zpráv o dodržování lidských práv v zemích, kde velká skupina dominuje ostatním, včetně snahy o uvedení práv menšin v ústavě dané země.

Ze strany světového společenství je potřeba pracovat nejen na prevenci konfliktů, ale také změnit stávající systém udržování

míru a intervencí, který se jeví jako velmi slabý. Mírové sbory OSN mají nedostatek prostředků na mírové operace, urgentně potřebují personál, vybavení i kapacity pro sběr informací. Konflikty by byly navíc lépe kontrolovatelné, pokud by mírové sbory reagovaly rychleji. Proto se v současné době OSN snaží vytvořit malé skupiny důstojníků z různých zemí, které by byly připraveny reagovat ve chvíli, kdy Rada bezpečnosti schválí mírovou misi. Je potřeba také začít více spolupracovat s organizacemi připravenějšími na rychlou reakci jako je např. NATO. Dále je potřeba změnit vojenskou strukturu zásahů tak, aby byly jednotky mobilnější a strategičtější, a pozměnit systém velení na nižší stupně. Světové společenství však doposud postrádá základní operační principy pro takové situace - intervenční války na rozdíl od mírových misí stále nemají jednoduchý, přímý a široce přijímaný systém pravidel.

Role občanské společnosti

Různé nevládní organizace, které pracují jak v oblasti prevence konfliktů a jejich řešení, tak v oblasti humanitární a rozvojové pomoci, mají samozřejmě různé přístupy a cíle. V každém případě by občanské organizace z Jihu i Severu měly hrát důležitou roli především v soustředění rozvojové spolupráce na vymýcení chudoby, a to cestou zvyšování povědomí o celé problematice, monitorováním procesu přidělování rozvojové pomoci atd.

Válka proti teroru a rizika pro rozvojovou spolupráci

Kromě ozbrojených konfliktů a ostatních bezpečnostních rizik dominuje po 11. září 2001 mezinárodním vztahům také boj proti globálnímu terorismu často nazývaný „válka proti teroru“. Tento boj teprve začal a už nyní je jasné, že potrvá mnoho let. Za globální problém je považován i proto, že teroristické sítě dnes operují ve více než padesáti zemích světa, kde využívají „spících buněk“, a také v pětadvaceti zemích, kde se již pokusily o teroristické akce (od USA po Jordánsko, Ekvádor a Singapur). Boj proti těmto sítím bude vyžadovat bezprecedentní změny v systému sdílení informací v globálním měřítku a v aktivitách zpravodajských služeb, soudnictví a formulaci definic operací a kritérií zásahu. Kromě členů NATO je třeba do mezinárodní spolupráce zapojit i země jako Rusko a Čínu,

aby vedly společně boj proti terorismu a výrobě a šíření zbraní hromadného ničení.

V boji proti teroru se pozornost zaměřuje mimo jiné na protiteroristickou a vojenskou intervenci do zemí, jež jsou podezřelé z podpory teroristů. Globální válka proti teroru také v mnohém ovlivňuje rozvojovou politiku a praxi. Zájem médií a politiků se kvůli aktuálním protiteroristickým akcím často přesouvá od problémů chudoby a lidských práv k problémům bezpečnosti, ať na regionální či globální úrovni. Mění se i struktura přidělování pomoci a povaha spolupráce donorů a rozvojových zemí. Válka proti teroru je v současnosti v některých případech používána dokonce pro ospravedlnění praktik, které dosažení rozvojových cílů podkopávají a směřují proti mezinárodním závazkům o lidských právech.

Zpolitizování rozvojové pomoci

Bezpečnostní otázky byly vždy nevyhnutelně provázány s historií rozvojové spolupráce, zejména v období studené války. Soustředění rozvojové politiky na chudobu a udržitelný rozvoj se stalo pro pokrokové donory prioritou až během 90. let. V posledním desetiletí pak došlo k vytváření programů rozvojové spolupráce, které se zaměřovaly i na lidská práva. Válka proti teroru ovšem tento pozitivní vývoj začala obracet a rozvojová pomoc začala být opět v některých případech používána jako stimul na podporu vojenských akcí. Rozvojové programy nejvyspělejších států tak začaly opět více sloužit jako nástroj zahraniční politiky, zvláště v případě zemí, které jsou podle ostatních kritérií poskytování rozvojové pomoci velmi slabé (mají špatnou vládu, represivní režim atd.). Pomoc je jim nabízena výměnou za účast v boji proti teroru. Mezi takové příklady patří například finanční pomoc Pákistánu ze strany USA, Velké Británie a EU, nebo snaha přesvědčit tři dočasné africké členy Rady bezpečnosti OSN (Angolu, Kamerun a Guineu) v hlasování o zásahu v Iráku v roce 2003.

Zpolitizování rozvojové pomoci může zvyšovat rizika pro různé humanitární pracovníky a nevládní organizace, které v očích místních obyvatel (a teroristických skupin) ztrácejí svou nezávislost. Jak dokazují časté únosy a poslední události v Iráku i jinde, stává se působení v terénu mnohdy velmi nebezpečným.

Řada mezinárodních a nevládních organizací se tak z těchto regionů stahuje, na což v konečném důsledku mohou doplácet koneční příjemci pomoci.

Předefinování cílů rozvojové pomoci

Kromě vlivu války proti teroru na poskytování rozvojové pomoci je také možné pozorovat znatelný posun v tom, jaké aktivity jsou financovány. Výbor OECD/DAC v dubnu 2003 na nejvyšší úrovni schválil politické prohlášení, které se zabývá vlivem bezpečnosti na rozvoj a naopak. Mezi donory se také vede živá diskuse o nutnosti rozšíření definice cílů rozvojové pomoci o otázky bezpečnosti, včetně boje proti terorismu. Některé země již začaly využívat rozpočty na rozvojovou pomoc pro financování protiteroristických programů. Například dánská vláda zařadila bezpečnost a boj proti terorismu jako druhý z pěti hlavních rozvojových cílů pro období let 2004 až 2008 (velká část pomoci bude použita na Blízkém východě, jehož státy nespádají do kategorie nejméně rozvinutých zemí). Austrálie již také explicitně zařadila tento cíl do svého rozvojového programu a využívá svých rozvojových prostředků na financování protiteroristických opatření v Indonésii, na Filipínách či v jihovýchodní Asii. Jedním z dalších důsledků války proti teroru je současná potřeba financování post-konfliktní rekonstrukce Iráku a Afghánistánu, často spojené s relokací rozvojových fondů z tradičních oblastí příjemců rozvojové spolupráce. Velká Británie v roce 2003 přesunula více než sto milionů liber z rozvojových programů ve středně vyspělých zemích, aby mohla financovat své aktivity v Iráku. Vzhledem k dostupnosti statistických dat však ještě není vliv války proti teroru v mnoha případech jasný. Již teď je ale zřejmé, že současný trend snižuje nejen soustředění rozvojové pomoci na vymýcení chudoby, ale i její objem je i přes zahrnutí nových cílů zvyšován jen zřídka.

V současné době probíhá v rámci výboru OECD/DAC diskuse, zda je možné a žádoucí z ODA financovat investice namířené na posilování bezpečnostních a vojenských systémů v nestabilních regionech. Takováto reforma by mohla být legitimním cílem rozvojové spolupráce. Otázkou ale zůstává, nakolik tato rozvojová pomoc slouží obyvatelům rozvojových zemí a nakolik donorským státům.

Zachování integrity rozvojové pomoci

Současná situace vyžaduje od nejvyspělejších států, aby jejich vlády reagovaly na krize v zahraničí, a to jak z bezpečnostního, tak i z rozvojového hlediska. Je velmi důležité, aby se cíle – jak snížení chudoby, tak zachování míru a bezpečnosti – vzájemně podporovaly. Potřeba vyjasnit, co je považováno za „rozvoj“ a co může a mělo by být považováno za oficiální rozvojovou pomoc (ODA), je proto stále akutnější. V tomto kontextu je také důležité přesvědčit vlády nejvyspělejších států, aby chápaly význam prostředků určených na rozvojovou pomoc, a zajistit, že tyto finance nebudou zneužity. Důležité je samozřejmě i zachování důvěryhodnosti statistik ODA. V současnosti jsou jen v málo zemích nastaveny systémy financování tak, aby umožňovaly reagovat na proměnlivou situaci z různých rozpočtových zdrojů.

Podkopávání lidských práv

Je vysoce sporné, jestli protiteroristická legislativa v mnoha zemích neohrožuje lidská práva a nelegalizuje praxi (svévolné zatčení a prodloužení vazby bez soudního řízení), která odporuje mezinárodním normám a listině základních lidských práv. Po vyhlášení války proti teroru vydala řada zemí se špatným stavem lidských práv (Mauritius nebo Pákistán) novou protiteroristickou legislativu nebo rozšířila pravomoci již existujících zákonů. Skutečnost, že mnoho donorských států přijalo podobné zákony, které omezení lidských práv umožňují, snižuje jejich důvěryhodnost v kritice ostatních zemí. Některé dárcovské státy také poskytují rozvojovým zemím, jejichž dodržování lidských práv je v kritickém stavu, pomoc směřovanou na podporu bezpečnostních struktur, a to například formou vybavení a školení včetně finanční podpory (například dodávky USA a Velké Británie do Uzbekistánu a Tádžikistánu).

Zapomenuté krize a porušené sliby

Částečný pokles zájmu médií a politiků o rozvoj a problémy rozvojových zemí jsou předvídatelným důsledkem jejich koncentrace na válku proti teroru. Přesto byla učiněna řada prohlášení o potřebě řešit zásadní příčiny nestability včetně chudoby a sociální nespravedlnosti. Konkrétních akcí ale bylo realizováno jen málo.

II. MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE

2.1 ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ

OSN je jedinou globální univerzální organizací, poskytující fórum pro co nejširší debatu politiků celého světa. U jejího zrodu stála v roce 1945 myšlenka, že je nutné vytvořit mezinárodní prostředí, ve kterém se státy pokud možno vyvarují ozbrojených konfliktů a spory budou řešit diplomatickou cestou. Arbitry jim mělo být pět mocností, které vyhrály válku a které až dosud mají právo veta v Radě bezpečnosti, de facto hlavním orgánu OSN (de iure je hlavním orgánem Valné shromáždění, ve kterém zasedají všechny státy a všechny disponují jedním hlasem, bez rozdílu velikosti, ekonomické či vojenské síly).

Základní informace o OSN

Charta OSN

Charta Spojených národů je ustavující dokument světové organizace. Definuje práva a povinnosti členských států a ustavuje orgány a postupy fungování organizace. Je to mezinárodní smlouva, která právně upravuje základní principy mezinárodních vztahů – mezi ně patří princip suverenity a rovnosti mezi státy či zákaz užití síly při řešení mezinárodních sporů.

Členství

Členství v Organizaci spojených národů je otevřené všem státům na základě podmínek stanovených Chartou OSN. Každý stát musí deklarovat, že je odhodlán a schopen povinnosti členství plnit.

Oficiální jazyky

Charta stanovuje pětici oficiálních jazyků: angličtinu, čínštinu, francouzštinu, ruštinu a španělštinu. Později byla doplněna arabština jako oficiální jazyk Valného shromáždění, Rady bezpečnosti a Ekonomické a sociální rady.

Organizační struktura

Charta ustavuje šest základních orgánů OSN: Valné shromáždě-

ní, Radu bezpečnosti, Ekonomickou a sociální radu, Poručenskou radu, Mezinárodní soudní dvůr a Sekretariát OSN. Celý systém OSN je ale daleko rozsáhlejší, zahrnuje 15 specializovaných agentur a řadu dalších programů a orgánů.

Valné shromáždění je hlavním jednacím orgánem OSN. Tvoří ho zástupci všech členských států, z nichž každý má jeden hlas. K přijetí rozhodnutí o důležitých otázkách – např. o mezinárodní bezpečnosti, přijetí nových členů nebo o rozpočtu - je nutná dvoutřetinová většina hlasů. U ostatních rozhoduje prostá většina. Rozhodnutí ve formě rezolucí sice nejsou pro vlády právně závazná, mají však morální autoritu převažujícího názoru světového společenství.

Rada bezpečnosti nese podle Charty OSN hlavní zodpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. Má 15 členů, z toho pět stálých – Čína, Francie, Rusko, USA a Velká Británie – a deset nestálých, volených Valným shromážděním na dvouleté období. Každý člen Rady bezpečnosti má jeden hlas. Ke schválení rozhodnutí o běžných procedurálních otázkách je zapotřebí alespoň devíti hlasů z patnácti. Pro rozhodnutí o zásadních otázkách je zapotřebí devíti hlasů, včetně souhlasu všech pěti stálých členů. Jedná se o takzvané pravidlo „jednomyslnosti mocností“, často označované jako právo veta. Pokud jeden ze stálých členů nesouhlasí s návrhem rozhodnutí, může hlasovat proti, a tím návrh vetovat (zamítnout). Pokud stálý člen nesouhlasí s navrhovanou rezolucí nebo rozhodnutím, ale nechce uplatnit právo veta, může se zdržet hlasování. Rezoluce pak může být přijata potřebnými devíti hlasy. Podle článku 25 Charty souhlasí všechny členské státy s tím, že budou rozhodnutí Rady bezpečnosti respektovat a naplňovat. Zatímco ostatní orgány OSN udělují vládám doporučení, Rada přijímá rozhodnutí, která jsou pro členské státy právně závazná.

Ekonomická a sociální rada (ECOSOC) je podle Charty hlavním orgánem pro koordinaci ekonomické a sociální činnosti OSN. Má 54 členů s tříletým funkčním obdobím, rozhodnutí jsou přijímána prostou většinou, každý člen disponuje jedním hlasem.

Poručenská rada byla ustavena Chartou OSN v roce 1945 a pověřena dohledem na správu jedenácti území zařazených do poručenské soustavy. Tvoří ji pět stálých členů Rady bezpečnosti. Úkolem Rady bylo zajistit přípravu těchto území na samosprávu nebo samostatnost. Všechna svěřenecká území OSN již dosáhla samosprávy či nezávislosti a činnost Rady byla pozastavena.

Mezinárodní soudní dvůr (ICJ) se sídlem v nizozemském Haagu je základním soudním orgánem Organizace spojených národů. Řeší spory mezi členskými státy a vypracovává pro organizaci systému OSN odborné posudky. Jeho statut je nedílnou součástí Charty OSN. Soud tvoří 15 soudců volených Valným shromážděním a Radou bezpečnosti na devítileté období s možností znovuzvolení. Soudci jsou vybíráni na základě své kvalifikace, nikoli státní příslušnosti. Snahou je, aby u soudu byly zastoupeny hlavní právní systémy světa. Žádní dva soudci nesmí být občany téhož státu.

Sekretariát OSN je výkonná a servisní složka organizace, která zajišťuje realizaci rozhodnutí přijatých členskými státy. S výjimkou Sekretariátu jsou všechny ostatní základní orgány mezivládní, to znamená, že jejich členy jsou přímo státy. V čele stojí generální tajemník, kterého na doporučení Rady bezpečnosti jmenuje Valné shromáždění na pětileté funkční období, které je obnovitelné. Současným šéfem OSN je od roku 2007 Pan Ki-mun z Korejské republiky. Je v pořadí osmým generálním tajemníkem OSN.

Sekretariát OSN zaměstnává na 7 500 stálých pracovníků z více než 170 zemí světa. Všichni zaměstnanci včetně generálního tajemníka jsou za svou práci odpovědni Organizaci spojených národů a zavazují se, že nebudou vyžadovat ani přijímat úkoly od žádné vlády ani orgánů mimo OSN. Na základě Charty se tento princip zavazují respektovat všechny státy. Hlavním sídlem Organizace spojených národů je New York, další významné úřadovny jsou v Addis Abebě, Bangkoku, Bejrútu, Ženevě, Nairobi, Santiagu a ve Vídni. Kanceláře OSN jsou v řadě dalších zemí všech kontinentů.

Jako jediná univerzální organizace pokrývá OSN svou činností prakticky všechna odvětví lidského konání. Základní oblasti jejího působení lze shrnout do pěti kategorií:

- * ochrana mezinárodního míru a bezpečnosti,
- * podpora ekonomického a sociálního rozvoje,
- * ochrana lidských práv,
- * humanitární činnost,
- * mezinárodní právo.

Organizaci spojených národů byla již několikrát udělena Nobelovou cenou míru. Jako první byl za svou práci oceněn Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) v roce 1954 (ocenění se mu dostalo znovu v roce 1981), dále Dětský fond OSN (UNICEF 1965), Mezinárodní organizace práce (ILO, 1969), mírové operace OSN (1988), Organizace spojených národů a Kofi Annan jako její generální tajemník (2001) a v roce 2007 se tohoto uznání dostalo Mezivládnímu panelu pro změnu klimatu (IPCC), který v roce 1988 založila OSN.

Reforma OSN

O zásadní reformě systému Organizace spojených národů se vážně diskutuje zejména od počátku 90. let minulého století. Pád komunismu ve východní Evropě a rozpad Sovětského svazu tehdy vedl k rozkladu bipolárního světa. Reformou se zabýval například summit států OSN v roce 1995, kdy organizace slavila padesát let existence. Diskuse se začaly točit kolem složení a fungování Rady bezpečnosti, vnitřní propojenosti složek systému OSN, schopnosti organizace naplnit očekávání do ní vložená a v neposlední řadě i kolem financování. OSN je plně závislá na příspěvcích vlád států. Ty jsou sice závazné, ale řada zemí neplní své závazky včas, nebo vůbec.

Klíčovým pro reformu se měl stát rok 2005, kdy se v New Yorku konal historicky největší summit států k 60. výročí OSN a reforma měla být hlavním bodem programu. Namísto radikální reformy vnitřních struktur i mezivládního rozhodovacího procesu ale bylo dosaženo jen některých dílčích úspěchů.

Rozvoj

V oblasti rozvoje byl potvrzen již dosažený konsensus mezi státy

o nutnosti splnění tzv. Rozvojových cílů tisíciletí, jejichž cílem je zlepšení životních podmínek více než miliardy nejchudších obyvatel planety. Shoda panovala i kolem výsledků monterreyského summitu o financování rozvoje, který specifikoval vklad vyspělých i rozvojových států. Pozitivní rétoriku se však nadále nedaří transformovat ve výraznější společnou akci.

Bezpečnost

V otázce bezpečnosti se reformní snahy upřely na čtyři oblasti: posílení schopnosti světa předcházet a řešit ozbrojené konflikty, odzbrojení a nešíření jaderných zbraní, boj proti terorismu a změna pravidel určujících použití vojenské síly jako donucovacího prostředku při řešení konfliktů.

Za úspěch lze považovat vytvoření Komise pro budování míru (Peacebuilding Commission). Tato nová instituce s profesionálním aparátem a zajištěným financováním má zajistit účinnou součinnost celého mezinárodního společenství při obnově a rekonstrukci válkou zničených zemí.

Představitelé států se sice shodli na tom, že všechny formy a projevy terorismu jsou odsouzené, nedokázali ale definovat, jakou formu násilí proti civilnímu obyvatelstvu lze považovat za terorismus a odsoudit ji k zákazu. Výrazného posunu nebylo dosaženo ani v otázce legality použití vojenské síly a odzbrojení a nešíření jaderných zbraní.

Lidská práva

Na poli ochrany lidských práv je dílčím úspěchem vytvoření nové Rady lidských práv, která nahradila zcela nefunkční Komisi pro lidská práva. Původním záměrem bylo vytvoření nepolitizovaného profesionálního orgánu, jehož členové (47 států) budou voleni dvoutřetinovou většinou ve Valném shromáždění. Kvůli hlubokým rozporům mezi některými státy ale nebylo dosaženo shody v otázce struktury a fungování nově vytvořeného orgánu.

Za úspěch summitu v roce 2005 lze považovat odsouhlasení dvojnásobného navýšení rozpočtu Úřadu vysokého komisaře pro lidská práva (OHCHR) a schválení akčního plánu navrženého tehdejší vysokou komisařkou pro lidská práva Louise Arbourovou.

Zřejmě nejdůležitější zprávou v této oblasti je podpora principu „Odpovědnost za ochranu“ ze strany členských států OSN. Jeho cílem je zabránit nejhorším tragédiím moderní doby, jako byly genocidy ve Rwandě a Srebrenici. Koncept tzv. humanitární intervence by měl zajistit schopnost efektivně reagovat na genocidu, etnické čistky a další hrubé a masivní porušování lidských práv. Zatím se však jedná o obecné přihlášení se k němu, praktické uplatnění si jistě vyžádá nějaký čas.

Instituce OSN

V oblasti institucionální architektury Organizace spojených národů je pozornost upřena na reformu fungování Sekretariátu jako výkonné složky OSN, na reformu fungování debatních orgánů ECOSOC a Valného shromáždění a především na reformu nejdůležitějšího orgánu – Rady bezpečnosti. Výraznému posunu v této oblasti ale brání postoje jednotlivých členských zemí. Ačkoli nelze očekávat ani výrazné změny v otázce stálého členství v Radě bezpečnosti, je určitá naděje, že státy usilující o stálý status by mohly být do Rady voleny opakovaně, což by znamenalo jejich permanentní vliv na její rozhodování.

Reformy generálního tajemníka Pan Ki-muna

Reforma OSN se stala jednou z hlavních priorit současného šéfa OSN Pan Ki-muna. Reformní úsilí namířil zejména na management světové organizace, kde usiluje o posílení odpovědnosti a kontroly činnosti, dodržování nejvyšších etických standardů při výkonu služby, zefektivnění činnosti Sekretariátu OSN, posílení motivace pracovníků OSN a zejména integrace činnosti systému OSN v rozvojové oblasti, díky níž by mělo dojít k zefektivnění humanitární a rozvojové činnosti.

S reformním plánem nastoupil v roce 1997 do čela OSN i jeho předchůdce Kofi Annan. Uskutečnil řadu změn v řízení Sekretariátu OSN. V roce 2003 jmenoval nezávislou skupinu expertů a politiků a pověřil ji vypracováním plánu reforem mezinárodního systému. O rok později byla prezentována jejich zpráva „Bezpečnější svět: Naše společná odpovědnost“ (A More Secure World: Our Shared Responsibility), v níž byly definovány současné globální hrozby a potřebná mezinárodní reakce. V roce 2005 pak na základě doporučení této skupiny prezentoval

Annan členským zemím OSN plán reforem mezinárodního systému, včetně OSN („Ve větší svobodě“ (In Larger Freedom)).

Více o reformách generálního tajemníka OSN:

<http://www.un.org/reform/index.shtml>

Potravinová krize

Prudký nárůst cen potravin v posledních dvou letech ohrožuje nejvíce chudé země a jejich obyvatele. Příčin současného stavu je mnoho – od rostoucí poptávky v sílicích velkých ekonomikách Číny a Indie, až po důsledky výkyvů počasí jako jsou záplavy, nebo extrémní sucha. Vzhledem k růstu cen ropy rostou i náklady na dopravu potravin a nákup hnojiv. Svou roli hraje i nástup biopaliv.

V řadě zemí propukly nepokoje kvůli nedostatku jídla. Velký tlak pocítují mladé a křehké demokracie, jejichž fungování potravinová nestabilita ohrožuje. V Afghánistánu nyní spotřebuje průměrná rodina asi 45 procent svých příjmů na nákup jídla. V roce 2006 to ale bylo jen jedenáct procent. Za připomenutí stojí i fakt, že čtrnáct let trvající válka v Libérii začala násilnými nepokoji kvůli prudkému zvýšení cen rýže.

Na potravinovou krizi je nutné reagovat okamžitou humanitární pomocí. Na dodávkách potravin je závislých téměř 80 milionů lidí. Ve střednědobém horizontu je potřeba posílit rozvojovou pomoc zemím, které jsou krizí nejvíce postiženy. Musíme přitom více počítat s událostmi způsobenými klimatickou změnou a podporovat budování systémů ochrany proti suchu i povodním.

Z dlouhodobého hlediska je nutné výrazně zvýšit zemědělskou produkci a efektivitu obchodu. Celá třetina potravinového deficitu může být vyrovnána například rozvojem místních distribučních sítí zemědělských produktů a podporou přístupu drobných zemědělců na trh. Mluví se o další tzv. zelené revoluci, která má využít vědu a moderní technologie na pomoc zemědělství zejména v Africe.

Ochrana životního prostředí a klimatu

Vědecké důkazy o reálné změně klimatu i vlivu činnosti lidí jsou již nezpochybnitelné. Téma klimatické změny se dostalo do středu zájmu světové politiky. Právě politici by svým rozho-

dováním měli nejvýrazněji přispět k tomu, aby klimatická změna neohrozila lidstvo.

Podle Mezivládního panelu pro změnu klimatu OSN (IPCC) je svět na cestě k teplejšímu podnebí a extrémnějším výkyvům teplot. Výsledkem budou časté vlny veder, změna charakteru proudění vzduchu, ještě více sucha v suchých oblastech, a naopak podstatně více srážek v jiných regionech. Bude docházet k úbytku ledovců i ke zvyšování hladiny moří a oceánů. Ledový příkrov v Antarktidě a Grónsku již dnes ztrácí výrazně na své síle a přispívá ke zvyšování hladiny moří.

Reagovat bychom měli v zásadě dvojím způsobem: zmírňováním vlivů klimatické změny a adaptací. K tomu prvnímu patří především snižování emisí skleníkových plynů a využívání technologií šetrných k životnímu prostředí, k tomu druhému pak ochrana před záplavami i suchem, změny ve správě a řízení pobřežních oblastí, rozšiřování rezervací ochrany rostlinných i živočišných druhů, zavádění nových či úprava stávající způsobů pěstování plodin (například přechod z ozimů na jařiny), podpora nových typů turistiky a zavádění kvalitních systémů včasného varování a záchranných systémů.

Za současný stav nesou největší odpovědnost vyspělé státy. Proto také musí nejvíce přispět k snižování emisí skleníkových plynů, které způsobují globální oteplování. Zapojit se musí i rozvojové země, nemůžeme ale požadovat, aby se obětovaly stejně, jako země vyspělé. Náleží jim právo na ekonomický růst a rozvoj. Přestože nejchudší této planety nesou za vývoj klimatu nejmenší odpovědnost, nejvíce na ně doléhají jeho důsledky a zároveň mají nejmenší schopnost se jim bránit. Reakce světa proto musí vycházet z principu společné odpovědnosti.

Závěr

Pro pochopení OSN, jejího fungování a reálného vlivu na svět je dobré především porozumět tomu, čím tato organizace není. OSN není světovou vládou, generální tajemník není prezidentem ani předsedou světové vlády. OSN o takovou roli neusiluje a ani usilovat nemůže. Není ani náhražkou suverenity států. Namůže tedy nahradit či zcela vyléčit současný mezinárodní systém založený na soužití nezávislých a svrchovaných států. Spojené národy jsou spíše zrcadlem současného světa, ve kterém národ-

ní zájmy stále převažují nad zájmy společnými. Existují však témata a problémy, které jsou společné všem a vyžadují společná řešení. Od chudoby, AIDS, nedostatku vody, přes měnící se klima, drogy až po migraci – to všechno jsou problémy, které neuznávají hranice států, a které vyžadují mezinárodní součinnost. Bez struktury OSN je taková součinnost nemožná.

Vývoj v prvním desetiletí 21. století ukazuje, že státy musí dosáhnout konsensu v základních otázkách mezinárodních vztahů. Bezpečnost, rozvoj a lidská práva musí jít ruku v ruce. Lidstvo nemůže dosáhnout bezpečnosti bez rozvoje, ani rozvoje bez bezpečnosti, a obojí je nedosažitelné bez respektu k lidským právům. Svět potřebuje silné a schopné státy, efektivní spolupráci s občanskou společností a soukromým sektorem, i efektivní regionální a celosvětové mezivládní instituce schopné mobilizovat a koordinovat kolektivní akce. Proto potřebuje i silnou, akceschopnou a efektivní Organizaci spojených národů, která zůstává pro současný svět zcela nenahraditelnou.

OSN v České republice

Organizace spojených národů otevřela svou první kancelář v Praze již v roce 1947. Informační centrum OSN v Praze (United Nations Information Centre – UNIC) se stalo jednou z prvních úřadoven OSN mimo New York. V Praze nepřetržitě působí dodnes.

V roce 2001 byl s podporou české vlády otevřen Dům OSN v Praze, ve kterém sídlí všechna zastoupení organizací systému OSN v České republice.

UNIC (Informační centrum OSN v Praze) – poskytuje veřejnosti informace o fungování systému OSN, provozuje internetové stránky OSN v češtině, vydává čtvrtletní zpravodaj UNbulletin a jiné tiskoviny, pořádá veřejné akce, semináře, výstavy, konference, apod. Zároveň plní úlohu oficiálního zastoupení Sekretariátu OSN v České republice.

UNHCR (Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky) – Úkolem UNHCR je pomáhat uprchlíkům, včetně lidí přesídlených uvnitř svého státu a osob bez státní příslušnosti. V současné době poskytuje asi 150 kanceláří UNHCR po celém světě pomoc bezmála 20 milionům osob. Pražská pobočka byla otevřena v roce

1992 a podílí se na budování systému ochrany uprchlíků v ČR. **WHO (Světová zdravotnická organizace)** – Hlavním cílem práce WHO je zlepšování zdraví populace. Poskytuje celosvětové poradenství v oblasti zdraví, pomáhá realizovat národní programy na ochranu zdraví a rozvíjí a šíří zdravotnické technologie, informace a normy. Pražská kancelář koordinuje od roku 1991 programy organizace v ČR.

Český výbor pro UNICEF (Dětský fond OSN) – Český výbor pro UNICEF působí v Praze od roku 1991. Je jedním ze 37 národních výborů, zřízených ve vyspělých průmyslových zemích, které se zabývají získáváním finančních prostředků pro činnost UNICEF na pomoc dětem celého světa, a vyvíjí osvětovou a vzdělávací činnost v oblasti péče o děti.

V Praze dále působí **Česká komise pro UNESCO a Český národní komitét UNEP**. Jiné organizace OSN mají svá kontaktní místa na příslušných ministerstvech a spolupracují přímo se státními i nestátními subjekty. Na konci roku 2004 uzavřel po téměř deseti letech své české zastoupení Rozvojový program OSN (UNDP).

Zdroje:

Fakta a čísla OSN. Informační centrum OSN v Praze 2005. Web Organizace spojených národů, www.un.org a české stránky, www.osn.cz
Web International Crisis Group, www.icg.org
Barash, David P., Webel, Charles P.: Peace and Conflict Studies, SAGE Publications 2009.

Orgány OSN zabývající se rozvojem

S rostoucím počtem členských států a hlavně po vyhlášení nezávislosti desítek nových států v chudé části světa na počátku šedesátých let podstatně vzrostla role OSN jako fóra, kde mohli politici z rozvojových zemí rovnoprávně jednat s představiteli vyspělých států. Protože chudých států bylo podstatně více, prosadily vedle bezpečnostních problémů jako druhou hlavní agendu i rozvojovou pomoc a programy a konference, které měly nastítnit, jaké jsou možnosti chudých států a jak by měly programy rozvojové spolupráce vypadat. To se projevilo tím, že vedle Rady bezpečnosti je druhým významným orgánem **Hospodářská a sociální rada (ECOSOC)**, která zahrnuje 54 zemí

volených na tři roky. Hlavním úkolem ECOSOC je koordinovat práci OSN v ekonomické a sociální oblasti, zejména pokud jde o činnost různých agentur OSN. V průběhu času se totiž vytvořilo mnoho specializovaných organizací OSN, které se zabývají vždy určitým výsekem rozvojové problematiky (zemědělství, životní prostředí, vzdělávání atd.). Mezi nejdůležitější patří **Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD)** zabývající se především teoriemi; v oblasti praktické pak **Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme – UNDP)**. Tyto a další agentury OSN byly podle svých zakladatelů jedinými organizacemi podobného charakteru s globálním dosahem. Neutralita OSN umožňovala jejich působení v oblastech, kam by jinak v době studené války zasahovaly velmoci, nebo by naopak zůstávaly stranou zájmu. Až později se po jejich bok postavily velké nevládní organizace, které se také orientují na dlouhodobou rozvojovou pomoc, jen nemívají tak široký záběr. Vývojem času se UNCTAD a UNDP staly především významným zdrojem informací z ekonomické a sociální oblasti.

UNCTAD

UNCTAD je místem, kde se připravují, debatují a doporučují různé teorie a postupy ekonomického vývoje. Podílí se především na formulování politik pro nejméně rozvinuté země, zejména státy Afriky. UNCTAD je například jedním z hlavních účastníků procesu **Nového partnerství pro africký rozvoj (NEPAD)**. Činnost této agentury zůstává v pozadí zejména v porovnání s aktivitami větších institucí jako je Mezinárodní měnový fond nebo Světová obchodní organizace, protože produkuje podobné statistické ročenky a soubory a nemá za sebou tak velkou podporu vyspělých států.

UNDP

Rozvojový program OSN (UN Development Programme – UNDP) je globálním koordinátorem rozvojové činnosti OSN. Působí v téměř ve všech státech světa, kde podporuje řešení globálních i místních problémů rozvoje. Na svou činnost využívá fondy, do nichž přispívají vyspělé státy. Na konkrétní projekty většinou přispívá formou spolufinancování. Příjemce pří-

spěvku musí zajistit chybějící část rozpočtu. Za nejcennější část práce UNDP jsou považovány pravidelně zveřejňované zprávy a studie, které se každý rok zaměřují na určitý problém – například na otázku postavení žen, přístupu k vodě, klimatických změn, apod. Vydává i každoročně aktualizované přehledy statistických ukazatelů rozvoje.

UNDP

Vytvořil kategorii **Index lidského rozvoje (Human Development Index – HDI)**. Tento ukazatel se vypočítává z řady ekonomických i sociálních údajů. Poměrně přesně ukazuje, jaké je postavení země i jednotlivce ve srovnání se zbytkem světa z pohledu ekonomického, sociálního, kulturního a informačního. Novátorský přístup, který od roku 1990 vedl k pravidelnému vydávání Zprávy o lidském rozvoji (Human Development Report), spočívá v tom, že při hodnocení úrovně rozvoje bere v potaz nejen tradiční ekonomické, ale i sociální ukazatele, jako je třeba míra gramotnosti, osobní svobody či očekávaná délka života. Výsledný žebříček nehodnotí státy podle ekonomické síly, ale podle kvality života lidí. Dlouhodobě jsou na čele žebříčku skandinávské státy, na samém konci většinou státy subsaharské Afriky.

UNEP

Program OSN pro životní prostředí (UN Environment Programme – UNEP) vznikl v roce 1972. Je pověřen koordinací globální ochrany životního prostředí. Do spolupráce mezi státy na zvyšování ekonomické a sociální úrovně prosazuje ekologická hlediska. Jako hlavní orgán OSN na poli ochrany životního prostředí ustavuje globální ekologický program, podporuje uplatňování pravidel trvale udržitelného rozvoje v aktivitách systému OSN a plní úlohu globálního zastávce životního prostředí. V roce 1988 ustavil společně se Světovou meteorologickou organizací (WMO) Mezivládní panel OSN pro změnu klimatu (IPCC). UNEP má hlavní sídlo v keňském Nairobi.

WFP

Světový potravinový program OSN (World Food Program, WFP) je největší humanitární organizací na světě. Naléhavou pomoc

poskytuje obětem katastrof a v konfliktních a postkonfliktních oblastech. Pomoc WFP proudí i k obyvatelům městských slumů, námezdním dělníkům, obdělávajícím cizí pole, sirotkům, kterým zemřeli rodiče na AIDS, či nemocným a jinak postiženým lidem, kteří si sami nemohou pomoci. Jen v roce 2007 poskytl WFP potraviny téměř 90 miliónům lidí v 75 zemích.

Kromě naléhavé pomoci realizuje WFP i dlouhodobé programy pomoci chudým a hladovým. Mezi takové projekty patří např. Jídlo za školu (Food for School), který v řadě zemí probíhá již celá čtyři desetiletí. Cílem je stimulovat docházku dětí do školy poskytováním bezplatné stravy. V roce 2006 bylo do programu zahrnuto více než 20 miliónů dětí ve více než 70 zemích.

Podobné projekty realizuje na podporu lidí s HIV/AIDS nebo znevýhodněných žen. Program „Jídlo za práci“ zase slouží k podpoře drobných zemědělců při budování živnosti nebo v procesu návratu bývalých válečníků do normálního života společnosti.

UNICEF

Dětský fond OSN (UN Children's Fund – UNICEF) je součástí systému OSN jako jedna z mnoha mezivládních organizací. Jeho specifika spočívají jednak v minimálním aparátu zaměstnanců (aktivity UNICEF stojí na práci dobrovolníků), jednak ve způsobu financování (nejedná se o přímé příspěvky členských států OSN, nýbrž o kombinaci dobrovolných příspěvků z nejrůznějších zdrojů).

Fond byl založen byl v roce 1946, původně jako **Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci (United Nations International Children's Emergency Fund – odtud i zkratka UNICEF)** na pomoc dětem postiženým druhou světovou válkou. Od roku 1953 se již pod názvem United Nations Children's Fund stal trvalou součástí systému OSN a je pověřen specificky ochranou dětských práv. V této oblasti je nejvýznamnějším výsledkem jeho činnosti přijetí Úmluvy o právech dítěte. V platnost vstoupila jako právně závazná mezinárodní smlouva v roce 1989.

Za více než půlstoletí činnosti poskytl UNICEF ochranu stovkám miliónů dětí. Působí ve více než 160 zemích světa. Hlavní sídlo je v New Yorku, velké úřadovny a distribuční základny jsou v Ženevě, Bruselu, Tokiu a Kodani. Pro potřeby výzkumu

a vzdělávání působí ve Florencii **Výzkumné centrum dítěte (UNICEF Innocenti Research Centre)**. Organizační strukturu UNICEF tvoří osm regionálních úřadů, určených pro řízení činnosti fondu v jednotlivých oblastech světa, 36 Národních výborů pro UNICEF (včetně ČR) a 127 kanceláří UNICEF pro práci v rozvojových zemích (field offices).

Hlavními oblastmi činnosti UNICEF jsou vzdělávání dívek, program Immunisation Plus (zaměřený na očkování všech potřebných dětí jako prevenci smrtelných chorob), dále ochrana dětí a vytváření bezpečného prostředí pro jejich zdravý vývoj, problematika HIV/AIDS, a v neposlední řadě problematika raného dětství jakožto určujícího období pro zdravý vývoj jedince.

UNHCR

Vysoký komisařát OSN pro uprchlíky (UN High Commissioner on Refugees – UNHCR), byl ustaven Valným shromážděním v roce 1950 a je pověřen koordinací ochrany uprchlíků a řešením souvisejících problémů. Za dobu svého působení pomohlo UNHCR více než 50 miliónům uprchlíků začít nový život. V letech 1954 a 1981 mu byla udělena Nobelova cena míru. Nejdůležitějším úkolem UNHCR je poskytování „mezinárodní ochrany“ prostřednictvím souboru práv uprchlíků, včetně možnosti ucházet se o azyl, a zajišťování, že nikdo z nich nebude proti své vůli navrácen do země, kde mu hrozí perzekuce. UNHCR rovněž podporuje mezinárodní dohody o uprchlících, monitoruje dodržování mezinárodního práva ze strany vlád a poskytuje uprchlíkům základní materiální pomoc, jako je jídlo, voda, přístřeší a lékařská péče.

Organizace má na pět tisíc zaměstnanců v téměř 120 zemích. V současné době spadá do oblasti zájmu UNHCR více než 30 miliónů lidí, mezi něž patří uprchlíci, navrátilci a lidé vysídlení v rámci své země. Každé dva roky vydává UNHCR ucelenou analýzu problémů a strategií souvisejících s otázkou uprchlíků nazvanou **Světový stav uprchlíků (The State of the World's Refugees)**. Sídlem organizace je Ženeva.

ILO

Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization – ILO) byla založena v roce 1919. V roce 1944 přijala

la Deklaraci z Filadelfie, která stanovila obecné podmínky pro pracovní standardy a další úkoly organizace. O dva roky později se stala první mezinárodní organizací začleněnou do systému OSN. Jejím hlavním úkolem je podpora zlepšování pracovních a životních podmínek zaměstnanců a dohled na dodržování pracovních zákonů a pracovní doby. Organizace sídlí v Ženevě a funguje na principu tripartity (vlády, odbory, NNO). Chudým zemím poskytuje podporu a pomoc ve formě odborných výcviků a školení, poradenství a odborné přípravy řídicích pracovníků. V roce 1969 získala ILO Nobelovu cenu míru. V posledních letech se angažuje na straně skupin bojujících proti negativním důsledkům ekonomické globalizace. Upozorňuje především na zneužívání dětské a ženské práce v rozvojových zemích a na náročné pracovní podmínky a neúměrně dlouhou pracovní dobu. Usiluje o prosazování jednotných standardů bezpečnosti práce a minimální výše mzdy s cílem zabránit otročké práci.

WHO

Světová zdravotnická organizace (World Health Organization – WHO) byla založena v roce 1948 a v témže roce se stala součástí systému OSN. Cílem činnosti organizace je podpora veřejného zdraví, prevence nemocí, boj proti epidemiím a zlepšování hygieny. Vládám států poskytuje poradenství a pomoc při organizaci národních zdravotnických systémů. Sleduje výskyt epidemií a nemocí ve světě a koordinuje postup proti nim.

Centrála WHO v Ženevě shromažďuje informace o nemocech, epidemiích, hygienických podmínkách a celkové situaci ve zdravotnictví na celém světě. Tyto informace pak slouží k vytváření standardů a jako základní zdroj informací pro vlády států i mezinárodní organizace při tvorbě zdravotnických strategií.

WHO se rozhodujícím způsobem podílela na úspěšném a téměř konečném vymýcení infekčních nemocí jako například černé neštovice nebo obrna. V roce 1996 zahájila velkou kampaň proti novému výskytu tuberkulózy a patří mezi hlavní koordinátory globální kampaně na potírání malárie. Ta stále zabíjí více lidí než šíří se pandemie AIDS. Mezi největší úspěchy WHO patří přijetí první mezinárodní dohody ve zdravotnické oblasti: dohody o boji proti tabákovým výrobkům (2003), která se týká především zákazu tabákové reklamy.

FAO

Organizace OSN pro výživu a zemědělství (Food and Agriculture Organization – FAO) patří mezi odborné organizace systému OSN, do něhož byla začleněna po svém založení v roce 1945. Jejím cílem je zvyšování úrovně výživy obyvatel všech zemí, zlepšování životní úrovně venkovského obyvatelstva a rozvoj půdních a vodních zdrojů. Stará se také o mezinárodní výměnu nových rostlin a plodin. Naopak nepříliš výrazně se angažuje ve vytvoření mezinárodního trhu plodin, který by byl spravedlivější než ten současný. V této oblasti totiž naráží na obchodní omezení a zájmy jednotlivých států. Obecně však FAO podobně jako Světová banka a MMF podporuje exportní zemědělství zaměřené na makroekonomické výsledky a globální trh, a to mnohdy na úkor potřeb lidí v rozvojových zemích.

Její ústředí v Římě disponuje podobně jako jiné odborné organizace OSN vynikající databankou, odkud se dají čerpat informace například o epidemiích zvířat či rostlin, způsobech technické pomoci v zemědělství a sledovat novinky v oboru. Publikuje také pravidelné zprávy a statistiky o stavu půdy, o výživě, potravinách, rybnářství i lesnictví.

FAO se v šedesátých letech významně angažovala při prosazování zelené revoluce, tedy pěstování velkých monokultur plodin za podpory velkých dávek umělých hnojiv. Zejména v Asii tento projekt zachránil milióny lidí před hladomorem. Na druhé straně přinesl tento postup i problémy, kdy se nahrazováním tradičních plodin upravenými semeny zmenšila místní rozmanitost a intenzivním nasazením agrochemikálií významně zhoršila kvalita půdy a vody. V současnosti se diskutuje o nahrazení zelené revoluce ekologicky přijatelnějšími programy, které povedou k dlouhodobějšímu rozvoji.

UNIDO

Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (United Nations Industrial Development Organization – UNIDO) byla založena Valným shromážděním OSN v roce 1966. Odborným orgánem OSN se stala v roce 1985. Je pověřena podporou průmyslového rozvoje a spolupráce. V současné době má UNIDO 168 členů. Činnost se soustřeďuje na posilování průmyslových kapacit zemí a dosažení udržitelného průmyslového rozvoje šetrného

vůči životnímu prostředí. Sekretariát organizace sídlí ve Vídni. UNIDO vydává statistiky a zprávy o průmyslovém rozvoji a realizuje projekty na podporu průmyslu, konkurenceschopnosti a transferu technologií v rozvojových zemích. V poslední době se zaměřuje zejména na dopady průmyslových aktivit na životní prostředí, rozvoj udržitelných energetických zdrojů, či otázky související s klimatickou změnou.

Programu OSN pro lidská sídla (UN Habitat)

Programu OSN pro lidská sídla (United Nations Human Settlements Programme – UN Habitat) je jednou ze dvou agentur OSN se sídlem v rozvojovém světě, a to konkrétně v keňské Nairobi. UN Habitat byl zřízen v roce 1978 a má za úkol podporovat sociálně a environmentálně udržitelný rozvoj měst, přičemž hlavní důraz je kladen na zajištění přiměřeného přístřeší pro všechny obyvatele.

V současnosti dochází prudkého nárůstu obyvatel měst v mnoha rozvojových zemích světa a tento trend bude pokračovat i v budoucnu. Podle odhadů OSN budou v roce 2050 žít dvě třetiny obyvatel Země ve městech. Zvláštní pozornost je proto v rámci UN Habitat věnována problematice slumů, neboť v některých městech rozvojových zemí žije více než 50 procent obyvatel v oblastech s nevyhovujícím přístřeším a nedostatečným nebo žádným přístupem k nezávadné pitné vodě, hygienickým zařízením, základnímu vzdělání a zdravotní péči.

UN Habitat vykonává čtyři hlavní funkce, které mají směřovat k zajištění přiměřeného přístřeší obyvatel měst a k udržitelnému rozvoji městských oblastí – monitoring a výzkum, vytváření politik, budování kapacit a financování. Praktická činnost se zaměřuje na podporu globálních norem, analýzu informací, testování možných řešení v praxi a financování rozvojových programů a projektů.

Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM)

Cílem činnosti Rozvojového fondu OSN pro ženy (UNIFEM) je upevňování postavení žen a zajištění rovnosti mezi pohlavími. Středem pozornosti je podpora práv žen. Činnost UNIFEM se zaměřuje na čtyři hlavní oblasti – omezování chudoby mezi

ženami, boj proti násilí páchaném na ženách, boj proti šíření nemoci HIV/AIDS mezi ženami a dívkami a podpora zapojení žen do státní správy, samosprávy v dobách míru a ale také do řešení postkonfliktních rekonstrukcí válkou zasažených oblastí. UNIFEM podporuje celou řadu činností od lokálních iniciativ na zlepšení pracovních podmínek žen až po rozsáhlé globální informační kampaně a iniciace nových zákonů zohledňujících problematiku rovnosti pohlaví.

UNIFEM byl založen v roce 1976 jako autonomní orgán Rozvojového programu OSN (UNPD). Je podřízen poradnímu výboru, který tvoří zástupci všech regionů, a výkonné radě UNDP. UNIFEM je podobně jako UNICEF financován z dobrovolných příspěvků.

Právní rámec pro činnost UNIFEM představuje Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW) z roku 1979 a Platforma pro akci, přijatá 189 zeměmi na 4. světové konferenci o ženách, pořádané OSN v Pekingu roku 1995. Významnou podporu představují též Rozvojové cíle tisíciletí, kdy třetí cíl se vyslovuje pro prosazení rovnosti pohlaví a posílení rovnosti žen.

Populační fond OSN (UNFPA)

Populační fond OSN je největším mezinárodně financovaným zdrojem rozvojové pomoci v oblasti růstu populace a související problematiky. Poskytuje pomoc v oblasti plánovaného rodičovství, bezpečného mateřství, snižování zdravotních problémů matek, zlepšování reprodukčního zdraví mladistvých a pro prevenci proti pohlavně přenosným chorobám včetně HIV/AIDS. Projekty, programy a kampaně UNFPA směřují k snižování počtu neplánovaných těhotenství, uměle vyvolaných potratů, onemocnění a úmrtí matek a jejich dětí způsobených porodem nebo následnými zdravotními komplikacemi.

Pětina prostředků v rámci činnosti UNFPA směřuje na formulaci a podporu populačních a rozvojových strategií a politik. Cílem je vytvořit rovnováhu mezi rozvojem a růstem. Nástrojem jsou informace, ovlivňování politických rozhodnutí, budování národních populačních programů a osvěta. Populační fond OSN je financován výhradně z dobrovolných příspěvků.

Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD)

Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj je mezinárodní finanční instituce založená v roce 1977. Založení IFAD bylo reakcí období potravinových krizí a hladomorů, které zasáhly oblast subsaharské Afriky na počátku 70. let 20. století.

Posláním IFAD je snižování chudoby venkova v rozvojových zemích a zajištění potravinové bezpečnosti. Extrémní chudoba se ze 75 procent vyskytuje ve venkovských oblastech rozvojových zemí a zvláště výrazně postihuje ženy, děti, staré lidi a domorodé obyvatele. Chronický hlad a podvýživa jsou doprovodnými projevy extrémní chudoby. Hlavním cílem IFAD je posílit schopnosti obyvatel venkova v rozvojových zemích zvýšit své příjmy a zvýšit potravinovou bezpečnost svých rodin. IFAD se snaží zlepšit přístup chudých obyvatel venkova k přírodním i finančním zdrojům a zvýšit zkušenosti a organizační schopnosti tyto zdroje účelně a hospodárně využívat.

Fond poskytuje přímou finanční pomoc v podobě půjček a grantů a mobilizuje také další zdroje financování pro projekty a programy. Podmínky půjček se v jednotlivých zemích liší podle hrubého domácího produktu na hlavu. IFAD spolupracuje s mnoha institucemi, například se Světovou bankou, regionálními rozvojovými bankami a dalšími organizacemi OSN. Mnohé z nich se podílejí na financování projektů IFAD.

Světový program OSN pro HIV/AIDS (UNAIDS)

Světový program OSN pro HIV/AIDS byl založen jako společný program spojených národů v roce 1994. Základ UNAIDS tvoří deset sponzorských organizací v rámci systému OSN (například UNHCR, UNICEF, WHO, Světová banka a další). Sídlo organizace je v švýcarské Ženevě.

UNAIDS se zaměřuje na podporu prevence a léčby nemoci HIV/AIDS, na podporu osob žijících s virem HIV a na snižování zranitelnosti vybraných osob a komunit k nákaze virem HIV. V současnosti pracuje UNAIDS ve více než 80 zemích světa.

V rámci svého mandátu se UNAIDS zabývá širokým okruhem kulturních, zdravotních, sociálních a ekonomických témat které mají vztah k problematice nemoci HIV/AIDS. Tato témata zahrnují také otázky rovnosti pohlaví a posílení práv žen či nebezpečí šíření HIV/AIDS v období přírodních a humanitár-

ních katastrof. UNAIDS vydává doporučení pro práci s rizikovými skupinami, které mohou přispívat k šíření nemoci HIV/AIDS, jako jsou například vojáci zahraničních mírových misí, homosexuálové, uživatelé omamných látek, mladí lidé a sirotci. Jedním z klíčových témat je také boj proti stigmatizaci a diskriminaci osob žijících s nákazou HIV/AIDS.

Činnost UNAIDS je financována z příspěvků sponzorských organizací (prostřednictvím vlád členských států) a také z dobrovolných příspěvků nadací, soukromých společností, filantropických organizací a skupin (včetně univerzit, sportovních klubů a dalších).

2.2 MEZINÁRODNÍ FINANČNÍ INSTITUTE

Hlavními aktéry na mezinárodním finančním poli jsou Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund, IMF, česky MMF), Skupina Světové banky (World Bank Group, česky SB) a Světová obchodní organizace (World Trade Organization, WTO). Každá z těchto organizací koordinuje specifickou oblast globální ekonomiky. MMF koordinuje finanční a monetární politiku států (systémy měn, makroekonomická stabilita), Světová banka se soustředí na rozvojové projekty (podpora a koordinace hospodářské infrastruktury jako jsou silniční sítě, elektrárny, přehrady atd., odstraňování chudoby), a WTO koordinuje mezinárodní obchod.

Vznik a historie mezinárodních finančních institucí

Kořeny mezinárodních finančních institucí sahají až do třicátých let 20. století. V letech 1929 až 1933 zasáhla svět hospodářská krize, která byla vyvolána mimo jiné chybami v mezinárodní peněžní, měnové a obchodní politice v období po 1. světové válce. Země musely upustit od krytí měny zlatem, klesl počet peněžních transakcí a obchodů mezi státy, nezaměstnanost rapidně stoupla, vztah nabídky a poptávky, který měl udržovat rovnováhu na trhu, prakticky přestal existovat. Mezi lety 1929 až 1932 klesly ceny zboží celosvětově o 48 procent a hodnota mezinárodního obchodu o 63 procent.

Během třicátých let se konaly mezinárodní konference věnované měnové problematice. Konečný návrh na řešení problémů se však objevil až na začátku čtyřicátých let. Dohled měl být aplikován prostřednictvím založení stálé instituce, která by si stanovila následující pravidla:

- 1 neomezená vzájemná směnitelnost měn jednotlivých členských států,
- 2 pevně stanovená hodnota každé národní měny vůči jiným měnám,
- 3 odstranění nepřijatelných praktik a omezení v mezinárodním obchodě.

V červenci 1944 se v městečku Bretton Woods (New Hampshire, USA) konala konference, kde se účastníci (ze 44 států) dohodli na založení Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Organizace začaly fungovat roku 1946 a sídlí ve Washingtonu. V roce 1948 vznikla Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT), jejíž nástupnickou organizací se v roce 1994 stala Světová obchodní organizace.

Mezinárodní měnový fond

MMF začal finanční činnost v březnu 1947 a stal se přidruženou organizací OSN. Vznikl na základě potřeby vytvořit poválečný světový ekonomický systém, který bude podporovat vzájemný obchod, umožní směnitelnost měn a podpoří rozvoj válkou zničených národních ekonomik. Stal se tak nezbytným článkem soustavy finančních a měnových institucí s přesně vymezenou úlohou. Zatímco GATT dostal za úkol odstraňovat protekcionismus, MMF měl zaručovat směnitelnost měn a skupina Světové banky pomáhat růstu ekonomik formou půjček a úvěrů.

Základní listinou Mezinárodního měnového fondu jsou Stanovy MMF, které například zahrnují tyto základní cíle:

- * podporu měnové kooperace prostřednictvím spolupráce a konzultací,
- * postupné odstraňování devizových omezení,
- * poskytování devizových úvěrů k vyrovnání dočasných obtíží členských zemí.

Mezi hlavní orgány MMF patří:

- a Rada guvernérů (ministři financí nebo šéfové centrálních bank členských států) jako nejvyšší rozhodovací orgán – například přijímá nové členy, rozhoduje o klíčových otázkách, schvaluje rozpočet; pravidelně se schází jednou ročně na svém podzimním zasedání,
- b Rada výkonných ředitelů (24 ředitelů: 16 volených tzv. správními výbory v rámci jednotlivých seskupení států – ČR a SR patří do tzv. belgické konstituce, osm největších podílníků fondu má jednoho vlastního ředitele), je výkonný orgán pro každodenní činnost fondu, v čele stojí výkonný ředitel (tím je vždy Evropan, od roku 2007 Dominique Strauss-Kahn z Francie),

- c Mezinárodní měnový a finanční výbor (24 členů), asistenční orgán Rady výkonných ředitelů.

Sídlo fondu je ve Washingtonu a dvakrát ročně vydává fond publikace World Economic Outlook a Global Financial Stability Report.

MMF má také působit jako informační a poradenské centrum, výsledky jednání a studií jeho odborníků jsou pak prezentovány jako názory fondu. Fond má také sloužit jako centrum řešení problému mezinárodního dluhu. Svými postupy a doporučeními usměrňuje hospodářskou politiku členských zemí, ale také mezinárodní obchod a s ním světovou ekonomiku jako celek. Každý člen Mezinárodního měnového fondu přispívá do společné pokladny určitým finančním obnosem. Sedmdesát pět procent příspěvku musí země zaplatit ve své vlastní měně a zbylá procenta v podobě SDR (Special Drawing Rights – zvláštní práva čerpání), což je košová měna odvozená z pěti světových měn. SDR slouží jako rezervní hotovostní fond, ze kterého mohou země čerpat v případě krize platební bilance. Čím větší jsou příspěvky jednotlivých zemí, tím více si pak v období tísně mohou půjčovat. Objem členských poplatků se pro každý stát určuje na základě jednotlivých ekonomických ukazatelů, které se týkají výše národního důchodu, rezerv a účasti národní měny v mezinárodním obchodu.

Od výše členských kvót se také odvozuje hlasovací síla jednotlivých států. Každý členský stát obdrží jeden hlas za 100 tisíc SDR ze své kvóty. Bohatší země tedy mají více hlasů. Méně závažná rozhodnutí musí být podpořena prostou většinou hlasů. Ta závažnější jako například stanovení výše poplatku za užívání peněz z rezerv MMF, musí být odsouhlasena 70 procenty hlasů. Aby prošla změna výše kvót, udělení SDR, užití zlatých rezerv MMF nebo změna organizační struktury MMF, je zapotřebí 85 procent hlasů.

Podle údajů z roku 2007 USA přispívají do společné pokladny měnového fondu asi 37 miliardami SDR, a proto jim náleží 17 procent hlasovací síly. USA jsou tedy schopné vetovat každé rozhodnutí vyžadující 85 procent hlasů. Německo, Japonsko, Francie a Británie mají dohromady dalších 22 procent hlasů.

Kvůli kumulaci hlasů takto může na činnost fondu uplatňovat silný neformální vliv skupina G8. Malé a chudé země, které jsou v ekonomických nesnázích a které nejvíce ovlivňuje politika MMF, disponují řádově setinami až tisícinami procent hlasovací síly. Členská kvóta pro Českou republiku byla v roce 2007 stanovena na 819,3 milionu SDR, což je 8 443 hlasů, tedy: 0,38 procent hlasovací síly.

Mezinárodní měnový fond je většinou spojován s obrovskými půjčkami zemím nacházejícím se v hospodářských krizích nebo na jejich počátku. V polovině devadesátých let poskytl MMF Mexiku půjčku 18 miliard dolarů a Rusku více než 6,2 miliard dolarů, v červnu 1998 se zavázal k půjčce ve výši 35 miliard dolarů Indonésii, Koreji a Thajsku. Následně podpořil 20,4 miliardami dolarů hospodářský program Ruska pro rok 1998. Fond své půjčky podmiňuje opatřeními na zlepšení platební bilance jednotlivých států, které mají zajistit návratnost půjček.

Půjčky fondu lze rozdělit na krátkodobé a střednědobé. Střednědobé půjčky bývaly v minulosti často podmiňovány tzv. Programy strukturálních úprav (Structural Adjustment Programs, SAP), které mají za hlavní cíl makroekonomickou stabilizaci, hospodářskou liberalizaci a privatizaci veřejných služeb. V současné době se od SAP ustupuje a nahrazují se tzv. Strategiemi snižování chudoby (Poverty Reduction Strategy Papers – PRSP), které se od SAP liší flexibilnějším přístupem a tzv. principem národní kontroly. Státy, kterých se strategie a programy týkají, tak mají větší vliv na jejich vytváření i uplatňování.

Světová banka

Světová banka (SB) je zastřešující organizací pěti institucí: Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development, IBRD), založené roku 1945; Mezinárodní finanční korporace (International Financial Corporation, IFC), 1956; Mezinárodní asociace pro rozvoj (International Development Association, IDA), 1960; a Multilaterální agentury pro garanci investic (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA), 1988. Součástí Skupiny Světové banky je i Mezinárodní centrum pro urovnávání investičních sporů (International Centre for Settlement of Investment Disputes, ICSID), 1966. Správním orgánem skupiny je Rada guver-

nerů, v níž jsou zastoupeny všechny členské státy, a jako vrcholný orgán SB například schvaluje zásadní dokumenty (stanovy, Articles of Agreement), roční účetní závěrku a přijímá zásadní strategická rozhodnutí. K dalším orgánům patří: Rada výkonných ředitelů (24 ředitelů), jejímž předsedou je prezident SB (je to vždy Američan, od roku 2007 tuto funkci zastává Robert B. Zoellick). Sídlo SB je ve Washingtonu. Mezi nejvýznamnější publikace SB patří každoročně vydávaná Zpráva o rozvoji světa (World Development Report).

Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj – půjčuje peníze zemím středně rozvinutým a rozvojovým za podmínek o něco výhodnějších než na komerčních trzích. Hlavní oblasti, na které se zaměřuje, jsou rozvoj hospodářské infrastruktury, jako například silnice, doly, továrny či elektrárny a přehrady.

Mezinárodní finanční korporace – věnuje se spolupráci se soukromým sektorem a poskytuje levné úvěry na komerční projekty (většinou nadnárodním společnostem). Ve svých zprávách uvádí, že na každý dolar, který investuje, přiláká šest dolarů ze soukromých zdrojů.

Mezinárodní asociace pro rozvoj – poskytuje bezúročné půjčky vládám těch nejchudších zemí na odstraňování chudoby či programy udržitelného rozvoje. Svým zaměřením je hodně podobná činnosti Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj, rozdíl spočívá v podmínkách půjček (asociace poskytuje prakticky bezúročné půjčky s velmi dlouhou dobou splatnosti), nikoli v typu projektů. Přestože se jedná o půjčky nejchudším zemím, banka často podmiňuje udělení půjček Programy strukturálních úprav. Kromě bezúročných půjček může IDA poskytovat i nenávratné granty – v současnosti probíhá velká debata o správném poměru mezi půjčkami a granty. Granty více nezadlužují rozvojové země, pro půjčky zase mluví argument, že jejich splátka je příjmem IDA, která tyto zdroje může dále poskytovat. Zbylým příjmem IDA jsou příspěvky dárcovských zemí – každé tři roky probíhá tzv. doplnění zdrojů (replenishment). Kdyby se tedy snížil podíl půjček v portfoliu IDA, musely by se patřičně zvýšit členské příspěvky.

Multilaterální agentura pro garanci investic – má na starosti vytváření příznivých podmínek pro zahraniční investice v rozvojových zemích. Poskytuje nekomerční pojištění firmám, kte-

ré podnikají v rozvojových zemích a mají strach z politických a jiných faktorů, které by mohly ovlivnit návratnost jejich investic.

Mezinárodní centrum pro urovnávání investičních sporů – tato instituce se věnuje řešení sporů vzniklých v oblasti investic a funguje podobně jako panel řešící obchodní spory při Světové obchodní organizaci.

Členy banky je celkem 185 zemí (z toho 185 v IBRD, 181 v IFC, 168 v IDA, 173 v MIGA, 143 v ICSID). Počet hlasů se určuje podle velikosti finančního příspěvku: největší mají Spojené státy (kolem 17 procent), u České republiky činí 0,40 procent. Banka vkládá prostředky do rozličných rozvojových projektů, dále na programy strukturálních úprav, a na úvěry v oblastech, jako je zdravotnictví či školství. Česká republika v 90. letech sama čerpala většinou technickou pomocí Světové banky, neboť byla oprávněná přijímat půjčky IBRD (jednalo se o tři půjčky v celkové výši 626 milionů USD, které český stát převedl do oblasti ekonomické transformace, na energetiku a životní prostředí a pro telekomunikace). V samotném vztahu mezi ČR a SB došlo v dubnu 2005 k zásadní změně, kdy byla ČR přeřazena z kategorie klientských zemí mezi země vyspělé (tzv. graduate), takže již nemůžeme čerpat nové úvěry IBRD (může jít pouze o podporu formou technické asistence a sdílení know-how) a naopak jsme považováni za dárcovskou zemi, která má přispívat ke světovému rozvoji. Na internetových stránkách: www.ciok.cz je možno nalézt dokument, který se týká hodnocení spolupráce ČR a SB v letech 1998 až 2005. I v rámci SB patří ČR a SR do tzv. belgické konstituce (zájmy tohoto seskupení států: Belgie, Bělorusko, ČR, Kazachstán, Lucembursko, Maďarsko, Rakousko, SR, Slovinsko, Turecko, hájí belgický zástupce až do roku 2014).

Poměrně velkou pozornost Světové bance věnují občanské iniciativy ve Spojených státech, v několika západoevropských a prakticky ve všech rozvojových zemích. Světová banka totiž patří mezi nejvýznamnější zdroje finančních prostředků ve světové ekonomice a její politika i konkrétní projekty mají zásadní dopady na celý svět. Světová banka se stala předmětem soustředěného zájmu občanských organizací už v první polovině

osmdesátých let. Příčinou byly některé kontroverzní projekty: mimo jiné přehrady spojené s přesídlováním obyvatel, doly či kácení tropických pralesů.

V roce 2006 v Kapském Městě proběhlo zasedání sekce SB pro životní prostředí, kdy SB vydala zprávu o zapojení klimatických rizik do svých operací (dopad těchto adaptací na investice SB v podobě zvýšených nákladů nebo přesměrování má být podle odhadu 200 až 400 milionů dolarů ročně); a rovněž mezinárodní společenství bylo SB vyzváno, aby do svých rozvojových strategií tyto ohledy na rizika klimatických změn zahrnulo. V rámci ochrany životního prostředí byl zřízen program na globální ochranu životního prostředí (GEF, Global Environment Facility).

Společným orgánem MMF a SB je Výbor pro rozvoj (Development Committee), který má 24 členů (jedná se o ministry financí nebo rozvoje).

Světová obchodní organizace

Světová obchodní organizace (World Trade Organization, WTO), sídlící v Ženevě, je nástupnickou organizací Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT, General Agreement on Tariffs and Trade), jejíž ratifikace se datuje do roku 1948. WTO byla založena s úmyslem odstranit co nejvíce bariér volnému obchodu, ať už jde o cla, tarify, doložky, nebo kvóty na dovoz určitých druhů zboží, které používají vlády jednotlivých států k ochraně vlastního trhu. Mohou tak například zmírňovat nekonkurenceschopnost vlastních zemědělců, nebo chránit domácí výrobce. Obchodní jednání WTO jsou složitá, protože návrhy opatření musí schválit všechny členské státy, a většinou se táhnou několik let. Vyjednávání o určitých skupinách zboží se konají v tzv. kolech, nazvaných podle měst nebo států, kde započala. Například Tokijské kolo (1973 až 1979), Uruguayské kolo, které vyústilo ve vznik WTO, se konalo od roku 1986 do roku 1994, nebo to může být to současné, Katarské kolo, zahájené v roce 2001.

GATT byl na summitu v marocké Marrákeši v dubnu 1994 Dohodou o zřízení WTO (s platností od 1.1. 1995) přeměněn v organizaci s pevnou strukturou a závazným systémem pravidel: WTO. Jejimi členy jsou jednotlivé vlády a nejvyšším orgánem

je Konference ministrů (Singapur 1996, Ženeva 1998, Seattle 1999, Dauhá 2001, Cancún 2003, Hongkong 2005). K dalším orgánům WTO patří Generální rada, Sekretariát WTO, v jehož čele stojí generální ředitel (od roku 2005 je jím Pascal Lamy z Francie, bývalý evropský komisař pro obchod), pracovní orgány WTO (zabývají se jednotlivými oblastmi obchodu, například Rada pro obchod se zbožím, Rada pro obchod se službami, Rada pro obchodní aspekty práv k duševnímu vlastnictví), výkonnými orgány jsou výbory a pracovní skupiny (výbor pro zemědělství, pro technické překážky obchodu, pro subvence a vyrovnávací opatření, pro antidumping). Každý stát má jeden hlas a přijatá opatření musejí být schválena všemi členy. K 1.8. 2008 měla organizace 153 členů.

O WTO se hovoří jako o nejsilnějším mezinárodním orgánu, protože disponuje vymahatelnými mechanismy sankcí za nedodržování přijatých dohod. Navíc se jedná o jediný mezinárodní orgán, který se zabývá pravidly globálního obchodu v rámci mezinárodního společenství. WTO není specializovanou agenturou OSN, ale má s ní sjednané dohody o spolupráci. K řešení obchodních sporů v rámci WTO slouží Orgán pro řešení sporů (DSB, Dispute Settlement Body), který již v řadě případů uvalil citelné sankce na neposlušné členy WTO, ať už šlo o reciproční zavádění obchodních bariér ostatními členy WTO nebo o finanční pokuty. Tento orgán má pravomoc zřizovat skupiny odborníků (panely), kteří sporný případ posuzují. Nález v každém posuzovaném případě a z něho vyplývající doporučení (rozhodnutí ve věci) činí panel a následně jej přijme (zamítne) DSB. DSB rovněž sleduje a vyhodnocuje realizaci nálezu a doporučení. Pokud daná země nález a doporučení nesplní, může potom DSB povolit přijetí protiopatření. Celý projednávaný případ v rámci jednotlivých lhůt může trvat (včetně odvolání) zhruba patnáct měsíců.

Silné státy si ovšem ve WTO prosadily řadu výjimek, především na ochranu specifických odvětví nebo producentů. Zvláštní režim mají například textilní výrobky nebo zemědělství, které je jedním z hlavních bitevních polí mezi rozvojovými státy a rozvinutými zeměmi Severu. USA a Evropská unie, ale také Japonsko, Austrálie a Nový Zéland chrání své zemědělce velkými dotacemi a kvótami před dovozem potravin a jiných země-

dělských produktů z chudých zemí. Na druhou stranu zemědělci bohatých států kvůli dotacím zahlcují světový potravinářský trh levnými produkty. Ruinují tak mnoho tradičních pěstitelů v chudých zemích, pro které je prodej jejich plodiny jediným zdrojem obživy. Levné dovozy, komplikované navíc v poslední době i přimícháváním geneticky upravených potravin (v případě USA a Kanady), mají pak rozsáhlé sociální dopady jako je masová migrace do měst, nebo násilné protesty.

WTO byla založena s úmyslem vytvořit pravidla světového globálního obchodu a dohlížet na jejich dodržování, proto se také řada obchodních sporů o tarify či cla řeší právě smírčím řízením u WTO (například známé spory o dovoz evropské oceli do USA). Velkým tématem WTO je také ochrana duševního vlastnictví a autorských práv (Dohoda TRIPS).

Světová obchodní organizace se v roce 1999 na své třetí ministerské konferenci v Seattlu stala terčem do té doby nevídané kritiky a protestů. Kritici ekonomické globalizace ji považují za jednoho z hlavních viníků nerovnosti ve světě. Podle nich pravidla volného obchodu rozvinuté země nastavují tak, aby vyhovovala především jim a znevýhodňovala chudé.

Na základě právních dokumentů ze IV. Konference ministrů WTO (listopad 2001, Dauhá, Katar), byla zahájena nová mnohostranná jednání – tzv. Rozvojová agenda z Dauhá (DDA, Doha Development Agenda), která obsahově zahrnuje řadu vyjednávacích oblastí a měla by provázet problematiku zlepšení přístupu na trh (vlastní liberalizace obchodu) se sjednáním nových mnohostranných pravidel obchodu. K nejvýznamnějším problematikám DDA patří agrární reforma, tzv. NAMA (liberalizace obchodu s nezemědělskými výrobky), liberalizace obchodu se službami, určité prvky Dohody o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (Dohoda TRIPS), otázka obchodu a životního prostředí, usnadňování obchodu (celní procedury), pravidla mnohostranného obchodu (antidumping), preferenční dohody, subvence a vyrovnávací opatření.

Součástí DDA se staly i tzv. implementační otázky (úprava či výklad některých ustanovení stávajících dohod a ujednání WTO). Všechny problematické otázky v rámci DDA prolíná tzv. rozvojový aspekt, tedy dát rozvojovým a nejméně rozvinutým zemím větší obchodní výhody s cílem jejich hlubšího zapojení

do systému světového obchodu. V roce 2001 rovněž vznikl Globální světecký fond Rozvojového programu z Dauhá (Doha Development Agenda Global Trust Fund), z jehož prostředků jsou formou technické pomoci financovány různé programy související s obchodem rozvojových zemí (ČR do tohoto fondu od roku 2005 každoročně přispívá, v roce 2008 to byl například dobrovolný příspěvek ve výši 1,36 milionu korun).

Vrcholem dosavadních sporů bylo zasedání ministrů v mexickém Cancúnu v září roku 2003. Brazílie, Indie, Čína, Jižní Afrika a několik dalších vůdčích států rozvojového světa (například Nigérie) vytvořilo skupinu nazývanou G21, někdy G22 či G20, podle počtu členů (iniciativa ovšem měla i více stoupenců). Ta se postavila proti požadavkům rozvinutých zemí, které navíc nebyly ochotny ustoupit například v otázce zemědělských dotací. Skupina nebyla úplně jednotná, ale zejména její ultimativní požadavky v oblasti zemědělství a tvrdý postoj států Severu vedly k tomu, že jednání v Cancúnu zkrachovalo. V důsledku zásadních neshod konference nedospěla ke společnému kompromisu a bylo dohodnuto, že rozvojové katarské kolo bude dále pokračovat v rámci nových jednání v ženevském ústředí WTO. Na VI., Konferenci ministrů WTO v Hongkongu v prosinci 2005 bylo již předem zřejmé, že původně předpokládaný cíl, tj. přijetí modalit pro další jednání o liberalizaci světového obchodu, není dosažitelný. Podařilo se aspoň naplnit další záměr, a to přijetí takových postupů, které umožní pokračovat v negociačních Rozvojové agendy z Dauhá. Během jednání celé konference byl vyvíjen velmi silný tlak ostatních členů WTO na EU, aby tato souhlasila se značnými ústupky v otázce zemědělství, liberalizace obchodu s nezemědělskými výrobky (NAMA) a se službami.

V obsahu přijaté Deklarace ministrů, která popsala dosažené výsledky během průběžného stavu jednání o procesu postupné liberalizace globálního obchodu, si EU prosadila, že v oblasti vývozní soutěže, týkající se zemědělství, budou rovnoměrně odstraňovány všechny překážky obchodu všemi členy WTO (s cílovým rokem 2013). Největším úspěchem bylo sjednocení názorů v otázce pomoci a zvláštního zacházení pro rozvojové a nejméně rozvinuté země, kdy bylo dohodnuto termínované přijetí bezkvótového a bezcelního přístupu na trhy vyspělých

zemí pro jejich výrobky s možností poskytnutí stejného zacházení ze strany některých rozvojových států. Deklarace ministrů rovněž stanovila termíny pro dopracování konkrétních modalit pro jednotlivé oblasti (do konce dubna 2006).

Jednání v rámci tzv. katarského kola se tedy stále nalézala v první fázi, kdy členové WTO negociační skupině pro pravidla předkládali své návrhy směřující k vyjasnění a zlepšení ustanovení Dohody o antidumpingu (Dohoda o provádění článku VI., GATT, 1994 a Dohody o subvencích a vyrovnávacích opatřeních). Během roku 2006 měl být předložen konsolidovaný text návrhů změn textu negociovanych dohod, který se měl stát základem pro finalizaci negociací. Jednání se nakonec ocitla ve „slepé uličce“ a po jednáních šesti obchodních mocností (EU, USA, Brazílie, Indie, Japonsko a Austrálie) v červenci 2006 v Ženevě nebylo dosaženo žádného pokroku. Jednání WTO zkrachovala kvůli otázkám odbourání dotací v zemědělství, které narušují světový obchod a nebyl nalezen jednotný názor ve věci přístupu na světový trh jak pro zemědělské, tak i pro průmyslové výrobky, čímž došlo k úplnému přerušení dalších jednání tzv. katarského kola a dohoda o další liberalizaci světového obchodu byla o půl roku odložena (nová negociační jednání proběhla v roce 2007 v německém Potsdamu). V červenci 2008 se v Ženevě konalo mimořádné ministerské zasedání WTO s cílem zachránit stávající rozvojové katarské kolo. Tohoto jednání, iniciátorem byl generální ředitel WTO, se zúčastnilo zhruba třicet nejvýznamnějších účastníků negociací reprezentujících jak „nejvýznamnější hráče“ (tzv. G6 + 1EU, USA, Brazílie, Indie, Austrálie, Japonsko + Čína), tak i jednotlivá neformální negociační seskupení. Nakonec se po složitých jednáních podařilo dosáhnout dohody v 18 ze 20 sporných bodů. I tato jednání však přesto ztroskotala, a to na otázce tzv. zvláštních ochranných opatřeních (SSM) pro rozvojové země – jejich možnému rozsahu i výši kritérií spouštěcích mechanismů (zejména rozpory mezi USA, na straně jedné a Indií a Čínou na straně druhé. Pokud nebudou negociační jednání rychle obnovena, rysuje se tímto perspektiva „zmrazení“ stávajícího katarského kola, což může ve svém důsledku vést až k úplnému krachu a ohrožení mnohostranného obchodního systému v rámci celého světa, i samotné WTO.

Co se týče vztahu ČR k WTO, tak Československo se stalo zakládajícím členem GATT (nikdy z něj nevystoupilo, i když prakticky až do roku 1989 se do aktivit GATT účinně nezapojovalo), po rozpadu společné federace se i oba nástupnické státy ČR a SR staly členem GATT, a oba státy se staly rovněž zakládajícími členy WTO. 1.5. 2005 (po vstupu ČR do EU) se naše postavení ve WTO změnilo tak, že jsme sice zůstali členem WTO, ale v souladu se zásadami společné obchodní politiky EU přestala ČR samostatně jednat a vystupovat. EU je považována za celní unii, proto za ni v orgánech WTO vystupují a jednají zástupci Evropské komise v Bruselu (mandát k těmto jednáním je pro Evropskou komisi schvalován Radou GAERC, konkrétními otázkami se zabývá Výbor 133, COREPER a Rada GAERC).

Kritika fungování mezinárodních finančních institucí

Mezinárodní finanční instituce se v posledních několika letech staly terčem ostré kritiky a občanských protestů. Řada renomovaných ekonomů otevřeně vystoupila s kritikou jejich fungování a označila je za neefektivní a kontraproduktivní vůči vytyčeným cílům. Ke kritice globální ekonomiky se připojila i řada populistických politiků.

Kritika ekonomická

Řada ekonomů poukazuje na to, že ekonomické reformy prosazované MMF a SB nepřinášejí vždy prosperitu a finanční stabilitu a uvádějí příklady finančních krizí, které postihly například jihovýchodní Asii či Rusko koncem 90. let 20. století. Dalším ekonomickým problémem je zadlužení rozvojových zemí. Řada zemí kvůli splácení dluhů nemůže investovat do vlastního rozvoje. Uvádí se, že za každý dolar, poskytnutý v rámci půjček rozvojovým zemím ze Severu, se zpět vrací dva dolary v podobě zisku nadnárodních korporací a splátek úroků z dluhu. Rozvojové země tak splácí více peněz, než kolik dostávají v podobě rozvojové pomoci. MMF a SB navíc často půjčovaly autoritativním a diktátorským režimům, které z půjček financovaly vlastní armádu spíše než potřeby svých obyvatel. Podmiňování půjček jednostranně zaměřenými ekonomickými reformami a liberalizací trhu za každou cenu přineslo také řadu problémů. Zároveň lze hovořit o celkovém přeceňování ekonomických

faktorů v procesu rozvojové pomoci, a to jak ze strany mezinárodních finančních organizací, tak jejich kritiků. Zcela nedostačující pozornost se přitom věnuje politickým kritériím v tomto procesu, zejména otázce odpovědnosti vlád příjemců pomoci, korupce a tzv. dobrého řízení („good governance“), přestože jsou často formálně deklarovány. Celý proces se tak automaticky stává netransparentním a přes výši vynaložených prostředků přináší v delší časové perspektivě často mizivé výsledky. Proto by podle některých odborníků mělo vedle určitého změkčení ekonomických kritérií dojít k podstatnému přitvrzení kritérií politických a zavedení cílených a efektivních sankčních opatření v případě jejich neplnění. Ekonomické nástroje v tomto směru nechybějí, chybí spíše politická vůle je použít.

WTO se podílí na ekonomických problémech rozvojových zemí významnou měrou tím, jak nastavuje podmínky obchodu. V rámci Programů strukturálních úprav bylo řadě zemí doporučeno orientovat ekonomiku, zvláště zemědělství, na vývoz. Rozvojovým zemím bylo současně slíbeno, že v rámci WTO dojde i k liberalizaci obchodu se zemědělskými produkty, k čemuž ovšem došlo jen v omezené míře.

Politika těchto tří organizací proto často nepřináší stabilitu, růst a ekonomickou prosperitu, ale spíše zadluženost, chudobu a hospodářskou stagnaci.

Kritika sociálních dopadů

V rámci Programů strukturálních úprav byly často zaváděny uživatelské poplatky za veřejné služby, a docházelo ke škrtům ve vládních výdajích. Tyto škrtly zasahovaly do takových oblastí jako je podpora v nezaměstnanosti, sociální dávky, výdaje na školství a zdravotnictví nebo životní prostředí. Šokové terapie rozvojových ekonomik mnohokrát vyústily v propouštění, chudobu a ztrátu sociálních a životních jistot. Zavádění uživatelských poplatků v řadě zemí zhoršilo situaci ve školství a zdravotnictví, zvláště pak pro chudé vrstvy obyvatel.

Země, které se potýkají se splácením obrovských dluhů, si nemohou dovolit poskytovat prostředky na sociální, zdravotní či ekologické potřeby svých obyvatel. Logickým následkem je úpadek těchto sektorů, extrémní chudoba a přesný opak původního rozvojového záměru, tedy zlepšení kvality života

obyvatel. Disproporčně jsou těmto otřesům vystaveny chudé vrstvy obyvatelstva a zejména ženy, což prohlubuje již existující rozdíly.

Také obchodní dohody v rámci WTO mají řadu sociálních dopadů, které jsou negativní. WTO nevěnuje pozornost otázkám lidských práv či pracovních podmínek. Obchodní dohody neberou v úvahu, za jakých podmínek vznikají produkty, které jsou obchodovány. Řadě zemí bylo také doporučeno, aby soustředily svoji produkci na vývoz podle zásady komparativní výhody, tedy aby produkovaly několik málo komodit, ve kterých mají výhodu na světových trzích. Ceny těchto produktů na světových trzích jsou však velice nestabilní a v mnoha případech dlouhodobě klesají, takže záměr nepřináší očekávané zlepšení situace, ale často pravý opak. Jako příklad se uvádí káva, jejíž ceny kvůli nadprodukcí rapidně poklesly a uvrhly řadu pěstitelů do chudoby.

Kritika ekologických dopadů

Světová banka poskytuje prostředky na projekty, které mají škodlivé ekologické dopady, jako například investice do těžby nerostných surovin, stavbu přehrad a rozvoj infrastruktury. Tyto projekty také často vyústily v násilné přesídlování obyvatelstva.

Problémem Světové banky jsou také investice do zastaralých řešení a energetických postupů. Světová banka často přispívá k prohlubování problémů, které se sama snaží řešit. Na jednu stranu si SB klade za cíl zabránit změnám globálního klimatu, na druhou stranu investuje drtivou většinu prostředků do rozšiřování těžby ropy a dalších fosilních paliv, které zvyšují emise skleníkových plynů.

Vážné ekologické problémy způsobily i Programy strukturálních úprav.

V rámci snižování vládních výdajů dochází často i ke snížení objemu prostředků na ochranu životního prostředí. Současně se také jako ekologicky škodlivá projevila proexportní orientace ekonomik, kterou MMF a SB obhajují a předepisují svým klientům. V neposlední řadě je z ekologického hlediska problematická zemědělská politika, kterou prosazují MMF a SB v rámci již zmiňovaných SAPs. Orientace zemědělství na export, podpoře-

ná často ještě teorií komparativní výhody, může vyústit nejen ve ztrátu potravinové soběstačnosti u řady zemí, ale současně i v rozvoj ekologicky velice náročných monokultur.

WTO je dalším kontroverzním hráčem na poli ekologie. Přestože řada mezinárodních ekologických dohod (jako například Kjótský protokol) obsahuje sankce za nedodržování, není doposud upraven vzájemný vztah ekologických a obchodních dohod. Co se stane, když se WTO a nějaká ekologická dohoda dostanou do rozporu? Jaký má být jejich vzájemný vztah? Měla by WTO mít právo suspendovat platnost mezinárodní ekologické dohody, pokud se dostane do rozporu s režimem mezinárodního obchodu? Jaký je vztah WTO k principu předběžné opatrnosti v ekologické legislativě?

V několika případech se obchodní dohody dostaly rovněž do rozporu s národními legislativami upravujícími ochranu životního prostředí, které byly napadeny jako bránění volnému obchodu.

Kritika moci a rozhodovacích procesů v těchto institucích

Jádrem této kritiky je přesvědčení, že mezinárodní finanční instituce zastupují především zájmy rozvinutých zemí (a nadnárodních korporací). V případě MMF a SB je tato kritika dána faktem, že rozvinuté země mají absolutní většinu v rozhodovacích procesech těchto institucí. Mezinárodní finanční instituce nemají vytvořené mechanismy transparency a veřejné kontroly. Například donorské země (a zejména veřejnost, poslanci a další zainteresované strany v těchto zemích) mají jen malou kontrolu nad tím, jak tyto instituce nakládají s prostředky daňových poplatníků. Dalším bodem kritiky je necitlivé chování k příjemcům konkrétní pomoci v rozvojových zemích. Konzultace s příjemci a zejména s obyvatelstvem těchto zemí jsou jen formální a jenom pomalu se začíná zvyšovat zapojení obyvatel a nevládních organizací v zemích přijímajících prostředky. Hlavním partnerem je stále místní vláda, často s problematickým vztahem k dodržování lidských práv.

Reakce mezinárodních finančních institucí na kritiku

Pod tlakem médií, veřejnosti a řady politiků přistupují meziná-

rodní finanční instituce k některým reformám s cílem zlepšit jak výsledky svojí práce, tak svůj obraz na veřejnosti.

Zadluženost

Velké problémy, které vyvolává zadluženost rozvojových zemí, vyústily v několik projektů, které SB a MMF společně realizují pro zlepšení situace. Jedním z nich je program HIPC (Heavily Indebted Poor Countries), v rámci kterého jsou skupině nejzadluženějších rozvojových zemí postupně odpouštěny části dluhu a jsou vytvářeny příznivější podmínky pro splácení půjček. SB rovněž ustupuje od vyžadování tzv. uživatelských poplatků u nejhudších zemí, které vedly k tomu, že si rozvojové země nemohly dovolit některé základní služby jako je vzdělání či zdravotnictví.

Programy strukturálních úprav

Kritika Programu strukturálních úprav vyvolala alespoň částečné změny. MMF začalo s reformami, které jsou o něco citlivější na sociální dopady. Reakce SB byla poněkud důslednější. Bývalý prezident SB James Wolfensohn přišel s myšlenkou tzv. Souhrnného rozvojového rámce (Comprehensive Development Framework), který podporuje lepší koordinaci dárcovských aktivit, klade důraz na zvyšování životní úrovně obyvatel a současně posiluje roli státu jako poskytovatele společenské a hospodářské infrastruktury a tvůrce a vymahatele zákonů. Tento přístup se liší od předchozích postupů, které byly jednostranně zaměřeny na makroekonomické ukazatele a potlačovaly roli státu na úkor trhu. SB rovněž začala ve zvýšené míře využívat konzultací s nevládními organizacemi o lokálních podmínkách a dopadech svých programů, i když jsou často jen formální. Dalším důkazem postupné změny přístupu je i nahrazování SAP tzv. Strategiemi snižování chudoby (Poverty Reduction Strategy Papers – PRSP), na které mají větší vliv vlády a které obsahují konzultace s nevládními organizacemi v přijímajících zemích.

Inspekční panel Světové banky

Rozsáhlá kritika rozvojových programů SB vyvolala založení zcela nového orgánu v rámci Světové banky – tzv. Inspekčního

panelu. Jeho cílem je zabránit situacím, kdy projekty SB vedly k ničení prostředí obyvatel rozvojových zemí nebo měly špatné výsledky atd. Každá komunita, která se cítí poškozena určitým projektem, nyní může podat stížnost tomuto orgánu. Ten jejich stížnost posuzuje, v případě jejich oprávněnosti ovšem může pouze doporučit nápravu. Od doby vzniku panelu bylo již podáno několik desítek stížností.

Na podobném principu jako inspekční panel bylo zřízeno tzv. oddělení institucionální integrity, které bojuje proti korupci v projektech Světové banky, ať již na straně příjemců pomoci, tak na straně personálu Světové banky.

Životní prostředí

Světová banka také začala s novým posuzováním projektů s ohledem na jejich dopady na životní prostředí. Tyto posudky mají charakter doporučení a podílejí se na nich i nevládní organizace. SB rovněž začala ve zvýšené míře financovat obnovitelné zdroje energie (poměr mezi financováním fosilních paliv a obnovitelných zdrojů je ovšem stále 23:1) a rozmanitost druhů.

Návrhy řešení mezinárodního finančního systému

Budoucnost MMF, SB a WTO záleží na tom, jak se bude vyvíjet globální ekonomika a jak pružně budou schopny reagovat na kritiku a globální problémy. Kritika institucí globální ekonomiky zaznívá jak od levicových kritiků, tak zprava od libertariánských příznivců neregulovaného trhu. Návrhy na změny fungování MMF, SB a WTO sahají od jejich úplného zrušení (globální ekonomický systém si poradí sám a lépe bez nich), až po výrazné posílení, jako například u ekonomů Jamese Tobina či Johna Kennetha Galbraitha. Současně existuje celá řada návrhů na jejich reformy, vesměs požadujících výraznější veřejnou kontrolu a demokratizaci či podřízenost orgánům OSN.

V současné době se nacházíme v jedné z největších světových finančních a hospodářských krizí (předtím to byl například krach na newyorské burze, „černý čtvrtek“ v roce 1929, ropný šok v 70. letech minulého století či 11. září 2001), která vznikla v Americe v důsledku úvěrové a hypoteční krize, a to již v roce 2007. V únoru 2008 americký prezident G. Bush podepsal dvouletý program na obnovu americké ekonomiky (168 mld.

USD), v dubnu 2008 britská vláda vyčlenila padesát miliard liber na pomoc bankám s rizikovými hypotékami, počátkem září 2008 dvě největší americké hypoteční agentury Fannie Mae a Freddie Mac těsně před jejich krachem přebírá stát, v září 2008 zkrachovala významná americká investiční banka Lehman Brother (jejího konkurenta Merrill Lunch kupuje Bank of America), počátkem října 2008 byl schválen vládní plán ve výši 700 miliard dolarů na záchranu americké ekonomiky, následoval pád akcií na světových burzách, včetně Prahy, a očekává se zpomalení dalšího růstu jednotlivých národních ekonomik. V rámci této finanční krize musela například Británie znárodnit banku Bradford & Bingley, vlády Beneluxu zase banku Fortis, Německo hypoteční banku Hypo Real Estate a Island největší banku v zemi Kaupthing. Země EU zvyšují garance vkladů v bankách, včetně ČR. Článek v Lidových novinách ze 7. listopadu 2008 uvedl, že letos v USA zkrachovalo devatenáct bank, zatímco v roce 2007 to byly jen tři. MMF schválil úvěr v hodnotě 16,5 miliard dolarů pro Ukrajinu, který má pomoci stabilizovat ukrajinskou ekonomiku, která se rovněž potýká s důsledky světové finanční krize. Podobně byl sjednán záchranný úvěr ve výši šesti miliard dolarů pro Island (má se na něm podílet MMF, Japonsko a centrální banky skandinávských zemí). Island se krachem tří jeho bank (Glitnir, Landsbanki a Kaupthing) dostal až na pokraj státního bankrotu, vláda musela převzít kontrolu nad celým finančním sektorem ostrova a požádat o mezinárodní pomoc.

Půjčku na zvládnutí finanční krize od MMF, SB a EU dostalo i Maďarsko (dvacet miliard eur). Ve Washingtonu v listopadu 2008 proběhlo setkání klíčových států světa (G20: Argentina, Austrálie, Brazílie, Kanada, Čína, Francie, Německo, Indie, Indonésie, Itálie, Japonsko, Mexiko, Rusko, Saúdská Arábie, Jihoafrická republika, Jižní Korea, Turecko, Velká Británie, USA a EU), kde budou diskutována opatření ke stabilizaci světového finančního systému, respektive jeho změnám. Finanční krize se nevyhnula ani hospodářské sféře: americká „automobilová trojka z Detroitu“ (General Motors, Ford, Chrysler) požádala o rychlou státní pomoc padesáti miliard dolarů, aby mohla zefektivnit výrobu se zaměřením na ekonomické vozy a překlenout vysoké ztráty způsobené poklesem odbytu

na domácím trhu. Podobně též i australská vláda má poskytnout státní pomoc (3,4 miliard australských dolarů) domácím výrobcům vozidel, jež rovněž musí čelit zpomalení světové ekonomiky a snížení cel na dovoz automobilů ze zahraničí. Předseda vlády Lucemburska a předseda skupiny ministrů financí eurozóny Jean-Claude Juncker 10. listopadu 2008 oznámil, že státy platící eurem pracují na koordinaci pomoci evropským automobilkám.

2.3 REGIONÁLNÍ FINANČNÍ INSTITUCE

Podle vzoru Světové banky, která má globální dosah a působnost, vzniklo od šedesátých let ve světě několik bank, které se orientují na rozvojovou problematiku. Tyto banky působí regionálně a jejich dosavadní činnost je v současné době podrobena silné kritice a revizi stejně jako v případě Světové banky. Tyto banky v regionálním měřítku patří mnohdy ke klíčovým hráčům a mnohdy se podílejí na projektech, které jsou přínosné a pomáhají místnímu rozvoji.

Evropská investiční banka

Evropská investiční banka (EIB, European Investment Bank) je finanční institucí Evropské unie, která má vlastní právní subjektivitu a finanční nezávislost; jejími členy (akcionáři) jsou členské státy Evropské unie. Každoročně poskytuje okolo 40 miliard eur (například v roce 2006 to bylo 45,7 miliard eur) na projekty související s evropským integračním procesem. Za zmínku stojí fakt, že EIB poskytuje více prostředků než Světová banka. Prostředky rovněž poskytuje na projekty v řadě rozvojových zemí. Mezi hlavní oblasti, kam plynou prostředky EIB v České republice, patří integrace dopravní, telekomunikační a energetické infrastruktury, a automobilový průmysl; v letech 1992 až 2007 poskytla EIB subjektům na území ČR celkem 86 úvěrů v celkové výši cca 9,3 miliardy eur).

EIB vznikla v roce 1957 na základě Římských smluv, má sídlo v Lucemburku. Mezi orgány EIB patří: Rada guvernérů (jsou zde zastoupeni ministři financí, ministři hospodářství nebo guvernéri centrálních bank členských států EU), Rada ředitelů (v současné době 28 výkonných ředitelů a 18 náhradníků), Výkonný výbor (Management Committee) v čele stojí prezident EIB + osm viceprezidentů (jeden z viceprezidentů, Ivan Pilip je například zodpovědný za finanční operace v Polsku, ČR a SR), Výbor pro audit (Audit Committee). Prezident EIB předkládá Evropskému parlamentu výroční zprávu o aktivitách EIB; EIB podléhá rozsudkům Evropského soudního dvora, který má pra-

vomoc rozhodnout o jakýchkoliv sporech mezi EIB a členskými státy EU. Dále podléhá i kontrole Evropského úřadu pro boj proti podvodům (OLAF, 2003). V případě nakládání se zdroji EU, které EIB na základě zvláštních smluv EU vyčlení, je EIB přímo zodpovědná Evropskému účetnímu dvoru (European Court of Auditors).

EIB může poskytnout úvěry v maximální souhrnné výši 2,5násobku svého základního jmění (podíl ČR na základním jmění banky činí 1,2 miliard eur s váhou hlasu 0,76 procent). Mezi zvláštní fondy pod správou EIB patří Evropský investiční fond (EIF, od roku 1994) a Evropský rozvojový fond (EDF, European Development Fund), který se stal hlavním nástrojem EU pro rozvojovou pomoc zemím třetího světa. EIB byla původně určena pouze pro financování projektů na území EU, od roku 1963 začala působit v 17 zemích Afriky, Asie, Karibiku a Oceánie, od roku 1978 například i ve státech ležících u Středozemního moře, od roku 1989 finanční pomoc směřuje i do střední a východní Evropy, a od roku 2001 EIB pomáhá zajišťovat financování poválečné obnovy infrastruktury na Balkáně.

EIB se stala terčem kritiky z důvodů podobných těm, se kterými se potýká i Světová banka: nedostatek kontroly, neprůhlednost rozhodování a poskytování veřejných prostředků. EIB se podílí na financování několika kontroverzních projektů v rozvojových zemích, jako je například ropovod Čad-Kamerun (2000), při jehož budování dochází k porušování lidských práv. Podobně byla na nátlak veřejnosti zrušena původní podpora EIB výstavby vodní elektrárny Karahnjúkar a hliníkárny Reydaral na Islandu (2003). Kritici přirovnávají EIB ke Světové bance před dvaceti lety, tedy před tím, než si soustředěný tlak vynutil změny.

Evropská banka pro obnovu a rozvoj

Evropská banka pro obnovu a rozvoj (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD) byla založena v roce 1991 jako finanční instituce, která měla napomoci postsocialistickým zemím v přechodu k tržnímu hospodářství. Může poskytovat nejen půjčky, ale také může být přímo investorem. Její předností je, že může přejímat větší rizika než běžné komerční banky. Kolem sedmdesáti procent peněz EBRD směřuje do soukromého sektoru, ve statutu banky je uvedeno, že státní sektor nesmí

dostávat více než čtyřicet procent celkové částky. Banka sídlí v Londýně, jejími akcionáři je 61 států, západních a postkomunistických, včetně bývalého Sovětského svazu (a dále i ES a EIB). Současným prezidentem EBRD a jejím statutárním zástupcem je od roku 2008 Thomas Mirow z Německa. Základní kapitál banky činí asi 20 bilionů eur (ČR poskytla základní kapitál ve výši 170 milionů eur a jsme členským státem EBRD, který patří do seskupení zemí: Maďarsko, SR, Chorvatsko, Polsko, Bulharsko, Albánie, Korea, Austrálie, Nový Zéland a Egypt).

První kritiku banky vyvolala dva roky po svém založení, když média upozornila na skutečnost, že banka nejvíce investovala do vybudování nákladného sídla v Londýně a na svou vlastní režii a nikoli do projektů. Na základě této kritiky rezignoval prezident banky Jacques Attali. Následovaly určité změny ve struktuře banky, která se zaměřila na financování infrastruktury a podporu místních středně velkých podniků. V roce 2001 přijala nový plán rozvoje, který počítá s větší angažovaností ve střední Asii a ústupem ze střední Evropy.

Nevládní organizace vyčítají EBRD jak financování ekologicky a sociálně necitlivých projektů a nedostatek kritérií pro posuzování těchto dopadů. EBRD v současné době reviduje svoji ekologickou politiku a svůj přístup k informování veřejnosti.

Asijská rozvojová banka

Asijskou rozvojovou banku (Asian Development Bank, ADB) založily asijské, severoamerické a některé evropské státy v roce 1966 na doporučení Hospodářské komise OSN pro Asii, v současné době má 67 členů (48 asijských států a 19 členů jsou státy ležící mimo oblast). Jejím oficiálním posláním je podpořit ekonomický růst a spolupráci v Asii s důrazem na méně rozvinuté země této oblasti. Může poskytovat půjčky i přímé investice. Sídlem banky je filipínská Manila. Banka také vytváří důležité statistiky o ekonomice regionu a jednotlivých zemích. Jako nástroj pro shromažďování prostředků vytvořila Asijský rozvojový fond (Asian Development Fund, od roku 1973), z něhož plyne pomoc především chudším asijským zemím. Podobně jako ostatní rozvojové banky je pod ostrým dozorem nevládních organizací, které ji donutily k revizi a větší transparentnosti.

Islámská rozvojová banka

Islámská rozvojová banka (Islamic Development Bank, IDB) strukturálně kombinuje postavení rozvojové finanční instituce západního typu a islámské tradice v souladu s islámským právem šaría. Byla založena v prosinci 1973 na konferenci ministrů financí islámských zemí v Jeddah in Dhul Q'adah formálně začala působit od října 1975 a dnes má 56 členů (nejsilnějšími akcionáři jsou ropné státy Perského zálivu). Sídlí v saúdskoarabské Džiddě (Jeddah). Regionální úřady banky jsou umístěny v Almaty (pro východní Evropu, státy SNS, Čínu a Mongolsko), Kuala Lumpur, Rabatu a Dakaru. Svoji pomoc uskutečňuje prostřednictvím přímých kapitálových vstupů nebo půjček a mimo islámský svět prakticky nepůsobí. V roce 1989 byl založen Unit Investment Fund (UIF), na němž se podílí cca dvacet investorů z jedenácti zemí (například poskytuje půjčky na období 5 až 10 let, a na dobu kratší, 6 až 24 měsíců). V roce 2001 byly založeny dva další islámské fondy: Islamic Infrastructure Fund (IIF) a A WQAF Properties Investment Fund (APIF), které se zabývají finanční a technickou pomocí v oblasti infrastruktury a majetkových investic.

Jako jediná instituce tohoto druhu nezahrnuje mezi akcionáře západní státy a nestala se tudíž cílem kampaně nevládních organizací, které by požadovaly podobně jako u ostatních rozvojových bank průhlednost a jasný přehled o projektech. I to je jeden z důvodů, proč o její činnosti není příliš mnoho informací.

Africká rozvojová banka

Africká rozvojová banka (African Development Bank, AFDB) byla založena v roce 1964 (oficiálně začala působit od roku 1967), jejím posláním je urychlení ekonomického rozvoje a integrace afrických zemí do světové ekonomiky pomocí rozvojových projektů. V roce 1972 byl vytvořen Africký rozvojový fond (African Development Fund, ADF), jehož původním účelem bylo, aby vývozci kapitálu měli kontrolu nad poskytnutými prostředky a bance umožnil zahrnout do investičního portfolia i neafrické zdroje. V roce 1976 vznikl Nigerijský svěřenecký fond (NTF, Nigeria Trust Fund). Původně sídlila v Abudjanu v Pobřeží Slonoviny, ale v únoru 2003 se kvůli konfliktu v této zemi přesunu-

la do Tuniska. V současné době má 78 členů (53 afrických států + 25 dalších akcionářů z Ameriky, Asie a Evropy).

Banka byla dlouhou dobu „spící“ institucí, až v roce 1998 byl pod tlakem jejích akcionářů vyměněn management a činnost banky začala směřovat skutečně k rozvojovým projektům a nikoli jen k přelévání peněz. Na léta 2003 až 2007 byl vypracován strategický plán rozvoje s důrazem na sociální (zdravotnictví, školství, chudoba a bída, HIV/AIDS) a infrastrukturní projekty. V něm se prakticky pokračuje i v současnosti, když na zasedání nejvyšších orgánů banky v květnu 2008 v Maputu (Mozambik) byla přijata navazující strategie pod názvem Urbanizace, produkce a bída v Africe (základní palčivé otázky současné Afriky). K dalším úkolům banky patří také často technická pomoc nebo pomoc při plánování a přípravě projektů. Velký důraz klade na účast v projektech, které mají Afričanům zaručit lepší přístup k pitné vodě. Je také klíčovým účastníkem rozvojového programu pro Afriku NEPAD (New Partnership for African Development). Vznikl v roce 2001 spojením dvou stávajících programů: Millenium Partnership for the African Recovery (iniciátory byly Alžírsko, Nigérie a Jihoafrická republika) a Plán OMEGA (Senegal), sídlo Sekretariátu NEPADu je v Mídrandu (JAR) a nad jeho plněním dohlíží Africká unie.

Mezi základní cíle patří: zvýšení přílivu zahraničních investic v návaznosti na zlepšení hospodářské a politické situace v afrických zemích; omezení chudoby, zapojení Afriky do světového obchodu a podpora trvale udržitelného hospodářského růstu; budování nových dopravních sítí, prosazování demokracie, podpora vzdělávání a zdravotní a sociální péče. Mezi partnery NEPADu patří: Ekonomická komise OSN pro Afriku (UNECA), Africká rozvojová banka, Rozvojová banka Jihoafrické republiky (DBSA), ke sponzorům tohoto fondu se řadí například IDC (Industrial Development Corporation).

Pro pomoc nejchudším státům existuje Africký rozvojový fond, nad nímž mají kontrolu neafričtí akcionáři banky. Někteří členové ovšem žádají, aby finance fondu byly zařazeny do portfolia banky.

Podobně jako Islámská rozvojová banka není kvůli nízké účasti západních států tak častým terčem kritiky nevládních organizací a tudíž je také málo kritických analýz a informací o její čin-

nosti. O zlepšení jejího postavení a činnosti svědčí ale například to, že před dvěma lety s ní obnovila spolupráci Kanada, tradičně jeden z největších poskytovatelů peněz na rozvojové projekty. USA během devadesátých let také neposkytovaly bance téměř žádné peníze, od roku 1999 ale jejich příspěvek roste a experti považují banku za jeden z hlavních nástrojů pro financování rozvojových projektů v Africe.

Meziamerická rozvojová banka

Meziamerická rozvojová banka (Inter-American Development Bank, IADB) je nejstarší instituce tohoto typu, založená v prosinci 1959 ve Washingtonu. Jejími členy je 48 států včetně některých evropských zemí, Izraele a Japonska a tato banka disponuje také největším kapitálem ze všech rozvojových bank. K poskytování půjček a investic má podobně jako ostatní banky několik nástrojů, fondů a institucí a s ohledem na to, kde pracuje a kdo jsou její hlavní akcionáři, v ní rozhodující slovo mají Spojené státy (30 procent akcií). Sídlí ve Washingtonu a dlouhá léta financuje různé projekty, zejména v oblasti infrastruktury, v latinskoamerických zemích. Součástí banky jsou dva další subjekty, sloužící k financování různých programů a projektů: Meziamerická investiční korporace (IIC, Inter-American Investment Corporation) a Multilaterální investiční fond (MIF, Multilateral Investment Fund).

Meziamerická rozvojová banka je kvůli silnému nevládnímu sektoru v USA i v mnoha latinskoamerických státech pod zřejmým největším drobnohledem a tlakem, její kritici se soustřeďují jednak na neprůhledné rozhodovací procesy, poukazují na zájmy jednotlivých severoamerických firem, které prostřednictvím banky realizují své obchody v latinskoamerických zemích.

Karibská rozvojová banka

Karibská rozvojová banka (Caribbean Development Bank) byla založena na konferenci 18 států a teritorií na Jamajce v roce 1969. Sídlo má v Bridgetownu (Barbados). Dnes má kromě 18 regionálních členů i pět členů ležících mimo Karibik (Kanada, Čína, Německo, Itálie, Velká Británie). Pomáhá k financování sociálních a ekonomických programů v členských zemích banky.

Východoafrická rozvojová banka

Východoafrická rozvojová banka (East African Development Bank) byla založena podepsáním Smlouvy o východoafrické kooperaci v roce 1967 mezi třemi státy: Uganda, Keňa a Tanzanie. V roce 1980 dochází k znovuoobnovení činnosti banky a v současné době základní jmění banky tvoří vložený kapitál, který ze 72 procent pochází od uvedených tří vlád a zbytek tvoří kapitál z jiných zdrojů (FMO nizozemská rozvojová banka, německá DEG, Nordea Bank Sweden AB, Stockholm, Stanard Chartered Bank London, Africká rozvojová banka).

Středoamerická banka pro ekonomickou integraci

Jedná se o mezinárodní rozvojovou banku působící v oblasti Střední Ameriky (BCIE, Banco Centroamericano de Integración Económica), která byla založena v roce 1960 tehdejšími členy Organizace středoamerických států (Nikaragua, Honduras, Salvador, Guatemala, Kostarika) se sídlem v Tegucigalpě (Honduras). V současné době jsou členy banky i státy ležící geograficky mimo tuto oblast (Mexiko, Tchajwan, Argentina, Španělsko, Kolumbie, Panama, Dominikánská republika) a jeden člen, který přijímá finanční pomoc – Belize. Banka poskytuje půjčky s nízkými úroky na rozvoj infrastruktury – dopravních staveb, telekomunikací, energetiky, a na ochranu životního prostředí.

2.4 OSTATNÍ MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE

Skupina G8

Globalizační procesy jsou natolik složité, že se dají těžko řídit a ani neexistuje něco jako světová vláda, která by k tomu byla oprávněna. Pokud se však něco pozici „strážce globalizace“ blíží, pak je to skupina osmi nejvyspělejších zemí světa, zvaná G8. Nejedná se sice o žádnou organizaci ani mezinárodní smlouvu a její jednání je nezávazné, přesto má skupina G8 zásadní vliv na mezinárodní dění. Je dostatečně reprezentativní (země G8 se podílí 62 procenty na světové ekonomice, mají 13 procent podílu na světové populaci a patří sem čtyři z pěti stálých členů Rady bezpečnosti) a zároveň natolik pružná (osm vůdců se domluví lépe, než 192 zemí v OSN), aby mohla být efektivní. Jednání se účastní přímo šéfové států a vlád (tj. v případě USA, Francie a Ruska prezidenti, u zbylých zemí premiéři), kteří nejsou omezeni byrokratickým aparátem a mohou utužit přátelské osobní vztahy a vnést vlastní názor do neformální diskuse o nejdůležitějších globálních otázkách.

Vznik a členství

Šéfové šesti vyspělých zemí se poprvé sešli v roce 1975 na zámku Rambouillet nedaleko Paříže. Kromě hostujícího francouzského prezidenta Valéry Giscard d'Estainga se této schůzky účastnili nejvyšší představitelé Německa, Velké Británie, Itálie, USA a Japonska. Příští rok pozval americký prezident Gerald Ford své partnery do San Juanu v Portoriku, přičemž se skupina rozšířila o Kanadu. Později se stalo pravidlem, že od roku 1977 se summitu účastní i Evropská unie (zastoupená šéfem představení země a předsedou Evropské komise). Nicméně nadlouho zůstalo a vžilo se označení G7. Po skončení studené války byl v roce 1991 poprvé přizván tehdejší sovětský prezident Michail Gorbačov a od té doby se účast sovětského, respektive ruského prezidenta stala víceméně pravidlem. Od roku 1994 začalo Rusko politicky jednat se členy G7, setkání se konala vždy po skončení hlavního summitu (jednání se označovala jako P8,

nebo G7+1). V roce 1997 prohlásil americký prezident Clinton zasedání v Denveru „summitem osmi“ a od následujícího summitu v Birminghamu se už oficiálně mluví o skupině G8. Rusko se účastní všech politických jednání, ale z počátku byla omezena jeho účast na finančních otázkách, které zůstaly doménou G7. Plnoprávným členem se Rusko stalo až v roce 2006, kdy se konal summit G8 v Rusku (Petrohrad).

Struktura zasedání

G8 není mezinárodní organizace a nemá pevnou strukturu ani sekretariát, nicméně v průběhu let se vžila jistá pravidla. Vrcholem je summit hlav států a vlád, který se koná většinou v červnu. Hostitelské země se pravidelně mění podle předem daného pořadníku. V roce 2007 se hlavní summit G8 konal v severoněmeckém baltském letovisku Heiligendamm (hostitelkou byla německá kancléřka Angela Merkelová). K hlavním bodům jednání G8 patřily následující otázky: energetická bezpečnost, boj proti terorismu, chudoba v Africe, dluhy rozvojového světa, klíčové konflikty a krizové regiony světa, Blízký východ, Korejský poloostrov a Súdán. I toto jednání provázely masivní antiglobalizační protesty, mítinky a demonstrace, podobně jako tomu bylo i v případě schůzek ve Skotsku (2005) či Petrohradě (2006). Summitu se z počátku účastnili i ministři zahraničí, ale šéfové států a vlád si vymohli, aby se scházeli sami ve větším soukromí (přesto jsou summity G8 každý rok ohromnou mediální atrakcí). V roce 2005 byla založena skupina G8+5 (Čína, Mexiko, Indie, Brazílie, JAR), což jsou setkání určená pro ministry financí a energetiky zúčastněných států. V roce 2008 se summit G8 konal v místě Toyako na japonském ostrově Hokkaidó.

Ministři zahraničí G8, stejně jako ministři financí, se v první polovině roku scházejí k samostatným jednáním. Ministři financí a guvernéri centrálních bank zemí G7 se navíc pravidelně setkávají na pozadí jarního a podzimního zasedání Světové banky a Mezinárodního měnového fondu. V poslední době jsou také stále častější příležitostná zasedání sektorových ministrů G8 ke konkrétním tématům (například pro vnitřní záležitosti, životní prostředí, výzkum či zaměstnanost). Přestože šéfové zemí G8 chtějí zachovat neformální charakter jednání, musí jim

někdo připravit program. Za tímto účelem jsou jmenováni tzv. šerkové – osobní zmocněnci šéfů států a vlád.

Tematický záběr

Zpočátku byl záběr summitů G7 pouze ekonomický. V 70. letech se jednalo především o mezinárodních finančních otázkách spojených s ropnou krizí (skokový nárůst cen ropy po izraelsko-arabské válce) a nestabilitou měnových kurzů poté co dolar opustil zlatý standard. Ekonomické otázky, tj. makroekonomika, mezinárodní obchod a rozvoj chudých zemí jsou i dnes jádrem všech summitů G7/8. Skupina G7 sdružuje hlavní obchodní mocnosti (pouze v jiném seskupení zvaném QUAD - Japonsko, USA, Kanada a EU), a proto patří k hlavním tématům G7 složité jednání o mezinárodním obchodě (ať již Uruguayské kolo v 80. letech či stávající Rozvojová agenda z Dauhá).

Vztahy mezi Severem a Jihem jsou také tradiční náplní G7/8. Ze summitů v Lyonu a později v Kolíně nad Rýnem vzešla iniciativa na oddlužení nejchudších zemí (HIPC), na summitu v Janově byl oznámen vznik Globálního fondu boje proti AIDS, tuberkulóze a malárii a na summitu v Kananaskisu v roce 2002 byl schválen tzv. Akční plán pro africký rozvoj. Vedle čistě ekonomických otázek však s postupem globalizace přibývala stále další témata (například ochrana životního prostředí, migrace atd.). Velkou roli hraje vždy předsedající země, která často přichází s vlastními iniciativami (například Japonsko na summitu v Okinawě s iniciativou v oblasti digitální ekonomiky).

Hlavním trendem oproti počátkům G7 je však výrazná politizace summitů. Už v 70. a 80. letech se summity nevyhly aktuálním politickým otázkám (např. sovětská invaze do Afghánistánu, krize kolem rukojmích na americké ambasádě v Teheránu v roce 1980 či rozmisťování raket se středním doletem v Evropě o několik let později). Nicméně po konci studené války je tento trend natolik výrazný, že politické otázky často převážily nad ekonomickými a summity G7/8 tak dostaly nový rozměr. V 90. letech šéfové G8 diskutovali například masakr na náměstí Nebeského klidu v Číně, bosenský konflikt, genocidu ve Rwandě, izraelsko-palestinské mírové rozhovory či nešíření zbraní hromadného ničení. Po událostech z 11. září 2001 začaly summitům dominovat i bezpečnostní otázky a boj proti terorismu.

Vztahy s ostatními hráči

Skupina G8 má kvůli svému specifickému charakteru významné slovo v mezinárodních otázkách. Ze stejných důvodů je však různými aktivisty napadána – prý jde o netransparentní klub mocných, kteří chtějí sami rozhodovat o osudu světa. Summity G8 jsou však pouze neformálním setkáváním hlav států a vlád, kteří sami takové schůzky považují v dnešním globalizovaném světě za užitečné (jistě je lépe, pokud spolu lídři nejvyspělejších zemí jednají, než kdyby spolu nemluvíli). Smyslem G8 není nahradit ostatní mezinárodní organizace, jako je OSN, Světová banka, Mezinárodní měnový fond, WTO či OECD. Všechny tyto organizace mají svou vlastní roli, jejich šéfové jsou často zvaní na summity G8 jako pozorovatelé a tak či onak s G8 spolupracují. V poslední době jsou na summity stále častěji zvaní také zástupci významných rozvojových zemí (Čína, Brazílie, Indie a další), i když se o formálním rozšíření G8 zatím neuvažuje. Na summitech se nejedná pouze o problémech, které se úzce týkají samotných zemí G8, ale i o globálních otázkách obecně, včetně problémů nejchudších zemí (viz iniciativa na odpuštění dluhů či spolupráce s africkými zeměmi NEPAD). Dialog s rozvojovými zeměmi se také stal pravidlem během sektorových zasedání ministrů G8. Ministři financí a guvernéri centrálních bank G7 se navíc pravidelně scházejí v rozšířené sestavě s rozvojovými zeměmi, čímž vznikla nová skupina G20.

Pomalou se také začíná měnit negativní vnímání G8 v očích nevládních aktivistů. Dříve summity G8 provázely ohromné protesty, což vyvrcholilo tragickou smrtí demonstranta v Janově v roce 2001. Země G8 však prokázaly, že umí naslouchat veřejnosti, neboť právě rozšíření oddlužovací iniciativy HIPC bylo mj. odpovědí na hnutí nevládních rozvojových organizací (tzv. kampaň Jubilee 2000). Po teroristických útocích 11. září jsou nicméně pro jistotu summity G8 přesouvány na hůře dostupná místa (například kanadské horské středisko Kananaskis), kde lákají i menší pozornost demonstrantů.

Commonwealth

Tato mezinárodní organizace vznikla v roce 1931 v Londýně transformací tehdejšího Britského impéria a uzavřením tzv. Westminsterského statutu jako Britské společenství národů (The

British Commonwealth of Nations). Společenství ve své původní podobě sdružovalo mateřskou metropoli a všechna její dominia, kolonie, polokolonie a Irsko. Až do roku 1947 byl přitom britský panovník hlavou nejen Společenství jako celku, ale také všech jeho členských států. Ve změněné situaci po skončení druhé světové války zůstal panovník pouze titulární hlavou Společenství, a byl proto změněn také název organizace (The Commonwealth). Původně mělo Společenství také zastoupení v britském kabinetu a svůj samostatný úřad (Commonwealth Office), který byl v roce 1968 sloučen s ministerstvem zahraničí (Foreign and Commonwealth Office). V současné době se Společenství skládá z celkem 53 států: Velké Británie, 51 zemí s britskou koloniální minulostí a bývalé portugalské kolonie Mozambik (od 1995). Je tak otevřenou organizací, jejíž členství ani cíle, především multilaterální spolupráce v oblasti vzdělávání a poskytování zpětné informační vazby mezi poskytovateli a příjemci rozvojové pomoci, nejsou přímo podmíněny předchozí existencí kulturně historických pout s Velkou Británií.

Ústředním koordinačním orgánem Společenství je od roku 1965 Sekretariát (sídlo je v Marlborough House, Londýn), v jehož čele stojí generální tajemník (volený na čtyři roky, od 1.4. 2008 je to Kamallesh Sharma z Indie). Hlavním orgánem, který řídí činnost Commonwealthu v období mezi jednotlivými vrcholnými schůzkami (poslední schůzka zatím proběhla v roce 2007 v ugandské Kampale, a v roce 2009 je plánována do Port of Spain – Trinidad a Tobago), je tzv. rada ministrů (Ministerial Action Group), která je složena z generálního tajemníka a devíti volených členů (ministři zahraničí členských států Společenství).

Mezi hlavní témata vrcholné schůzky Společenství v roce 2002 patřil mezinárodní terorismus, praní špinavých peněz, situace v oblasti demokracie a lidských práv, „good governance“ a rozvojová témata, především otázka šíření pandemie HIV/AIDS v subsaharské Africe. Za tímto účelem vyčlenila například Austrálie zvláštní fond: pro oblast Asie a Tichého oceánu celkem sto milionů australských dolarů, pro každý členský stát v Africe pak deset milionů. Hlavní spornou otázkou se však stala situace v Zimbabwe, jejíž prezident Robert Gabriel Mugabe pokračoval v politice tzv. pozemkové reformy, která je ovšem pouhou

zástěrkou pro pokus vládnoucí strany (ZANU-PF) udržet se i nadále u moci. Praktickým výsledkem Mugabeho politiky je naprostý kolaps ekonomiky země, propuknutí hladomoru, hrubé porušování lidských práv, masový exodus bílých obyvatel, zavedení mezinárodních sankcí a neuznání jeho znovuzvolení prezidentem (2002) ze strany USA, EU a dalších států.

Otázka Zimbabwe způsobila rozkol mezi africkými a ostatními členskými státy Společenství, který paralyzoval rozvojovou agendu summitu. Hlavy států ze dvaceti zemí Commonwealthu se proto nedostavily vůbec a mnoho delegací odjelo ještě před zveřejněním závěrečného komuniké. To potvrdilo platnost tzv. deklarace z Harare, uzavřené paradoxně v hlavním městě Zimbabwe (1991), která považuje dodržování demokratických principů za nezbytnou podmínku členství každého státu ve Společenství. V minulosti bylo proto v rámci Commonwealthu pozastaveno (suspenzováno) členství některým jeho členům: Fidži (2000 až 2001, a znovu po vojenském převratu v roce 2006), Pákistánu (1999 až 2004, a 2007 až 2008), Nigérii (1995 až 1999) nebo Zimbabwe (2002, 2003 nakonec samo vystoupilo). Někteří členové svým vystoupením své členství ve Společenství přechodně přerušili (Pákistán 1972 až 1989, Fidži 1987 až 1997, Jihoafrická republika 1961 až 1994). Zejména v poslední době se tak Společenství stává nejen politickým fórem určitého kulturně civilizací okruhu, ale také místem, kde se alespoň někteří aktéři snaží řešit jeden z nejpálčivějších problémů současného rozvojového světa, tj. otázku odpovědnosti vlád jednotlivých zemí.

Frankofonie

Frankofonie byla založena po vzoru britského Commonwealthu v roce 1970 jako tzv. Agentura pro kulturní a technickou spolupráci (L'Agence de coopération culturelle et technique, ACCT). Spolu s tím, jak stoupala politická role organizace, byl její název v roce 1996 změněn na Agenturu francouzsky mluvících států (Agence de la francophonie, AF), od roku 1998 se pak nazývá Mezinárodní organizace francouzsky mluvících států (Organisation internationale de la francophonie, OIF). V současné době má celkem 56 členských subjektů, tj. států, provincií a tzv. jazykových společenství (plnoprávných členů a členů přidružených,

asociačních), a dále 14 pozorovatelů (kam je od roku 1999 zařazena i ČR). Sídlo je v Paříži a mezi hlavní orgány patří: vrcholné summity (jednou za dva roky, v roce 2008 se konal v Québecu, v roce 2010 má proběhnout na Madagaskaru); ministerské konference (jednou za rok); Stálá rada (velvyslanci členských států). Mezivládní agentura Frankofonie v Paříži se stala hlavním orgánem při realizaci kulturních, vědeckých, technických a ekonomických programů, o kterých rozhodl summit (pobočky agentury jsou v Libreville, Lomé a Hanoji). V Bordeaux sídlí Frankofonní institut nových technologií, informatiky a vzdělávání a v Québecu Frankofonní institut energetiky a životního prostředí, a od roku 1987 rovněž první multilaterální univerzita: Univerzita francouzského jazykového výrazu (UREF). V roce 1987 vzniklo Frankofonní ekonomické fórum (FFA), sekretariát sídlí v Montrealu. A od roku 2002 v Monaku sídlí Ekonomické informační středisko Frankofonie.

Hlavním cílem Frankofonie je multilaterální spolupráce francouzsky mluvících států a teritorií na poli vzdělávání, kultury, vědy a výzkumu. Důležitou roli hraje také uvádění pokročilých technologií do praxe, a to jak v bývalé metropoli, tak především v zemích frankofonního rozvojového světa. Organizační struktura Frankofonie je obdobná jako v případě Commonwealthu. Hlavou organizace je generální tajemník, jehož úřad zvláště v poslední době nabývá na důležitosti kvůli všeobecně známým tvářím. V poslední době tento úřad zastával egyptský diplomat Boutros Boutros-Ghálí (1998–2003), bývalý generální tajemník OSN (1992–1997), v současnosti pak bývalý dlouholetý prezident Senegalu (a vzdálený příbuzný francouzského prezidenta Chiraca) Abdou Diouf (od 2003).

Není náhodou, že politická agenda Frankofonie se prakticky shoduje s linií francouzské zahraniční politiky. Tak například na summitu OIF v Libanonu (2002) hrály hlavní úlohu otázky terorismu a lidských práv, role OSN v Iráku, izraelsko-palestinského konfliktu, krize na Pobřeží slonoviny, založení Africké unie (AU) a mezinárodního rozvoje. V této souvislosti je nutné připomenout, že Francie si po dlouhou dobu udržovala mnohem významnější vliv na události ve svých bývalých koloniích než například Velká Británie, především kvůli stálému udržování vojenské přítomnosti v Africe. Po deklaraci principu nevměšo-

vání do vnitřních záležitostí těchto zemí ze strany francouzské vlády (1997), významné redukci svého afrického kontingentu (1999) a zvýšení zájmu USA, ale i Velké Británie o situaci v rozvojovém světě po 11. září 2001 praktický vliv Francie na tuto oblast stále klesá.

Africká unie

K nejdůležitějším mezivládním regionálním organizacím, které sdružují pouze rozvojové země, patří Africká unie (African Union – AU). Africká unie, původně Organizace africké jednoty (OAJ), byla založena jako mezivládní organizace sdružující nezávislé africké státy v roce 1963 v etiopské Addis Abebě rozšířením tzv. Brazzavillské skupiny.

Od svého vzniku v 60. letech organizace prošla značnou transformací a významně přispěla k hospodářské i politické integraci v regionu. Hlavními úspěchy byl boj proti kolonialismu, rasové nesnášenlivosti a apartheidu, naopak slabinou této organizace se ukázala proklamovaná zásada nevměšovat se do vnitřních záležitostí členských států.

Africká unie vznikla v roce 1999 po přijetí tzv. Syrské deklarace, kdy se hlavy států a vlád dohodly na vytvoření nové panafrické organizace s ambicióznějším programem (vzdálená inspirace Evropskou unií a její integrací - nejen hospodářskou, ale i politickou). Ustavující smlouva byla přijata v roce 2000 v Lomé a summit v Lusace v roce 2001 stanovil časový harmonogram vzniku Africké unie. Transformace Organizace africké jednoty v Africkou unii byla završena na summitu v Durbanu v roce 2002 přijetím zakládajícího Aktu Africké unie. Institucionální rámec AU zahrnuje devět hlavních orgánů: Shromáždění hlav států; Výkonný výbor (ministři zahraničí, respektive odpovědní za projednávané otázky); Panafrický parlament; Komise AU; Soudní dvůr; Komise stálých zástupců; zvláštní technické komise; Hospodářská, sociální a kulturní rada; finanční instituce (Africký měnový fond, Africká investiční banka). Od roku 2004 existuje Mírová a bezpečnostní rada, která dohlíží nad vojenskými misemi a operacemi AU, jakožto stálý orgán na prevenci, management a řešení konfliktů (má 15 členů). Výkonným orgánem AU je Komise AU, která plní funkci stálého sekretariátu a koordinačního centra. Je složena z deseti členů, v čele

stojí předseda (od roku 2008 je jím Jean Ping z Gabonu), který je současně druhým nejvýznamnějším představitelem AU po Předsedovi Africké unie (do jeho rukou jsou předávány pověřovací listiny stálých představitelů států při AU; za ČR je to náš velvyslanec v Etiopii).

Z větších afrických států zůstalo mimo AU pouze Maroko, a to z politických důvodů, neboť členové AU diplomaticky uznávají existenci Saharské demokratické arabské republiky v oblasti Západní Sahary, která je konfliktním místem.

V oblasti ekonomické integrace bylo ze strany AU navázáno na plán vzniku Afrického hospodářského společenství (AEC, African Economic Community), který se stal součástí tzv. Iagoského akčního plánu z roku 1980. AEC oficiálně vzniklo v červnu 1991 na vrcholném summitu OAJ v nigerijském městě Abuja (Smlouva z Abuji vstoupila v platnost po příslušné ratifikaci předepsaným počtem států v květnu 1994). Hlavním cílem je sjednocení afrických trhů, podpora samostatnosti a soběstačnosti africké ekonomiky, mobilita a rozvoj lidských zdrojů, zvyšování životní úrovně obyvatel Afriky. V rámci činnosti AEC dochází k napojení na stávající a existující oblastní integrační ekonomické struktury: Svaz arabského Maghrebu, Hospodářské společenství států střední Afriky, Hospodářské společenství západoafrických států, Jihoafrické rozvojové společenství, Společný trh východní a jižní Afriky. Samotná Smlouva z Abuji má být postupně implementována vytvářením zón volného obchodu a celních unií, vznikem afrického společného trhu a postupnou dílčí integrací v oblasti obchodu, zemědělství, průmyslu, komunikací apod. v průběhu 34 let, tj. do roku 2028.

NAFTA

Severoamerická dohoda o volném obchodu (North American Free Trade Agreement – NAFTA)

Mezi Kanadou (Brian Mulroney), Mexikem (Carlos Salina de Gortari) a USA (Bill Clinton) byla podepsána v roce 1992 a vstoupila v platnost v lednu 1994. Dohoda vznikla jako reakce severoamerického kontinentu na vytvoření společného trhu v Evropě s cílem vytvořit takový trh v celé Severní Americe a zrušit veškeré celní tarify ve vzájemném obchodu. Navazovala na dohodu o volném obchodě podepsanou mezi USA a Kanadou

v roce 1987 (tzv. CUSFTA, v platnosti od ledna 1989), která měla původně rušit celní tarify mezi oběma zeměmi v horizontu deseti let. Mezi hlavní cíle NAFTA patří odstranění překážek obchodu, podpora růstu konkurence, rozšíření investičních příležitostí, zajištění ochrany duševního vlastnictví, nastolení efektivních postupů při realizaci dohody a řešení případných sporů.

Hlavním orgánem, který si NAFTA vytvořila, je Komise pro volný obchod (schází se pouze v případě potřeby, dohlíží na implementaci a další rozšiřování dohody, funguje jako rozhodčí soud v případě obchodních sporů); za každodenní chod NAFTY jsou v každé zemi odpovědní tzv. koordinátoři, a existuje kolem třiceti pracovních skupin v jednotlivých oblastech činnosti; administrativním orgánem je sekretariát, který je složen ze tří národních sekcí (každá má svého tajemníka). Je zřízen i tzv. Arbitrážní panel, složený ze třiceti členů jmenovaných Komisí pro volný obchod.

Od počátku byla NAFTA kontroverzní ve všech třech zemích, dohoda měla řadu obhájců i kritiků. Z pohledu obchodu lze říci, že dohoda fungovala – regionální obchod a zahraniční investice znatelně vzrostly. Zároveň je však NAFTA ve všech třech zemích nepopulární. Ve Spojených státech se debata zaměřuje na obavy ze ztráty pracovních míst. V případě Kanady pak hrají roli obavy, že bližší integrace s americkým hospodářstvím ohrozí kanadský model sociálního blahobytu. Největší vliv však dohoda měla na Mexiko. Úzké hospodářské vazby se Spojenými státy ohrožují mexické hospodářství v případě, že USA prochází recesí, na druhou stranu právě členství v NAFTA ochránilo Mexiko před finanční nestabilitou, která postihla Argentinu, Brazílii a další části Jižní Ameriky na začátku nového století. V Mexiku je však stále problémem velká nezaměstnanost a mexický trh se jen obtížně vyrovnává s přílivem levnější kukuřice z amerického středozápadu.

V současné době probíhají jednání v rámci dialogu Partnerství bezpečnosti a prosperity Severní Ameriky (Security and Prosperity Partnership of North America), jejichž smyslem a cílem je vznik Severoamerické měnové unie (jednotná měna „amero“), kdy již v roce 2005 v texaském městečku Waco byla podepsána formální dohoda všech tří účastníků NAFTA a v srpnu 2007 během schůzky nejvyšších představitelů všech tří zemí v Mon-

tebello (Québec) došlo k ratifikaci smlouvy o partnerství v otázkách bezpečnosti a prosperity Severní Ameriky (harmonizace struktury zákonů, sjednocení některých politických postojů a obchodních principů). Ekonomičtí a finanční odborníci však zůstávají skeptickými z důvodu ohrožení suverenity členů, resp. negativních dopadů imigrační politiky na národní ekonomiky členů NAFTA.

NAFTA se měla stát určitým modelem pro integraci celého amerického kontinentu (s výjimkou Kuby) v plánované Americké zóně volného obchodu (Free Trade Area of the Americas – FTAA), o jejímž vzniku vedou země amerického kontinentu jednání již od roku 1994 (na summitu v Miami byla přijata Deklarace principů a Akční plán o vzniku FTAA, rovněž další vrcholné schůzky účastníků – 1998 Santiago, 2001 Québec, 2004 Monterrey, 2005 Mar del Plata, naznačovaly určitý pozitivní vývoj). V současné době je již evidentní, že termín uzavření dohod do roku 2005 nebyl reálný, a že jednání budou delší a složitější než se na počátku jevílo. Některé země Latinské Ameriky jako například Venezuela, Argentina a Brazílie se také v poslední době vyjadřují ve smyslu, že vznik FTAA není zcela ve shodě s jejich národními zájmy. Jako protiváhu vzniku plánované FTAA některé v současné době levicově orientované vlády amerických států se dohodly o založení jiného ekonomického sdružení ALBA (Bolivarian Alternative for the People of Our America).

MERCOSUR

Společný jihoamerický trh (Mercado Común del Sur – MERCOSUR)

Vznikl v roce 1991 podpisem smlouvy z Asunciónu mezi Argentinou, Brazílií, Paraguayí a Uruguayí. Podpisem smlouvy se členské země zavázaly k postupnému procesu vytváření společného trhu a celní unie. Iniciativa navazovala na již předchozí integrační snahy v regionu, které však skončily neúspěšně, i na úspěšnou hospodářskou spolupráci mezi Argentinou a Brazílií od poloviny osmdesátých let. K naplňování celní unie a společného trhu se přikročilo od roku 1995 na základě podpisu smlouvy z Ouro Preto. Administrativním centrem organizace se stalo Montevideo.

Ačkoliv se zpočátku zdálo, že i toto regionální uskupení skončí nakonec neúspěchem, nestalo se tak a dnes je MERCOSUR nejvýznamnějším ekonomickým sdružením Latinské Ameriky. Jeho váhu na mezinárodním poli zvýšilo nejen přidružené členství ze strany Chile, Bolívie a zemí Andského společenství (Venezuelou, Peru, Kolumbií a Ekvádorem), ale především i úzká spolupráce s Evropskou unií, se kterou podepsal MERCOSUR v roce 1995 meziregionální rámcovou dohodu o spolupráci.

Existenci organizace negativně ovlivnila zejména argentinská hospodářská krize, která ohrozila i ekonomiky ostatních členských zemí. Významným mezníkem se stal třetí jihoamerický summit v prosinci 2004, na kterém prezidentů a zástupců dvanácti jihoamerických zemí podepsali Deklaraci z Cuzca. V ní se vyjádřili pro vytvoření Unie jihoamerických národů (The Union of South American Nations, Union de Naciones Suramericanas, USAN), které by sdružovalo dvě regionální hospodářské organizace Jižní Ameriky - MERCOSUR a Andské společenství národů (Andean Community of Nations – které již své andské pasy od roku 2001 má). Cílem této iniciativy je supranárodní a mezivládní integrace podobného rázu jako u Evropské unie, která by zahrnovala i vytvoření společné měny, pasu a parlamentu. Přelomovým obdobím mají být léta 2008 až 2009.

ASEAN

Sdružení zemí Jihovýchodní Asie (Association of South-East Asian Nations – ASEAN)

Vzniklo v roce 1967 podpisem deklarace v Bangkoku mezi Filipínami, Indonésií, Malajsií, Singapurem a Thajskem. Později k němu přistoupily Brunej (1984), Vietnam (1995), Laos a Myanmar (Barma 1997), a Kambodža (1999). Od roku 2006 se o členství uchází Východní Timor. Předchůdcem byla ASA (Association of Southeast Asia), jakožto sdružení Filipín, Malajsie a Thajska. Cílem sdružení byla původně vzájemná hospodářská, sociální, kulturní a další spolupráce členských zemí, od počátku existence má však organizace i výrazně politický charakter. Sídlem organizace se stala Jakarta (Indonésie). K hlavním orgánům ASEAN patří: vrcholná schůzka (summit), Konference ministrů, Stálý výbor a sekretariát v čele s generálním

tajemníkem. Od roku 1994 existuje Regionální fórum ASEAN (ARF, Asean Regional Forum), které v současnosti sdružuje 24 účastníků (EU, Austrálie, oba korejské státy, Japonsko, USA, Rusko, Čína, Kanada aj.). A rovněž Ekonomické společenství ASEAN (ASEAN Economic Community), které je složeno ze tří subjektů: AFTA (Asean Trade Area), AFAS (Asean Framework Agreement on Services) a AIA (Asean Investment Area).

Na zasedání členských zemí v Kuala Lumpur se státy ASEAN shodly na prohloubení spolupráce v boji proti terorismu a nakažlivým nemocem. Také poprvé porušily pravidlo nevměšování se do vnitřních věcí členského státu a kritizovaly potlačování opozice v Barmě.

Průlomem v hospodářské spolupráci byl summit na Bali v říjnu 2003, kdy se členské země dohodly na další transformaci ASEANu na hospodářské společenství. Plán označovaný jako „dohoda z Bali II“ předpokládá vytvoření jednotného trhu odstraněním cel a mimocelních bariér obchodu nejpozději do roku 2020. Je to v souvislosti a v návaznosti na Akční plán ASEANu, který byl přijatý v roce 1998 v Hanoji.

V říjnu 2004 na summitu ve Vientiane v Laosu podepsaly členské země ASEANu historickou obchodní dohodu s Čínou. Velkou roli hrají také vztahy sdružení s Japonskem, které je po Číně největším obchodním partnerem zemí ASEANu. Japonsko také tradičně směřuje největší část své oficiální rozvojové pomoci do zemí jihovýchodní Asie a v poslední době se zaměřuje především na nové členy ASEANu (Kambodžu, Laos, Myanmar a Vietnam). Zatím poslední summit ASEAN se konal v listopadu 2007 v Singapuru a jeho mottem se stal princip, formulovatelný do myšlenky „One ASEAN at the Heart of Dynamic Asia“.

APEC

Radu pro hospodářskou spolupráci Asie a Tichomoří (Asia-Pacific Economic Co-operation – APEC)

Založily země sdružené v ASEAN s Kanadou, Spojenými státy, Austrálií, Japonskem, Jižní Koreou a Novým Zélandem v australské Canbeře v roce 1989 za účelem posílení hospodářských a politických vztahů. V současnosti má APEC 21 členů, přičemž členské ekonomiky zahrnují víc než třetinu světové populace, podílí se na 47 procentech světového obchodu a tvoří okolo 60

procent světového hrubého domácího produktu (HDP). O členství se uchází další státy, zejména Indie, Mongolsko, Pákistán, Laos, Bangladéš, Kolumbie, Ekvádor či Guam.

Společenství funguje na principu pravidelných setkání představitelů členských států, summit na nejvyšší úrovni se vždy koná jednou ročně v jedné z členských zemí podle rotačního principu. První takové setkání proběhlo v roce 1993 ve Spojených státech, zatím poslední se má konat koncem listopadu 2008 v Limě, příští rok v Singapuru. Rozhodnutí jsou přijímána na základě konsenzu a jsou pro členy nezávazná. Sekretariát APEC sídlí v Singapuru.

V roce 1994 na summitu v Bogoru v Indonésii přijaly státy APEC „Bogorské cíle“, jimiž se zavázaly k budování zóny volného obchodu a snižování celních bariér u vyspělých členských zemí do roku 2010 a pro rozvojové země do roku 2020. Již dnes je však evidentní, že se tohoto ambiciózního plánu zřejmě nepodaří dosáhnout. Příčinu lze hledat v rozdílných zájmech členů rady, která zahrnuje jak ekonomiky vyspělých zemí jako jsou Spojené státy či Kanada, tak i ekonomiky zemí rozvojových jako jsou Vietnam, Laos či Myanmar. Zatímco vyspělé země kladou největší důraz na snižování tarifů a uvolňování investičních omezení, pro rozvojové země jsou důležitější cíle jako hospodářská spolupráce a usnadnění obchodu. Proces vytváření zóny volného obchodu byl zároveň narušen asijskou krizí v letech 1997 až 1998 a epidemií SARS v roce 2003.

Vyjednávání o hospodářských podmínkách mezi vyspělými a rozvojovými členskými státy APEC však zároveň do jisté míry reflektuje proces vyjednávání o liberalizaci světového obchodu v rámci Světové banky. Představuje tedy i jakési užší fórum pro vyjednávání o narovnání hospodářských podmínek mezi zeměmi globálního Severu a Jihu, což má velký význam obzvláště po ztroskotání obdobných jednání Světové banky v Cancúnu.

V rámci fungování APEC vyvíjí činnost tzv. ABAC, APEC Business Advisory Council, kam jsou nejvyššími ekonomickými autoritami členských zemí sdružení nominováni tři reprezentanti per economy.

III. ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE

3.1 ROZVOJ

Historický vývoj pojmu rozvoj ve světě

Koncept rozvoje byl během 50. a 60. let úzce spojen zejména s růstem ekonomickým. Protože v té době dosáhly tržní ekonomiky západních zemí rychlého a dlouhodobého ekonomického růstu, úsilí o rozvoj bylo chápáno jako nastoupení cesty ostatních zemí stejným směrem. Bylo považováno za samozřejmost, že toho má být dosaženo stejným způsobem, jako v západních zemích. Státy, kde se dařilo dosáhnout ekonomického růstu, byly označovány za rozvinuté, ostatní státy byly označeny jako rozvojové, tedy takové, ve kterých rozvoj ještě probíhá. V chudých částech světa tak měl být kladen důraz na aplikaci moderních vědeckých a technologických znalostí, s předpokladem, že přesun finančních prostředků a technologií z rozvinutých zemí rychle vyřeší mnohé problémy zemí rozvojových. Ty měly co nejrychleji prodělat stejný vývoj od tradiční společnosti ke společnosti průmyslu a masové spotřeby, jaký prodělala Evropa a USA v době od 18. až do 20. století. Rozvojové země v 50. a 60. letech 20. století opravdu prošly některými technologickými změnami například v zemědělství (nazývanými „zelená revoluce“; viz kapitola Životní prostředí), ale obecně se nepotvrdil předpoklad, že prostý růst hrubého domácího produktu (HDP) automaticky přivodí i vzrůst životní úrovně naprosté většiny jednotlivců.

V 70. letech 20. století však začali mnozí uvedené předpoklady zpochybňovat. Důvodem bylo mimo jiné to, že se nerovnost mezi bohatými a chudými zeměmi za uplynulá desetiletí zvětšila. Na tento vývoj reagovali autoři, z nichž mnozí byli z rozvojových zemí (na rozdíl od předešlých teoretiků rozvoje). Vytvořili teorii závislosti neboli teorii jádra a periferie, která vycházela spíše z analýzy situace v rozvojových zemích, než z konceptů pocházejících z evropských podmínek a představ. Základem bylo tvrzení, že zaostalost (underdevelopment) jedné části světa je přímým důsledkem rozvoje jiné části světa. Různé části světa jsou na sobě zejména ekonomicky závislé skrze fungování světového kapitalistického systému. První část nazývaná periferie (často se jedná o bývalé kolonie evropských

států) je v ekonomické a politické závislosti na rozvinuté části, která se nazývá jádro (bývalé koloniální mocnosti). Periferie je podle autorů této školy udržována v umělé závislosti a zaostalosti prostřednictvím nerovné mezinárodní dělby práce a moci. Uvedené myšlenky se odrazily v návrhu Nového ekonomického řádu z roku 1974, který byl hojně přijat rozvojovými teoretiky, ale v praktické rovině uplatnění nenašel.

V 80. letech byla věnována pozornost otázkám, jaký typ ekonomického růstu je žádoucí a jaká by měla být jeho distribuce mezi obyvatelstvo. Hospodářský růst byl stále považován za základ rozvojového snažení, stejně významnou se ale stála otázka, o jaký typ růstu se jedná a zda z hospodářského růstu těží pouze úzká skupina, nebo zda plynou výhody s ním spojené k širokým vrstvám obyvatelstva. Od zveřejnění přelomové studie Římského klubu „Limits růstu“ se také stále více začalo uvažovat o rozvoji jako o multidimenzionálním konceptu, který zahrnuje materiální, sociální, environmentální, politické a kulturní složky, neboť všechny tyto části mají na kvalitu života přímý vliv. V souvislosti s tímto pohledem na rozvoj se také prosazoval názor, že neexistuje jeden model rozvoje, který by byl správný a žádoucí pro všechny části světa. Bylo zdůrazňováno, že rozvoj musí být „dlouhodobě udržitelný“: musí brát v úvahu otázky vztahující se k vývoji populace, k šetrnému využívání přírodních zdrojů a ke vzájemnému působení člověka a jeho životního prostředí.

80. léta byla ovšem také desetiletím, které vešlo v rozvojové literatuře ve známost jako „ztracená dekáda“. V mnohých zemích, hlavně v Africe a Latinské Americe, došlo k zastavení růstu či dokonce ke zhoršení životní úrovně. Přispěla k tomu zejména dlužnické krize rozvojových zemí, vyvolaná prudkým zvýšením úrokových měr v USA na počátku 80. let (viz kapitola Mezinárodní zadlužení). V 90. letech po třech desetiletích „rozvoje“ tak musely mnohé rozvojové země utrácet značnou část svých rozpočtů na splácení dluhů místo investic do veřejných služeb. Nerovnost mezi nejbohatší a nejchudší částí lidí na světě se s každým desetiletím zvyšovala.

Od 90. let až do současnosti se v teorii i v praxi rozvoje uplatňují – v různých institucích různou měrou – všechny předešlé koncepce rozvoje. Žádná nebyla zcela opuštěna, každá je však

svými kritiky považovaná za překonanou. Navíc jsou stále více slyšet v debatách o rozvoji hlasy, které volají po přehodnocení konceptu rozvoje, zejména výsadní role ekonomického růstu. Objevuje se koncept rozvoje jako získání svobody a zvyšování možností a schopností lidí žít život podle svých představ. Stále více se také berou v úvahu argumenty a pohledy skupin, jako je například environmentální hnutí nebo skupiny zakládající svou kritiku na zdůrazňování hledisek kulturních, genderových či etických.

Definice rozvoje

Existuje mnoho definic rozvoje. Například pojetí významného teoretika rozvoje, nositele Nobelovy ceny Amartya Sena zdůrazňuje „lidské schopnosti“ (human capabilities). Lidský rozvoj lze podle něj chápat jako proces rozšiřování možností lidí, jak žít svůj život (enlarging people's choices). Tyto možnosti mohou být neomezené a měnit se v čase, na všech úrovních rozvoje je ovšem zásadní:

*možnost žít dlouhý a zdravý život,
možnost získávat vědění,
možnost přístupu ke zdrojům nutným pro zajištění důstojného života.*

Pokud nemají lidé tyto tři možnosti k dispozici, nemají pro ně další vymoženosti velký význam. V roce 1994 přišlo UNDP s dalším konkretizováním těchto tří základních východisek a celého svého pojetí rozvoje. Ten se podle něj odehrává na sedmi různých úrovních:

*ekonomická – zajištění základního příjmu (ne nutně závislém na zaměstnání), sociální sítě pro chudé, přijatelné pracovní podmínky a mzdy,
osobní – ochrana před násilím ze strany státu, skupin lidí či jednotlivců,
potravinová – fyzický a ekonomický přístup k potravinám, zdravotní – dostačující výživa, nezávadná pitná voda a základní lékařská péče pro všechny,
komunitní – ochrana před etnickým či skupinovým útokem,*

*environmentální – zajištění čistého a bezpečného životního prostředí,
politická – ochrana proti politickým represím, mučení a porušování lidských práv, zajištění práva volit a být volen.*

Další variantu pojetí rozvoje nabízí například britská nevládní organizace Oxfam, pro níž je klíčovým prvkem empowerment – tedy schopnost lidí určovat si vlastní hodnoty a rozhodovat o podmínkách svého života.

Dlouhodobě udržitelný rozvoj

Další důležitou charakteristikou rozvoje se během 80. let stala trvalá udržitelnost (neboli dlouhodobě udržitelný rozvoj, anglicky sustainable development).

Koncept udržitelnosti se vyvinul v souvislosti s rostoucími obavami, jaký dopad na životní prostředí má a do budoucna bude mít náš současný způsob života. Různí autoři, akademici a environmentální aktivisté začali upozorňovat na problémy, které s sebou nese rychlý hospodářský růst založený na intenzifikaci průmyslu a zemědělství. Z mnohých problémů jmenujme například znečištění ovzduší, vody a půdy, rychlé vyčerpávání neobnovitelných i obnovitelných zdrojů či ztenčování ozónové vrstvy. Objevily se obavy, že budou-li lidé dále vyrábět a spotřebovávat způsobem, který ničí naše životní prostředí, bude pro budoucí generace stále těžší zajistit základní věci potřebné k životu, jako například pitnou vodu nebo čistý vzduch.

V roce 1987 Světová komise pro životní prostředí a rozvoj (World Commission on Environment and Development – WCED) definovala udržitelný rozvoj jako „rozvoj, jenž uspokojuje naše dnešní potřeby takovým způsobem, který neohrožuje šance budoucích generací uspokojovat své potřeby“. Tato definice vešla do širokého povědomí a koncept udržitelného rozvoje získal od té doby velký vliv. Jeho pojetí se však zčásti posunulo od primárního zaměření na problémy životního prostředí směrem k důrazu na vyváženost tří složek rozvoje: sociální, ekonomickou a environmentální. Znamená to, že rovnováha mezi uspokojením našich současných a budoucích potřeb záleží na tom, jak dokážeme vyvážit všechny tři zmíněné složky tak, aby ani jedna nebyla zanedbána.

Jak měřit rozvoj

Nejčastěji užívanými ukazateli pro srovnávání ekonomické úrovně zemí jsou hrubý domácí produkt (HDP) a hrubý národní produkt (HNP). Hrubý domácí produkt měří hodnotu veškerého zboží a veškerých služeb vyrobených na území daného státu v daném roce. Skládá se ze spotřeby (soukromé a vládní), investic a čistého vývozu (tj. rozdílu mezi vývozy a dovozy). Hrubý národní produkt měří hodnotu zboží a služeb vyrobených občany daného státu bez ohledu na území. HNP se skládá z HDP minus příjmy cizinců (jako je vývoz zisků zahraničních investorů) plus příjmy občanů daného státu v zahraničí. Při srovnávání zemí se často udává HDP či HNP na osobu (tedy vydělené počtem obyvatel dané země) a po zohlednění kupní síly (různých cenových hladin v různých zemích). Tyto ukazatele se často užívají k určení úrovně rozvoje země, mimo jiné proto, že je relativně snadné je zjistit a také snadné jim porozumět. HDP a HNP však mají některá omezení – měří totiž pouze formální peněžní ekonomiku země a nezahrnují ekonomiku neformální, ani sociální, politické, kulturní a environmentální aspekty rozvoje.

Z tohoto důvodu vytvořil Rozvojový program OSN (UNDP) nový ukazatel rozvoje, který se nazývá Index lidského rozvoje (Human Development Index – HDI). Jeho smyslem je zachytit jak ekonomické, tak sociální aspekty rozvoje. Zaměřuje se tedy spíše na člověka a uspokojování jeho základních potřeb.

Index lidského rozvoje (HDI) se stanovuje na základě tří veličin:

očekávaná délka života – Tento údaj ukazuje, jakého věku se pravděpodobně dožijí lidé v dané zemi. Délka života souvisí s mnoha dalšími jevy, které se nedají tak snadno měřit, například se stavem a dostupností zdravotních služeb nebo dostatečnou výživou. Odráží také skutečnost, že lidský život sám o sobě je pro rozvoj nejvýznamnější hodnotou,

vzdělání (gramotnost a počet let školní docházky) – Úroveň vzdělání je zjišťována na základě gramotnosti lidí proto, že schopnost číst a psát je prvním krokem k získávání vědění a učení se,

hrubý domácí produkt – HDP – zůstává jedním ze stěžejních ukazatelů úrovně lidského života, neboť na něm závisí možnost uspokojit základní potřeby člověka a žít důstojný život. Pro účely mezinárodního srovnávání je používán HDP na osobu přepočítaný podle kupní síly dané země, aby se vyrovnaly rozdílné ceny zboží v různých zemích (například v Indii si člověk může za deset dolarů koupit mnohem více jídla než v USA).

Index lidského rozvoje se stal celosvětově užívaným ukazatelem, který je každý rok zjišťován ve 175 zemích světa. I tento ukazatel má však své nedostatky: nedokáže například zachytit rozdíly v životní úrovni uvnitř jednotlivých zemí, které mohou být obrovské; právě propastné sociální rozdíly ve společnosti jsou jednou ze základních charakteristik rozvojových zemí. HDI také nezohledňuje bezpečnostní situaci v dané zemi. Přesto je velice užitečným nástrojem, hlavně při sledování, zda se v určité zemi či regionu životní úroveň v průběhu času zvyšuje, snižuje, nebo zůstává stejná.

Základní rozvojové teorie a způsoby financování

Rozvoj je jistě prvořadým úkolem všech rozvojových zemí, ale že už samotná definice a pojetí rozvoje se různí. O to větší rozdíly panují mezi ekonomy v hledání správné rozvojové strategie. Především je třeba vyřešit následující dilemata:

ekonomický růst versus boj proti chudobě - prostý ekonomický růst (definovaný například jako růst HDP) ještě není zárukou dlouhodobého rozvoje a omezení chudoby. Lidský rozvoj má daleko více dimenzí než jen hromadění materiálních statků, jde především o rozšiřování možností volby (A. Sen). Záleží také, jak je ekonomický růst rozložen mezi jednotlivými vrstvami společnosti. V mnoha rozvojových zemích bohužel panují propastné rozdíly mezi příjmy bohatších a nejchudších částí obyvatelstva (tyto rozdíly měří tzv. Giniho koeficient). Na druhé straně spousta socialistických experimentů v rozvojovém světě selhala a je zřejmé, že omezení chudoby bez dlouhodobého ekonomického růstu není možné. Ekonomický růst je nutnou, nikoliv však postačující podmínkou. V poslední době se tento

přístup odráží v teorii tzv. pro-poor growth, tedy takového růstu, který pozitivně přispívá k omezení chudoby.

tržní mechanismy versus státní zásahy – základní ekonomické poučky hovoří ve prospěch trhu, ale zkušenost (včetně historie mnoha dnes vyspělých zemí) ukázala, že v jisté fázi rozvoje jsou určité státní zásahy nezbytné. Ekonomické teorie se zde dělí zhruba na dva proudy:

- a neoklasický** (který navazuje na myšlenky volného trhu prosazované klasickými ekonomy jako byl A. Smith)
- b strukturalistický** (který obhajuje státní zásahy do ekonomiky, jako třeba keynesiánství). Extrémním typem druhého proudu jsou potom nejrůznější teorie závislosti navazující na K. Marxe.

balancovaný versus výběrový růst – někteří ekonomové doporučují rozvojovým zemím primárně investovat do rozvoje zemědělství, protože je na něm závislá většina obyvatelstva. Teorie komparativních výhod však vede k důrazu na jednu či pár komodit, což díky fluktuacím světových cen zvyšuje závislost a zranitelnost rozvojových zemí. Druhým protipólem je důraz na rozvoj průmyslu, diverzifikaci exportu a postupný přechod k výrobkům s vyšší přidanou hodnotou. V praxi se však oba přístupy kombinují, tj. rozvoj všech sektorů ekonomiky (zemědělství i průmyslu, venkova i měst) by měl jít ruku v ruce. Pak mluvíme o balancovaném růstu.

proexportní růst versus substituce dovozů – zapojení rozvojových zemí do mezinárodního obchodu může být významným nástrojem rozvoje, protože exporty generují potřebné devizy, které mohou rozvojové země použít na další rozvojové účely, a importy zase snižují ceny pro koncové spotřebitele a tlačí na restrukturalizaci ekonomiky. Zejména země v jihovýchodní Asii (tzv. asijské tygři) jsou příkladem, kdy měla proexportní strategie úspěch. Někteří ekonomové naopak varují rozvojové země před předčasnou liberalizací, protože podmínky mezinárodního obchodu (terms of trade) jsou vzhledem ke struktuře jejich ekonomik nevýhodné. Zejména země s větším domácím trhem (například Indie, Brazílie) můžou volit substituci

importu, tj. ochranu vlastních odvětví (tzv. infant industry) před vnější konkurencí.

Většina ekonomických teorií dlouhodobého růstu, včetně přelomové teorie R. Solowa, vychází z tzv. produkční funkce, tj. schopnosti dané země vyprodukovat určitý objem statků. Produkční funkce je závislá především na výrobních faktorech (práce a kapitál) a na jejich souhrnné produktivitě dané použitou technologií (včetně know-how, manažerských postupů apod.). Jelikož v rozvojových zemích je relativně hodně lidské práce, ale málo fyzického kapitálu, nabízí se zde větší výnosy z investovaného kapitálu, což by mělo podnítit jeho příliv (který by zase díky rostoucím výnosům z rozsahu vedl k akceleraci tempa růstu a postupnému přibližování úrovni vyspělých zemí). Tato teorie dohánění (konvergence) se však v praxi většinou nenaplnila.

Ekonomové to zdůvodňují tzv. pastí chudoby, neboť v rozvojových zemích je tak nízká míra úspor (téměř veškerý příjem jde na životní nezbytnou spotřebu) a investic, že ani marginální příliv kapitálu tuto past nepřekoná. Vedle toho existuje i demografická past chudoby, která zase vyplývá z populační exploze v rozvojových zemích. Tyto pesimistické předpovědi zformuloval již před dvě stě lety T.R. Malthus, podle kterého roste populace geometrickou řadou, zatímco prostředky na její obživu pouze aritmetickou řadou, takže musí dříve nebo později narazit na nedostatek potravin. Jiným vysvětlením, proč například v Německu či Japonsku konvergenční teorie fungovala, zatímco v případě většiny rozvojových zemí nikoliv, je neexistence potřebných institucí (formálních i neformálních). Také poválečné Německo se stejně jako rozvojové země potýkalo s nedostatkem fyzického kapitálu, protože téměř celé hospodářství a průmysl bylo zničeno, nicméně základní instituce a pilíře ekonomiky včetně vysoké vzdělanosti a smyslu pro podnikání ve společnosti zůstaly, takže příliv kapitálu (Marshallův plán) nastartoval dlouhodobý růst.

Řada ekonomů vidí řešení v tzv. velkém skoku (big push), tj. obrovské investici kapitálu, která by pomohla past chudoby „přeskočit“. Podle nich dosud vynaložená rozvojová pomoc nevedla k úspěchu nikoliv proto, že je zbytečná, ale prostě proto, že jí bylo příliš málo a byla příliš neefektivní, než aby

mohla překonat marginální hranici. Umírněnější neoklasičtí ekonomové doporučují spíše osvědčenou hospodářskou politiku založenou na zvýšení domácích úspor, investic do vědy a výzkumu, na kvalitnějším vzdělání (investice do lidského kapitálu), snížení regulací a vytvoření příznivého podnikatelského prostředí, včetně omezení rozpočtových deficitů (které vytlačují soukromé investice). Extrémní teoretikové levicového proudu pak v duchu teorie závislosti (centrum – periferie) vidí řešení v zásadní změně celého světového ekonomického systému (např. návrhy na Nový mezinárodní ekonomický řád).

Ať již jde o teorii velkého skoku, nebo o klasické přístupy (investice, vzdělání), stojí rozvojové země před otázkou, kde vzít zdroje na financování těchto politik. Primárním zdrojem každé země jsou domácí zdroje, tj. především příjmy z daní a cel. Řada rozvojových zemí však díky popsané pasti chudoby (nízká míra úspor) nemá šanci mobilizovat dostatečný objem vlastních zdrojů na základní rozvoj (investice do školství, zdravotnictví, rozvoj dopravní infrastruktury atd.). Proto jsou třeba zdroje vnější, které lze rozdělit na:

příjmy z exportu – zapojení do mezinárodního obchodu je cestou jak generovat dodatečné příjmy, ale přílišný důraz na exportní odvětví může odvádět pozornost od domácích potřeb. Rozvojové země čelí problémům s nedostatečnou produkční a exportní kapacitou a rovněž ochranářským překážkám na mezinárodním trhu (nejen klasická cla, ale i další, např. fyto-sanitární opatření).

soukromý kapitál – může mít několik forem. Nejstabilnější a pro rozvoj nejslibnější jsou přímé zahraniční investice. Ty se však zaostalým zemím vyhýbají, protože tam neexistuje potřebná infrastruktura, ani právní a institucionální prostředí vhodné k podnikání, takže investorská rizika převažují nad potenciálními výnosy. Jiné formy soukromého kapitálu mohou zase mít pouze spekulativní povahu, takže při jakémkoliv náznaku krize dojde k jejich úniku (capital flight) s těžkými důsledky pro místní ekonomiku, jak ukázala například asijská krize. Finanční krize většinou vedou k devalvací místní měny,

takže je těžké splácet vypůjčený kapitál (v devizách), což vede k zadlužení. Mezinárodní instituce sice v takovém případě nabízejí pomocnou ruku, ale doprovázenou řadou podmínek, které krizi spíše prohlubují (viz kapitola o Mezinárodních finančních institucích).

rozvojová pomoc – mnohé rozvojové země jsou při nedostatku vlastních zdrojů odkázány na rozvojovou pomoc. Jde o toky peněz, materiálu či know-how do rozvojových zemí financované z veřejných rozpočtů vyspělých zemí. Tyto transfery jsou většinou součástí širší vládní politiky dárcovské země, proto mluvíme o politice rozvojové spolupráce. Blíže o cílech, principech a nástrojích rozvojové spolupráce viz následující kapitola.

> Index lidského rozvoje (HDI)

Pořadí HDI	Země	Střední délka života (roky) 2005	Gramotnost obyvatelstva (v procentech ve věku 15 a výše) 1995 -2005	Kombinovaný přepočet školní docházky (základní, střední a vysoké školy v procentech) 2005	HDP na obyvatele (přepočteno podle parity kupní síly v USD) 2005	Hodnota Indexu lidského rozvoje (Human Develop- ment Index) 2005
1	ISLAND	81,5	99	95,4	36 510	0,968
2	NORSKO	79,8	99	99,2	41 420	0,968
3	AUSTRÁLIE	80,9	99	113,0	31 794	0,962
4	KANADA	80,3	99	99,2	33 375	0,961
5	IRSKO	78,4	99	99,9	38 505	0,959
6	ŠVÉDSKO	80,5	99	95,3	32 525	0,956
7	ŠVÝCARSKO	81,3	99	85,7	35 633	0,955
8	JAPONSKO	82,3	99	85,9	31 267	0,953
9	NIZOZEMÍ	79,2	99	98,4	32 684	0,953
10	FRANCIE	80,2	99	96,5	30 386	0,952
32	ČESKÁ REPUBLIKA	75,9	99	82,9	20 538	0,891
168	DR KONGO	45,8	67,2	33,7	714	0,411
169	ETIOPIE	51,8	35,9	42,1	1055	0,406
170	ČAD	50,4	25,7	37,5	1427	0,388
171	STŘEDOAFRICKÁ REPUBLIKA	43,7	48,6	29,8	1224	0,384
172	MOZAMBIK	42,8	38,7	52,9	1242	0,384
173	MALI	53,1	24,0	36,7	1033	0,380
174	NIGER	55,8	28,7	22,7	781	0,374
175	GUINEA-BISSAU	45,8		36,7	827	0,374
176	BURKINA FASO	51,4	23,6	29,3	1213	0,370
177	SIERA LEONE	41,8	34,8	44,6	806	0,336

Zdroj: Human Development Report 2007/2008

> Index lidského rozvoje podle regionů

Regiony	Střední délka života (roky) 2005	Gramotnost obyvatelstva (v procentech ve věku 15 a výše) 1995 - 2005	Kombinovaný přepočet školní docházky (základní, střední a vysoké školy v procentech) 2005	HDP na obyvatele (přepočteno podle parity kupní síly v USD) 2005	Hodnota Indexu lidského rozvoje (Human Development Index) 2005
ROZVOJOVÉ ZEMĚ – CELKEM	66,1	76,7	64,1	5282	0,691
NEJMÉNĚ ROZVINITÉ ZEMĚ - CELKEM	54,5	53,9	48,0	1499	0,488
ARABSKÉ ZEMĚ	67,5	70,3	65,5	6716	0,699
VÝCHODNÍ ASIE A PACIFIK	71,7	90,7	69,4	6604	0,771
LATINSKÁ AMERIKA A KARIBIK	72,8	90,3	81,2	8417	0,803
JIŽNÍ ASIE	63,8	59,5	60,3	3416	0,611
SUBSAHARSKÁ AFRIKA	49,6	60,3	50,6	1998	0,493
STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPA A SNS	68,6	99,0	83,5	9527	0,808
OECD	78,3	...	88,6	29 197	0,916

Zdroj: Human Development Report 2007/2008

3.2 HUMANITÁRNÍ POMOC A ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE

Tradice pomoci

Lidská historie a kultura zná dlouhou tradici, podle které lidé v lepší ekonomické situaci pomáhali chudším, a to jak v době válečných krizí nebo při přírodních katastrofách, tak v období míru. Tato tradice se po staletí formovala na základě etických hodnot jednotlivých světových náboženství, moderních filozofických směrů humanismu a osvícenství, tradice odborů, hnutí za politické a sociální reformy, kampaní proti otroctví, myšlenek pacifismu a dalších ideových zdrojů. Je téměř nemožné popsat jednotně historii této tradice; přesto v ní lze najít zhruba dva základní důvody, proč lidé vždy měli tendenci poskytovat druhým pomoc v nouzi:

Důvody náboženské a etické – v evropském kontextu existuje dlouhá tradice humanity, čerpající z hodnot křesťanství, osvícenství a humanismu. Humanitní přístup má obdobu také ve všech dalších nábožensko-kulturních tradicích světa. Podle tohoto principu je morálně a eticky správné poskytovat pomoc lidem, kteří se ocitnou v nouzi.

Důvody politické a pragmatické – pomoc lidem v nouzi se velmi často odvíjí také od pragmatických principů, sahajících od konkrétního využití humanitární pomoci v zahraniční politice států až k racionálním úvahám o prevenci konfliktů, mezinárodního terorismu, nelegální migrace a poškozování životního prostředí. Podle pragmatického principu je ekonomicky i politicky výhodné investovat do pomoci chudým zemím, protože se tím v dlouhodobém horizontu ušetří prostředky, které by stát musel vynakládat na zajištění vlastní bezpečnosti a prosperity. Tradice humanity byla v průběhu minulého století oficiálně zakotvena v několika základních souborech mezinárodních dokumentů, úmluv a konvencí:

Mezinárodní humanitární právo (zákony války) – tato oblast je doménou jedné z nejstarších humanitárních organizací,

švýcarského Mezinárodní výboru Červeného kříže (ICRC). Od svého vzniku se snažil přimět vlády jednotlivých států, aby omezily nejhorší důsledky vzájemných válečných konfliktů. K dokumentům humanitárního práva patří čtyři Ženevské konvence z roku 1949 a na ně navazující Doplňující protokoly z roku 1977, které kromě jiného obsahují konkrétní mezinárodní práva zraněných a nemocných na bitevních polích, mezinárodní standardy pro zacházení s válečnými zajatci a také práva civilistů, kteří nejsou přímými aktéry daného konfliktu.

Systém lidských práv – Tento systém je výsledkem úsilí vlád jednotlivých států a na ně úzce napojených skupin lidskoprávních aktivistů. Po skončení druhé světové války se země snažily vybudovat takový systém mezinárodní bezpečnosti a spolupráce, který by nejen zabránil opakování mezinárodních konfliktů, genocidy a nejzávažnějších zločinů proti lidskosti, ale také postupně vytvořil sadu základních lidských práv, vymahatelných kdekoli na světě. Proces ustavení systému kolektivní bezpečnosti a mezinárodní spolupráce a snaha o univerzální dodržování základních lidských práv jsou těsně spojeny se vznikem Organizace spojených národů (OSN) a jejích přidružených institucí. Konkrétním projevem vytváření systému lidských práv jsou například Všeobecná deklarace lidských práv (1948), Úmluva o prevenci a trestání zločinu genocidy (1948), Mezinárodní úmluva o občanských a politických právech (1966), Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení (1984), Úmluva OSN o právech dítěte (1989).

Mezinárodní úmluvy o právech uprchlíků a vnitřně přesídlených osob – na systém lidských práv zaštiťovaný OSN navazují jednotlivé mezinárodní úmluvy o konkrétních právech osob, které se stanou subjektem norem mezinárodních (uprchlíci) nebo vnitrostátních (vnitřní uprchlíci nebo vnitřně přesídlené osoby, viz kapitola Globální bezpečnost).

Obecně existují dvě základní formy pomoci druhým v nouzi: humanitární pomoc a rozvojová spolupráce.

Humanitární pomoc

Humanitární pomoc (v britském prostředí možná trochu

výstižněji nazývaná jako pomoc krizová) zahrnuje aktivity, které představují bezprostřední reakci na humanitární krizi. Ta se obecně popisuje jako „situace, ve které jsou běžné prostředky lidí, které jim garantují důstojný život, narušeny v důsledku přírodních katastrof nebo lidmi zaviněné krize“.

Hlavním cílem humanitární pomoci je:

- * zmírnění útrap lidí,
- * ochrana životů,
- * respekt vůči lidské důstojnosti.

Je to tedy krátkodobá pomoc, která lidem zasaženým humanitární krizí pomáhá uspokojit jejich základní životní potřeby a také znovu obnovit důstojný život do podoby, jakou měl před danou krizí. Každá taková humanitární intervence je poskytována ve čtyřech základních sektorech (voda/hygiena, potravin/y/výživa, obydlí, zdravotní péče), pro něž jsou od roku 1998 v souborech norem Sphere Standards, vydaných několika renomovanými západními humanitárními organizacemi, pevně stanoveny určité základní postupy a povinnosti každého humanitárního pracovníka. Nově se k nim v poslední době přiřazuje i obor pomoci psychosociální.

Historie světových a českých humanitárních organizací

V roce 1863 byly ve švýcarské Ženevě položeny základy jedné z nejznámějších humanitárních organizací – *Mezinárodního výboru Červeného kříže* (International Council of the Red Cross – ICRC). V roce 1919 pak vznikla slavná britská organizace *Save the Children*, věnující se hlavně humanitární pomoci dětem po celém světě. Ve třicátých letech dvacátého století byl na pomoc židům přecházejícím z nacistického Německa vytvořen *americký International Rescue Committee (IRC)*, který se později vyvinul v jednu z největších světových humanitárních organizací. V reakci na útrapy druhé světové války se zrodily také britský *Oxfam* nebo americký *CARE*. V roce 1971 vznikla mezinárodní humanitární organizace *Lékaři bez hranic (MSF)*. Byla založena skupinou francouzských lékařů a novinářů, kteří měli přímou zkušenost s hladomorem v Biafře. Exis-

tuje celá řada dalších nevládních neziskových organizací, které poskytují pomoc v různých částech světa. Humanitární nevládní neziskové organizace v rámci EU jsou sdruženy v platformě VOICE. Mezi hlavní humanitární organizace v ČR vzniklé po roce 1989 patří Česká katolická charita, společnost Člověk v tísni a ADRA (viz kapitola Neziskový sektor).

Současný stav

Ve spojení s humanitární pomocí se dnes velmi často diskutují témata související s jejím politickým, ekonomickým, sociálním i kulturním rámcem. Pod tlakem nových politických skutečností, které přináší globalizující se svět, jsou proto jednotlivými humanitárními organizacemi znovu přehodnocovány tradiční principy humanitární pomoci (humanita, nestrannost, neutralita a nezávislost) a agentury samy hledají jejich konkrétní význam a výklad. V důsledku chronických politických krizí (complex political emergencies), které teritoria jako Kosovo, Čečensko, Súdán či Demokratickou republiku Kongo vrhají do stále se opakujících humanitárních krizí, se v poslední době přistupuje k daleko užšímu propojení humanitární pomoci s rozvojovou spoluprací, obranou základních lidských práv a na ně napojených otázek politické stability, dobrého vládnutí (good governance) a ekonomické prosperity.

Hlavními poskytovateli prostředků jsou jak jednotlivé státy (zejména členské země Evropské unie, USA, Japonsko apod.), tak například agentury OSN (UNHCR, UNICEF, WFP atd.). V zájmu urychlení a zefektivnění humanitární pomoci byl při Evropské komisi založen roku 1992 Úřad pro humanitární pomoc (ECHO), který rozděluje největší množství zdrojů na humanitární pomoc ve světě, zejména prostřednictvím nevládních organizací, a snaží se rovněž monitorovat dopad poskytování humanitární pomoci na její příjemce. Obdobou ECHO na globální úrovni je Úřad OSN pro koordinaci humanitárních záležitostí (OCHA). Úřad OCHA především koordinuje práci ostatních agentur OSN v reakci na humanitární krize. Tato koordinace zahrnuje vysílání misí, které mají vyčíslit potřeby, do terénu, vyhledávání konsolidovaných výzev (appeals)

na financování humanitárních pomoci, organizování dárcovských schůzek a monitorování, jak byly výzvy naplněny a jak jsou humanitární akce naplňovány (včetně publikace zpráv). V systému OSN navíc existuje Centrální revolvingový fond pro financování naléhavých humanitárních potřeb v mezidobí mezi katastrofou (respektive výzvou OCHA) a dobou, kdy jsou k dispozici dárcovské prostředky.

Rozvojová spolupráce

Termín rozvojová spolupráce se zrodil po druhé světové válce jako výraz modernější formy humanitární tradice, symbolizující obecnější a šířeji pojatý lidský rozvoj a partnerský postoj zúčastněných stran. Spolupráce se zaměřila na monitorování dlouhodobých sociálních a ekonomických podmínek, ve kterých lidé v méně rozvinutých zemích světa žijí, a na hledání způsobů, jak by se tyto podmínky daly globálně zlepšit. Postup procesu globalizace současného světa se zřetelně odráží také v oblasti rozvojové spolupráce. Mimo komprese času, vzdáleností a obecného lidského propojování přináší globalizace také radikální zvýšení nerovnováhy v distribuci ekonomické a politické moci v jednotlivých částech světa. Kvůli dlouhodobému procesu průmyslové revoluce na Severu a kolonizace Jihu v průběhu 18. a 19. století vznikalo postupně rozdělení světa na bohatý a rozvinutý Sever, mající prospěch z nového rozložení globálních ekonomických procesů (Evropa, USA, Austrálie a některé země východní Asie, jejichž ekonomiky se ovšem etablovaly až během posledních čtyřiceti let), a chudý, méně rozvinutý Jih, kterého se tyto procesy téměř nedotkly (zbytek států zeměkoule, zejména však země africké, latinskoamerické a jihoasijské). Stále zásadnější otázkou rozvojové spolupráce v posledních padesáti letech se proto staly drastické ekonomické a sociální podmínky, ve kterých lidé v méně rozvinutých zemích žijí. Technický pokrok, schopný produkovat přesnější ukazatele ekonomické vyspělosti i mnohých jiných indikátorů rozvoje po celém světě, poté umožnil jasněji a přehledněji pojmenovat propastné rozdíly mezi oběma „póly“. Spolu s tím rostlo i povědomí o tom, že vyspělý svět disponuje určitými prostředky (finance, globální instituce), kterými by bylo možné tento stav zvrátit.

Aktéři rozvojové spolupráce

Za hlavní aktéry rozvojové spolupráce jsou téměř výlučně považovány vlády rozvinutých západních zemí, jejich protějšky v rozvojových zemích a konkrétní příjemci v terénu. Skupina těch, kteří hrají v této oblasti roli, je ovšem daleko rozmanitější. Jejich konkrétní vliv na změnu celé situace může být rozdílný, každý z nich však znamená pro rozvojovou spolupráci zvláštní přínos i specifický okruh problémů.

Mezinárodní finanční instituce

Pod tento pojem jsou zahrnuty zejména Mezinárodní měnový fond, Světová banka a obdobné nadnárodní instituce, vytvořené k regulaci a rozvíjení globálního ekonomického trhu a na pomoc rozvojovým zemím. Díky svému velkému vlivu na světovou ekonomiku jsou MMF i Světová banka jedním z klíčových aktérů rozvojové spolupráce. V poslední době se ocitají pod velkým tlakem západní veřejnosti kvůli své netransparentnosti, kontroverzním Programům strukturálních úprav i neochotě reflektovat strukturální problémy ve světové ekonomice Více o této problematice viz kapitulu 2.2. Mezinárodní finanční instituce.

Agentury OSN

Rozvojové problematice se věnuje zejména Rozvojový program OSN (UNDP), v rámci svých dalších programů i Světová zdravotnická organizace (WHO) a Dětský fond OSN (UNICEF). Jejich vliv na řešení zásadních otázek rozvoje je ovšem relativně malý, protože stejně jako ostatní agentury OSN jsou ve velké míře závislé na financování z členských států. Protichůdné názory jejich vlád často blokuji razantnější řešení konkrétních problémů Více o OSN viz kapitulu 2.1. Organizace spojených národů.

Vlády

Vlády konkrétních národních států a jejich instituce patří k dalším důležitým aktérům rozvojové spolupráce. Ve většině rozvinutých států existuje rozvojová agentura, koordinující rozvojové aktivity (jako například britský DfID, švédská SIDA, kanadská CIDA a další). Politická rozhodnutí vlád Severu i Jihu

jako členů mezinárodních institucí výrazně – v pozitivním i negativním smyslu – ovlivňují další vývoj a konkrétní průběh rozvojové spolupráce. Na vlády má značný vliv veřejnost v jednotlivých státech (více na Severu než na Jihu) a mnohé neziskové organizace, které se snaží za rozvojová témata lobbovat (opět platí zejména pro Sever). Klíčovým tématem pro vlády rozvinutých zemí je objem prostředků poskytovaných na pomoc chudým zemím a systém jejich využívání. Důraz je při tom kladen na efektivnost, systémovost a dlouhodobou udržitelnost. Pro vlády Jihu, jako hlavní příjemce pomoci, je stěžejní otázkou transparentnost, efektivnost a zodpovědnost při správě poskytnutých prostředků i hledání trvale udržitelných lokálních kapacit pro překonávání nepříznivých podmínek ve vlastních zemích. Více o rozvojové spolupráci vyspělých zemí viz kapitolu 3.5. Rozvojová politika OECD/DAC.

Evropská unie

Evropské hospodářské společenství používalo již od svého založení různé nástroje k poskytování vnější pomoci. Prostřednictvím speciálních dohod upravovalo své vztahy nejprve s koloniemi členských zemí a posléze s nezávislými státy. Cílem byla pomoc v oblasti hospodářského a lidského rozvoje, ale i snahy udržet politické a ekonomické vazby se svými dřívějšími koloniemi. Původní skupina několika afrických zemí se rozšířila na skupinu ACP (zahrnuje nejen státy Afriky, ale i Karibiku a Tichomoří). Tradiční vztahy EU a zemí skupiny ACP v současné době upravuje revidovaná dohoda z Cotonou. Prostředky na rozvojovou spolupráci se zeměmi ACP jsou čerpány z Evropského rozvojového fondu (EDF), který není součástí obecného rozpočtu EU. V letech 2008 až 2013 budou rozvojové projekty a programy financovány z pořadí již desátého EDF.

Kromě Evropského rozvojového fondu používá EU celou řadu dalších nástrojů vnější pomoci v rámci obecného rozpočtu. V roce 2007 došlo k reformě složitého systému nástrojů vnější pomoci a v současnosti jsou rozděleny do pěti horizontálních programů a čtyř geografických programů. Také institucionální zajištění rozvojové spolupráce EU je poměrně složité a podílí se na něm pět generálních ředitelství sdružených do tzv. rodiny RELEX. Jednotlivé generální ředitelství mají na starost různé

geografické a tematické oblasti, ve kterých EU pomáhá. Například země ACP spadají do kompetence Generálního ředitelství rozvoj (DG DEV), zatímco státy Latinské Ameriky a Asie do kompetence Generálního ředitelství vnější vztahy (DG RELEX). Generální ředitelství jsou řízeny specializovanými komisaři. Více o rozvojové spolupráci Evropské unie viz kapitolu 3.6. Rozvojová spolupráce Evropského společenství.

Veřejnost, občanská hnutí, nevládní organizace

Hlas veřejnosti a občanských hnutí, stejně jako nejrůznější lokální aktivity, hrají v rozhodování o rozvojových otázkách velkou roli (platí opět zejména pro Sever). Kapacita veřejného mínění Jihu a jeho vliv na rozhodování vlád je zejména kvůli přítomnosti autoritativních režimů stále nedostatečná. Mnohé výrazné lokální rozvojové aktivity na Jihu však již nyní probíhají v režii místních aktivních organizací, občanských hnutí a církví.

Vliv těchto aktérů rozvojové spolupráce v západních rozvinutých zemích v poslední době roste. Je přímo úměrný nespokojenosti tamní veřejnosti s politikou nadnárodních institucí i jednotlivých vlád v otázkách rozvoje. Některé z mezinárodních nevládních organizací se staly natolik velkými a renomovanými, že jsou jejich konkrétní studie a kampaně k rozvojovým tématům brány seriózně jak národními vládami, tak i mezinárodními institucemi. Více o zapojení neziskového sektoru do rozvojové spolupráce viz kapitolu 3.7. Neziskový sektor.

Základní témata rozvojové spolupráce

Tématy rozvojové spolupráce se postupně ve větší či menší míře staly tyto tři základní problémy:

Populační exploze – za posledních 150 let zaznamenal svět nebyvalý nárůst populace z jedné k téměř sedmi miliardám lidí. Tento vývoj vyvolal obavy o celosvětový dostatek potravin, vody a energie. Velkým tématem se stala také udržitelnost rozvoje měst apod. Přibližně 90 procent veškerého populačního růstu připadá na rozvojové země. Bylo by však chybou obviňovat z problémů spojených s populačním růstem především obyvatele rozvojových zemí, protože velkou roli hraje také velikost spo-

třeby přírodních zdrojů a energie na obyvatele, a ta je obvykle výrazně vyšší u obyvatel vyspělých průmyslových zemí.

Ekonomická nerovnováha – podle údajů Světové banky z roku 2006 připadají tři čtvrtiny světového hrubého domácího produktu (HDP) na jednu miliardu lidí v bohatém světě (při celkovém počtu 6,7 miliardy obyvatel planety Země), zatímco čtvrtina populace v rozvojových zemích žije pod hranicí chudoby. Za méně než dolar denně žije podle SB přes 1,2 miliardy lidí (zhruba 1/5 světové populace), další dvě miliardy přežívají za méně než dva dolary na den. Podvýživou trpí zhruba 1,1 miliardy lidí na světě, stejný počet nemá přístup k pitné vodě. Téměř čtvrtina lidstva je podle SB bez domova nebo jen s nedostatečným přístřeším a nemá přístup ke zdravotní péči. Propast mezi Severem a Jihem se navíc bohužel stále nedaří zmenšovat, což vytváří výraznou nerovnováhu v sociálních a ekonomických podmínkách, ve kterých lidé v různých částech planety žijí. Otázkou pak nezůstává jen výrazná nerovnost v distribuci ekonomických zdrojů, ale také na ní navazující problém rovných příležitostí k samostatné iniciativě i schopnosti ovlivnit celosvětové dění.

Životní prostředí a energetické zdroje – podstatnou část rozvojových témat zabírají otázky ekologie, spojené s problémy skleníkového efektu, rozšiřování pouští, spásání přirozené vegetace a půdní eroze, půdní degradace, úbytku (pra)lesů, snížení biologické rozmanitosti, změn klimatu, znečištění půdy, vod a ovzduší a problému znečištění oceánů i výlovu ryb (viz kapitola Životní prostředí).

Tato základní témata rozvojové spolupráce jsou pak v praxi realizována jako:

Boj s bezprostřední chudobou (potraviny, voda) – každý čtvrtý člověk na této planetě žije na hranici hladu a ve stavu absolutní nouze. Pětaticet tisíc dětí umírá každý den pouze proto, že žijí v chudobě a nemají dostatek potravy, aby zůstaly zdravé. K nezávadné pitné vodě nemá přístup 1,1 miliardy lidí. Podpora domácí produkce potravin a vody a jejich rovnoměrná distribu-

ce i postupné osamostatňování těchto činností patří k základním pilířům rozvojové pomoci.

Podpora vzdělávání – ngramotnost a nedostatek vzdělání jsou jednou ze základních překážek samostatného vývoje jednotlivých rozvojových zemí. Podle odhadů organizace Oxfam nenavštěvuje základní školu zhruba 130 miliónů dětí po celém světě. Sedmdesát procent z tohoto počtu tvoří dívky. Školní projekty zaměřené na šíření gramotnosti, posilování učitelských kapacit a metodologie atd., se proto řadí v rámci rozvojové spolupráce ke klíčovému. Právě vzdělání může být, kromě vlastního přínosu pro ekonomické šance lidí, zásadní i pro otázky hygieny, základních zdravotních návyků a alespoň částečného plánování rodiny (znalost možnosti antikoncepce), a může tak zpomalit populační explozi a zvýšit šance na úspěšný rozvoj.

Podpora zdravotnictví – jedním z největších problémů zemí globálního Jihu je šíření HIV/AIDS a dalších nakažlivých nemocí, z nichž některé jsou v rozvinutějších zemích snadno léčitelné. Mnohé programy rozvojové spolupráce se proto soustředí nejen na zlepšení zdravotnického systému jednotlivých zemí, ale ve stejné míře se věnují prevenci chorob a sociální pomoci infikovaným.

Rozvoj podnikání – chudé oblasti většinou trpí vysokou nezaměstnaností a nízkým počtem pracovních míst, která nebývají ani dobře placená. Rozvojová spolupráce se proto často zaměřuje na rozvoj podnikání, například zřizování dílen a podniků, či na zvyšování kvalifikace obyvatel dané oblasti prostřednictvím různých kurzů. Nedílnou součástí rozvojové spolupráce je i technická pomoc při budování potřebných institucí a podmínek vhodných pro rozvoj podnikání.

Fyzická infrastruktura – žádná země se neobejde bez investic do infrastruktury, ať již jde o zajištění pitné vody pro nejchudší obyvatele, přes budování dopravní sítě až po moderní telekomunikace potřebné pro rozvoj podnikání a přilákání zahraničních investorů. Ve světle prioritních potřeb (vzdělání, zdravotnictví) se však vede debata, do jaké míry se k tomu mají

využívat omezené zdroje na rozvojovou pomoc a do jaké míry by tyto potřeby měly být financovány ze soukromých zdrojů.

Životní prostředí – rozvojové projekty se velmi často věnují také otázkám životního prostředí, ekologických katastrof, záchrany druhů živočichů i rostlin, geologických průzkumů, zalesňování atd. Od nich se odvíjejí globální kampaně, jako například aktivity na záchranu deštných pralesů v Brazílii nebo projekty zabývající se životními podmínkami lidí ve stále se rozrůstajících městech.

Energetické zdroje – velkým tématem rozvojové spolupráce je také otázka soběstačnosti a dlouhodobé udržitelnosti energetických zdrojů, které svět potřebuje ke své existenci. Na toto téma jsou zaměřeny aktivity jako výzkum a realizace projektů v oblasti alternativních zdrojů energie nebo hledání úspor v daných systémech.

Gender a demokratizace, good governance – ke stále více propagovaným rozvojovým projektům poslední doby patří aktivity zaměřené na vzdělávání žen. Jejich práva a jejich schopnost vyjadřovat se k palčivým problémům chudoby a ekonomické nerovnosti jsou pro úspěch rozvojové spolupráce vnímány jako rozhodující. Stejně tak je donory kladen důraz na transparentnost a hospodárnost při využívání prostředků z rozvojové spolupráce. Toto téma se dostalo do popředí nejen jako nezbytná součást úspěchu každého projektu, ale stalo se tématem samo o sobě. Studie totiž ukázaly, že realizace rozvojové spolupráce v nedemokratických režimech má jen velmi malou účinnost. Finanční granty jsou proto v poslední době směřovány také přímo do oblasti good governance (dobrého vládnutí) a rozvoje transparentního ekonomického prostředí.

Konkrétní podoby rozvojové spolupráce

Rozvojová spolupráce může mít řadu různých podob. Jednotlivé dárcovské státy mohou poskytovat pomoc přímo rozvojovým zemím, pak se jedná o dvoustrannou (bilaterální pomoc). Další možností je přispívat mezinárod-

ním organizacím, zejména agenturám OSN nebo Světové banky. V tomto případě mluvíme o multilaterální pomoci. Poněkud kontroverzní jsou zvýhodněné půjčky rozvojovým zemím poskytované mezinárodními měnovými institucemi, za určitých okolností mohou prohloubit zadlužení rozvojových zemí. V poslední době se prosazují takzvaná rozpočtová a sektorová podpora směřovaná rozvojovým zemím. Můžeme se také setkat s některými inovativními nástroji multilaterální spolupráce. Následuje stručný přehled vybraných podob rozvojové spolupráce.

Pod pojmem rozvojová spolupráce si lidé nejčastěji vybaví rozvojové projekty. Tyto mohou mít různou podobu a rozsah, od malých projektů na úrovni místních komunit až po velké projekty zaměřené na budování infrastruktury. Vždy však platí, že projekty by měli být vytvářeny a realizovány na základě skutečných potřeb rozvojových zemí a jejich obyvatel.

Velmi rozsáhlé rozvojové programy probíhají na bilaterální úrovni mezi rozvojovými agenturami vyspělých zemí a vládami rozvojových států. Rozvojové programy jsou komplexnější než projekty a věnují se často cíleným sektorům (například zdravotnictví, školství) nebo tzv. průřezovým tématům (například rovnost pohlaví).

Zvýhodněné půjčky jsou poskytovány zejména mezinárodními finančními institucemi, například Světovou bankou nebo Mezinárodním měnovým fondem. Často jsou doprovázeny podmínkou hospodářských reforem, které musí země přijímající půjčku plnit.

Sektorová podpora a rozpočtová podpora je relativně novým nástrojem rozvojové spolupráce. Jedná se přesun finančních prostředků přímo do státního rozpočtu rozvojových zemí. Tyto prostředky jsou vládami přijímajících zemí využity k rozvoji země na základě svých vlastních priorit a potřeb. Cílem je posílit schopnosti vlád rozvojových zemí efektivně spravovat své země.

Mezi nejúspěšnější inovativní nástroje patří Mezinárodní finanční nástroj pro imunizaci (IFFI). Jednoduchý princip financování je založen na vydávání státních dluhopisů, které nakupují finanční instituce. Získá se tak okamžité

tě hotovost, která je potřeba na nákup a aplikaci vakcín v rozvojových zemích.

K omezování chudoby v rozvojových zemích však mohou přispívat nejen projekty a programy rozvojové spolupráce, ale i jiné nástroje. V poslední době je často diskutován přínos remitencí, přímých zahraničních investic nebo liberalizace obchodu. Pro zajištění udržitelného rozvoje méně rozvinutých zemí je třeba zapojit i tyto nástroje.

Historie a cíle rozvojové spolupráce

Během několika posledních desetiletí došlo k vývoji v přístupu k tomu, co vlastně rozvojová spolupráce představuje a čeho konkrétně by měla dosáhnout.

V šedesátých letech kladly vlády rozvinutých zemí a jimi vytvořené instituce pro boj s chudobou hlavní důraz na podporu ekonomického růstu v chudých zemích a maximální využití nových vědeckých a technických poznatků. Takový přístup ovšem brzy dosáhl svých hranic. Ekonomický růst v mnoha chudých zemích totiž zdaleka nesloužil většině chudé populace těchto zemí, ale pouze zvyšoval vnitřní nerovnováhu. V Brazílii tak v roce 1970 dosáhl čtyřicet procent populace na pouhých 6,5 procent celkového národního příjmu, zatímco dvacet procent nejbohatších kontrolovalo téměř 70 procent národní produkce.

Během sedmdesátých let proto nastala v rozvojovém myšlení malá revoluce. Na rozvoj bylo stále méně pohlíženo jako na prostou aplikaci západních ekonomických receptů na chudobu rozvojových zemí. Více pozornosti se začalo věnovat autorům a ekonomům z chudých zemí, a také diverzifikaci ekonomického růstu tak, aby zasáhl opravdu všechny sektory dané společnosti a sloužil všem jejím obyvatelům. Pozornosti se dostalo novému konceptu chudoby ne jako nedostatku finančních prostředků k životu, ale jako absenci možností vydělat si a rozvíjet se, jehož autorem je nositel Nobelovy ceny za ekonomiku, indický ekonom Amartyi Sen. Rozvojová pomoc také postupně dostala daleko širší než jen ekonomickou a sociální podobu. Začaly se v ní více skloňovat otázky růstu populace, využívání přírodních zdrojů a problémy životního prostředí. Stejně tak se ovšem diskuse dostala k tématům korupce, inkompetence a nechuti ke skutečným změnám na straně některých méně rozvinutých zemí.

Osmdesátá, devadesátá léta i současnost přinesly vedle částečné deziluze a únavy z celého procesu také první hmatatelnější výsledky a nástroje (například Rozvojové cíle tisíciletí; viz samostatná kapitola). Tématika rozvojové pomoci našla také v tomto období konečně pevnou oporu v globálním systému lidských práv a její význam pro globální bezpečnost naléhavě připomněly tragické události z 11. září 2001. Realizaci konkrétních kroků v rámci rozvojové spolupráce ovšem dodnes brzdí nedostatečná finanční podpora ze strany vyspělých států. Drtivá většina z nich se ve svých výdajích na rozvojovou pomoc pohybuje hluboko pod limitem doporučeným OSN (0,7 procent hrubého národního důchodu z ročního rozpočtu). Navíc lze sledovat jistou nevyváženost v přidělování prostředků – zatímco v roce 2003 věnovaly země OECD na rozvojovou pomoc 56 miliard dolarů, zhruba 300 miliard bylo určeno na podporu farmářů v rozvinutých zemích. Konkurenční dovoz jakékoliv levnější produkce z chudých zemí, který by znatelně zlepšil jejich ekonomickou situaci, je navíc omezen ochrannými opatřeními na straně vyspělých zemí.

Některé klíčové dokumenty rozvojové spolupráce

Definice trvale udržitelného rozvoje začaly být od osmdesátých a devadesátých let minulého století zahrnovány také do konkrétních mezinárodních úmluv a smluv, které měly garantovat postupné uvádění trvale udržitelného rozvoje do praxe. K nevyznamnějším z nich patří:

Závazky se Světového potravinového summitu OSN (Řím, 1986)

Na doposud největším setkání světových politiků věnovaném otázkám hladu a celosvětového zabezpečení potravin se vlády zemí OECD zavázaly snížit do roku 2015 počet chudých (v té době 815 miliónů) o polovinu. Na podobném setkání o pět let později ovšem uznaly, že tento ambiciózní cíl není realistický a že k jeho dosažení budou nutná daleko razantnější opatření a nasazení ze strany rozvinutých zemí. Za hlavní problémy byly označeny nedostatečné příspěvky do fondu pro boj s hladem a také neochota rozvojových zemí věnovat více pozornosti rozvoji venkova a kultivaci zemědělské půdy.

Agenda 21 (Rio de Janeiro, 1992)

Agenda 21, přijatá na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiru v roce 1992, představuje určitý plán součinnosti agentur OSN, vlád jednotlivých států a nevládních organizací, který uvádí do praxe konkrétní kroky regulující vliv člověka na životní prostředí. Zabývá se širokou škálou ekologických témat, sahajících od vypouštění skleníkových plynů do ovzduší přes záchranu deštných pralesů až po kultivaci zemědělské půdy. Z Agendy 21 vyšel také program Místní agenda 21 (MA21), který se snaží uplatnit principy udržitelného rozvoje na regionální a lokální úrovni. Předpokladem pro uskutečňování Místní agendy 21 je zapojení místních občanů a veřejných činitelů. Celkově lze hodnotit cíle Agendy 21 jako v mnoha ohledech příliš ambiciózní a málo konkrétní a výsledky této iniciativy zůstávají v mnoha oblastech neuspokojivé.

Rozvojové cíle tisíciletí (OSN, 2000)

Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals – MDGs; viz následující kapitola) představují soubor rozvojových cílů, přijatých na různých mezinárodních konferencích a summitech během devadesátých let minulého století. Na konci tisíciletí z nich světoví lídři vybrali ty nejvýznamnější a zahrnuli je do Miléniové deklarace, přijaté v září 2000. Deklarace obsahuje osm cílů s osmnácti dílčími podkapitolami a více než čtyřicet ukazatelů, kterých má být dosaženo společným úsilím vyspělých i méně rozvinutých zemí do roku 2015. Jsou to:

- * snížení extrémní chudoby a hladu o polovinu,
- * dosažení základního vzdělání pro všechny,
- * prosazování rovnosti pohlaví,
- * snížení úmrtnosti dětí do pěti let o dvě třetiny,
- * snížení mateřské úmrtnosti o tři čtvrtiny,
- * zamezení šíření HIV/AIDS, malárie a tuberkulózy,
- * zajištění trvalé udržitelnosti životního prostředí,
- * posilování světového partnerství pro rozvoj s důrazem na
- * pomoc, obchod a odpuštění dluhů.

Od svého přijetí v roce 2000 se Rozvojové cíle tisíciletí těší všeobecné podpoře v mnoha zemích světa. Tyto cíle byly

ratifikovány 189 zeměmi a přijaly je za své také mnohé vlivné nestátní organizace z rozvinutých zemí. Konkrétní realizace jednotlivých kroků a snaha splnit stanovené cíle do roku 2015 se ovšem potýká s řadou problémů, u některých cílů již nyní zřejmě, že se je při nepodaří naplnit. Velkým problémem představuje nerovnoměrné rozložení pokroku v různých oblastech světa. Zatímco v jižní a jihovýchodní Asii se daří řadu indikátorů naplňovat, v regionu subsaharské Afriky situace podle řady ukazatelů stagnuje nebo se dokonce zhoršuje. Například míra extrémní chudoby se podle OSN (Zpráva o plnění rozvojových cílů tisíciletí 2008) v jižní a jihovýchodní Asii snížila z 56 procent v roce 1990 na 18 procent v roce 2005. Většinu tohoto zlepšení lze přičíst rychlému hospodářskému rozvoji Číny, kde se z extrémní chudoby vymanilo 475 milionů lidí. Naproti tomu celkový počet extrémně chudých lidí v subsaharské Africe se mezi lety 1990 a 2005 zvýšil o sto milionů lidí.

Monterreyský konsensus (2002)

V březnu 2002 se v mexickém Monterrey sešla mezinárodní konference o financování rozvoje. Šlo o první konferenci svého druhu a kromě OSN se na ní podílely i ostatní mezinárodní organizace (Světová banka, MMF, WTO). Paralelně probíhalo podnikatelské forum a forum pro nevládní organizace. Poté, co mezinárodní společenství definovalo rozvojové cíle na Miléniovém summitu OSN o dva roky dříve, měla se monterreyská konference dohodnout na nástrojích a potřebném financování k naplnění MDGs. K této dohodě nakonec došlo přijetím závěrečného dokumentu, který vešel ve známost jako Monterreyský konsensus. Základním principem konsensu je vzájemná odpovědnost – rozvojové země nesou primární odpovědnost a musí dát do pořádku své politické, hospodářské a institucionální prostředí, zatímco vyspělé země je mají podporovat zvýšenou a efektivní rozvojovou pomocí a snadnějším přístupem na své trhy. Na pozadí konference byly oznámeny významné závazky EU, USA a dalších zemí ke zvýšení objemu pomoci do roku 2006. Monterreyská konference tak představuje významný mezník v úsilí mezinárodního společenství o udržitelný rozvoj a potlačení chudoby.

Pařížská deklarace (2005)

Pařížská deklarace o účinnosti pomoci byla přijata v březnu roku 2005. Jde o mezinárodní dohodu, k níž přistoupilo více než 100 států a organizací. Podnětem pro přijetí této dohody byla nízká efektivita poskytované mezinárodní rozvojové pomoci. Hlavním cílem této dohody je zvýšení účinnosti pomoci v oblasti rozvojové spolupráce do roku 2010. Deklarace zahrnuje plán reforem, principy, kterými by se měla rozvojová spolupráce řídit, a také indikátory k měření úspěšnosti implementace Pařížské deklarace. Mezi pěti základními principy pro zvýšení účinnosti rozvojové pomoci patří poskytování pomoci na základě požadavků partnerských zemí (ownership), přizpůsobení se programovým dokumentům partnerských zemí (alignment), vzájemná koordinace mezi donory (harmonisation), řízení zaměřené na výsledky (managing for results) a posilování vzájemné odpovědnosti (mutual accountability).

Konkrétní principy realizace rozvojové spolupráce

Měřítek pro výběr kvalitního rozvojového projektu jsou dnes na světě desítky a v zásadě se vždy odvíjejí od kritérií, která pro ně stanoví ten, kdo konkrétní pomoc v rozvojovém světě financuje. Během uplynulých desetiletí ovšem mezi hlavními donory rozvojové spolupráce vykrytalizoval základní konsensus o tom, co by mělo mezi hlavní zásady její realizace zcela určitě patřit:

partnerství – úzká spolupráce s místními subjekty (vládou, místním soukromým i neziskovým sektorem i přímo s lokálními komunitami),

systémovost – projekt zasazený do konkrétních potřeb a priorit dané země, řešící problémy, které i místní lidé a úřady považují za důležité,

dlouhodobá udržitelnost – snaha o zajištění trvalé udržitelnosti dopadů daného projektu, i o to, aby i po skončení projektu měly jeho konkrétní výsledky vliv na situaci na místě a byly dlouhodobě využitelné.

K nim se v poslední době přidává i důraz na rovnost pohlaví (gender), citlivost vůči životnímu prostředí a lokální kultuře,

otázky transparentnosti využití finančních prostředků věnovaných na rozvojovou spolupráci a dobré vládnutí (good governance). V tomto případě však nejde o téma rozvojové spolupráce jako takové (projekty přímo na podporu dobrého vládnutí, otázek gender a rozvoje demokracie, jak už bylo výše uvedeno, také existují), jako spíše o průvodní a nezbytný rys, který předurčuje úspěch či neúspěch daného projektu. Naopak spojování projektů rozvojové spolupráce s přímým ekonomickým přínosem pro dárcovskou zemi či organizaci (tied aid neboli vázaná pomoc) je kritizováno především proto, že primárně nesleduje cíle rozvojové pomoci, ale ekonomický přínos pro donorské země.

Výhledy do budoucna

Dosavadní nedlouhá historie rozvojové spolupráce zahrnuje řadu velmi úspěšných projektů, které posunuly komunity v rozvojových zemích znatelně kupředu. Globální rozvojová spolupráce zmírnila ve velké části světa pocit izolace a umožnila mnoha lidem přístup ke vzdělání a základní zdravotní péči, o které se jejich předkům před sto lety ani nesnilo. Dobře sladěný mezinárodní tlak na vlády nejrozvinutějších zemí je na konci tisíciletí přiměl odpustit některým nejchudším zemím astronomické vnitřní dluhy a odrazit se ode dna ekonomického živoření. Zavlažovací projekty na Filipínách, financované v devadesátých letech Světovou bankou, více než zdvojnásobily příjmy některých rolníků, vzdělávací projekty přinesly gramotnost do mnoha zemědělských oblastí. V některých asijských a afrických zemích pomohly projekty zaměřené na boj proti viru HIV zamezit nebo aspoň zmírnit šíření a dopady této strašlivé nemoci. Proto i když nelze považovat všechny příklady rozvojových projektů za úspěšné a dlouhodobě udržitelné, koncepce rozvojové spolupráce má v dnešním globálním světě hluboký smysl a odůvodnění, a je potřeba ji považovat za jednu z nejdůležitějších součástí zahraniční politiky zejména vyspělých států světa.

> Roční objem rozvojové pomoci na obyvatele ve vybraných nejméně rozvinutých zemích světa (LDCs) za rok 2006

Země	Objem ODA na obyvatele (USD)	Země	Objem ODA na obyvatele (USD)
MYANMAR	3	GAMBIE	45
BANGLADÉŠ	8	SOMÁLSKO	46
BENIN	8	TANZANIE	46
ANGOLA	10	MALAWI	49
TOGO	12	GUINEA-BISSAU	50
JEMEN	13	BURUNDI	51
GUINEA	18	UGANDA	52
NEPÁL	19	BURKINA FASO	61
SÚDÁN	19	HAITI	62
ETIOPIE	25	MAURITÁNIE	62
ČAD	27	RWANDA	62
ERITREA	28	LAOS	63
NIGER	29	SIERRA LEONE	63
STŘEDOAFRICKÁ REP.	31	SENEGAL	68
DR KONGO	34	MALI	69
LESOTHO	36	LIBÉRIE	75
KAMBODŽA	37	MOZAMBIK	77
MADAGASKAR	39	ZAMBIE	122

Zdroj: World Bank 2008

3.3 ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCILETÍ

Historie se opakuje

Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs), přijaté představiteli všech členských států OSN v roce 2000 na tzv. Summitu tisíciletí, jsou závazky ke snižování globálního rozšíření chudoby, hladu a dalších rozvojových cílů. Ve své komplexnosti a šíři jsou velmi ambiciózní a představují konsenzus, na kterém se dokázali shodnout hlavní představitelé všech zemí.

Mezi hlavní klíče vedoucí ke splnění MDGs patří navýšení investic do sociální oblasti (zdravotnictví, vzdělávání, výživy a plánování rodčovství), životního prostředí (vody a hygieny, environmentální technologie) a infrastruktury (silnic, elektřiny a přístavů, informačních a komunikačních technologií) v hospodářsky chudých zemích, stejně jako jejich efektivnější využití. Za výchozí rok pro srovnání vývoje jednotlivých indikátorů, pokud pro daný cíl existují, je považován rok 1990. Rozvojových cílů tisíciletí je celkem osm, a ty jsou rozděleny do osmnácti jednotlivých úkolů.

Je nutné zdůraznit, že mnohé nejvýznamnější závazky nejsou na mezinárodní scéně zcela nové. Už v roce 1986 na summitu věnovaném otázkám hladu a celosvětového zabezpečení potra-

vin se vlády zemí OECD zavázaly snížit do roku 2015 počet absolutně chudých (v té době 815 milionů) o polovinu. Ovšem již o pět let později na podobném setkání zmíněné vlády uznaly, že tento ambiciózní cíl není realistický a že k jeho dosažení budou nutná daleko razantnější opatření a také zvýšené nasazení ze strany rozvinutých zemí.

1. cíl: ODSTRANIT EXTRÉMNÍ CHUDOBU A HLAD

Úkol 1: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří žijí z příjmu nižšího než dolar na den.

Úkol 2: Dosáhnout dostatečného a produktivního zaměstnání i slušné práce pro všechny, včetně žen a mladých lidí.

Úkol 3: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří trpí hladem.

Pravděpodobně tím nejvíce sledovaným úkolem a jedním z hlavních cílů současnosti je právě úkol č.1. Počet lidí žijících s příjmem menším než 1,08 USD na den (tzv. hranice extrémní, absolutní chudoby) klesl z 1,25 miliardy v roce 1990 na 980 milionů v roce 2004. Na první pohled vypadá toto číslo úctyhodně, zvláště když vezmeme v potaz, že se jedná o pokles z podílu 31,6% všech obyvatel rozvojového světa v roce 1990 na 19,2% a v roce 2004.

> Procentuální podíl obyvatel žijících pod hranicí chudoby (1,08 USD na den)

Region	1990	1999	2004	2015*
VÝCHODNÍ ASIE	33,0	17,8	9,9	16,5
JIŽNÍ ASIE	41,1	33,4	29,5	20,8
JIHOVÝCHODNÍ ASIE	20,8	8,9	6,8	10,4
ZÁPADNÍ ASIE	1,6	2,5	3,8	0,8
SEVERNÍ AFRIKA	2,6	2,0	1,4	1,3
SUBSAHARSKÁ AFRIKA	46,8	45,9	41,1	23,4
LATINSKÁ AMERIKA A KARIBIK	10,3	9,6	8,7	5,2
JIŽNÍ A VÝCHODNÍ EVROPA	< 0,1	1,3	0,7	0,0
SPOLEČENSTVÍ NEZÁVISLÝCH STÁTŮ	0,5	5,5	0,6	0,3
ROZVOJOVÉ ZEMĚ	31,6	23,4	19,2	15,8

* minimální plán v rámci MDGs

Zdroj: United Nations 2006, 2007, vlastní výpočty

Ovšem je nutné dodat, že snižování chudoby ve větším měřítku je registrováno jen u několik zemí zažívajících významný dlouhodobý ekonomický růst, především u Číny a Indie, bez jejichž podílu by došlo jen k minimálnímu pozitivnímu vývoji. Nejhorší situace je stále v subsaharské Africe, kde v podstatě nedošlo k pokroku v počtu obyvatel postižených absolutní chudobou a v roce 2004 zde žilo 298 milionů lidí s příjmem menším než jeden dolar na den.

Dosáhnout dostatečného a produktivního zaměstnání i slušné práce pro všechny, včetně žen a mladých lidí je novým úkolem, jehož hodnocení se poprvé objevilo až v roce 2008. Důvodem jeho zařazení je názor říkající, že chudobu nelze snížit právě bez toho, aniž by obyvatelé ekonomicky chudých oblastí dosáhli dostatečného a produktivního zaměstnání stejně tak jako slušné práce. Předběžná data pro rok 2007 ukazují, že zaměstnanost v rozvojových zemích dosahuje 63,2 %, což je mírný pokles ve srovnání se stavem 64,8 % v roce 1997. Nicméně zaměstnanost žen, stejně tak jako mladých lidí v rozvojových zemích dosahuje pouze asi 49 %.

Zatímco první úkol se naplnit pravděpodobně podaří, třetí úkol Světová banka označuje za „zapomenutý“. Důvodem je, že počet trpících hladem v rozvojovém světě zůstává stále na úrovni kolem 824 milionů (data za léta 2001 až 2003), což odpovídá přibližně 17 % populace v těchto státech. Ve srovnání s obdobím 1990 až 1992, kdy byl podíl odhadován na 20 % (cca 817 milionů), tedy nedošlo k příliš velkému pokroku. Nyní spadá do této kategorie stále ještě třetina populace v oblasti subsaharské Afriky a pětina jižní Asie. Podíl dětí ve věku do pěti let, které trpí podvýživou v rozvojových zemích klesl z 33 % v roce 1990 na 26 % v roce 2006, což stále odpovídá 140 milionům dětí v tomto věku.

Největšího úspěchu v potírání hladu a podvýživy dosáhla východní, jižní a jihovýchodní Asie. Statistiky uvádějí, že se mezi lety 1990 a 2003 dramaticky zlepšil stav především v Číně, kde došlo ke snížení podvýživy téměř o polovinu. Příčinou je optimalizace distribuce potravin i přístupu k pitné vodě a modernizace zdravotnického vybavení. I přes uvedené pozitivní trendy v některých regionech, úkol na globální úrovni bude pravděpodobně nesplněn. Navíc situaci v poslední době komplikují zvyšující se ceny potravin.

2. cíl: DOSÁHNOUT ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁNÍ PRO VŠECHNY

Úkol č. 4: Do roku 2015 zajistit, aby mohly děti kdekoli na světě, dívky i chlapci, dokončit základní školu.

Přístup ke vzdělání patří mezi základní lidská práva jmenovaná Všeobecnou deklarací lidských práv. Vzdělání je základem všech společností a konkurenceschopných ekonomik. Je to základ pro snižování chudoby a nerovnosti, udržení dobrého zdravotního stavu, schopnosti používat nové technologie, apod. A samozřejmě základní vzdělání je vstupní bránou pro vyšší úroveň vzdělání a tím i rozvoj celé společnosti.

Přestože se situace celosvětově zlepšila ve srovnání s výchozím rokem 1990, v posledním období vývoj zaznamenává stagnaci. V roce 2006 nemělo stále přístup k základnímu vzdělání kolem 73 milionů dětí. Některé průzkumy ukazují, že toto číslo je pravděpodobně podhodnocené a reálně bude ještě vyšší. Navíc není možné přesně specifikovat, kolik dětí navštěvuje školu pravidelně nebo jen občasně. Kromě toho do statistik není započítávána situace ze zemí, kde probíhá nebo nedávno skončil válečný konflikt, protože data z těchto zemí nejsou obvykle dostupná. Další otevřenou otázkou zůstává kvalita vzdělání a její ideologické zaměření (náboženské školy, školství v komunistických zemích, aj.).

Podle odhadů ve školním roce 2005/2006 činil podíl dětí zapsaných na základních školách rozvojového světa 88 %, zatímco v rozvinutých zemích tento poměr tvořil o desetinu více. Nejhorší situace je opět v zemích subsaharské Afriky, kde podíl dětí zapsaných na základních školách tvořil v roce 2005/2006 jen 71 % a v oblasti Oceánie, kde byl dokonce od roku 1999 zaznamenán mírný pokles o dva body na hodnotu 78 % . Podle odhadů Světové banky z roku 2007 cíl nebude dosažen u více než poloviny rozvojových zemí.

Jedním z problémů týkajících se základního vzdělání v rozvojových zemích je stále přetrvávající nerovný přístup k tomuto vzdělání. Jedná se především o nerovnost v přístupu mezi dívkami a chlapci, dále mezi městskými dětmi a dětmi z venkovských oblastí a největší rozdíly jsou mezi dětmi z bohatých a chudých domácností.

Dívky jsou stále vyloučeny ze vzdělávacího procesu více než chlapci. Tento trend je nejvíce viditelný v oblasti Oceánie, subsaharské Afriky, západní a jižní Asii, kde rozdíl mezi chlapci a dívkami v registraci školní docházky tvoří přibližně čtyři až sedm %. Mezi dětmi, které dosud nenavštěvují základní školy, dívky tvoří téměř 60 %. Téměř jedna třetina dětí na venkově v rozvojových zemích nemá přístup k základnímu vzdělávání ve srovnání s 18 % ve městech. Podíl dětí z nejchudších domácností, které nemají přístup k základnímu vzdělání dosahuje čísla 37 %. U pětiny nejbohatších domácností ve společnostech rozvojových zemí dosahuje „jen“ 12 %, tedy třetinového stavu oproti nejchudší pětina domácností.

Významným problémem není jen množství dětí, které do základní školy nastoupí, ale také kolik jich školu úspěšně zakončí. Z nejrůznějších důvodů docházka nedokončí (nemoci, sezónní práce, nedostatek finančních prostředků na krytí nákladů spojených s vzděláváním apod.) téměř pětina dětí v rozvojových regionů. Ale například v oblasti subsaharské Afriky je to téměř polovina všech dívek. S tím také souvisí další náklady pro rodiče i stát.

3. cíl: PROSAZOVAT ROVNOST POHLAVÍ A POSÍLIT ROLI ŽEN VE SPOLEČNOSTI

Úkol 5: Do roku 2005 odstranit nepoměr pohlaví v základním a středním školství a do roku 2015 na všech úrovních vzdělávacího systému.

Obyvatelé planety jsou postiženi chudobou velmi nerovnoměrně. Na světě žije asi dvakrát více chudých žen než mužů. A čím je společnost chudší, tím větší rozdíl mezi oběma pohlavími existují. Hlavním ukazatelem pokroku v této oblasti se stal poměr přístupu dívek a chlapců ke vzdělání na základních a středních školách.

Poměr dívek a chlapců na základních školách ve světě stoupl s míry 0,89 v roce 1991 na 0,95 v roce 2005, čímž část úkolu vážícímu se k tomuto roku nebyla splněna. Největší potíže s naplněním tohoto závazku mají země subsaharské Afriky a Oceánie (obě poměr 0,89 za rok 2006) a západní Asie (0,91). Oceánie dokonce zaznamenává mírný negativní trend.

Ve středním školství je situace ještě komplikovanější, ve srovnání s rokem 1999, kdy byl poměr v návštěvnosti tohoto typu škol mezi dívkami a chlapci 0,91, tak v roce 2005 tomu bylo 0,94. Úkol nebyl splněn ani u tohoto kritéria a nejhorší situace je v současnosti opět v zemích subsaharské Afriky (poměr 0,80 v roce 2006) dokonce se sestupným trendem, jižní Asii (0,85) a západní Asii (0,84). Ostatní regiony zaznamenávají pozitivní trend, s výjimkou Oceánie.

V terciárním školství (vysoké školy) byl závazek v roce 2005 splněn na globální úrovni (poměr 1,05 v prospěch dívek), ale ne v rozvojových zemích, kde stále přetrvává nepoměr v poměru studujících mezi oběma pohlavími v neprospěch dívek (poměr 0,91 %). Nejhorší situace je opět v zemích subsaharské Afriky, kde byl v roce 2006 tento poměr na úrovni 0,68 % a jižní Asii (0,76 %), i když i tyto regiony zaznamenaly určitý pokrok.

Oblast vzdělání však není jedinou oblastí posilování společenské role žen (empowerment). Ke zvyšování jejich schopnosti lépe ovlivňovat svůj život patří i přístup ke zdrojům (půda, energie, finance apod.) nebo jejich ochrana a bezpečnost. Pro nás může být obtížně představitelné, že v některých afrických zemích stráví ženy i více než dvě hodiny denně chůzí pro dříví na topení a pro vodu na vaření, anebo že vůbec netuší o možnosti chránit se proti nákaze HIV/AIDS či o možnosti plánovaného rodičovství. Právě negramotnost, nízká vzdělanost a tradicí předepsaná starost o domácnost zabraňují ženám hledání produktivního zaměstnání nebo aktivní účasti při rozhodování na veřejnosti.

Ženy mají v parlamentech jednotlivých zemí pouze menšinové zastoupení, což je další příčinou jejich nízkého vlivu na chod společnosti. V globálním měřítku se jedná pouze o 18 %, u rozvojových zemí je to ještě o něco méně – 16,5 %. I když je trend pozitivní za poslední období, jeho rychlost je až příliš nízká.

Dosažení třetího cíle je však pevně spjata s ostatními rozvojovými cíli: vzdělané ženy totiž mají výrazně větší vliv na plánování počtu svých dětí. Vysoká porodnost přitom silně souvisí nejen s chudobou, ale též dětskou a mateřskou úmrtností, rizikem propuknutí domácího násilí nebo nakažení se sexuálně přenosnými chorobami. Pokud ženy, aktivně neparticipují na

ekonomickém růstu společnosti a nemají šanci přispět svým intelektem, názory a zkušenostmi k řízení společnosti, není možný plný rozvoj dané země.

4. cíl: SNÍŽIT DĚTSKOU ÚMRTNOST

Úkol 6: Do roku 2015 snížit o dvě třetiny úmrtnost dětí do věku pěti let.

V roce 2006 na světě zemřelo poprvé o něco méně než deset milionů dětí mladších pěti let, ve srovnání s 10,9 miliony v roce 2002. I když na globální úrovni klesá dětská úmrtnost, tento pokrok není rovnoměrný ve všech regionech a zemích. Nejvíce zaostávají země subsaharské Afriky a jižní Asie, které zaznamenávají velmi slabý pokrok. Situace, kdy u dítěte narozeného v rozvojové zemi je 13krát větší pravděpodobnost, že zemře do věku pěti let, ve srovnání s dítětem narozeným ve vyspělých zemích, je naprosto nevyhovující. Většinu případů úmrtí dětí lze přitom předejít, protože smrt přibližně poloviny dětí v tomto věkovém období způsobuje pouze pět nemocí: zápal plic, průjmová onemocnění, spalničky, malárie a HIV/AIDS.

V roce 1990 činila průměrná úmrtnost dětí ve světě do věku pěti let 93 dětí na tisíc živě narozených, o šestnáct let později tento poměr klesl na číslo 72. Přitom cílovým závazkem je hodnota 31. Situace v rozvojových zemích je o poznání horší, zatímco v roce 1990 činila průměrně úmrtnost dětí v rozvojových zemích do věku pěti let 103 na tisíc živě narozených, v roce 2006 průměrná hodnota v rozvojových zemích poklesla na údaj 80. Proto je již dnes jasné, že cíl se splnit nepodaří.

5. cíl: ZLEPŠIT ZDRAVÍ MATEK

Úkol 7: Do roku 2015 snížit o tři čtvrtiny míru mateřské úmrtnosti.

Více než půl milionu matek ročně umírá na následky těhotenství a porodu. Přestože byl zaznamenán určitý pokrok ve snižování mateřské úmrtnosti, její úroveň zůstává stále hodně vysoká. V rozvojových zemích je registrováno celkem 99 % všech případů, nejhorší situace je už tradičně v oblasti subsaharské Afriky a v jižní Asii. Podobně jako u předchozího úkolu, se jed-

ná o léčitelné a včasnou prevencí odstranitelné komplikace během těhotenství a porodu.

V rozvojových zemích obecně se průměrná míra mateřské úmrtnosti pohybovala v roce 2005 na hodnotě 450 na sto tisíc živě narozených dětí, ve srovnání s hodnotou 490 o patnáct let dříve. Nejlepší situace je ve východní Asii, kde tato hodnota dosahuje čísla 50, nadprůměrné hodnoty dosahují i Latinská Amerika s Karibikem (150) a západní Asie (160). Naopak tragická situace přetrvává v subsaharské Africe s údajem 900 ve stejném roce (viz Tabulka 2). Pro srovnání, u rozvinutých regionů je tento ukazatel na úrovni 9. Ovšem vzhledem k nevelké spolehlivosti nashromážděných dat není možné definitivně vyhodnotit splnitelnost vytčeného cíle. Nicméně snížit o tři čtvrtiny mateřskou úmrtnost v subsaharské Africe, jižní a jihovýchodní Asii i Oceánii je vysoce nepravděpodobné.

Porodní komplikace postihují celosvětově alespoň 15 % těhotenství, takže nesouvisí s ekonomickou vyspělostí země. Mateřská úmrtnost je však vysoká jen v rozvojových regionech. Příčné porodní komplikace – jako velká ztráta krve, potrat, eklampsie, těžká fyzická námaha, infekce – zapříčiní asi tři čtvrtiny úmrtí. Nepřímé porodní komplikace – z důvodů svízelných životních podmínek, včetně malárie, chudokrevnosti, žloutenky a ve stále větší míře HIV/AIDS – stojí za zbylou čtvrtinou.

Problém mateřské úmrtnosti nelze vyřešit, aniž by došlo k rozvoji zdravotní infrastruktury v nejvíce postižených regionech. Zdravotní péče musí být nejen kvalitní, ale i široce dostupná. Na to je však třeba soustředit mnohem více peněz, úsilí a energie, než se aktuálně na zdravotní programy poskytuje. V případě naprosté absence lékařské pomoci i poměrně lehká porodní komplikace často končí smrtí nebo doživotním postižením rodičky. Přičemž většině z nich nelze předcházet a nelze je ani předvídat. Pokud by ovšem ženám byla poskytnuta včasná a správná pomoc, takřka všechny by mohly být zachráněny.

6. cíl: BOJOVAT S HIV/AIDS, MALÁRIÍ A DALŠÍMI NEMOCEMI

Úkol 8: Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření HIV/AIDS.

Úkol 9: Do roku 2010 dosáhnout univerzální přístup k léčbě HIV/AIDS pro všechny potřebné.

Úkol 10: Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření malárie a dalších závažných onemocnění.

Žádný jiný úkol v rámci Rozvojových cílů tisíciletí nevyburcoval takovou pozornost a finanční podporu od roku 2000 jako snaha o zastavení a zvrácení šíření HIV/AIDS. Přesto, dle zprávy OSN z roku 2008, v roce 2007 žilo na světě odhadovaných 33 milionů lidí nakažených virem snížené imunity (HIV) nebo již s chorobou AIDS (ve srovnání s 29,5 miliónu v roce 2001), především ve státech subsaharské Afriky. Pouze v roce 2007 se tímto virem nově nakazily tři milióny lidí. Počet lidí, kteří umřeli v důsledku AIDS začal konečně klesat – z počtu 2,2 miliónu v roce 2005 na dva milióny v roce 2007. Nejhorší situace je opět v zemích subsaharské Afriky.

> Země s více než desetiprocentním podílem populace ve věku 15 až 49 let žijící s HIV/AIDS v letech 2001 a 2007 (v %)

Země	Podíl populace ve věku 15-49 let žijící s HIV/AIDS (v %)	
	2001	2007
svazijsko	26,3	26,1
Botswana	26,5	23,9
Lesotho	23,9	23,2
Zimbabwe*	26,0	15,3
Namibie	14,6	15,3
JAR	16,9	18,1
Zambie	15,4	15,2
Mozambik	10,3	12,5
Malawi	13,3	11,9

* údaje nepůsobí věrohodně

Zdroj: United Nations 2008

Mezi infekce, na které umírají lidé infikovaní HIV/AIDS jsou tuberkulóza (nejčastější příčina), různé záněty plic, dýchacích

cest a mozku, salmonelové infekce aj. Nejčastěji uváděný způsob přenosu HIV se uvádí opakované použití injekční stříkačky, sexuálním stykem s infikovaným partnerem a přenos z matky na dítě. Základní strategií v boji proti šíření HIV/AIDS je prevence založená na vzdělávání, které je zaměřeno na způsoby ochrany před HIV/AIDS a riziky s spojené s tímto onemocněním. V podstatě žádná jiná fungující a účinná ochrana v této době neexistuje. Na světových trzích jsou již několik let kvalitní léky zabráňující nebo zpožďující rozvinutí nákazy virem HIV v nemoc AIDS. Problémem je jejich vysoká cena a tím i nedostupnost pro většinu obyvatel rozvojových zemí. Ti proto potřebují přístup k levnějším variantám (tzv. generika) těchto anti-retrovirálních preparátů.

Na konci roku 2007 antiretrovirální preparáty obdržely téměř tři milióny HIV/AIDS infikovaných lidí v rozvojových zemích (téměř o jeden milion více než v roce předchozím), nicméně nárůst nových případů AIDS o 2,7 milionu tento vývoj výrazně brzdí. Přitom léčbu by potřebovalo přibližně 9,7 milionu lidí v těchto zemích, z toho více než polovina v oblasti subsaharské Afriky. Pro srovnání, v roce 2003 se odhadovalo, že v rozvojových zemích mělo tuto možnosti pouze zhruba 300 tisíc lidí. Nicméně pokud současné trendy budou pokračovat i nadále, počet lidí s pokročilým stádiem HIV infekce, kteří potřebují antiretrovirální terapii, bude růst rychleji než možnosti její léčby. Ke sledování tohoto vývoje byl vytvořen nový úkol č. 9.

Odhaduje se, že akutních případů lidí žijících s malárií je na světě zhruba 300 až 500 milionů. Přestože je malárie léčitelnou nemocí, případně se jí dá úspěšně preventivně bránit, Světová banka odhaduje, že každoročně zemře asi 1,2 milionu lidí přímo na tuto nemoc, u dalších dvou milionů lidí je malárie jednou z příčin jejich úmrtí. Naprostá většina z těchto zbytečných obětí jsou děti, přičemž 80 % z nich tvoří v subsaharské Africe děti mladší pěti let. Na tento subkontinent připadá 90 % z celkového celosvětového počtu úmrtí na malárii. Malárie tak zůstává vážnou hrozbou lidskému zdraví i produktivitě mnoha tropických regionů, které tak zůstávají rizikové pro zahraniční investory a turisty.

Počet antimalarických sítí napuštěných insekticidy, které je chrání před moskyty roznášejícími malárii, celosvětově stoupl

ze 30 miliónů v roce 2004 na 95 miliónů v roce 2007, což znamená rapidní nárůst ve srovnání s předchozím obdobím. Nicméně v subsaharské Africe, malárií nejpostiženějším regionu na světě, pouze 7 % dětí ve věku do pěti let mělo v letech 2000 až 2006 možnost spát pod sítěmi napuštěnými insekticidy (srovnej s Tabulkou 4). Ve venkovských oblastech je situace ještě horší a pokrytí těmito sítěmi mnohem nižší. Obecně musí být prioritou zajištění antimalarických sítí napuštěných insekticidem pro veškeré obyvatelstvo. Zároveň je potřeba umožnit lidem přístup k efektivní léčbě v blízkosti jejich domovů, vzdělávat je v oblasti ochrany před nemocemi a přednostně poskytovat antimalarika těhotným ženám. Je třeba zajistit, aby tato péče byla fyzicky i finančně dostupná pro místní obyvatelstvo.

I když se pomoc více než zdesetinásobila za poslední desetiletí, celková částka v roce 2004 tvořila stále „jen“ 600 miliónů USD. I to je jeden z důvodů, proč dosud není jasné, zda se vytčený cíl do roku 2015 podaří splnit. Významnou roli budou hrát také schopnosti národních vlád a odborníků předvídat rezistenci malárie vůči lékům.

V roce 2006 se ve světě tuberkulózou nově nakazilo přibližně 9,2 milionů lidí (ve srovnání s údaji 8,8 – 9 miliónů za rok 2005) a zhruba 1,7 milióny lidí na tuto nemoc zemřelo (oproti 2 milionům o rok dříve). Celkové odhady počtu nemocných se pohybují kolem 14,4 milionu lidí. Nejvíce zasaženým regionem je opět subsaharská Afrika se 521 existujícími případy tuberkulózy na sto tisíc obyvatel, bez započtení HIV infikovaných (ve srovnání s 490 případy v roce 2005).

Tuberkulóza je obvykle léčena antibakteriálními léky (first-line anti TB drugs), které stojí v rozsahu 14 až 18 dolarů na pacienta. Pokud jsou však tyto léky nesprávně užívány, může vzniknout rezistence nemoci vůči těmto lékům a musí tak být užívány mnohem dražší další antibakteriální léky (second-line drugs), které se také musí užívat déle. Zda se podaří splnit část stanoveného cíle v případě tuberkulózy není v této chvíli jisté.

7. cíl: ZAJISTIT UDRŽITELNÝ STAV ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Úkol 11: Integrovat principy udržitelného rozvoje do politiky a programů jednotlivých států a zabránit ztrátám pří-

rodních zdrojů.

Úkol 12: Snížit ztrátu biodiverzity, do roku 2010 významně snížit míru těchto ztrát.

Úkol 13: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí bez dlouhodobě udržitelného přístupu k nezávadné pitné vodě a základní hygieně.

Úkol 14: Do roku 2020 dosáhnout výrazného zvýšení kvality života minimálně 100 milionů obyvatel příměstských chudinských čtvrtí (slumů).

Způsoby, jakým jsou integrovány principy udržitelného rozvoje do politik národních států v rámci úkolu 11, jsou monitorovány na základě pěti indikátorů: podíl lesní plochy na rozloze státu; množství vypouštěných emisí oxidu uhličitého (CO₂); spotřeba látek poškozujících ozonovou vrstvu; podíl způsobů využívaných lovišť ryb v rámci biologických limitů; a poměr množství využívaných vodních zdrojů na celkovém množství obnovitelných zdrojů vody. Nicméně daný úkol nemá žádné závazky a je tedy nemožné stanovit jeho splnění.

Podíl lesů na rozloze všech států poklesl během let 1990 a 2005 z hodnoty 31,3 % na 30,3 %. Za stejné období ve světě stouply emise CO₂ jak absolutně, tak v přepočtu na jednoho obyvatele, a to především díky nárůstu emisí v rozvojových regionech, kromě subsaharské Afriky. Spotřeba látek poškozujících ozonovou vrstvu všude (s výjimkou jižní Asie) za sledované období 1990 až 2006 výrazně poklesla. Podíl vyčerpaných lovišť ryb v mořských oblastech za posledních dvacet let mírně stoupl, zatímco podíl nevyčerpaných, případně středně vyčerpaných lovišť, klesl. Rozloha chráněných přírodních oblastí byla v roce 2007 21 milionů km² na souši i v moři (12,4 % celkové plochy), což je téměř dvojnásobek oproti roku 1990. Nicméně, vyhlášení samotné ochrany nestačí, podstatný je efektivní management ochrany těchto lokalit.

V roce 1990 využívalo kvalitních zdrojů pitné vody 78 % celosvětové populace, o šestnáct let později už to bylo 87 %, což je faktický nárůst o více než 1,1 miliardy lidí. K největšímu zlepšení došlo v Číně a Indii, zatímco nejmenší bylo v subsaharské Africe, kde nemá přístup ke zdrojům pitné vody 42 % obyvatel. Obecně platí, že ve městech – vyjma subsaharské Afriky – jsou

k dispozici relativně dobré zdroje, zato na venkově je kvalita vody problematická. Současné tempo zlepšování přístupu k pitné vodě slibuje globální splnění cíle.

Mezi lety 1990 a 2006 ve světě stoupl poměr lidí žijících s přístupem ke kvalitní hygieně ze 49 % na 59 %. Za uvedené období tak nově získalo přístup k základním hygienickým potřebám asi 1,2 miliardy lidí. Nicméně pro splnění úkolu by tak muselo získat přístup k hygieně dalších 1,6 miliardy obyvatel do roku 2015. To se jeví, podle současného tempa, jako nepravděpodobné. V subsaharské Africe se dokonce počet lidí bez přístupu k hygieně zvýšil.

Více než polovina všech obyvatel planety žije ve městech. Třetina všech městských obyvatel rozvojových zemí žila v roce 2005 v chudinských čtvrtích (slumech). Slumy jsou extrémně chudé části měst bez dostatečné základní infrastruktury (pitné vody, elektrického proudu, kanalizace, odvozu odpadů, atd.), kde lidé žijí stísněni v provizorních příbytcích na minimálním prostoru. Absolutní počet obyvatel slumů stoupá, i když se tempo růstu snížilo. V současné době tedy dosahuje počet těchto obyvatel na jednu miliardu. Slumy jsou nejvíce ve městech subsaharské Afriky a jižní Asie.

Demografické odhady UN Habitat ukazují, že pokud se setrvá ve stávajícím přístupu k problému, stoupne do roku 2020 počet lidí žijících v chudinských čtvrtích na 1,4 miliardy a do roku 2030 na rovné dvě miliardy.

8. cíl: BUDOVAT SVĚTOVÉ PARTNERSTVÍ PRO ROZVOJ

Úkol 15: Dále rozvíjet obchodní a finanční systém založený na otevřenosti, předvídatelnosti a absenci diskriminace (včetně závazku usilovat o dobré vládnutí, rozvoj a snižování chudoby, a to na národní i mezinárodní úrovni).

Úkol 16: Řešit specifické potřeby nejméně rozvinutých zemí (přístup na trh pro vývoz z těchto zemí bez zatížení cly a dovozními kvótami; odpuštění dluhů pro nejvíce zadlužené země a zrušení oficiálního bilaterálního dluhu; štedřejší poskytování oficiální rozvojové pomoci ze strany vyspělých zemí, které se zavázaly ke snížení chudoby atd.).

Úkol 17: Řešit specifické potřeby vnitrozemských států a malých ostrovních rozvojových států.

Úkol 18: Komplexně řešit problém zadlužení rozvojových zemí prostřednictvím národních a mezinárodních opatření s cílem dosažení udržitelnosti zadlužení z dlouhodobého hlediska.

Úkol 19: Ve spolupráci s farmaceutickými firmami poskytnout přístup k dostupným základním lékům v rozvojových zemích.

Úkol 20: Ve spolupráci se soukromým sektorem zpřístupnit rozvojovým zemím výhody nových technologií především v informační a komunikační oblasti.

Hlavními oblastmi, kterých se daný cíl dotýká, jsou především: problematika dobrého vládnutí, globální obchodní i zemědělské politiky a přístupu k trhům, odpovědného chování soukromých (zahraničních, nadnárodních) společností, zvýšení oficiální rozvojové pomoci zemí OECD vůči ekonomicky chudým regionům, řešení specifických potřeb vnitrozemských států a malých ostrovních rozvojových států, dále zadlužení rozvojových zemí, vytvoření a realizace strategie směřující k zajištění slušné a produktivní práce pro mladé lidi, zajištění přístupu k dostupným základním lékům v rozvojových zemích, umožnění přístupu rozvojových zemí k moderním technologiím, a to především v informační i komunikační oblasti (případně počítačové a internetové technologie).

Úkoly definované v rámci tohoto cíle často neobsahují žádné konkrétní závazky. Proto ani není možné konstatovat jejich splnění ke klíčovému roku 2015. Nicméně je nutné zdůraznit, že formulované úkoly patří mezi důležité problémy současného rozvojového světa, jejichž efektivní řešení by si zasloužilo mnohem preciznější formulování s konkrétními závazky s možnostmi jejich kontroly.

Měřitelné indikátory obsahují pouze poslední tři úkoly, ovšem data jsou k dispozici pouze pro úkoly 18 a 20. Finanční navýšení pro oficiální rozvojová pomoc (ODA) zažilo svůj vrchol v roce 2005 (přes 107 miliard korun), v dalších letech zažilo mírný pokles. Pokles zaznamenalo i zadlužení rozvojových zemí jako poměr k exportu zboží a služeb a příjmu ze zahraničí. Význam-

ný pokrok zaznamenal zvýšený počet pevných telefonních linek (z 2,4 v roce 1990 na 13,4 v roce 2006 v rozvojových zemích), mobilních telefonů (z 0 v roce 1990 na skoro 31 v roce 2006 v rozvojových zemích) a internetových přípojek (z 0 v roce 1990 na téměř 11 v roce 2006 v rozvojových zemích) v přepočtu na 100 obyvatel.

Závěr

Vzhledem k tomu, že se nepodaří splnit příliš mnoho důležitých měřitelných cílů a úkolů v rámci MDGs, je nutné konstatovat, že tyto závazky nejsou brány seriózně, především ze strany většiny vlád. Stále se marginalizuje oblast subsaharské Afriky, kde i přes zvýšený počet deklamací a slibů jak ze strany hospodářsky bohatých zemí (úplné či významné oddlužení, zvýšení efektivity ODA, přístup k technologiím a trhům, atd.), tak ze strany vlád rozvojových zemí samotných (boj proti korupci, zefektivnění způsobu využití finančních prostředků, demokratizace politického prostředí), k rozvoji buď nedochází vůbec nebo jen velmi zvolna. Základní cíl, snižování počtu obyvatel žijících v extrémní chudobě a ještě několik dalších úkolů se daří plnit jen kvůli ekonomickému růstu zejména v Číně a Indii. Plnění tohoto cíle bude tak ohroženo v případě, pokud dojde u těchto zemí k zpomalení jejich ekonomického vzestupu.

3.4 ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY

Zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS) představuje významnou součást zahraničního působení České republiky a vyjadřuje převzetí odpovědnosti za řešení globálních problémů. Vedle primárního cíle, kterým je omezování chudoby v rozvojových zemích, plní i sekundární cíle: přispívá například k budování dobrých vztahů s rozvojovými zeměmi a napomáhá zajišťovat ekonomické, bezpečnostní a environmentální zájmy České republiky.

Česká republika může vykázat jistou tradici rozvojové spolupráce sahající do období před rokem 1989. Tehdy však byla řízena především logikou studené války. K obnovení pomoci došlo v polovině 90. let v souvislosti se začleňováním České republiky do západních politických a ekonomických struktur. Proces transformace české ZRS přetrvává až do současnosti.

Historie rozvojové pomoci v České republice a Československu

Rozvojová pomoc Československa před rokem 1989

Československo patřilo před rokem 1989 mezi socialistické státy silně angažované v rozvojovém světě, přičemž rozvojová pomoc představovala jednu z nejvýraznějších forem československého působení. Intenzita spolupráce Československa s rozvojovými zeměmi kolísala, po prvním rozmachu koncem 50. let a počátkem 60. let došlo k jistému útlumu, po kterém následovalo posílení československých aktivit ve třetím světě v 70., ale zvláště pak v 80. letech.

Podobně jako u jiných dárců byla československá rozvojová pomoc zásadním způsobem ovlivněna logikou studené války. Tomu odpovídalo i rozdělení rozvojových zemí na „mimoevropské socialistické země“, „země přednostního zájmu“, „země československého zájmu z hlediska rozvoje dlouhodobých politických a hospodářských vztahů“ a ostatní rozvojové země.

Mezi mimoevropské socialistické země patřila Kuba, Mongol-

sko, Severní Korea, Severní Vietnam/Vietnam, později též Laos a Kambodža. Zeměmi přednostního zájmu byly na počátku 60. let Ghana, Guinea a Mali, v 80. let pak Afghánistán, Angola, Etiopie, Jižní Jemen a Mozambik, ve druhé polovině 80. let též Nikaragua. Mezi státy, s nimiž Československo hodlalo rozvíjet vzájemně výhodné hospodářské vztahy, patřila celá řada rozvojových zemí, které v hospodářské oblasti často uplatňovaly jisté prvky plánovaného hospodářství (v 80. letech například do této kategorie náležela Sýrie, Alžírsko, Libye, Irák, Indie, Kongo, Benin, Mexiko, Venezuela, Guinea-Bissau, ale také Nigérie nebo Írán). Poslední kategorii představovaly „země v područí imperialismu“, tedy rozvojové země, které se politicky jednoznačně orientovaly na západní demokracie a se kterými Československo intenzivní spolupráci nerozvíjelo.

Československá rozvojová spolupráce nabývala řady forem. Jednalo se jednak o hmotnou pomoc, tj. dodávky potravin, léků, pracovního nářadí, pomůcek pro alfabetační programy a podobně. Tato bezplatná hmotná pomoc se soustředila výlučně na mimoevropské socialistické rozvojové země, na země přednostního zájmu a na vybraná národně osvobozenická hnutí (například alžírská, angolská, mozambická, zimbabwská, namibijská nebo jihoafrická).

Další formou byla technická pomoc, která spočívala ve vysílání odborníků, zpravidla prostřednictvím podniku Polytechna a za úhradu, ve zřizování výcvikových a učebních zařízení a v přijímání stážistů. Bezplatné poskytování technické pomoci bylo omezeno na mimoevropské socialistické země a země přednostního zájmu. Na druhou stranu experti jeví zpravidla mnohem větší zájem o Alžírsko, Tunisko, Kuvajt nebo Maltu, kde byly podmínky pro jejich práci výrazně výhodnější.

Další významnou formou rozvojové pomoci bylo poskytování stipendií ke studiu na českých a slovenských vysokých školách (ročně se jednalo přibližně o 500 stipendií, v 80. letech pak o 850 stipendijních míst ročně). Celkem do počátku 90. let vystudovalo na československých vysokých školách na dvacet tisíc stipendistů. Od roku 1961 jejich studium organizačně zajišťovala takzvaná Univerzita 17. listopadu.

Celkově bylo na bezplatnou pomoc počátkem 80. let vynakládáno přibližně 200 milionů Kčs ročně, dalších více než 700

milionů Kčs bylo poskytováno ve formě přírůžek k cenám dovážených surovin, zvláště pak kubánského cukru. Československo počítalo do rozvojové spolupráce také poskytování dlouhodobých vládních úvěrů na odběr československého zboží a služeb (mimo jiné na dodávky investičních celků). Institucionálně bylo poskytování rozvojové pomoci zajištěno zřízením Komise pro koordinaci poskytování pomoci rozvojovým zemím a národně osvobozeným hnutím v roce 1979 a zvláštního odboru pomoci rozvojovým zemím v rámci Federálního ministerstva zahraničního obchodu v roce 1980. (Jelínek, P. aj., 2005, s. 115).

Česká rozvojová spolupráce v 90. letech

Poskytování rozvojové pomoci před rokem 1989 zanechalo jistě pozitivní dědictví, jako je tradice dobrých vztahů s některými zeměmi nebo osobní vazby vyplývající z toho, že občané některých rozvojových zemí studovali na území dnešní České republiky. Ne zcela využitým potenciálem jsou zkušenosti expertů, kteří v rozvojovém světě působili, byť je zapotřebí zdůraznit, že se současné pojetí rozvojové pomoci od pojetí převládajícího v minulosti zásadně liší.

Mnohem závažnější dopad měla ale pomoc poskytovaná minulým režimem na postoje veřejnosti. Nedůvěra občanů ve veškeré mezinárodně politické kroky komunistického režimu vyústila v averzi značné části veřejnosti vůči jakýmkoliv projevům mezinárodní solidarity, zejména ovšem k těm, které byly organizovány státem. Tato apriorně negativní stanoviska občanů vůči rozvojové pomoci do značné míry sdílela i nová politická elita a program rozvojové pomoci tak po roce 1989 zaznamenal výrazný útlum, což rovněž souviselo s objektivním přesunem pozornosti na domácí transformační problémy.

Nový impuls pro rozvojovou spolupráci přišel v souvislosti se začleňováním České republiky do západních politických a ekonomických struktur. S perspektivou vstupu do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) učinila ČR v průběhu roku 1995 kroky k obnovení svého programu rozvojové pomoci. Východiskem se staly Zásady pro poskytování zahraniční pomoci, které v březnu 1995 schválila vláda. ČR se dokumentem přihlásila k postojům mezinárodního společen-

ství vyjádřeným v rezolucích OSN a principech OECD. Zásady stručně definovaly postupy a kompetence resortů a vlády při poskytování rozvojové a humanitární pomoci. Dokument potvrdil dosavadní systém, který se opírá o rozhodující pozici jednotlivých resortů. Jednotlivá ministerstva byla odpovědná za přípravu a realizaci projektů rozvojové pomoci a za nakládání s vyčleněnými finančními prostředky, role koordinátora pomoci připadla ministerstvu zahraničních věcí.

Zásady též stanovily, že pomoc může být poskytována multilaterálně nebo bilaterálně, přičemž příspěvky mezinárodním organizacím mohou být účelově vázány. Jako rozhodující kritéria pro určování priorit bilaterální rozvojové pomoci ČR byla stanovena naléhavost poskytnutí pomoci (tedy potřebnost vyjádřená sociální a ekonomickou úrovní přijímající země), vztah příjemce k ČR, úroveň demokracie a dodržování lidských práv v partnerské zemi a míra efektivního využití pomoci. Ne ve všech případech však úředníci na tato kritéria dbali. Velice nízký podíl nejméně rozvinutých zemí mezi příjemci české zahraniční pomoci nesvědčil o tom, že by se kladl zvláštní důraz na kritérium potřebnosti. O humanitární pomoci měla podle dokumentu rozhodovat vláda nebo v naléhavých případech její předseda.

Ačkoliv měla mít česká rozvojová pomoc podle schválených zásad koncepční charakter, nabývala v následujících letech podoby izolovaných projektů, které byly často generovány nikoliv na základě jasně stanovených priorit, nýbrž vycházely z individuální iniciativy. Důsledkem byla značná teritoriální a sektorová roztržitost české rozvojové pomoci. V letech 1996 až 2000 se významnější projekty české zahraniční rozvojové pomoci realizovaly ve čtyřech desítkách států. Tato roztržitost v kombinaci s nízkým objemem pomoci znamenala, že většina prostředků plynula na relativně malé projekty, což snižovalo přínos vynaložených prostředků a ztěžovalo řízení celého systému.

Vedle vládní zahraniční pomoci se zvláště v souvislosti s konflikty v bývalé Jugoslávii začaly rozvíjet i aktivity nevládního sektoru. Zpravidla se jednalo o pomoc humanitární, v některých případech ale i s jistým přesahem do oblasti dlouhodobější stabilizace a rozvoje jednotlivých regionů. Nevládním

organizacím se v 90. letech lépe než státu dařilo překonávat negativní vnímání zahraniční pomoci veřejností (Jelínek, P. aj., 2005, s. 116).

Koncepce ZRS České republiky na období let 2002 až 2007

Výrazným krokem k reformě systému české rozvojové pomoci se stala Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002 až 2007, kterou vláda vzala v lednu 2002 na vědomí. Východiskem pro novou koncepci byla zevrubná Analýza a zhodnocení realizace zahraniční rozvojové pomoci ČR za období let 1996 až 2000 (předložená vládě v září 2001), která konstatovala, že tehdejší systém a praxe rozvojové spolupráce zcela neodpovídají aktuálním mezinárodním trendům ani potřebě efektivního vynakládání veřejných prostředků.

Za hlavní cíl poskytování rozvojové pomoci vláda v koncepci prohlásila omezování chudoby v rozvojových zemích. Přihlásila se plně k Rozvojovým cílům tisíciletí (MDGs) a konstatovala, že poskytování rozvojové pomoci je součástí zahraniční politiky a přispívá k prosazování demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti, k integraci rozvojových zemí do světového hospodářství a k udržitelnému globálnímu rozvoji.

Nová koncepce jednoznačně deklarovala potřebu posílit efektivnost, transparentnost a systémovost české zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS). Vyslovila se pro sektorovou i teritoriální koncentraci české ZRS a vymezila proto dvacet prioritních zemí, do kterých se česká pomoc měla přednostně soustředit. Jako prioritní země pro českou ZRS byly tehdy vybrány: Afghánistán, Angola, Bolívie, Bosna a Hercegovina, Burkina Faso, Etiopie, Jemen, Jugoslávie, Kazachstán, Libanon, Makedonie, Mali, Mongolsko, Namibie, Nikaragua, Palestina, Salvador, Ukrajina, Uzbekistán a Vietnam.

Neméně důležitý přínos nové koncepce české rozvojové pomoci představuje zahájení transformace institucionálního rámce poskytování pomoci. V první fázi transformace došlo k ustavení Rozvojového střediska při Ústavu mezinárodních vztahů jako poradního odborného prvku v systému zahraniční rozvojové pomoci. Za hlavní úkoly Rozvojového střediska bylo stanoveno posuzování programů a projektů ZRS, spolupráce s resorty při zajištění realizace projektů, monitoring a vyhodnocová-

ní programů a projektů, stejně jako spolupráce s obdobnými institucemi jiných dárcovských zemí. Mezi úkoly Rozvojového střediska též patřila organizace přípravy a vzdělávání expertů rozvojové pomoci a koordinace výzkumu v této oblasti. Koncepce se vyslovila pro následné zřízení Rozvojové agentury, která by na funkce Rozvojového střediska navázala a jeho roli v rámci systému české ZRS dále rozšířila.

Novým prvkem obsaženým v koncepci byla také deklarovaná vstřícnost a otevřenost vůči nestátním subjektům. Vláda v koncepci jednoznačně za své partnery v oblasti rozvojové pomoci označila nevládní organizace, soukromý sektor, odbory, akademickou obec, média a církev.

V návaznosti na novou koncepci došlo v následujících letech k dalším proměnám systému ZRS. Do posuzování návrhů projektů byla na podzim 2002 zapojena tzv. Expertní skupina, ad hoc orgán jmenovaný MZV ze zástupců doporučených jednotlivými resorty. V rámci MZV byl v létě 2003 vytvořen nový odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, který agendu ZRS převzal od odboru vnějších ekonomických vztahů a odboru mezinárodních organizací.

Česká ZRS po vstupu do EU

Dalším impulsem pro přeměnu českého systému rozvojové spolupráce byl vstup ČR do EU v roce 2004. Kromě zapojení do rozvojové spolupráce Evropského společenství (prozatím zejména participací na vnější pomoci zemím Asie, Latinské Ameriky, Středomoří, Balkánu a bývalého SSSR prostřednictvím příspěvku do obecného rozpočtu ES), se do české bilaterální spolupráce promítla především harmonizace českého právního řádu s legislativou ES v oblasti vnitřního trhu. Rozhodující dopad měla zejména harmonizace v oblasti veřejných zakázek, konkrétně schválení nového českého zákona o veřejných zakázkách.

Předchozí norma, zákon č. 199/1994 Sb., stanovila, že se její ustanovení nevztahují na „zakázky související s poskytováním rozvojové a humanitární pomoci vládou České republiky v případech nebezpečí z prodlení.“ Formulace o „nebezpečí z prodlení“ byla poměrně extenzivně interpretována a de facto se tak celý systém české rozvojové spolupráce nacházel mimo rámec uplat-

ňování zákona o veřejných zakázkách. Nový zákon č. 40/2004 Sb. o veřejných zakázkách, který pravidla platná v této oblasti harmonizoval se směrnicemi ES, již žádnou výjimku pro projekty rozvojové spolupráce neobsahoval a systém poskytování rozvojové pomoci byl uveden do souladu s platnou legislativou.

Vláda ČR se svým usnesením č. 302 ze dne 31. března 2004 pod názvem Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU jednoznačně přihlásila k uplatňování programového přístupu. Ten je – oproti dosavadním izolovaným projektům – založen na ucelené střednědobé rozvojové strategii. Tím se zvýšila předvídatelnost v oblasti rozvojové spolupráce, která umožňuje všem aktérům, ať v ČR nebo v partnerských zemích, lépe plánovat své aktivity. Zásady označily tyto programy s prioritními zeměmi za nosnou součást zahraniční rozvojové spolupráce ČR, přičemž jako dlouhodobé prioritní země byly definovány Angola, Bosna a Hercegovina, Jemen, Moldavsko, Mongolsko, Srbsko a Černá Hora, Vietnam a Zambie. Za střednědobé priority byly usnesením vlády označeny Afghánistán a Irák.

Velkou výzvu pro český soukromý i neziskový sektor představují zakázky a granty vypisované v rámci rozvojové spolupráce EU. Vzhledem k tomu, že ČR přispívá do rozpočtu ES, mají české subjekty možnost účastnit se výběrových řízení vypisovaných Úřadem pro spolupráci EuropeAid (kromě projektů realizovaných v zemích Afriky, Karibské oblasti a Tichomoří, které jsou hrazeny z Evropského rozvojového fondu, do něhož ČR začne přispívat po roce 2008). Uchazeči o zakázky a granty ale musí splňovat náročná kritéria (několikaleté zkušenosti v příslušném regionu s realizací obdobných projektů, dostatečné zajištění finančních a lidských zdrojů apod.) a nelze proto vyloučit, že po nějakou dobu budou příspěvky ČR na rozvojovou spolupráci EU přesahovat hodnotu služeb, zboží a prací poskytovaných v této oblasti českými subjekty. Proto české státní instituce usilují, aby české firmy a nevládní organizace byly ve výběrových řízeních na projekty rozvojové spolupráce EU co nejúspěšnější, zvláště pak včasným zprostředkováním relevantních informací.

Transformace systému rozvojové spolupráce

K dalšímu posunu na cestě k dosažení větší efektivity a transparentnosti českého systému zahraniční rozvojové spoluprá-

ce došlo v roce 2007. Vláda v září 2007 schválila dokument Transformace systému zahraniční rozvojové spolupráce, který popisuje jednotlivé kroky vedoucí k dokončení transformace systému zahraniční rozvojové spolupráce České republiky.

Česká republika si pro nové institucionální uspořádání zvolila model, který se vyskytuje v řadě vyspělých dárcovských zemí a který spočívá v soustředění koncepčních úkolů pod Ministerstvo zahraničních věcí a ve vytvoření rozvojové agentury, jejímž hlavním úkolem je zajistit realizaci projektů rozvojové spolupráce. Tento model funguje například v Rakousku, Švédsku nebo Norsku, kde se jednoznačně osvědčil. Další dva modely, které soustřeďují všechny fáze projektového cyklu do jedné instituce, ať už pod ministerstvo zahraničních věcí (jako například v Irsku nebo Finsku) nebo pod samostatně existující instituci (ministerstvo) zaměřenou pouze na rozvojovou spolupráci (jako třeba ve Velké Británii) se pro českou situaci ukázaly jako neprůchozí.

Jednotlivé fáze transformačního procesu, který bude probíhat do roku 2010, by měly přinést postupné sjednocení odpovědnosti a pravomocí v oblasti zahraniční rozvojové spolupráce tím, že většina projektů bude převedena do gesce Ministerstva zahraničních věcí, respektive jeho podřízené agentury. Dále by mělo dojít ke sjednocení rozpočtu na zahraniční rozvojovou spolupráci a jeho zahrnutí do rozpočtové kapitoly Ministerstva zahraničních věcí. Koncepční a expertní role resortních ministerstev by měla zůstat zachována tím, že byla zřízena Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci. Jedním z konkrétních kroků, kterým byl proces transformace již realizován, bylo zřízení České rozvojové agentury od 1. ledna 2008.

Zároveň probíhají přípravy zákona o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí, který bude jako první legislativní akt v této oblasti definovat institucionální a organizační systém pro zahraniční rozvojovou spolupráci.

Mezi další nezbytné koncepční změny české zahraniční rozvojové spolupráce bude v souvislosti s nutností reagovat na mezinárodní úsilí o harmonizaci patřit aktualizace teritoriálních a sektorových priorit. Proto se předpokládá zpracování sektorových strategií a přehodnocení programů spolupráce se

stávajícími prioritními zeměmi, což by mělo vyústit do nové Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce na období 2010–2015. Sektorové strategie jsou rovněž nezbytným předpokladem pro efektivní výkon předsednictví České republiky v Radě EU v prvním pololetí 2009.

Transformace systému by měla být zakončena k 1. 1. 2011, kdy začnou platit nové programy spolupráce s prioritními zeměmi připravené na základě nové Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce. Po úspěšném nastavení těchto strategických rámců může Česká republika reálně pomýšlet na plné členství ve Výboru OECD pro rozvojovou pomoc, což by bylo symbolickým završením integrace České republiky do mezinárodního společenství dárců.

Priority zahraniční rozvojové spolupráce

V souladu s cíli zahraniční rozvojové spolupráce, zahraničně politickými zájmy ČR a požadavkem na efektivnost zahraniční rozvojové spolupráce jsou pro zahraniční rozvojovou pomoc stanoveny teritoriální a sektorové priority. Ty jsou definovány na základě komparativních výhod ČR a v souladu s principy koherence, komplementarity a koordinace s ostatními dárcovskými zeměmi.

Stanovení teritoriálních a sektorových priorit posiluje předvídatelnost rozvojové spolupráce a usnadňuje plánování aktivit všem aktérům rozvojové spolupráce. Na základě teritoriálních a sektorových priorit jsou vypracovávány a vládě předkládány ke schválení programy rozvojové spolupráce s prioritními zeměmi.

Teritoriální priority

Teritoriální priority stanovuje vláda ČR na návrh MZV na základě následujících kritérií:

- a **naléhavost** (sociální a ekonomická úroveň přijímající země),
- b **vztah přijímající země k České republice** (možnost upevnění již existujících nebo vytvoření nových žádoucích politických a ekonomických vazeb),
- c **úroveň demokracie a dodržování lidských práv** v přijímající zemi,

d **snaha přijímající země svou situaci řešit** (existence vlastní rozvojové strategie),

e **míra využití** (efektivnost spolupráce přijímající země, dobré vládnutí) včetně možnosti kontroly využití.

Od roku 2006 je zahraniční rozvojová spolupráce ČR dlouhodobě směřována do následujících prioritních zemí: **Angolské republiky, Zambijské republiky, Vietnamské socialistické republiky, Mongolska, Jemenské republiky, Moldavské republiky, Bosny a Hercegoviny a Srbska**. Další dvě země (Irák a Afghánistán) byly určeny jako střednědobé priority.

Sektorové priority

Sektorové priority stanoví vláda ČR na návrh MZV v závislosti na komparativních výhodách České republiky a principu harmonizace s ostatními dárci. Prioritními byly definovány **sektory migrace, průmyslové podpory, vzdělávání, zdravotnictví, zemědělství, životního prostředí a udržitelného rozvoje**.

Programy rozvojové spolupráce pro období 2006 až 2010

Pro každou z prioritních zemí byl připraven program spolupráce, v němž jsou vymezeny sektorové a geografické oblasti, v nichž by v období 2006 až 2010 měla být podporována rozvojová spolupráce České republiky s danou zemí. Proces přípravy těchto programů rozvojové spolupráce zahrnoval studium příslušných dokumentů, zejména pak národních dokumentů definujících strategii snižování chudoby (tzv. Poverty Reduction Strategy Paper – PRSP), stejně jako analýzu makroekonomické, politické a sociální situace partnerské země. Podrobně byly studovány také rozvojové aktivity ostatních donorů, zvláště pak Evropské komise. Zásadní význam měly konzultace s institucemi partnerských zemí na centrální, regionální i lokální úrovni a se zástupci místní občanské společnosti. Rozvojová spolupráce totiž primárně musí vycházet z potřeb partnerské strany. Důležitá je i sdílení zkušeností s bilaterálními a multilaterálními donory, působícími v dané zemi.

Jakkoli programy rozvojové spolupráce s prioritními zeměmi představují stěžejní nástroj rozvojové spolupráce, není přinejmenším ve střednědobé perspektivě zcela vyloučena ani

spolupráce ve formě jednotlivých projektů v zemích, které jako prioritní definovány nebyly. Vhodným doplňujícím mechanismem je spolufinancování s nevládními organizacemi, jejichž pravidelný kontakt s nejpotřebnějšími skupinami obyvatel rozvojového světa a možnost mobilizace dodatečných zdrojů obohacují rozvojovou spolupráci o velmi přínosnou dimenzi. Větší zapojení českého soukromého sektoru (ať již poskytovatelů konzultantských služeb nebo dodavatelů zboží) do rozvojové spolupráce zůstává mimořádně důležitým úkolem.

Formy zahraniční rozvojové spolupráce

Zahraniční rozvojová spolupráce se podle cesty a způsobu, jak je realizována, dělí na dvoustrannou a mnohostrannou. Podíl dvoustranné a mnohostranné rozvojové spolupráce je součástí koncepčního plánování zahraniční rozvojové spolupráce.

Dvoustranná rozvojová spolupráce

Dvoustranná rozvojová spolupráce je klíčovou součástí české zahraniční rozvojové spolupráce. Jejím těžištěm jsou víceleté programy spolupráce s prioritními zeměmi a v prioritních sektorech, v jejichž rámci je lépe možné koncentrovat český přínos a českou expertizu a zvyšovat tak efektivnost pomoci. Dále může být bilaterální spolupráce realizována v ostatních zemích (neprioritních), pokud jsou naplněny cíle, principy a kritéria české zahraniční rozvojové spolupráce a především zohledněna poptávka ze strany přijímající země.

Příkladem dvoustranné rozvojové spolupráce jsou:

- * **projekty:** v roce 2007 bylo realizováno zhruba 200 projektů v celkové výši cca 560 mil. Kč,
- * **vládní stipendia** pro studenty z rozvojových a jiných potřebných zemí: v roce 2007 byla poskytnuta stipendia pro cca 250 studentů z 80 zemí v objemu asi 120 mil. Kč,
- * **humanitární pomoc:** v roce 2007 byla poskytnuta humanitární pomoc do rozvojových zemí ve výši 109 mil. Kč,
- * **pomoc uprchlíkům:** v roce 2007 byla poskytnuta pomoc uprchlíkům na území ČR ve výši 230 mil. Kč,
- * **odpouštění dluhů** a řada dalších bilaterálních aktivit.

Mnohostranná rozvojová spolupráce

Mnohostrannou zahraniční spolupráci vyvíjí ČR prostřednictvím mezinárodních organizací systému OSN či mezinárodních finančních institucí a formou příspěvku do EU. Podmínkou pro poskytování této formy pomoci je soulad mezi zaměřením aktivit a prioritami jednotlivých organizací a zájmy ČR.

Příkladem mnohostranné rozvojové spolupráce jsou:

- * **příspěvky do mezinárodních organizací** (EU, OSN, OECD)
- * **zapojení českých expertů do mezinárodních organizací:** českí odborníci realizují aktivity v rámci projektů řady mezinárodních organizací (UNDP, UNEP, UNFPA, FAO, UNIDO, ITU apod.)

Finanční objem zahraniční rozvojové spolupráce

Po vstupu ČR do EU se jedním z cílů české zahraniční politiky stalo postupné sbližování praxe i objemu prostředků na realizaci ZRS s vyspělými dárci, což je rovněž v souladu se závěry mezinárodních konferencí OSN v Monterrey, v Johannesburgu, v New Yorku a se zněním Pařížské deklarace z roku 2005. V souvislosti s členstvím v EU je ČR pod stoupajícím tlakem na zvyšování podílu finančního objemu na oficiální rozvojovou pomoc (Official Development Assistance, ODA) – závěry zasedání Evropské rady z června 2005 přinesly pro nové členské země EU nutnost usilovat o dosažení podílu ODA/HND ve výši 0,17 procent do roku 2010 a 0,33 procent do roku 2015. Kromě finančních cílů by měla ČR usilovat o plnění tzv. 3C (principy koherence, koordinace a komplementarity), které jsou zmíněny i ve Smlouvě o ES.

Od roku 2002 zaznamenal objem prostředků vyčleňovaných na ZRS významný nárůst a navýšení z 0,065 procent ODA/HND (v roce 2002) na 0,11 procent ODA/HND (v roce 2007). V absolutním vyjádření překročil objem finančních prostředků na ZRS částku 178 milionů dolarů. To ČR řadí na přední místo mezi tzv. novými dárcovskými zeměmi, ale jinak stále zaostáváme za vyspělými dárcovskými zeměmi. Od roku 2000 se zvýšila více než osminásobně, zčásti díky lepšímu výkaznictví, zčásti díky nárůstu některých položek. Od roku 2005 multilaterální pomoc

převažuje nad bilaterálními aktivitami, což souvisí především s nárůstem povinných příspěvků ČR do rozpočtu Evropské unie.

Česká republika je však nadále vzdálena cíli, který si pro výši prostředků věnovaných na ZRS stanovily členské státy EU. Na zasedání Evropské rady v červnu 2005 se tzv. nové členské státy zavázaly usilovat o to, že do roku 2010 dosáhnou podílu ODA na hrubém národním důchodu ve výši minimálně 0,17 procent a do roku 2015 minimálně 0,33 procent. Od dlouhodobě stanoveného cíle OSN, aby vyspělé země usilovaly o dosažení 0,7 procent HND na rozvojovou pomoc, dělí ČR ještě dlouhá cesta.

Aktéři české rozvojové spolupráce

Do rozvojové spolupráce České republiky financované ze státního rozpočtu se zapojuje řada státních institucí. Jejich působení by však bylo nemyslitelné bez úzké spolupráce se soukromým a nevládním sektorem.

Hlavní směry zahraniční rozvojové politiky České republiky určuje **vláda České republiky**. Jako nejvyšší výkonný orgán schvaluje koncepcie zahraniční rozvojové spolupráce obsahující sektorové a teritoriální priority, střednědobé programy spolupráce s prioritními zeměmi, roční plány a další klíčové dokumenty české zahraniční rozvojové spolupráce.

Ministerstvo zahraničních věcí ČR je hlavním koordinačním orgánem rozvojové spolupráce, v jehož rámci působí odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. Využívá síť zastupitelských úřadů ČR, které jsou podrobně seznámeny se situací v konkrétní přijímací zemi a mohou proto výrazně

napomoci kvalitní rozvojové spolupráci. Zabývá se koncepčními otázkami rozvojové spolupráce, plánuje objem a strukturu financí na její poskytování, připravuje programy spolupráce s prioritními zeměmi, sestavuje roční plány rozvojových projektů, projednává dohody o spolupráci s přijímajícími zeměmi, koordinuje rozvojové aktivity s EU, OECD a dalšími mezinárodními institucemi. MZV také využívá síť zastupitelských úřadů v jednotlivých partnerských zemích, zejména pokud jde o identifikaci, plánování a monitorování projektů zahraniční rozvojové spolupráce v dané zemi. Zastupitelské úřady rovněž průběžně komunikují s relevantními institucemi v partnerských zemích, zvláště pak s orgány státní správy odpovědnými za sektory, v nichž jsou v dané zemi realizovány rozvojové aktivity. Úřady v prioritních zemích rozvojové spolupráce zajišťují realizaci malých lokálních projektů.

Spolupráce s dalšími ministerstvy

Od znovuoobnovení rozvojové spolupráce v roce 1995 je v této oblasti dosud aktivně zapojeno deset **sektorových ministerstev**. Každé z nich má ve své gesci určitou část rozpočtu na dvoustranné rozvojové projekty a plně zajišťuje jejich realizaci. To bylo velkým přínosem díky kvalitnímu odbornému zázemí, kterým tato ministerstva disponují, současně to však vedlo ke značné roztržiténosti celého systému. Proto jedním z hlavních cílů probíhající transformace je centralizace finančních prostředků a sjednocení řízení realizace projektů. Sektorová ministerstva budou až do roku 2010 odpovídat za realizaci pokračujících dvoustranných projektů a řádné spravování

> Objem rozvojové pomoci ČR

(MIL. USD)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BILATERÁLNÍ POMOC	6,36	14,94	31,31	80,36	63,48	64,39	77,7	80,9
MULTILATERÁLNÍ POMOC	9,80	11,54	14,08	10,19	44,69	70,74	83,16	97,9
ODA CELKEM	16,16	26,48	45,39	90,55	108,17	135,13	160,86	178,8
ODA/HND (%)	0,032	0,047	0,065	0,101	0,106	0,114	0,120	0,110

finančních prostředků na ně přidělených, avšak nové projekty budou v narůstajícím objemu realizovány v gesci Ministerstva zahraničních věcí, respektive České rozvojové agentury. Oblasti, které se sektorová ministerstva dosud rovněž věnovala a která zůstane v jejich kompetenci i po uskutečnění transformace, je multilaterální rozvojová spolupráce, tedy spolupráce s konkrétními mezinárodními organizacemi.

Po dokončení transformace bude hlavní těžiště zapojení sektorových ministerstev spočívat v jejich účasti na přípravě koncepce zahraniční rozvojové spolupráce, včetně stanovení teritoriálních a sektorových priorit zahraniční rozvojové spolupráce prostřednictvím účasti na práci Koordinační rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci.

Důležitým úkolem bude pro sektorová ministerstva rovněž zajištění koherence mezi cíli a prioritami zahraniční rozvojové spolupráce a ostatními vnějšími politikami České republiky, jež mají nebo mohou mít přímý či nepřímý dopad na partnerské země.

Další koordinační orgány

V souvislosti s probíhající transformací systému zahraniční rozvojové spolupráce byla od ledna 2008 zřízena **Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci**. Rada v souladu s mezinárodními závazky České republiky zajišťuje vzájemný soulad mezi cíli a prioritami zahraniční rozvojové spolupráce a ostatními nástroji vládní politiky, které mají nebo mohou mít přímý či nepřímý dopad na rozvoj partnerských zemí. S tímto cílem předkládá doporučení k uskutečňování rozvojové spolupráce ministru zahraničních věcí, a projednává dokumenty, které v oblasti rozvojové spolupráce schvaluje Rada ministrů EU pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy. Projednává koncepci zahraniční rozvojové spolupráce, včetně stanovení teritoriálních a sektorových priorit a další klíčové materiály zahraniční rozvojové spolupráce, včetně ročních plánů a informací, před jejich předložením vládě České republiky.

Pracovní skupiny Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci jsou zřizovány dle potřeby pro otázky související se specifickými sektory spolupráce, s jednotlivými prioritními zeměmi pro zahraniční rozvojovou spolupráci nebo s průřezovými tématy. Členy pracovních skupin jsou zástupci orgánů státní správy,

platformou podnikatelských subjektů a nevládních neziskových organizací a dalších zainteresovaných stran (akademická obec, kraje) při důsledném dodržování principu prevence konfliktu zájmů.

Česká rozvojová agentura

Významným krokem na cestě k zefektivnění rozvojové spolupráce České republiky a zejména k oddělení koncepční a realizační funkce, bylo zřízení **České rozvojové agentury**, která vznikla v lednu 2008 jako organizační složka státu Ministerstva zahraničních věcí.

Česká rozvojová agentura má následující úkoly:

- * poskytuje informace o zahraniční rozvojové spolupráci České republiky realizátorům a zainteresované veřejnosti,
- * podporuje české subjekty usilující o zapojení do realizace projektů v rámci rozvojové spolupráce ostatních dárců,
- * identifikuje témata rozvojové spolupráce v prioritních zemích na základě vládou schválených programů ve spolupráci se zastupitelskými úřady a ve spolupráci s rezortními ministerstvy,
- * formuluje zadávací dokumentaci pro veřejné zakázky ve spolupráci se zastupitelskými úřady, vypisuje a provádí výběrová řízení,
- * uzavírá smlouvy s realizátory projektů zahraniční rozvojové spolupráce,
- * řídí a průběžně kontroluje realizaci projektů v úzké spolupráci se zastupitelskými úřady,
- * analyzuje sociální a ekonomický rozvoj a působení dalších dárců v prioritních zemích pro rozvojovou spolupráci České republiky,
- * podporuje posílení kapacit nevládních organizací a dalších subjektů aktivních v zahraniční rozvojové spolupráci, včetně organizace školení v dovednostech potřebných pro realizaci rozvojové spolupráce.

Další subjekty zapojené do rozvojové spolupráce

Realizace dvoustranných projektů české zahraniční rozvojové spolupráce by nebyla možná bez úzkého partnerství se sou-

kromými firmami, nevládními neziskovými organizacemi, příspěvkovými a rozpočtovými organizacemi, výzkumnými ústavy či univerzitami.

V roce 2007 měly na realizaci projektů české zahraniční rozvojové spolupráce největší podíl podnikatelské subjekty (45 procent), ovšem značný byl i podíl nestátních neziskových organizací (24 procent). Zbytek tvořily státní příspěvkové a rozpočtové organizace (24 procent) a akademické instituce (7 procent).

Soukromé firmy

Rozvojové aktivity českých firem se zaměřují zejména na oblast průmyslového rozvoje, vodohospodářství, ochrany životního prostředí a zemědělství. Spektrum jejich činností je velmi rozmanité – od modernizace tepelných či jaderných elektráren a zásobování obyvatelstva elektrickou energií, přes rekultivaci skládek a ekologickou modernizaci průmyslové výroby až po ochranu lesních porostů.

Český soukromý sektor zformoval koncem roku 2007 Platformu podnikatelů pro zahraniční rozvojovou spolupráci. Kromě firem organizovaných ve Svazu průmyslu a dopravy jsou jejími dalšími členy subjekty sdružené ve Svazu strojírenské techniky a v asociaci ACRI, tedy celkem více než 1700 podnikatelských subjektů. Hlavním posláním platformy je přispět ke kvalitní prezentaci českých podniků a širší přítomnosti české produkce v rozvojových zemích. Platforma se stala členem Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci a účastí na jejích jednáních zajišťuje Platforma hlas podnikatelských subjektů v otázkách české ekonomické pomoci rozvojovým zemím.

Nevládní organizace

Nevládní neziskové organizace jsou důležitým partnerem při realizaci zahraniční rozvojové spolupráce. České neziskové nevládní organizace, které pracují na poli rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci, jsou sdruženy v Českém fóru pro rozvojovou spolupráci (FoRS). Tato platforma, založená v roce 2002, má v současnosti více než 30 členů. Těžištěm jejich aktivit je zatím hlavně humanitární pomoc, jejich podíl na dlouhodobých projektech rozvojové

pomoci ale roste. Od ledna 2003 je FoRS členem CONCORD – Evropské konfederace nevládních organizací pro krizovou pomoc a rozvoj, která sdružuje 38 národních platform a sítí (networks). Ty zastřešují přes 15 tisíc evropských nevládních neziskových organizací. FoRS je zastoupen i v předsednické radě CONCORD.

Hlavními domácími partnery FoRS jsou odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV ČR a Česká rozvojová agentura. Hlavními mezinárodními partnery FoRS jsou kromě CONCORDu také projekt RPP rakouské rozvojové agentury a Trialog – projekt několika zahraničních nevládních neziskových organizací podporovaný Evropskou komisí.

Hlavními cíli FoRS jsou:

- * zastupovat společné zájmy členů v oblasti rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci,
- * být partnerem české vládě, parlamentu, Evropské komisi a dalším českým i mezinárodním institucím na poli rozvojové problematiky,
- * podporovat šíření informací o rozvojové problematice,
- * koordinovat vybrané rozvojové aktivity členů sdružení,
- * zvyšovat povědomí veřejnosti i institucionálních partnerů o rozvojové problematice,
- * podílet se na vytváření standardů pro rozvojové a humanitární projekty,
- * organizovat vzdělávací akce, semináře a konference,
- * publikovat materiály související s rozvojovou činností.

Akademický sektor

Na realizaci dvoustranných projektů se rovněž podílejí vysoké školy. Přispívají například k modernizaci vysokého, středního i základního školství v rozvojových zemích. Vysoké školy rovněž aktivně přispívají k předávání informací o rozvojové spolupráci veřejnosti. Mezi ně patří Univerzita Palackého v Olomouci, která od roku 2001 pořádá Letní školu rozvojových studií. Některé vysoké školy poskytují možnost studovat rozvojová studia jako hlavní nebo vedlejší specializaci. Zájemci o magisterský titul mohou tento obor vystudovat na Univerzitě Palackého v Olomouci nebo jako vedlejší specializaci na Vysoké ško-

le ekonomické v Praze, další program s rozvojovou tematikou byl otevřen na České zemědělské univerzitě v Praze a na Zápa- dočeské univerzitě v Plzni.

Státní a příspěvkové organizace

Téměř jedna čtvrtina dvoustranných projektů byla v roce 2007 realizována díky zapojení příspěvkových a rozpočtových orga- nizací. Většinou se jednalo o výzkumné ústavy, jako například Ústav pro hospodářskou úpravu lesů, Ústav pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, Ústav jaderného výzkumu v Řeži či jiné specializované instituce jako Česká geo- logická služba nebo Fakultní nemocnice Motol.

Výhled a hlavní úkoly české ZRS do budoucna

Přestože od formulování Koncepce z roku 2002 došlo k výraz- ným krokům směrem ke zvýšení efektivity a transparentnosti české rozvojové spolupráce, vyvstává nadále řada výzev, kte- ré naléhavě vyžadují řešení v rámci transformačního proce- su. Důležitým úkolem zůstává příprava zákona o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí. Zákon bude první právní normou v této oblasti a má přinést legislativní ukotvení změn směrem ke zjednodušení a centralizaci řízení ZRS. Legislativní, institucionální, koncepč- ní a organizační změny systému rozvojové spolupráce ČR byly doporučeny prestižními mezinárodními institucemi, například Světovou bankou či UNDP. Ve svém přehledu české rozvojové politiky ho deklaroval také Výbor OECD pro rozvojovou pomoc publikovaný v únoru 2007.

Hlavní doporučení OECD pro českou rozvojovou spolupráci:

- * MZV musí mít jasnou a nedělitelnou zodpovědnost za poli- tiku rozvojové spolupráce. Rozpočet na bilaterální ZRS by proto měl být součástí kapitoly MZV.
- * Vyjasnit roli ostatních resortů v novém systému ZRS, aby bylo možné těžit z jejich zkušeností, ale zároveň zachovat princip jednotné autority MZV uvedený výše.
- * Rozšířit agendu rozvojové spolupráce ze stávajícího odbo- ru na sekci. Integrovat agendu transformační spolupráce

a další roztroušené rozvojové aktivity v rámci MZV do nové sekce.

- * Jasně rozdělit pravomoci MZV jako tvůrce koncepce na stra- ně jedné a rozvojové agentury jako implementačního orgánu na straně druhé.
- * Dostatečně personálně obsadit zastupitelské úřady ČR v pri- oritních zemích a dbát na jejich kvalifikovanost v oblasti rozvojové spolupráce.
- * Ukončit praktiku některých resortů, kdy je ZRS využívána k proexportním a obchodním aktivitám, které neodpovídají definici oficiální rozvojové pomoci. Místo toho najít legitim- ní cesty na podporu zapojení soukromého sektoru do rozvo- jových aktivit.
- * Na vládní úrovni vytyčit jasný časový plán pro dosažení kvantitativních závazků v rámci EU (tj. 0,17 procent do roku 2010 a 0,33 procent do roku 2015). Pro zvýšení předvída- telnosti přejít na víceleté financování ZRS místo stávajících ročních rozpočtů.
- * Při zvyšování objemu ODA dbát na smysluplný nárůst bila- terální pomoci do prioritních zemí. Využít nové koncepce k další redukci počtu prioritních zemí a stejně tak k redukci sektorů (pouze na oblasti, kde má česká ZRS zřetelnou kom- parativní výhodu).
- * Aktualizovat Koncepti ZRS na období 2008 až 2012. Nová koncepce musí reflektovat mezinárodní závazky a lépe defi- novat strategické směřování české ZRS pokud jde o sektory, teritoria a formy pomoci.
- * Pokračovat v informační a osvětové kampani zaměřené na veřejnou podporu pro ZRS. Vytvořit veřejné fórum pro debatu o ZRS zahrnující zástupce politické reprezentace, občanské společnosti, akademického sektoru a podnikatel- ského stavu.

> Hrubý domácí produkt na hlavu v prioritních zemích české ZRS

Země ZRS	HDP
ZAMBIE	1 171
VIETNAM	2 143
JEMEN	2 188
MOLDAVSKO	2 190
MONGOLSKO	2 609
ANGOLA	3 729
BOSNA A HERCEGOVINA	5 949
SRBSKO	8 644
Další země:	
ETIOPIE	581
DR KONGO	267
INDIE	2 222
KAMBODŽA	1 440
INDONÉSIE	3 209

Poznámka: HDP země je přepočítaný na USD podle parity kupní síly

Zdroj: World Development Indicators 2008, data jsou z roku 2005 (International Comparison Program)

3.5 ROZVOJOVÁ POLITIKA VYSPĚLÝCH ZEMÍ (OECD/DAC)

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Co-operation and Development – OECD) je mezinárodní vládní organizací se sídlem v Paříži. Dnes sdružuje 30 zemí světa, jejichž společným rysem je nejen vysoká životní úroveň a ekonomická vyspělost založená na tržním hospodářství, ale rovněž víra ve sdílené demokratické hodnoty. ČR je členem organizace od roku 1995. OECD byla založena v roce 1961 s cílem podpořit hospodářský rozvoj ve světě a mezinárodní ekonomickou spolupráci. Za tímto účelem se v několika desítkách výborů OECD schází zástupci z členských zemí, aby si vyměňovali zkušenosti, jak nejlépe směřovat domácí politiky. Šíře záběru OECD je velmi rozsáhlá – sahá od ekonomické či fiskální politiky, přes politiku sociální a politiku trhu práce, zemědělskou politiku či politiku životního prostředí až po obchod, investice či politiku vědeckotechnickou.

Výbor pro rozvojovou spolupráci

Jednou ze široké řady činností OECD je také politika rozvojové spolupráce, tedy ty aktivity vyspělých zemí, jejichž cílem je podpořit sociálně-ekonomický rozvoj v méně rozvinutých částech světa. Příslušný výbor OECD k tomu zřízený se nazývá Výbor pro rozvojovou pomoc (Development Assistance Committee – DAC). Výbor OECD/DAC je součástí organizace od samého počátku (vznikl již v roce 1961), což potvrzuje jeho význam. Dalším specifickým oproti ostatním výborům je vysoká frekvence zasedání – OECD/DAC se schází pravidelně asi jednou měsíčně na úrovni pařížských delegátů, a jednou ročně navíc na úrovni ministrů zodpovědných za rozvojovou spolupráci, respektive šéfů rozvojových agentur (tzv. High Level Meeting).

Cíle DAC a jeho členská základna

Smyslem OECD je na základě zkušeností z členských zemí hledat řešení, jak zlepšit jednotlivé vládní politiky. V oblasti politiky rozvojové spolupráce se konkrétně jedná o to, jak co nejlépe

koordinovat, zefektivnit a zvýšit rozvojové úsilí zemí OECD. Výbor OECD/DAC je pro tuto koordinaci unikátním nástrojem, neboť sdružuje země, které poskytují 95 procent světové rozvojové pomoci. Těchto zemí je dnes 22 (15 zemí Evropské unie, dále Norsko a Švýcarsko, z mimoevropských pak USA, Kanada, Japonsko, Austrálie a Nový Zéland). Členem OECD/DAC je navíc i Evropská komise, která je brána jako samostatný dárcce. Zbývající země OECD (včetně ČR) nejsou formálně členy OECD/DAC, ovšem mohou se všech jeho zasedání účastnit. Pozorovatelský statut v OECD/DAC mají i zástupci tří mezinárodních organizací: Světové banky, MMF a UNDP.

Struktura orgánů DAC

Protože problematika rozvojové spolupráce je velmi rozsáhlá, existuje na podporu činnosti OECD/DAC sekretariát, který je jednou ze součástí pařížského sídla OECD a čítá zhruba 70 stálých zaměstnanců a externích konzultantů. Široký záběr OECD/DAC rovněž vedl k vytvoření řady pracovních skupin, které se věnují specifickým oblastem a sdružují odborníky z členských zemí na expertní úrovni. Dnes funguje osm takovýchto orgánů:

Working Party on Statistics – tato skupina se zabývá definicí oficiální rozvojové pomoci, statistickým výkaznictvím a sleduje objemy rozvojové pomoci.

Working Party on Aid Effectiveness and Donor Practices – vedle objemu pomoci záleží i na její efektivnosti, jejíž sledování je hlavní náplní činnosti této skupiny.

Network on Development Evaluation – tato skupina má na starosti hodnocení výsledků rozvojových projektů a programů.

Network on Gender Equality – tato skupina prosazuje rovnoprávnost žen a posiluje jejich roli v rozvoji.

Network on Environment and Development Co-operation – tato skupina monitoruje rozvojové aspekty životního prostředí.

Network on Poverty Reduction – tato skupina sleduje širokou řadu sektorů (zemědělství, infrastruktura, informační a komunikační technologie) a jejich vliv na omezení chudoby.

Network on Governance – tato skupina prosazuje princip, že dobrá veřejná správa a instituce jsou předpokladem rozvoje.

Network on Conflict, Peace and Development Co-operation – tato skupina vyhodnocuje bezpečnostní aspekty rozvojové spolupráce.

Hlavní činnost a výsledky výboru DAC

Politický i odborný dialog o rozvojové spolupráci

Unikátní role výboru OECD/DAC spočívá v tom, že narozdíl od Světové banky či agentur OSN nerealizuje přímo projekty v rozvojových zemích, ale poskytuje možnost dialogu mezi jednotlivými dárci o tom, jak nejlépe rozvojovou pomoc realizovat. Další výhodou OECD je její multioborový charakter, neboť může využít širokou síť ostatních výborů a zohlednit tak různé průřezové aspekty. Aktivity rozvojové spolupráce totiž úzce souvisejí s dalšími oblastmi, jako je obchodní politika (celní preference pro dovozy z rozvojových zemí), ochrana životního prostředí (koncept udržitelného rozvoje), věda a technologie (využití informačních a dalších technologií v procesu rozvoje) a další. Důležité rovněž je, že OECD/DAC tento dialog nevede pouze v uzavřeném kruhu vyspělých zemí OECD, ale navázal partnerství s dalšími mezinárodními organizacemi a samotnými rozvojovými zeměmi (aktuální je například spolupráce mezi OECD a africkými zeměmi sdruženými v NEPAD).

Směrodatné dokumenty v oblasti rozvojové spolupráce

Výsledkem politického dialogu v OECD/DAC a technické činnosti v jednotlivých pracovních skupinách jsou směrodatné dokumenty v oblasti rozvojové spolupráce (zkráceně směrnice). Tyto dokumenty staví na zkušenostech jednotlivých dárců a vytyčují nejlepší praxi pro provádění rozvojové politiky. V průběhu let mnohé směrnice OECD/DAC udávaly aktuální směr v rozvojové spolupráci všeobecně – staly se tak významným zdrojem znalostí i pro akademickou sféru a ostatní mezinárodní organizace. Přelomovým dokumentem OECD/DAC je „Shaping the 21st Century z roku 1996“, který vytyčuje rozvojovou strategii mezinárodního společenství pro první polovinu nového století. Další směrnice OECD/DAC jsou specifičtější a obsahují soubor doporučení vždy pro konkrétní oblast.

Příklady směrnic OECD/DAC:

- * *série směrnic o životním prostředí a rozvojové pomoci (z let 1992–1995),*
- * *Směrnice o rovnoprávnosti žen a posílení role žen v rozvojové spolupráci (1998),*
- * *Směrnice pro pomoc při předcházení násilných konfliktů (2001),*
- * *Směrnice o posílení obchodních kapacit pro rozvoj (2001),*
- * *Strategie pro udržitelný rozvoj – praktická směrnice pro rozvojovou spolupráci (2001),*
- * *Směrnice pro omezení chudoby (2001),*
- * *Směrnice o zahrnutí konvencí z Ria do rozvojové spolupráce (2002),*
- * *Směrnice o harmonizaci donorských praktik (2003),*
- * *Směrný dokument o roli zdraví v boji proti chudobě (2003),*
- * *Směrné zásady pro reformu bezpečnostního systému a rozvoj (2004).*

Přehledy a hodnocení rozvojové politiky jednotlivých dárců

Další specifickou funkcí OECD/DAC je publikování přehledů, v nichž pravidelně jednou za čtyři roky hodnotí rozvojovou politiku svých členů (peer reviews). Ještě důležitější než vlastní publikace je samotný proces hodnocení. Pařížský sekretariát nejprve zpracuje detailní zprávu o rozvojové politice hodnocené země, která slouží jako podklad pro projednávání přehledu. Dvě ze zbývajících zemí OECD/DAC jsou jmenovány jako examinační – účastní se přípravy zprávy i monitorovacích misí a mají hlavní slovo během projednávání přehledu. Hodnocenou zemi na tomto zasedání zpravidla zastupuje vysoký představitel ministerstva či agentury zodpovědné za rozvojovou spolupráci. Na závěr zasedání předseda OECD/DAC shrne poznatky a doporučení pro hodnocenou zemi, která jsou významným vodítkem pro její další postup.

Prestížní zprávy a statistiky o rozvojové pomoci

Výbor OECD/DAC je rovněž známý tím, že publikuje výroční zprávy o rozvojové spolupráci (Development Co-operation

Reports), které shrnují aktuální mezinárodní trendy v této oblasti. Součástí výročních zpráv je rovněž obsáhlá statistická příloha. Statistiky rozvojové pomoci jsou vůbec jedním z nejvýznamnějších produktů OECD/DAC a jsou pro svou srovnatelnost a kvalitu přejímány ostatními organizacemi, akademiky a médii. Právě OECD/DAC stanovuje a dále upřesňuje závaznou definici oficiální rozvojové pomoci (Official Development Assistance – ODA).

Za oficiální rozvojovou pomoc (ODA) jsou považovány ty toky peněz, materiálu či technické pomoci do rozvojových zemí, které:

- * jsou poskytovány oficiálními vládními institucemi dárcovské země (na rozdíl od soukromé pomoci či zahraničních investic),
- * s cílem udržitelného sociálně-ekonomického rozvoje (na rozdíl od toků, jejichž cíle nejsou rozvojové, ale komerční či bezpečnostní – například vojenská pomoc je z ODA vyřazena),
- * mají koncesionální charakter (jsou skutečnou pomocí ve formě nevratného grantu či alespoň půjčky, která má podmínky výhodnější, než půjčka poskytnutá za podmínek tržních).

Vedle ODA pro rozvojové země existuje i kategorie oficiální pomoci (Official Aid – OA), která musí splňovat stejné podmínky, ale týká se transformujících se zemí (například Ruska, Bulharska, Izraele, Singapuru), které jsou obecně vyspělejší a mají tudíž jiné problémy než země rozvojové.

Aktuální témata výboru DAC

Mezinárodní rozvojové cíle

Byl to právě OECD/DAC, který v polovině 90. let přišel s myšlenkou sebrat a doplnit jednotlivé závazky vzešlé z významných světových konferencí v Riu, Káhiře, Pekingu či Kodani do uceleného souboru mezinárodních rozvojových cílů. Tyto cíle jsou přitom snadno kvantifikovatelné (například podíl lidí žijících s příjmem pod dolar na den) a časově ohraničené (například snížit tento podíl do roku 2015 oproti roku 1990 minimálně o polovinu), takže bude jednoznačné, zda byly či nebyly splněny.

K těmto cílům se postupně zavázaly všechny země a mezinárodní organizace, když byly vtěleny do závěrů přelomového summitu OSN v roce 2000 jako Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals – MDGs; viz samostatná kapitola). OECD/DAC nadále využívá svou statistickou kapacitu a monitoruje naplňování jednotlivých cílů.

Nové trendy rozvojové spolupráce

Jak již bylo řečeno, strategický dokument výboru „Shaping the 21st Century“ se stal přelomem, neboť v polovině 90. let poprvé vytyčil prvky nového přístupu k mezinárodní rozvojové spolupráci. Tyto trendy byly postupně převzaty ostatními mezinárodními organizacemi a objevují se v závěrech významných mezinárodních konferencí (Dauhá, Monterrey, Johannesburg). Právě Monterreyský konsensus, vzešlý z mezinárodní konference o financování pro rozvoj z roku 2002, asi nejlépe vystihuje toto „nové rozvojové paradigma“:

vzájemná odpovědnost – na jedné straně musí rozvojové země zlepšit demokracii, lidská práva a boj proti korupci, nastolit zdravé ekonomické prostředí a vybudovat efektivní instituce, zatímco země vyspělé je mají podporovat zvýšenou rozvojovou pomocí (v Monterrey bylo oznámeno zvýšení světové ODA zhruba o čtvrtinu do roku 2006), větším přístupem na své trhy a odpouštěním dluhů (zejména v rámci iniciativy HIPC – viz kapitola Mezinárodní zadlužení).

národní priority – primární zodpovědnost za svůj osud leží na rozvojových zemích samotných, což na druhé straně znamená, že dárci by při poskytování rozvojové pomoci měli respektovat jejich prioritní potřeby vyjádřené například v národních strategiích boje proti chudobě (viz níže o efektivnosti pomoci).

partnerství – Monterreyská konference potvrdila, že předpokladem úspěchu je, aby všichni „táhli za jeden provaz“: jak vlády dárcovských a partnerských zemí, tak mezinárodní organizace, ale i podnikatelská sféra a nevládní sektor.

Efektivnost pomoci

Objem pomoci a její efektivnost jsou dvě strany stejné mince. Odhaduje se, že k naplnění MDGs je třeba celosvětovou ODA

asi zdvojnásobit, ale zároveň je třeba dbát, aby tyto peníze byly vynaloženy co možná nejefektivněji. Zde je opět velký prostor pro výbor OECD/DAC, který v průběhu posledních let identifikoval několik cest ke zvýšení efektivnosti rozvojové pomoci:

nevázání pomoci (untying) – v roce 2001 přijal výbor doporučení o nevázání pomoci pro nejméně vyspělé země, podle něhož by se dárci měli zdržet praktiky, kdy podmiňují realizaci rozvojového projektu nákupem zboží a služeb pouze od firem ze své země.

sladění pomoci s národními rozvojovými strategiemi – zkušenosti dokazují, že nejefektivnější je ta pomoc, která zapadá do potřeb partnerských zemí vyjádřených v národních rozvojových strategiích, nikoliv jim je vnucována zvenčí.

harmonizace donorských praktik – stejnojmenná směrnice výboru OECD/DAC se stala základem pro Římskou deklaraci z roku 2003, ve které se hlavní dárci zavázali sladit a zjednodušit své procedury, aby nezatěžovaly omezené kapacity rozvojových zemí.

selektivita pomoci – v duchu Monterreyského konsensu panuje přesvědčení, že rozvojová pomoc by měla být přednostně poskytována zemím, které dodržují demokracii a vytvoří příznivé prostředí pro efektivní uplatnění této pomoci (good governance).

řízení pomoci založené na výsledcích – dárci by měli zaručit, že jednotlivé rozvojové projekty nejsou realizovány samoúčelně, nýbrž jejich úspěšnost posuzovat podle skutečných a měřitelných výsledků (nejlépe spjatých s MDGs).

Koherence politik pro rozvoj

Významným tématem v současných diskusích o podobě mezinárodní rozvojové spolupráce je koherence politik pro rozvoj. U zrodu tohoto relativně mladého konceptu stojí OECD/DAC. Koherence znamená požadavek, aby cíle a výsledky rozvojové politiky nebyly narušeny jinými vnějšími politikami vyspělých zemí. V této souvislosti se hovoří nejčastěji o protichůdném (nekoherentním) působení některých politik Evropského společenství, jmenovitě rozvojové politiky a společné zemědělské politiky, ale i dalších. Nemá například příliš smysl poskytovat roz-

vojovou pomoc na podporu venkovských oblastí, když je toto úsilí převáženo negativními dopady zemědělských dotací a vysokých ochrannářských opatření ve vyspělých zemích. Také v oblasti vízové a imigrační politiky může mít uzavření hranic proti imigraci z méně vyspělých zemí nepříznivé dopady pro omezování chudoby v rozvojových zemích, protože migranti získávají za svou práci mzdu, a tyto prostředky posílají svým rodinám a komunitám v domovských zemích. Účelem koherence je tedy eliminovat negativní dopady různých vnějších politik na rozvoj a v lepším případě přímo sladit jednotlivé politiky s cíli rozvojové spolupráce.

Česká republika a OECD/DAC

Historie vztahů ČR a OECD/DAC

ČR vstoupila do OECD v roce 1995, ale členem Výboru pro rozvojovou pomoc se nestala. Ani dnes nesplňuje všechny podmínky plného členství, a tak se činnosti OECD/DAC účastní jako pozorovatel. Podobné postavení má několik dalších zemí OECD – nečlenů výboru: Polsko, Maďarsko, Slovensko, Jižní Korea, Mexiko, Turecko a Island. Zástupci ČR se doposud účastnili zejména zasedání OECD/DAC na úrovni pařížských delegátů a jednou ročně zasedání na vysoké úrovni, v menší míře pak pracovních skupin výboru. ČR jako pozorovatel poskytuje krátký přehled o své rozvojové spolupráci do výroční zprávy OECD/DAC a pravidelně vyplňuje i zjednodušené statistické dotazníky pro potřeby výkaznictví ODA. V posledních letech proběhlo několik setkání mezi představiteli OECD/DAC, respektive pařížského sekretariátu, a zástupci Ministerstva zahraničních věcí ČR zodpovědných za koordinaci rozvojové spolupráce.

Výhody a nevýhody členství v OECD/DAC

Členství ve výboru je především vyjádřením pozice, že příslušná země patří k nejvyspělejšími zemím světa, je čistým dárcem rozvojové pomoci a přejímá tak díl odpovědnosti za mezinárodní rozvoj. ČR se k této pozici blíží – i když sama přijímala podstatnou pomoc ze zahraničí,

obnovila již v polovině 90. let vlastní program zahraniční rozvojové pomoci a řadí se do skupiny nastupujících dárců. Významným mezníkem, který naši zemi zařadil mezi nejvyspělejší země světa, se rovněž stal vstup do EU. Členství v OECD/DAC lze proto považovat za logické vyústění tohoto vývoje a ČR by o něj měla ve střednědobém horizontu uvažovat.

Jaká jsou kritéria vstupu do OECD/DAC

Členství v OECD/DAC přinese ČR prestiž a lepší pozici na mezinárodní scéně a možnost se aktivně podílet na formulování mezinárodních rozvojových trendů. Na druhé straně bude znamenat i převzetí některých závazků. Co tedy musí všechno země jako ČR splnit, aby mohla usilovat o členství v OECD/DAC:

- * splnit právně závazná pravidla OECD/DAC (například o vázané pomoci a úvěrovém financování), stejně jako se přihlásit k existujícím doporučením a směrnici (právně závazných pravidel je z podstaty činnosti OECD/DAC minimum, nicméně i formálně nezávazná doporučení a směrnice mají značnou politickou a morální váhu),
- * poskytovat detailní statistiky ODA a každoroční popis rozvojové politiky (ve formě mnohem detailnější, než je vyžadováno od pozorovatelů),
- * podrobit se pravidelným přehledům a hodnocení rozvojové politiky (zmiňované peer reviews; toto hodnocení, byť může být kritické, nelze chápat jako zátěž, ale naopak jako příležitost pro zefektivnění rozvojové politiky),
- * mít rozsáhlý program rozvojové spolupráci či alespoň střednědobý plán pro dosažení určitého cíle ODA (za měřítko „rozsáhlosti“ programu ODA lze považovat hranici 100 milionů USD nebo 0,2 procent HND, což je zhruba úroveň nejnižších současných členů výboru).

Rozvojová spolupráce ČR očima OECD/DAC

Ačkoliv neexistuje ideální model rozvojové spolupráce a každá země výboru je jiná, ze závěrů různých přehledů a směrodatných dokumentů OECD/DAC lze vyvodit některé společné vlastnosti, které formují základní rysy „standardní dárcovské

země“. A právě srovnáním těchto standardů se stávající situací v ČR lze posoudit, co nám ještě do plnohodnotného členství v OECD/DAC chybí a z toho vyvodit následující doporučení pro českou rozvojovou politiku:

základní strategický dokument – formulovat a závazně přijmout základní strategický dokument, kterým se dárci přihlásí k odpovědnosti za mezinárodní rozvoj ve smyslu aktuálních trendů, a boj proti chudobě vyhlásit jako hlavní cíl rozvojové spolupráce,

veřejná informovanost a podpora – transparentně informovat o rozvojových aktivitách (webové stránky, výroční zprávy atd.), zahájit širokou veřejnou a politickou debatu o cílech a provádění rozvojové spolupráce, podporovat vzdělávání o rozvojové problematice,

finanční objem pomoci – zvýšit podíl ODA na HND alespoň na úroveň nejnižších členů DAC, za tímto účelem sestavit střednědobý výhled rozpočtu, nejlépe doplněný o explicitní cíl ODA vyslovený na politické úrovni,

teritoriální zaměření pomoci – koncentrovat se na omezený počet partnerských zemí, zvýšit podíl nejméně vyspělých zemí (zejména ze subsaharské Afriky),

sektorové zaměření – především podporovat MDGs, tedy základní sociální služby jako je školství či zdravotnictví, vedle toho věnovat pozornost i průřezovým cílům (životní prostředí, rovnoprávnost žen, good governance),

plánování pomoci a její formy – přejít od roztráštěných projektů k uceleným programům dlouhodobé spolupráce s vybranými partnerskými zeměmi; snížit podíl technické pomoci a pomoci realizované v zemi dárci (jako jsou vysokoškolská stipendia); pokud jde o multilaterální pomoc, vymezit selektivní strategii vůči jednotlivým agenturám a fondům,

koherence politik pro rozvoj – zajistit předpoklady pro koherentní rozvojovou politiku: a) politická vůle a závazek na vysoké úrovni, b) vhodný institucionální mechanismus pro meziresortní koordinaci, c) analytické kapacity pro posouzení dopadů různých politik,

institucionální zajištění rozvojové spolupráce – určit jednoznačnou odpovědnost jednoho subjektu (ministerstva či agen-

ture) za koncepční řízení a koordinaci; vytvořit viditelnou pozici samostatného ministra či vládního zmocněnce pro rozvojovou spolupráci,

personální zajištění rozvojové spolupráce – zajistit dostatečný počet odborně vyškolených pracovníků; pokud je koordinací pověřeno MZV, pak zajistit, aby rotace kariérních diplomatů nenarušila potřebné odborné zázemí pro koordinaci a kontinuitu rozvojové spolupráce,

realizace pomoci v praxi – zajistit co možná největší decentralizaci a dostatečný počet pracovníků v terénu; efektivně zapojit ambasády v partnerských zemích do realizace pomoci, harmonizovat donorské procedury s ostatními dárci, zprůhlednit zadávání rozvojových zakázek a zvýšit podíl nevázané pomoci.

> Porovnání čisté ODA pro členy DAC a země OECD, za rok 2006 a 2007

Členové DAC a země OECD	2006		2007	
	ODA celkem mil. USD	ODA % z HND	ODA CELKEM MIL. USD	ODA % Z HND
AUSTRÁLIE	2 123	0,30	2 471	0,30
BELGIE	1 978	0,50	1 953	0,43
DÁNSKO	2 236	0,80	2 563	0,81
FINSKO	834	0,40	973	0,40
FRANCIE	10 601	0,47	9 940	0,39
IRSKO	1 022	0,54	1 190	0,54
ITÁLIE	3 641	0,20	3 929	0,19
JAPONSKO	11 187	0,25	7 691	0,17
KANADA	3 684	0,29	3 922	0,28
LUCEMBURSKO	291	0,89	365	0,90
NĚMECKO	10 435	0,36	12 267	0,37
NIZOZEMÍ	5 452	0,81	6 215	0,81
NORSKO	2 954	0,89	3 727	0,95
NOVÝ ZÉLAND	259	0,27	315	0,27
PORTUGALSKO	396	0,21	403	0,19
RAKOUSKO	1 498	0,47	1 798	0,49
ŘECKO	424	0,17	501	0,16
ŠPANĚLSKO	3 814	0,32	5 744	0,41
ŠVÉDSKO	3 955	1,02	4 334	0,93
ŠVÝCARSKO	1 646	0,39	1 680	0,37
USA	23 532	0,18	21 753	0,16
VELKÁ BRITÁNIE	12 459	0,51	9 921	0,36
CELKEM DAC	104 421	0,31	103 655	0,28

Nečlenové DAC a země OECD	2006		2007	
	ODA celkem mil. USD	ODA % z HND	ODA CELKEM MIL. USD	ODA % Z HND
ČESKÁ REPUBLIKA	161	0,12	179	0,11
ISLAND	41	0,27	45	0,25
KOREA	455	0,05	672	0,07
MAĎARSKO	149	0,13	91	0,07
POLSKO	297	0,09	356	0,09
SLOVENSKÁ REPUBLIKA	55	0,10	68	0,09
TURECKO	714	0,18	--	--
TAIWAN	--	--	514	0,13
LOTYŠSKO	--	--	16	0,06
LITVA	--	--	47	0,11

Zdroj: OECD 2007, 2008

3.6 ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE EVROPSKÉHO SPOLEČENSTVÍ

Evropská unie (EU) je globálně největším poskytovatelem rozvojové pomoci, přičemž vedle jednotlivých členských států realizuje rozvojovou spolupráci i Evropské společenství (ES) prostřednictvím Evropské komise.

Přestože EHS/ES působilo ve prospěch rozvoje zemí rozvojového světa od 50. let, jednoznačně definovala cíle rozvojové spolupráce ES až Smlouva o založení ES z roku 1992 (Maastrichtská smlouva). Ta stanovila za cíl rozvojové spolupráce ES podporu trvalého hospodářského a sociálního rozvoje rozvojových zemí, jejich harmonické a postupné zapojení do světové ekonomiky a boj proti chudobě v rozvojových zemích. Rozvojová politika ES má podle Maastrichtské smlouvy přispívat k rozvoji a upevnění demokracie a právního státu a respektování lidských práv a základních svobod. Smlouva také konstatovala, že rozvojová spolupráce realizovaná ES doplňuje politiky prováděné členskými státy a stanovila, že ES a členské státy své politiky v oblasti rozvojové spolupráce koordinují a své programy pomoci sladují. (V této souvislosti se hovoří o tzv. „3C“ – komplementarita, kooperace, a koherence.)

Rozvojová spolupráce se zeměmi Afriky, Karibské oblasti a Pacifiku

Spolupráce s rozvojovými zeměmi patří mezi komunitární politiky od počátku projektu evropské integrace. Nejprve byla tato spolupráce zaměřena na kolonie (respektive i jiná závislá území) šesti zakládajících členských států. Vztahy k tzv. zámořským zemím a územím měly podobu přidružení k Evropskému hospodářskému společenství (EHS), přičemž podmínky asociace upravovala Část IV smlouvy o ustavení EHS z roku 1957 a příložená Prováděcí dohoda.

Základními prvky asociačního vztahu byla rozvojová pomoc poskytovaná z tzv. Evropského rozvojového fondu (EDF), preferenční obchodní režim a právo zakládání podniků řídicí se principem nediskriminace.

Do EDF přispívaly členské státy v poměru, který ne zcela odpovídal poměru jejich příspěvků do obecného rozpočtu EHS. Nejvíce do EDF přispívaly SRN a Francie. Prioritou I. EDF byly investice do infrastruktur (44 procent) a téměř jedna čtvrtina prostředků směřovala na rozvoj zemědělství.

Pokud jde o obchodní režim, Část IV Římské smlouvy o založení EHS předpokládala postupné odbourávání cel mezi členskými státy EHS a asociovanými územími, stejně jako mezi asociovanými územími navzájem. Zdůrazňovala také princip nediskriminace mezi členskými státy. Zvláštní preferenční opatření byla uplatňována na obchod s banány z asociovaných území.

Počátkem 60. let získaly africké asociované země a území nezávislost, všechny kromě Guineje nicméně projevily zájem na pokračování asociačního vztahu k EHS. **Nová asociační dohoda**, vyjednaná mezi 18 nezávislými africkými státy a EHS, byla podepsána **v roce 1963 v kamerunském hlavním městě Yaoundé**. Formální rovnost v asociačním vztahu byla vyjádřena paritním zastoupením Asociovaných afrických a malgašských států (EAMA) a EHS v nově zřízených institucích řídicích asociační režim. Nejvyšším orgánem asociace podle dohody z Yaoundé byla Rada asociace, která byla složena ze členů Rady EHS a Komise EHS na jedné straně a ze zástupců vlád EAMA na straně druhé, rozhodnutí přijímala na základě konsensu mezi zástupci EHS a EAMA. Kontinuitu spolupráce mezi zasedáními Rady asociace zajišťoval Výbor asociace. Parlamentní konference asociace byla složena na paritním základě ze členů Shromáždění EHS a ze členů parlamentů EAMA. Případné spory měl řešit Rozhodčí soudní dvůr asociace, fakticky ale příležitost rozhodnout o sporech týkajících se výkladu dohody z Yaoundé nikdy neměl.

Rozvojová pomoc hrazená z EDF zůstala nadále klíčovým prvkem asociačního vztahu. Prostředky z II. EDF směřovaly prioritně na rozvoj zemědělství (téměř 40 procent) a na dopravu a komunikace (přes 30 procent).

Obchodní režim podle dohod z Yaoundé předpokládal pokračování recipročního snižování cel mezi EHS a EAMA. Na rozdíl od předcházejícího období již ale nepředpokládal souběžné odbourávání celních bariér mezi asociovanými státy navzájem. Preferenční obchodní režim podle Části IV Římské smlouvy

a podle dohod z Yaoundé ostře kritizovala řada členských států Všeobecné dohody o clech a obchodě (GATT).

Druhá dohoda z Yaoundé, která byla podepsána v roce 1969, neznamena žádnou výraznou proměnu v asociačním vztahu. Prioritou III. EDF byly investice do dopravy a komunikací (37 procent) a podpora zemědělské produkce (30 procent).

Rozšíření EHS o Velkou Británii bylo impulsem k transformaci asociačního režimu podle dohod z Yaoundé. Vedle EAMA projevila o navázání úzkých vztahů k EHS i řada rozvojových zemí, členských států Commonwealthu, stejně tak jako i další státy (Etiopie, Guinea, Libérie). Došlo ke vzniku uskupení zemí Afriky, Karibské oblasti a Pacifiku (ACP), které se dožadovalo obnovy spolupráce s EHS na základě rovnosti. **V roce 1975 podepsalo EHS, EAMA a řada dalších převážně anglofonních rozvojových zemí v togském Lomé** dohodu, která na předchozí asociační režim fakticky navázala, jakkoli byly zdůrazňovány prvky diskontinuity (včetně nahrazení samotného termínu asociace výrazem partnerství).

Institucionální struktura partnerství podle dohody z Lomé se od předchozího režimu asociace zásadně nelišila. Nejvyšším orgánem podle dohody z Lomé byla Rada ACP – EHS, kontinuitu mezi jejími zasedáními zajišťoval Výbor ACP – EHS. Parlamentní shromáždění asociace nahradilo Společné shromáždění ACP – EHS. Vzhledem k tomu, že v 70. letech mnoho zemí ACP nedisponovalo institucí parlamentu, již členem Společného shromáždění nemusel být člen parlamentu. Mezi instituce nebyl zařazen Rozhodčí soudní dvůr, případné spory o výklad dohody měly být řešeny politicky.

Země ACP do **I. dohody z Lomé** prosadily řadu svých priorit a prostředky ze IV. EDF tak směřovaly například na rozvoj průmyslové spolupráce. IV. EDF vyčleňoval též prostředky na podporu regionální integrace. EHS také začalo na základě I. dohody z Lomé z roku 1975 financovat prostřednictvím EDF i mechanismus stabilizace vývozních příjmů zemí ACP zvaný STABEX. V případě poklesu příjmu z vývozu vybraných komodit o více než 7,5 procent oproti předcházejícímu roku měla země ACP nárok na finanční poukaz. Zvláštní zvýhodněné podmínky platily pro země nejméně rozvinuté, vnitrozemské a ostrovní.

V oblasti obchodní se režim podle dohod z Lomé lišil od předcházejících ustanovení v tom, že preferenční zacházení na zboží ze zemí ACP EHS začalo poskytovat jednostranně (předtím bylo preferenční zacházení poskytováno na základě reciprocity). Bezcelní dovoz na trh EHS se týkal téměř veškerého obchodu, vyjmuta však byla část produktů spadajících pod Společnou zemědělskou politiku. Ačkoliv se ale více než 99 procent zboží vyvážených zeměmi ACP do EHS dováželo bezcelně, podíl zemí ACP na obchodu EHS/ ES se relativně snižoval. Kromě banánů byl vytvořen i zvláštní režim týkající se cukru ze zemí ACP.

V pětiletých intervalech po I. dohodě z Lomé byly uzavírány **II., III. a IV. dohoda z Lomé**, přičemž IV. dohoda z Lomé byla uzavřena v roce 1990 na dobu 10 let (v roce 1995 ale přesto byla revidována). II. dohoda z Lomé zavedla mechanismus stabilizace příjmů z vývozu vybraných nerostných surovin (tzv. SYSMIN), který byl obdobou mechanismu STABEX. Vzhledem k vážným problémům v zajišťování výživy obyvatelstva zemí ACP v 80. letech se prostředky EDF koncentrovaly na rozvoj zemědělské produkce. V. EDF na tuto oblast vyčlenil jednu čtvrtinu prostředků, VI. EDF jednu třetinu a VII. EDF již téměř polovinu. Novou oblastí podpory se v 80. letech stala problematika životního prostředí a ochrany proti postupu pouště. Koncem 80. let začalo ES klást větší důraz na problematiku lidských práv a svobod, tedy oblast, které se předtím vyhýbalo, aby se vyvarovalo obviňování z paternalismu a neokolonialismu. Revidovaná IV. dohoda z Lomé již dodržováním základních standardů lidských práv podmiňovala spolupráci. Konzultace podle těchto ustanovení, které v několika případech vedly k částečnému nebo úplnému pozastavení spolupráce, byly v letech 1996–2001 vedeny s Nigerem, Togem, Guineou-Bissau, Komorami, Pobřežím slonoviny, Haiti, Fiji, Libérií a Zimbabwe.

Od roku 2000 se partnerství mezi zeměmi ACP a EU měla řídit dohodou, která byla podepsána v beninském Cotonou, avšak tato dohoda vstoupila v platnost až v roce 2003. Dohoda byla schválena na dvacetileté období (do roku 2020), každých 5 let se přistupuje k její revizi. K poslední revizi došlo v roce 2005. **Dohoda z Cotonou** posiluje důraz na lidská práva, základní svobody a vládu zákona. V krajním případě ale již dohoda

z Cotonou počítá s pozastavením spolupráce nejen v závažných případech porušování demokratických principů, ale i ve vážných případech korupce (porušování principů dobrého vládnutí). Dohoda z Cotonou také zavedla významnou změnu v tom, že se prostředky EDF nebudou moci neomezeně převádět do budoucnosti. (V době uzavírání dohody z Cotonou bylo k dispozici téměř 10 miliard eur z předcházejících období). Revize dohody z Cotonou v roce 2005 směřovala k posílení spravedlnosti, když smluvní strany zavazuje ke spolupráci s Mezinárodním trestním tribunálem. Cílem spolupráce je zajistit potrestání nejzávažnějších trestných činů proti lidskosti (genocidy). Preferenční obchodní režim podle dohod z Lomé nebyl slučitelný s pravidly Světové obchodní organizace (WTO), která na jeho uplatňování musela opakovaně vydávat výjimku. V rámci dohody z Cotonou proto dochází k transformaci obchodního režimu mezi EU a ACP. Postupně (od roku 2008) jsou uzavírány reciproční Dohody o ekonomickém partnerství (EPA) mezi EU a jednotlivými regionálními uskupeními ACP. Existují však výjimky kdy nejméně rozvinuté země (LDCs) nemusí zcela otevřít svůj trh dovozu ze zemí EU a mohou pokračovat v nerecipročním obchodním režimu v rámci podmínek dohod z Lomé nebo v rámci iniciativy Everything But Arms (EBA –

„Všechno kromě zbraní“). Při procesu vyjednávání a uzavírání Dohod o ekonomickém partnerství se vyskytly některé úvahy o možných negativních dopadech nového obchodního režimu na země ACP. Nejednoznačný pohled na prospěšnost nového obchodního režimu přetrvává dodnes.

Spolupráce se zeměmi Asie, Latinské Ameriky, Středo-moří a východní Evropy

Jakkoli země ACP zaujímají mimořádné postavení v rozvojové politice EU, neomezují se spolupráce EU jen na ně. Od počátku 70. let poskytuje EHS/ ES obchodní preference rozvojovým zemím v rámci tzv. Všeobecného systému preferencí (GSP). Preference podle GSP nejsou tak výhodné, jako podle dohod z Lomé a jsou udělovány jednostranně bez smluvního zakotvení. Největší prospěch z preferencí GSP měly relativně rozvinuté země. Některé z nich dosáhly již takového stupně rozvoje, že se na ně ustanovení GSP nevztahují. Naopak produkty z nejméně rozvinutých zemí (padesát zemí v roce 2008) mají na základě iniciativy Everything But Arms (EBA – „Všechno kromě zbraní“) z roku 2001 na trh EU bezcelní přístup. Jediné výjimky představovaly přechodná omezení pro cukr, banány a rýži. Tato přechodná omezení byla kritizována ze strany mnoha

> Prostředky vyčleněné z Evropského rozvojového fondu:

Režim řídicí euro-afričké vztahy	Rok uzavření	Počet asociovaných/partnerských zemí	Počet členských států EHS/ ES/ EU	Pořadí EDF	Objem prostředků EDF (miliony euro)
PŘIDRUŽENÍ PODLE ČÁSTI IV. ŘÍMSKÉ SMLOUVY	1957	-	6	1. EDF	569,4
1. DOHODA Z YAOUNDÉ	1963	18	6	2. EDF	730,4
2. DOHODA Z YAOUNDÉ	1969	18	6	3. EDF	887,3
1. DOHODA Z LOMÉ	1975	46	9	4. EDF	3 053,3
2. DOHODA Z LOMÉ	1980	58	9	5. EDF	4 207,0
3. DOHODA Z LOMÉ	1985	65	10	6. EDF	7 882,6
4. DOHODA Z LOMÉ	1990	68	12	7. EDF	11 583,0
REVIDOVANÁ 4. DOHODA Z LOMÉ	1995	70	15	8. EDF	13 151,1
DOHODA Z COTONOU	2000	77	15	9. EDF	14 300,0
REVIDOVANÁ DOHODA Z COTONOU	2005	79	27	10. EDF	22 852,0

nevládních organizací, protože zmíněné komodity představovaly většinu objemu vývozu mnoha nejméně rozvinutých zemí. Přechodné omezení na dovoz banánů skončilo v roce 2006, přechodná omezení pro cukr a rýži by měla skončit v září a říjnu roku 2009.

Od 70. let začala EHS spolupracovat se **asijskými státy** a od 80. let intenzivněji též se zeměmi **Latinské Ameriky**. Přístup k oběma těmito regionům charakterizuje diferenciaci mezi relativně rozvinutějšími a chudšími státy. V případě rozvinutějších zemí nebo regionů se spolupráce EU orientuje především na problematiku obchodu a investic. Příkladem může být jednání v rámci Asijsko-evropských konferencí (ASEM) nebo s uskupením MERCOSUR. V případě chudších zemí jižní Asie, střední Ameriky a Andského regionu hraje rozvojová spolupráce a v případě přírodních katastrof humanitární pomoc významnější roli, objemy disponibilních prostředků jsou však výrazně nižší než v případě spolupráce se zeměmi ACP.

EU udržuje též intenzivní spolupráci se zeměmi **severní Afriky a Blízkého východu**, přičemž se zaměřuje na oblast obchodu, bezpečnosti a s výjimkou nejrozvinutějších států regionu i na oblast rozvojové spolupráce. O základním směřování eurostředomořské spolupráce rozhodují konference na nejvyšší úrovni, které se konají zpravidla každé dva roky a z nichž první se uskutečnila v roce 1995 v Barceloně (proto tzv. Barcelonský proces).

Po zásadních proměnách ve **střední a východní Evropě** po roce 1989 začala EU rozvíjet intenzivní spolupráci se zeměmi bývalého východního bloku. V případě zemí střední a východní Evropy se nejprve pomoc EU financovaná v rámci programu PHARE soustředila na podporu demokratických struktur a transformace plánovaných ekonomik na tržní hospodářství. Poté, co byla definována kritéria pro členství zemí střední a východní Evropy v EU, se technická pomoc EU orientovala na pomoc s jejich plněním. Vedle programu PHARE byly v případě kandidátských zemí vyčleněny další prostředky na urychlení jejich přípravy na členství v EU. Jednalo se zvláště o Speciální akční program pro předvstupní pomoc v oblasti zemědělství a rozvoje venkova (SAPARD) a Nástroj předvstupních strukturálních politik (ISPA). V případě zemí bývalého Sovětské-

ho svazu se EU zaměřila na podporu ekonomické a sociální transformace prostřednictvím programu Technická pomoc Společenství nezávislých států (TACIS). V souvislosti s válečnými konflikty v bývalé Jugoslávii vyčlenila EU značné prostředky na poválečnou rekonstrukci prostřednictvím programů PHARE a Obnova. Na bezprostřední poválečnou rekonstrukci navázal tzv. Stabilizační a asociační proces, který podporuje stabilizaci západního Balkánu nabídkou perspektivního členství v EU. Na program Obnova navázal v roce 2001 program Pomoc Společenství pro rekonstrukci, rozvoj a stabilitu na Balkáně (CARDS). V roce 2007 byly předchozí programy v oblasti západního Balkánu a Turecka nahrazeny v rámci nové finanční perspektivy 2007 až 2013 Integrovaným nástrojem pro předvstupní pomoc.

V souvislosti s válečnými konflikty na území **bývalé Jugoslávie** vyčleňovala EU významné prostředky i na humanitární pomoc. Narozdíl od pomoci rozvojové se pomoc humanitární neopírá o dlouhodobé strategie rozvojové spolupráce s jednotlivými zeměmi nebo regiony, ale využívá výrazně zjednodušených procedur, aby pomoc obětem válečných konfliktů a přírodních katastrof byla poskytnuta co nejrychleji. EU v případě humanitární pomoci využívá akreditovaných nevládních organizací pro distribuci pomoci, což jí umožňuje působit i v oblastech, které nejsou kontrolovány oficiálně uznávanými vládami.

Humanitární pomoc a potravinové zabezpečení, stejně tak jako spolupráce s zeměmi Asie, Latinské Ameriky, severní Afriky, Blízkého východu, střední a východní Evropy je financována z obecného rozpočtu EU, nikoli z EDF, ze kterého je hrazena výhradně spolupráce se zeměmi ACP.

Institucionální zajištění rozvojové spolupráce ES a jeho reforma

Rozvojová spolupráce, realizovaná EHS/ ES po více než 45 let v rámci výše zmiňovaných programů, si vyžádala vytvoření specifických organizačních struktur. Orgány zabývající se rozvojovou spoluprací ES existují v rámci Evropské komise, Evropského parlamentu i Rady EU.

V rámci **Evropské komise** byly v polovině 90. let za problematiku vztahů k rozvojovým zemím odpovědný Generální ředitel-

ství (DG) I, IA, IB a VIII s kompetencemi rozdělenými věcně i teritoriálně (DG VIII bylo odpovědné za vztahy k zemím ACP včetně obchodních aspektů a za potravinovou pomoc, DG IA za vnější politické vztahy, DG I za obchodní vztahy a DG IB za vztahy k zemím Asie, latinské Ameriky a Středomoří). Vedle těchto Generálních ředitelství působil **Humanitární úřad Evropského společenství (ECHO)**, který byl zřízen v roce 1992 s odpovědností za pomoc humanitární. Součinnost mezi jednotlivými DG ovšem nedosahovala žádoucí úrovně a za předsednictví Jacquese Santera (1995–1999) byla proto zahájena reforma s cílem dosáhnout vyšší komplementarity, koordinace a koherence politik. Za vnější vztahy ES byly odpovědné DG pro rozvoj, DG pro vnější vztahy, DG pro rozšiřování, DG pro obchod a Humanitární úřad ES (ECHO), tvořící „rodinu Relex.“ DG pro rozvoj mělo v kompetenci vztahy k zemím ACP a potravinovou pomoc, DG pro vnější vztahy bylo odpovědné za vztahy k zemím Asie, latinské Ameriky, Středomoří a bývalého Sovětského svazu, stejně tak jako za programy zaměřené na podporu lidských práv a demokracie a DG pro rozšiřování získalo odpovědnost za vztahy ke kandidátským zemím včetně příslušných předvstupních programů. Nejdůležitějším krokem Santerovy reformy však bylo zřízení Společné služby pro management pomoci Společenství nečlenským státům (SCR) v roce 1997. Tento nový orgán získal odpovědnost za management technických, logistických, finančních, smluvních a právních aspektů pomoci EU, ať již se jednalo o uzavírání kontraktů, monitoring implementace nebo evaluaci projektů a programů. Geograficky byly Společné služby odpovědné za realizaci projektů a programů ve všech regionech světa kromě kandidátských zemí.

Nástup Prodiho komise v roce 1999 znamenal počátek intenzifikace reformy rozvojové politiky EU s cílem dosáhnout vyšší efektivity a odpovědnosti rozvojové spolupráce, které byla často vyčítána zvláště zdlouhavost jednotlivých procedur (celková doba procedury přiznání prostředků a jejich vyplácení se zvýšila ze tří let v roce 1990 na šest let v roce 2000 v případě EDF). Reforma zahájená v dubnu 2000 obsahuje změny při stanovování politických priorit a přidělování zdrojů, změny personální politiky a změny finančního managementu.

Na úrovni Komise se reforma projevila vznikem nového orgánu, **Úřadu pro spolupráci EuropeAid**, který nahradil Společné služby a převzal odpovědnost za celý průběh projektového cyklu od identifikace přes implementaci až po vyhodnocení projektů a programů. EuropeAid je odpovědný za management vnější pomoci EU financované jak prostřednictvím obecného rozpočtu EU, tak prostřednictvím EDF, kromě pomoci poskytované prostřednictvím programu PHARE, předvstupní pomoci, humanitární pomoci, makroekonomické finanční pomoci a prostředků vynaložených v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Struktura nejvyššího řízení úřadu EuropeAid zcela odpovídá výrazné tendenci reformního procesu, tedy snaze integrovat rozvojovou politiku s politikou a obchodní dimenzí vnějších vztahů EU, která se projevuje posilováním koordinace mezi generálními ředitelstvími odpovědnými za vnější vztahy EU (Generální ředitelství rozvoj, vnější vztahy, obchod, rozšiřování), stejně tak jako nově ustaveným Úřadem pro spolupráci EuropeAid a Úřadem pro humanitární pomoc ECHO. Koordinaci orgánů komise odpovědných za vnější vztahy („rodina RELEX“) napomáhá sekretariát skupiny, který byl ustaven v rámci generálního ředitelství pro vnější vztahy. V Prodiho komisi byl předsedou Úřadu pro spolupráci EuropeAid komisař pro vnější vztahy a výkonným ředitelem komisař pro rozvoj, v Barrosově komisi spadá EuropeAid výhradně do kompetence komisařky pro vnější vztahy Ferrerové-Waldnerové.

Integrace rozvojových a politických aspektů vnějších vztahů EU se projevuje při vytváření víceletých programů – **Dokumentů definujících strategii rozvoje v jednotlivých zemích** (Country Strategy Papers – CSP) respektive Dokumentů definujících strategii rozvoje pro jednotlivé regiony (Regional Strategy Papers – RSP).

Z CSP/ RSP jsou odvozovány Národní indikativní programy a Regionální indikativní programy, které blíže specifikují opatření pro dosažení cílů stanovených v CSP/ RSP na dobu tří až pěti let. CSP obsahují základní principy rozvojové spolupráce, kladou důraz na snižování chudoby, vlastnictví zemí, koherenci politiky, komplementaritu a dělbu práce a zahrnují komplexní analýzu země, stejně tak jako zaměření na priority ES.

Přípravu prvního návrhu CSP vede Delegace EK v partnerské zemi, konzultuje ale dokument se všemi relevantními orgány Komise. První verzi poté prověřuje rozšířený tým zaměřený na danou zemi pod vedením úředníka DG pro rozvoj (v případě spolupráce se zeměmi ACP, za kterou má toto DG definitivní odpovědnost), respektive pod vedením úředníka DG pro vnější vztahy (to má nejvyšší odpovědnost za spolupráci se Středomořím, Asií, latinskou Amerikou a Balkánem). Kvalitu dokumentu následně zkoumá Společný útvar pro podporu kvality (Inter-service Quality Support Group) a posléze se k návrhu vyjadřuje DG pro vnější vztahy, DG pro rozvoj a vláda partnerské země. Návrh je následně předán Řídícímu výboru složenému ze zástupců členských států EU. Národní indikativní program, který vychází z CSP, má rozhodující význam pro realizaci jednotlivých konkrétních opatření a je předmětem dialogu mezi Delegací EK a partnerskou zemí, přičemž výsledkem tohoto dialogu může být i modifikace CSP.

Reforma mechanismů rozvojové politiky posílila koherenci vnějšího působení ES, především však v rámci aktivit DG zabývajících se vnějšími vztahy („rodiny RELEX“). Koherence veškerých politik ES, které mají dopad na rozvojové země, však bohužel dosud dosaženo nebylo. Například jisté aspekty Společné zemědělské politiky a Společné politiky rybolovu nejenže nepodporují, ale v mnoha případech i zcela maří úsilí vynakládané EU v oblasti rozvojové politiky. Vývozy subvencované zemědělské produkce negativně ovlivňují situaci v oblasti potravinové bezpečnosti a rozvoje venkova v řadě rozvojových zemích, využívání výsostných vod rozvojových států rybářskými flotilami z EU ohrožuje rozvoj místních pobřežních komunit.

Vedle snahy o koherenci politik ES má zásadní význam i úsilí o komplementaritu s působením členských států EU. Významným krokem k uplatnění principu komplementarity se stalo přijetí společného **Prohlášení Rady a Komise o rozvojové politice ES z listopadu 2000**. Prohlášení mj. vymezilo oblasti, ve kterých má ES komparativní výhodu oproti členským státům a na něž by se proto mělo soustředit. Jako oblasti, kde je přínos ES ke snižování chudoby nejúčinnější, vyhodnotilo ES těchto šest:

- * vazba mezi obchodem a rozvojem,
- * regionální integrace a spolupráce,

- * podpora makroekonomických politik a podpora rovného přístupu k sociálním službám,
- * doprava,
- * potravinové zabezpečení a udržitelný rozvoj venkova,
- * budování kapacity institucí.

Problematika obchodu a rozvoje spadá do kompetence ES vzhledem ke kompetencím ES v oblasti obchodu obecně. V případě dopravy nebo makroekonomické pomoci (přímé podpory rozpočtů partnerských států) má ES výhodu vycházející z objemu prostředků, které na rozvojovou spolupráci vyčleňuje. V případě podpory regionální integrace a spolupráce může ES využít integrační zkušenosti, ke kterým za posledních více než padesát let dospělo.

Koordinace mezi členskými státy a ES je v současné době nejsilnější na úrovni přípravy strategií rozvojové spolupráce pro jednotlivé partnerské země, přičemž k intenzivním konzultacím dochází přímo v partnerských zemích mezi Delegací Evropské komise a zastupitelskými úřady členských států, respektive zahraničními pobočkami jejich rozvojových agentur. Tato lokální koordinace ovšem naráží na problém limitovaných personálních kapacit v partnerských zemích. Některé členské státy také chápou jako alternativu koordinace v rámci EU součinnost všech dárců nebo úzce spolupracují s bilaterálními donory, se kterými sdílí představu o tom, jak by rozvojová spolupráce měla být realizována (například Dánsko, Kanada, Nizozemí, Norsko, Švédsko uskutečňují separátní schůzky v rámci tzv. Like-Minded Group).

Pravidelné schůzky zástupců členských států a ES působících v zemi pomoc přijímající mohou též zabránit tomu, aby se aktivity členských států duplikovaly nebo působily přímo protichůdně.

Zcela zásadním prvkem reformy rozvojové politiky ES je proces tzv. dekoncentrace, spočívající v předání rozsáhlých pravomocí Delegacím EK v partnerských zemích podle principu, že vše, co může být lépe řízeno a rozhodováno na místě, blízko toho, co se děje v terénu, by nemělo být řízeno a rozhodováno v Bruselu. V chudších zemích se Delegace EK budou svým charakterem více blížit decentralizovaným misím bilaterálních rozvojových

agentur (zatímco v bohatších zemích budou naopak blíže k velvyslanectvím). Vzhledem k posilování role Delegací EK v celém projektovém cyklu (od identifikace po vyhodnocování), stejně tak jako při vytváření CSP musí ES řešit problém adekvátního personálního zabezpečení misí, jakkoli mnohé úkoly (například při monitoringu nebo vyhodnocování projektů) zadává externím konzultantům. Proces dekoncentrace by měl přispět k větší flexibilitě rozvojové spolupráce ES a spolu s posilováním procesu vytváření CSP i k většímu vlastnictví rozvojových cílů ze strany přijímajících zemí.

Součástí reformy systému rozvojové spolupráce ES je i tendence ke standardizaci procedur. Počet procedur používaných v souvislosti s financováním a implementací projektů bude snížen ze 48 na šest až sedm procedur. Výbory, do nichž jsou zapojeny členské státy, stejně jako instituce Komise, byly vyzvány, aby se více než specifickým projektům věnovaly otázkám strategie a politiky, což by mělo přispět k urychlení implementace.

Vedle Evropské komise, která má iniciativu při formulaci politiky v oblasti pomoci nečlenským státům, hrají roli v rozvojové politice ES Rada EU, Evropský parlament a **Evropská investiční banka (EIB)**. V rámci Rady EU, která rozhoduje o obecných cílech rozvojové politiky ES, byla tato problematika diskutována na zasedáních tzv. Rozvojové rady, jichž se účastnili ministři zodpovědní za rozvojovou pomoc (ministři zahraničních věcí respektive ministři rozvojové spolupráce). Jistou změnu ale přineslo rozhodnutí Evropské rady v Seville o změnách zasedání Rady EU, když byl na základě zprávy Vysokého představitele pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Javieru Solany snížen počet specializovaných zasedání Rady EU. Od května 2002 tak již problematika rozvojové pomoci není projednávána v rámci Rozvojové rady, ale na zasedáních Rady věnovaných Všeobecným záležitostem a vnějším vztahů (což lze chápat jako jistou obdobu integrace rozvojové politiky s dalšími aspekty vnějších vztahů na úrovni Komise).

Evropský parlament získal Amsterodamskou smlouvou právo spolurozhodovat o legislativních opatřeních týkajících se rozvojové spolupráce (čl. 179) a rozhoduje též v poslední instanci o prostředcích na rozvojovou spolupráci plynoucích z obecného rozpočtu ES. **Evropský parlament** ovšem nerozhoduje

o prostředcích EDF, jehož začlenění do obecného rozpočtu dosud neúspěšně prosazoval s argumentací, že Evropský parlament může úspěšněji prosazovat důraz na snižování chudoby. Zastánci oddělené existence EDF ovšem poukazují na to, že samostatnost fondu garantuje zemím ACP, že se prostředky pro ně vyčleněné nebudou přerozdělovat ve prospěch jiných regionů. Evropský parlament disponuje zvláštním **Výborem pro rozvoj a spolupráci**, kde jsou otázky rozvojové spolupráce diskutovány. Na rozvojové spolupráci ES se podílí i Evropská investiční banka (EIB), a to poskytováním zvýhodněných úvěrů rozvojovým zemím.

Od roku 2005 začala nová fáze spolupráce mezi EU a Africkými zeměmi. Tato iniciativa po poměrně složitém jednání vyvrcholila na Lisabonském summitu v roce 2007 přijetím **Společné strategie EU – Afrika**. Společná strategie se poprvé zabývá celým africkým kontinentem, nejen jeho subsaharskou částí. První akční plán strategie vymezuje osm oblastí pro strategické partnerství na období let 2008 až 2010. Celkově lze považovat cíle Společné strategie za poměrně ambiciózní a široké a teprve budoucnost ukáže její případná omezení a reálné dopady.

Významný příspěvek pro poskytování efektivnější rozvojové pomoci představuje **Evropský konsensus o rozvoji** (The European Consensus on Development), přijatý v roce 2005. Evropský konsensus o rozvoji aktualizoval předchozí dokumenty o globální výzvy (bezpečnost, migrace a globalizace), reflektoval rozšíření EU a zahrnul nové mezinárodní závazky EU (zejména o Pařížskou deklaraci). Jako hlavní cíl rozvojové spolupráce Evropské unie stanovil vymýcení chudoby v kontextu udržitelného rozvoje, který zahrnuje též Rozvojové cíle tisíciletí. Dokument se skládá ze dvou částí, z nichž první obsahuje vize a druhá část závazky k implementaci.

Zvláštní instituce byly vytvářeny v rámci partnerství mezi EHS/EU a ACP, respektive EAMA.

Směrem k nové finanční perspektivě 2007 až 2013

Vnější působení EU zůstává jednou z priorit i v rámci nové finanční perspektivy, stanovující rámec pro alokaci prostředků v letech 2007 až 2013. Evropská komise v dokumentu „Budování naší společné budoucnosti“ řadí imperativ Evropy jako sil-

ného globálního aktéra mezi tři klíčové priority (vedle udržitelného rozvoje EU a konceptu evropského občanství).

Ve shodě s principem koncentrace zdrojů na několik málo hlavních iniciativ definovala Evropská komise pro oblast vnějších vztahů tři klíčové cíle: EU a její politika sousedství, EU jako partner pro udržitelný rozvoj a EU jako globální aktér. Evropská komise se také vyslovila pro snížení počtu nástrojů používaných v oblasti vnějších vztahů z více než sta na devět níže uvedených:

5 horizontálních programů:

- * Nástroj pro stabilitu – 2,062 miliard eur
- * Nástroj pro demokracii a lidská práva – 1,104 miliard eur
- * Nástroj pro makroekonomickou pomoc
- * Nástroj pro humanitární pomoc
- * Nástroj pro jadernou bezpečnost – 542 milionů eur

4 geografické programy:

- * Integrovaný nástroj pro předvstupní pomoc (IPA) – 11,468 miliard eur
- * Nástroj evropského sousedství a partnerství (ENPI) – 11,181 miliard eur
- * Nástroj pro rozvojovou spolupráci (DCI) – 16,897 miliard eur
- * Nástroj pro spolupráci s průmyslovými zeměmi (IC) – 172 milionů eur

Jako součást tohoto významného zjednodušení nástrojů pro vnější vztahy navrhla Evropská komise začlenění EDF do obecného rozpočtu (při garantování prostředků pro ACP), k tomuto kroku ale chybí politická vůle ze strany Rady EU, respektive některých členských států. Následuje přehled vybraných nástrojů vnější spolupráce EU (dle přidělených objemů finančních prostředků):

Nástroj pro rozvojovou spolupráci (DCI)

Je určen pro realizaci politiky rozvojové spolupráce, jejímž cílem je dosáhnout omezení chudoby, udržitelného hospodářského a sociálního rozvoje a hladké a postupné integrace roz-

vojových zemí do světového hospodářství. DCI je určen pro země, které nejsou členskými státy EU a na které se nevztahují nástroje IPA a ENPI a nespádají ani pod EDF. Celkem se jedná o 48 států rozčleněných do pěti geografických programů zaměřených na Asii, střední Asii, Latinskou Ameriku, střední Východ a Jihoafrickou republiku. Nástroj DCI dále podporuje restrukturalizaci cukerného průmyslu v zemích ACP a pět tematických programů, které jsou přístupné jak státům začleněným do geografických programů, tak státům ACP. Mezi zmiňované tematické programy patří program Investice do lidí, program Životní prostředí a udržitelný management přírodních zdrojů, program Nestátní aktéři a místní správa v rozvoji, program Potravinová bezpečnost a program Migrace a azyl.

Integrovaný nástroj pro předvstupní pomoc (IPA)

Nahradil 1. ledna 2007 celou řadu dosavadních nástrojů (PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS a předvstupní nástroj pro Turecko) a pokrývá budování kapacit institucí, regionální a přeshraniční spolupráci, regionální rozvoj, rozvoj venkova a rozvoj lidských zdrojů. Určen bude pro kandidátské země (Turecko, Makedonie, Chorvatsko) a potenciální kandidátské země (Albánie, Bosna a Hercegovina, Černá hora, Srbsko a Kosovo).

Nástroj evropského sousedství a partnerství (ENPI)

Má za cíl posilování spolupráce s bezprostředními sousedy EU tak, aby byl vytvořen prostor sdílené prosperity a dobrého sousedství v rámci Evropské politiky sousedství. Určen je těm zemím, u kterých se nepočítá se členstvím v Evropské unii a na Rusko, se kterým EU rozvíjí „strategické partnerství“. zemím jižního a východního Středomoří, zemím jižního Kavkazu (Arménie, Ázerbájdžán a Gruzie) a zemím východní Evropy (Bělorusko, Moldavsko, Ukrajina). Nástroj ENPI nahradí nástroje TACIS, MEDA a řadu tematických programů. Tematicky bude v rámci nástroje ENPI financována spolupráce mj. v následujících oblastech: posilování politického dialogu a porozumění mezi kulturami a lidmi, posilování institucí, podpora ochrany životního prostředí a managementu přírodních zdrojů, podpora sociálního rozvoje a rovnosti pohlaví, zaměstnanosti a sociální ochrany, podpora spolupráce mezi členskými

státy a partnerskými zeměmi v oblasti vyššího vzdělání, mobility učitelů, výzkumu a studentů.

Nástroj pro stabilitu (IS)

Cílem tohoto horizontálního nástroje je zajištění efektivní, ucelené a dostatečně pružné reakce na krize a ohrožení v třetích zemích, pokud není možné využít pomoc v rámci dalších nástrojů rozvojové spolupráce. Nástroj IS by měl také napomoci spolupráci EU se třetími zeměmi v případech globálních nebo přeshraničních hrozeb ovlivňujících bezpečnost občanů (terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, praní špinavých peněz apod.). Nástroj IS se dělí na krátkodobá krizová opatření a dlouhodobé programy a měl by také přispět k budování kapacit mezinárodních a regionálních organizací pro dosažení a udržování míru. V rámci nástroje IS nesmí být financována opatření přímo spojená s válečnými výdaji (nákupy zbraní a munice, vojenský výcvik apod.).

3.6.1 ROZVOJOVÁ POLITIKA NOVÝCH ČLENSKÝCH STÁTŮ EU

Bulharsko

Bulharsko, které vstoupilo do EU v roce 2007, prochází v současné době složitým procesem přeměny ze země přijímající rozvojovou pomoc na zemi dárcovskou. Podobně jako ostatní nové členské státy EU se i Bulharsko zavázalo zvýšit svou rozvojovou pomoc na 0,17 procent HND v roce 2010 a 0,33 procent HND do roku 2015. V roce 2007 však tato pomoc činila pouze 0,06 procent HND.

Rozvojová spolupráce je koordinována Ministerstvem zahraničních věcí, které je podporováno Radou pro mezinárodní rozvojovou spolupráci (IDCC), ve které jsou zastoupeny jednotlivá ministerstva a vládní instituce. K účasti na diskusi jsou rovněž zváni zástupci nevládních organizací, soukromého sektoru, médií a akademiků. IDCC schvaluje všeobecná pravidla, cíle, geografické a tématické priority. Na základě jejího rozhodnutí schvaluje Rada ministrů střednědobé programy a roční akční plány rozvojové pomoci. Důležitou roli v rozvojové pomoci má i Ministerstvo financí, jednotlivá sektorová ministerstva a rovněž Úřad národního auditu (National Audit Office), který má zpracovávat nezávislý audit výdajů na rozvojovou spolupráci.

V roce 2007 přijala Rada ministrů „Koncepci politiky Bulharské republiky pro účast v mezinárodní rozvojové spolupráci.“ V tomto dokumentu Bulharsko rozděluje země, do kterých bude směřována jeho rozvojová pomoc, na dvě skupiny: (1) prioritní země – tato skupina bude zahrnovat země jihovýchodní Evropy a státy z oblasti Černého moře, (2) země, ke kterým Bulharsko převzalo mezinárodní závazky v rámci mezinárodních organizací či koalic (např. Afghánistán, Irák).

Hlavním rozvojovým cílem Bulharska je snížení chudoby a udržitelný rozvoj. V rámci tohoto cíle se Bulharsko chce sektorově zaměřit na: (1) vzdělání a školení odborníků; (2) budování infrastruktury; (3) implementaci ekonomických, finančních, administrativních a sociálních reforem a rovněž reforem zdravotnictví; (4) kulturní diverzitu; (5) ochranu životního

prostředí a podporu udržitelného rozvoje; (6) bezpečnost a poválečnou (postkonfliktní) rekonstrukci. V souladu s principy koncentrace se bude Bulharsko vždy věnovat v jedné zemi maximálně jen dvěma uvedeným tematickým oblastem.

V rámci bilaterální spolupráce se chce Bulharsko zaměřit především na implementaci malých, jasně definovaných projektů a poskytování technické asistence prostřednictvím know-how a expertů. Bulharsko se rovněž chce zapojit do trilaterální spolupráce. S rozvojovou pomocí formou prominutí dluhů počítá jen v omezené míře na základě důkladných analýz a za podmínek politického rozhodnutí na vysoké úrovni.

Humanitární pomoc chce Bulharsko poskytovat především formou potravinové pomoci.

Estonsko

Estonsko se účastní rozvojové spolupráce od roku 1998, kdy byl realizován první projekt financovaný ze státního rozpočtu. Finanční prostředky vyhrazené pro tuto oblast postupně narůstají, v roce 2007 věnovalo Estonsko na rozvojovou spolupráci přibližně 0,12 procent HND a do budoucna počítá s navyšováním této částky s cílem poskytovat 0,17 procent HND do roku 2010.

Zastřešující organizací koordinující programy rozvojové spolupráce je Ministerstvo zahraničních věcí; ostatní státní úřady implementují konkrétní projekty v rozsahu své kompetence. Do budoucna považuje Estonsko za důležité posílit partnerství s organizacemi občanské společnosti, které se podílejí jak na formulaci politik, tak na implementaci projektů. Hlavním partnerem vlády v této oblasti je Kulatý stůl estonské rozvojové spolupráce sdružující nevládní organizace zabývající se rozvojovou spoluprací.

Hlavní cíle a priority rozvojové spolupráce byly stanoveny v dokumentu „Principy rozvojové spolupráce Estonska“, schváleném Parlamentem v roce 2003, který nahradil předchozí politický dokument „Principy rozvojové spolupráce pro roky 1999 až 2000“. V roce 2006 byla přijata Strategie estonské rozvojové spolupráce a humanitární pomoci na období 2006 až 2010. Tento dokument specifikuje jako prioritní země bilaterální rozvojové spolupráce Gruzii, Moldavsko, Ukrajinu

a Afghánistán. Sektorově se Estonsko zaměřuje především na oblasti, kde může předat své zkušenosti s reformami, například využití informačních a komunikačních technologií, harmonizaci legislativy s požadavky mezinárodních organizací, přechod na tržní ekonomiku.

V rámci bilaterální spolupráce Estonsko již sdílelo své reformní know-how s Ukrajinou, Gruzii, Arménií, Albánií, Tádžikistánem, Moldavskem, Kyrgyzstánem, Makedonií, Běloruskem a Ázerbajdžánem. Estonsko se účastní i trilaterální spolupráce – například se Švédskem, Finskem, Islandem, Kanadou a s Velkou Británií (podpora Moldavska, Ukrajiny, Gruzie).

V oblasti humanitární pomoci se Estonsko v minulosti podílelo jak na poskytování pomoci válečným uprchlíkům (například pomoc uprchlíkům z Libanonu, Súdánu, Iráku, Kosova a Afghánistánu), tak na pomoc při přírodních katastrofách (například zemětřesení v Íránu, Turecku, Indii, Pákistánu, záplavy v Polsku, ČR atd.)

Kypr

Přestože se Kypr zavázal zvýšit svou rozvojovou pomoc na 0,17 procent HND v roce 2010, zaznamenal v roce 2007 oproti předchozímu roku pokles – z 0,15 procent HND v roce 2006 na 0,12 procent HND v roce 2007.

Rozvojová a humanitární pomoc spadá do agendy Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva financí a Úřadu pro plánování. Postupně jsou zapojovány i nevládní organizace, se kterými vláda konzultuje strategii rozvojové pomoci a vytváření rámce pro zajištění systematické účasti NGO při její implementaci.

Geograficky se Kypr zaměřuje na země Středního východu (Palestina, Jemen) a Afriky (Mali, Lesotho); pomoc je realizována především předáváním know-how formou krátkodobých školení vládních úředníků, vysíláním expertů do veřejných institucí a soukromých společností a stipendii pro zahraniční studenty. Značnou část rozvojové pomoci tvoří pomoc uprchlíkům a odpuštění dluhů. Kypr rovněž přispívá různým mezinárodním agenturám – tento rok se například zavázal poskytovat po dobu šesti let pravidelné příspěvky organizaci UNITAID (International Drug Purchase Facility) na testování a léčbu lidí postižených HIV/AIDS, malárií a tuberkulózou.

Litva

Litva poskytla na rozvojovou pomoc v roce 2007 0,1 procent HND a výhledově chce finanční prostředky dále navyšovat tak, aby v roce 2010 dosáhly 0,17 procent HND a v roce 2015 0,33 procent HND.

Hlavní organizací zodpovědnou za rozvojovou pomoc je Ministerstvo zahraničních věcí, Odbor rozvojové spolupráce a podpory demokracie. Právní úprava zajišťování humanitární a rozvojové pomoci byla přijata v roce 2003 ve formě Konceptního návrhu na rozvojovou politiku. Rozhodnutí litevské vlády o politice rozvojové spolupráce pro období 2006 až 2010 přijaté v červnu 2006 stanovuje hlavní nástroje a prioritní oblasti spolupráce. Podobně jako většina ostatních nových členských zemí chce i Litva v rámci rozvojové spolupráce především předávat své zkušenosti s reformním procesem. Pro období 2006 až 2010 byly jako prioritní země vybrány: Bělorusko, Ukrajina, Moldavsko, Jižní Kavkaz, Afghánistán, Irák a stanoveny následující prioritní oblasti: (1) podpora demokracie a lidských práv; (2) dobré vládnutí a vláda práva; (3) udržitelný rozvoj; (4) školství; (5) ochrana kulturního dědictví.

V roce 2007 bylo nejvíce finančních prostředků věnováno na rozvojové projekty v Afghánistánu (47 procent), dále v Bělorusku (23 procent), Gruzii (8 procent), Moldavsku (7 procent), Ukrajině (6 procent). Dle prioritních oblastí pak byla v daném roce nejvíce podporována oblast (2) dobré vládnutí a vláda práva – 28 procent, oblast (1) podpora demokracie a lidských práv – 23 procent a oblast (3) udržitelný rozvoj – 19 procent.

Litva rovněž poskytuje humanitární pomoc zemím postiženým přírodní katastrofou či válečným konfliktem. V roce 2004 poskytla pomoc Gruzii, Íránu, Iráku a Súdánu; v roce 2005 Pákistánu, Gruzii a jihovýchodní Asii a v roce 2006 Indonésii, Gruzii a Libanonu.

Lotyšsko

Lotyšsko poskytlo na rozvojovou pomoc v roce 2007 stejně jako předchozí rok pouhých 0,06 procent HND, nicméně stejně jako ostatní nové členské státy EU počítá s postupným navyšováním finančních prostředků.

Hlavní organizací zodpovědnou za formování politiky rozvojové

spolupráce a koordinaci všech prací spojených s vytvářením systému rozvojové spolupráce je Ministerstvo zahraničních věcí.

Základním dokumentem upravujícím rozvojovou spolupráci je nařízení vlády z roku 2003 „Základní principy politiky rozvojové spolupráce Lotyšské republiky“. Na základě tohoto nařízení připravuje Ministerstvo zahraničních věcí každý rok roční plán aktivit rozvojové spolupráce, který je schvalován vládou. Každoročně (v dubnu) také předkládá MZV vládě vyhodnocení implementace a výsledků předchozího plánu. Dalším důležitým dokumentem je „Program politiky rozvojové spolupráce Lotyšské republiky na období 2006 až 2010“ z dubna 2006. Program detailně popisuje postup vytváření systému rozvojové spolupráce, včetně zapojení nevládních organizací a soukromého sektoru, postupu navyšování finančních prostředků a strategii posilování podpory veřejnosti pro rozvojovou spolupráci.

Uvedený Program však nespécifikuje prioritní země ani sektorové oblasti – tyto mají být v souladu se „Základními principy politiky rozvojové spolupráce Lotyšské republiky“ stanovovány ve zmíněných ročních plánech podle předem daných kritérií (například lotyšský národní zájem, aktivní přítomnost lotyšských nevládních organizací nebo podnikatelů v dané zemi, spolupráce přijímající země s EU a NATO v oblasti obrany a další). Jako prioritní regiony jsou v „Principech“ uvedeny Balkánské země a Společenství nezávislých států. Ve své rozvojové spolupráci chce Lotyšsko především nabídnout své zkušenosti s implementací politických a ekonomických reforem.

Maďarsko

Podobně jako ostatní nové členské země EU se i Maďarsko zavázalo zvýšit podíl oficiální rozvojové pomoci na 0,17 procent HND do roku 2010. Nicméně v roce 2007 zaznamenal ve své rozvojové pomoci značný propad: ze 0,13 procent HND v roce 2006 na 0,07 procent HND v roce 2007.

Rozvojová politika – výběr prioritních zemí a sektorů, koordinace ročních národních plánů – je vytvářena Vládním výborem pro mezinárodní rozvojovou spolupráci. Předsedou výboru je ministr zahraničních věcí, členy zástupci ministerstev. Výboru pomáhá Občanský poradní sbor (Civil Advisory Board), který se skládá ze zástupců politických stran, odborů, akade-

mické obce, nevládních organizací a individuálních expertů. Implementačním orgánem maďarské zahraniční rozvojové spolupráce je HUN-IDA, nezisková společnost, se kterou byla v roce 2006 uzavřena smlouva na tři roky. Tato organizace je zodpovědná za organizaci a implementaci technické pomoci pro delegace, které přijedou do Maďarska a také za přípravu a monitoring vyhlášení tendrů, poskytování rad, atd. Hlavní roli v implementaci rozvojových projektů má občanská společnost. V rámci rozpočtu je vyhrazen i speciální fond na „mikroprojekty“, který zajišťuje decentralizaci rozvojové pomoci. Výše tohoto fondu může dosáhnout až deseti procent bilaterální rozvojové pomoci. Tento fond slouží pro implementaci projektů iniciovaných ambasádami Maďarska v zahraničí. Maďarské mise zapojené do implementace projektů jsou například v Bělehradě, Hanoji a Nairobi.

V roce 2001 schválila maďarská vláda koncepční dokument Politika rozvojové spolupráce Maďarska; pro prioritní partnerské země jsou postupně zpracovávány Country Strategy Papers. V roce 2007 začala příprava zákona o mezinárodní rozvojové spolupráci, který by měl být schválen v Parlamentu v roce 2009.

Usnesením 1/2008 o mezinárodní rozvojové spolupráci rozdělilo Maďarsko své partnerské země do čtyř skupin: (1) partnerské země založené na střednědobých Country Strategy Papers – Bosna a Hercegovina, Moldavsko, Palestinská Autonomie, Srbsko, Vietnam; (2) projektové partnerské země – Afrika (subsaharský region), Kambodža, Kosovo, Kyrgyzstán, Laos, Makedonie, Mongolsko, Černá Hora, Ukrajina, Jemen; (3) partnerské země založené na mezinárodních závazcích – Afghánistán, Irák a (4) partnerské země vhodné pro vázanou finanční pomoc – dle kategorizace OECD/DAC.

Rozvojová politika je zaměřena na následující sektory: (1) sdílení zkušeností s politicko-ekonomickými reformami (ustanovení demokratických struktur, vytvoření podmínek pro přechod k tržní ekonomice a dobrému vládnutí, poskytnutí pomoci malým a středně velkým podnikům); (2) přenos znalostí – metodologické procedury, know-how, software; (3) vzdělání a profesní školení; (4) zdravotnictví; (5) zemědělství, potravinářský průmysl (hygienu, zalesňování, rozvoj farem,

biotechnologie, školení); (6) ochrana životního prostředí; (7) vodní hospodářství, infrastruktura. Velká část rozvojové pomoci je poskytována formou odpuštění dluhů.

Za důležitou je považována rovněž humanitární pomoc – Maďarsko přispělo například na pomoc a rekonstrukční práce po tsunami v Indonésii, Srí Lance a Thajsku, po záplavách v Bulharsku, Rumunsku a Srbsku, zemětřesení v Pákistánu či postkonfliktní pomoc v Afghánistánu, Iráku, Libanonu atd.

Malta

Ve srovnání s ostatními novými členskými státy EU se Malta se svou rozvojovou pomocí ve výši 0,15 procent HND v roce 2007 nejvíce přiblížila k naplnění závazku navyšování prostředků na rozvojovou pomoc.

Hlavní organizací koordinující rozvojovou pomoc je Ministerstvo zahraničních věcí – Rozvojová sekce, která je zodpovědná za přípravu a implementaci „Pracovního plánu pro zahraniční rozvojovou pomoc Malty“, vycházejícího ze strategického dokumentu „Zahraníční rozvojová politika a rámec pro humanitární pomoc Malty“ z roku 2007. Tento Pracovní plán má být navrhnout ve spolupráci s nevládními organizacemi. Na základě vyhodnocení činnosti Rozvojové sekce bude dále rozhodnuto, zda je vhodnější ji transformovat do samostatné Rozvojové Agentury Malty.

Strategii rozvojové spolupráce, hlavní principy, prioritní země a sektory upravuje výše zmíněná Zahraniční rozvojová politika. Dle tohoto dokumentu se rozvojová pomoc Malty bude soustředit do tří hlavních oblastí: (1) Afrika - zde především Súdán, Eritrea, Etiopie a Somálsko, neboť jde o státy patřící mezi nejméně rozvinuté země a rovněž země, které jsou hlavním zdrojem nelegálních emigrantů. Důležitým hlediskem pro rozhodování o konkrétním rozdělení zdrojů zde bude, zda země spolupracuje při repatriaci a reintegraci těchto emigrantů v zemi původu; (2) Střední východ a zde zejména Palestina. Pomoc by měla být zaměřena na školství, zdravotnictví a děti; (3) malé země, obzvláště malé ostrovní státy – zde půjde spíše o politickou podporu mezinárodních programů na posílení této speciální, obzvláště zranitelné, skupiny států.

Sektorovými oblastmi zájmu, které se mohou postupně měnit,

budou především: (1) informační a komunikační technologie; (2) demokracie a dobré vládnutí – v této oblasti především příprava a monitoring voleb. Dle záměru Malty by právě pomoc při volbách měla být hlavním prvkem jejího mezinárodního rozvojového profilu; (3) vzdělání, rozvoj lidských zdrojů; (4) zdraví a HIV/AIDS; (5) rovnost pohlaví, včetně boje s násilím způsobeného touto nerovností (sexuální násilí, ženská obřízka, nucená prostituce); (6) dětská práva, včetně práva ještě nenarozených dětí; (7) vodní hospodářství. Za důležitou považuje Malta rovněž problematiku změny klimatu, mezinárodního obchodu a především pak migrace. Jedním z hlavních principů, kterými se chce Malta při své rozvojové spolupráci řídit, je nevázaná pomoc, tzn. příjemce pomoci není nucen nakupovat služby a zboží u donora.

V oblasti humanitární pomoci má Malta dlouholeté zkušenosti, neboť mnohé náboženské organizace a misionáři aktivně přispívali a stále přispívají rozvojovým i humanitárním misím po celém světě. Malta chce v této pomoci ve spolupráci s nevládními organizacemi a Úřadem civilní ochrany nadále pokračovat.

Polsko

Polsko v roce 2007 věnovalo na rozvojovou pomoc nejvíce ze všech nových členských států, v přepočtu na podíl HND však pouhých 0,09 procent.

Hlavní institucí zodpovědnou za rozvojovou pomoc je Ministerstvo zahraničních věcí, které stanovuje priority a koordinuje zahraniční pomoc. Důležitou roli má rovněž Ministerstvo financí (například preferenční půjčky, odpuštění dluhů) a Ministerstvo vědy a vyššího školství (stipendia, stáže). Do implementace jsou zapojeny i další ústřední orgány státní správy, územní správa a nevládní organizace; spolupracovat by měly rovněž výzkumné ústavy a soukromý sektor. MZV vyhlašuje několikrát ročně veřejnou soutěž, které se mohou zúčastnit nevládní organizace; předložené projekty jsou poté vyhodnocovány Odborem pro rozvojovou pomoc MZV, který následně monitoruje a vyhodnocuje jejich implementaci. Do implementace projektů jsou stále více zapojovány polské ambasády, a to především prostřednictvím Fondu pro malé granty (Small Grants Fund), který slouží ke kofinancování malých projektů (např. oprava

střechy školy, nákup počítačů pro kulturní centrum apod). V roce 2003 byla přijata Strategie polské rozvojové spolupráce; v roce 2006 pak započalo MZV práci na nové strategii pro období 2008–2015. Rovněž se začal připravovat Zákon o polské rozvojové pomoci. Strategie rozvojové spolupráce a humanitární pomoci je dále upravována ročními detailními programy, z nichž posledním je „Program polské zahraniční pomoci poskytované prostřednictvím Ministerstva zahraničních věcí Polské republiky v roce 2008“ přijatý v roce 2008. Tento dokument mimo jiné obsahuje všeobecný harmonogram (vyhlašování konkursů, příjem projektů, školení dobrovolníků atd.); určuje země, do kterých bude pomoc směřována (u každé země uvádí vždy konkrétní částku, způsob jejího rozdělení a sektorové zaměření pomoci), upravuje humanitární pomoc a podává přehled o rozdělení dalších nákladů spojených s rozvojovou pomocí (rozvojové vzdělávání, komunikační strategie).

Prioritními zeměmi a sektory dle výše uvedeného dokumentu jsou: (1) Bělorusko – nejvýznamnější příjemce (26 mln PLN); pomoc bude zaměřena na podporu demokracie, lidských práv, dobrého vládnutí (především prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, školení samosprávy apod.), podporu běloruské kultury a jazyka ;(2) Ukrajina – druhý největší příjemce (16 mln PLN); především pomoc při ekonomických, politických a společenských reformách (budování občanské společnosti, reforma zdravotnictví a školství), boj s HIV/AIDS, rozvoj zemědělství; (3) Afghánistán – třetí příjemce (8,5 mln PLN); pomoc směřovaná na boj s korupcí (př. školení policistů), diverzifikaci hospodářství, vodní hospodářství, školství, zdravotnictví; (4) Gruzie – zemědělství, rozvoj místní samosprávy; (5) Moldavsko – zemědělství, rozvoj občanské společnosti, rozvoj státní správy (školení); (6) Tanzanie – zdravotnictví, zemědělství, školství, přístup k pitné vodě; (7) Angola – rozvoj lidských zdrojů, ochrana zdraví, postkonfliktní rekonstrukce; (8) Palestinská autonomie – přístup k pitné vodě, zdravotnictví, školství.

Dalšími (neprioritními) zeměmi polské bilaterální rozvojové pomoci budou nadále země subsaharské Afriky a Blízkého východu, Asie (Ázerbajdžán, Turkmenistán, Uzbekistán, Tádžikistán, Kyrgyzstán), Kavkaz, Balkán (Albánie, Bosna

a Hercegovina, Černá Hora, Makedonie, Srbsko/Kosovo) a země Latinské Ameriky a Karibiku.

Rumunsko

Rumunsko vstoupilo do Evropské unie v roce 2007 a stejně jako Bulharsko prochází v současné době nelehkým stádiem přechodu ze státu přijímajícího rozvojovou pomoc na donorský stát. Rozvojová pomoc v roce 2007 tudíž dosáhla pouhých 0,07 procent HND a je otázkou, zda se Rumunsku podaří dosáhnout cíle 0,17 procent HND v roce 2010, ke kterému se zavázalo stejně jako ostatní nové členské státy EU.

Hlavní institucí zodpovědnou za koordinaci rozvojové pomoci je Ministerstvo zahraničních věcí, které se v současnosti nachází v procesu definování strategie a vytváření mechanismu poskytování zahraniční pomoci.

Vzhledem k nedostatku administrativních a technických kapacit je prozatím většina oficiální rozvojové pomoci Rumunska poskytována prostřednictvím mezinárodních institucí a multilaterálních programů. Hlavním příjemcem jsou agentury OSN, především pak programy UNDP v prioritních zemích Rumunska, kterými jsou Moldavsko, Srbsko a Gruzie. Část rozvojové pomoci je poskytována rovněž formou odpuštění dluhů a udílením stipendií pro studenty z Afriky.

Slovensko

V roce 2007 zaznamenalo Slovensko s rozvojovou pomocí 0,09 procent HND oproti předchozím rokům mírný pokles, způsobený především nárůstem HND a nízkým odpisem dluhů v Súdánu a Afghánistánu. Stejně jako ostatní země počítá i Slovensko se zvyšováním rozvojové podpory.

Koordinátorem rozvojové pomoci je Ministerstvo zahraničních věcí, Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci; do rozvojové pomoci jsou zapojeny i další ministerstva (ministerstvo vnitra, ministerstvo životního prostředí, ministerstvo zemědělství a ministerstvo školství.) Důležitou úlohu má Koordináční výbor pro oficiální rozvojovou pomoc, který plní úlohu expertního poradního orgánu pro ministra zahraničních věcí. Pod ministra zahraničních věcí spadá Řídící výbor (ŘV pro Bratislava-Bělehrad Fund a ŘV Trustového fondu), který roz-

hoduje o konkrétních aktivitách rozvojové spolupráce, schvaluje finanční rámec a také rozvojové projekty. Řízení projektového cyklu včetně vyhlášení veřejných soutěží, uzavírání smluv s předkladateli projektů, monitoring a rovněž školení spadá do působnosti Administrativních a kontraktačních jednotek, jejichž činnost schvaluje Řídící výbor. Na implementaci rozvojové pomoci se podílí nevládní organizace a podnikatelské subjekty. Slovenské nevládní organizace zabývající se rozvojovou spoluprací a humanitární pomocí jsou sdruženy v Platformě MVRO, která má své zástupce v Koordinačním výboru pro oficiální rozvojovou pomoc.

Slovensko poskytovalo až do svého vstupu do EU rozvojovou pomoc většinou jen formou dobrovolných příspěvků mezinárodním organizacím a humanitární pomocí. V roce 2003 vznikl komplexní systém rozvojové spolupráce a byl přijat základní strategický dokument „Střednědobá koncepce poskytování oficiální rozvojové pomoci na období 2003–2008“, který je každý rok specifikován a aktualizován v dokumentu Národní program oficiální rozvojové pomoci, připravovaném MZV a schvalovaném vládou. Na konci roku 2007 byl přijat Zákon o oficiální rozvojové pomoci, který upravuje principy, formy a cíle rozvojové pomoci, působnost MZV a dalších státních orgánů a rovněž působnost Slovenské agentury pro mezinárodní rozvojovou spolupráci (Slovak Aid), která má vzniknout v roce 2008.

Slovenská bilaterální rozvojová pomoc směřuje jednak do tzv. programových zemí (spolupráce s těmito zeměmi má mít komplexnější charakter: bude podepsáno memorandum o porozumění a vypracována podrobná strategie Country Strategy Paper) – do této skupiny zatím patří jen Srbsko a Černá Hora, a dále do projektových zemí, jimiž jsou: Afghánistán, Albánie, Bosna a Hercegovina, Kambodža, Kazachstán, Keňa, Kyrgyzstán, Makedonie, Mongolsko, Mozambik, Súdán, Uzbekistán. Slovensko chce v rámci bilaterální spolupráce především předávat své know-how v oblasti reformy a rovněž pomáhat slovenským komunitám žijícím v krajinách patřícím do kategorie příjemců rozvojové pomoci. Střednědobá koncepce definuje jako hlavní oblasti pomoci: (1) budování demokratických institucí a tržního prostředí; (2) infrastruktura, včetně sociální (zdravotnictví, školství); (3) krajinaotvorba, ochrana životního

prostředí (zalesňování, budování závlahových systémů, geologický průzkum atd.)

Humanitární pomoc je po technické stránce zabezpečována Ministerstvem vnitra; monitoring situace a komunikaci s koordinátorem pomoci zajišťuje MZV a diplomatické mise. Nevládní organizace se mohou do humanitární pomoci zapojit na základě předložených projektů.

Slovinsko

Slovinsko věnovalo na rozvojovou pomoc v roce 2007 0,12 procent HND a v souladu se svým závazkem počítá s dalším navšňováním finančních prostředků.

Hlavní institucí zodpovědnou za rozvojovou pomoc je Ministerstvo zahraničních věcí, které spolupracuje s nevládními organizacemi zabývajícími se rozvojovou a humanitární pomocí. Tyto nevládní organizace se od roku 2005 sdružují v platformě SLOGA, která má své zástupce v Radě expertů pro mezinárodní rozvojovou spolupráci a podílí se na přípravě Resoluce o mezinárodní rozvojové spolupráci.

Rozvojová pomoc je právně upravena v Zákoně o mezinárodní rozvojové spolupráci a humanitární pomoci, který byl přijat Parlamentem Slovinska v červnu 2006. Dalším důležitým dokumentem bude výše zmíněná vládou připravovaná Rezoluce o mezinárodní rozvojové spolupráci, která by měla být rovněž schválena parlamentem.

Prioritním regionem Slovinska je západní Balkán a východní Evropa. Slovinsko podepsalo bilaterální dohody o rozvojové spolupráci s Bosnou a Hercegovinou, Makedonií, Moldavskem, Srbskem a Albánií; připravují se dohody s Černou Horou a Ukrajinou. Sektorově se Slovinsko zaměřuje na budování kapacit v oblasti veřejných financí; školení a vzdělávání podnikatelů, pomoc zemím v přístupu k EU a především pak na pomoc obětem ozbrojených konfliktů. Speciální prioritou slovinského předsednictví EU v oblasti rozvojové spolupráce byla právě problematika dětí a žen v ozbrojených konfliktech. V roce 2007 realizovalo Ministerstvo zahraničních věcí ve spolupráci s nevládními organizacemi dva projekty na pomoc dětem – „Rehabilitace dětí z Bosny a Hercegoviny“ a „Rehabilitace dětí z Černobyli“, podobnými projekty se Slovinsko zabývá již několik let.

3.7 NEZISKOVÝ SEKTOR A ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE

Vývoj neziskového sektoru v ČR po roce 1989

Neziskový sektor má v českých zemích dlouhou a bohatou tradici. Nejrůznější nadace a spolky měly významný vliv na formování národního uvědomění a politické emancipaci v 19. století a působily i jako významný prvek při liberalizaci státní moci. Tradice českého spolkového života byla přerušena na dlouhá léta dvěma po sobě jdoucími totalitními režimy, přičemž zvláště období let 1948 až 1989 bylo pro neziskový sektor skutečnou dobou temna. Nadace byly likvidovány a jejich majetek konfiskován, činnost spolků a sdružení potlačována nebo převáděna pod všeobíhající křídla Národní fronty.

Rok 1989 přinesl v tomto ohledu skutečnou revoluci. Prakticky ihned začaly vznikat stovky neziskových organizací a už v roce 1990 bylo registrováno 2500 občanských sdružení.

Legislativa neziskového sektoru se po roce 1989 vyvíjela postupně, přičemž jako první vznikla zákonná úprava činnosti občanských sdružení (zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů), jejímž smyslem bylo především co nejrychleji umožnit realizaci práva občanů na sdružování. V průběhu 90. let následovaly další právní normy, které upravily činnost obecně prospěšných společností, nadací, nadačních fondů a církevních zařízení.

Postoj státu k občanským iniciativám procházel po listopadové revoluci rovněž dynamickým vývojem. Po počátečním období všeobecné euforie se v oblasti definování významu a role občanské společnosti od poloviny 90. let už zřetelně projevovaly dva hlavní názorové proudy, kdy proti sobě stáli na jedné straně zastánci širokého pojetí občanské společnosti a „nepolitické politiky“ a na straně druhé příznivci ekonomického liberalismu a demokracie „bez přívlastků“. Tento koncepční a politický spor poznamenával i postoj státu k občanským iniciativám a vzájemné vztahy v tomto období nabývaly mnohdy značně konfrontační podoby.

Koncem 90. let došlo k jistému zlepšení atmosféry a občanské iniciativy jsou oficiálními představiteli stále častěji uznávány

jako užiteční a kompetentní partneři. Svůj podíl na tom měly i katastrofální povodně na Moravě v roce 1997, kdy nevládní organizace přispěly značnou měrou k mobilizaci veřejnosti a podařilo se jim zapsat se pozitivně do povědomí občanů i politiků.

Rovněž média se v posledních letech věnují informování o práci neziskového sektoru častěji a zodpovědněji a neomezují se jen na „akční“ reportáže z blokád Temelína a šumavských lesů.

Neziskový sektor v České republice za uplynulých bezmála 15 let ušel obrovský kus cesty a jeho roli ve společnosti dnes již jen málokdo zcela zpochybňuje. Neziskové organizace, které působí v oblasti české rozvojové pomoci a spolupráce, tvoří sice jen malou část z celkového počtu 58 tisíc českých nestátních neziskových organizací, ale jejich podíl na šíření dobrého jména České republiky je rozhodně nezanedbatelný. Občané i stát je vnímají stále pozitivněji.

Právní základ

Neziskové organizace jsou vymezeny jako organizace nevytvářející zisk k přerozdělení mezi jeho vlastníky, správce nebo zakladatele. Mohou zisk vytvořit, ale musí ho zase vložit zpět k rozvoji organizace a plnění jejích cílů.

Neziskový sektor kromě nevládních neziskových organizací zahrnuje i organizace příspěvkové, rozpočtové, odborné, politické strany a hnutí, zájmová sdružení právnických osob, družstva (pokud jsou zřízována za jinými účely než podnikání), nepodnikatelské obchodní společnosti (například společnosti s ručením omezeným, pokud jsou zřízeny k jiným účelům než podnikání), případně i právnické osoby zřízované samostatnými zákony (například Česká akademie věd, Česká televize, Český rozhlas).

Nevládní neziskový sektor v ČR je pestrý v právních formách i v oblastech, ve kterých nevládní neziskové organizace (NNO) působí. Nevládní neziskové organizace jsou:

- * institucionalizovány (jsou v nich alespoň zárodky formální organizovanosti)
- * soukromé (jsou institucionálně odděleny od veřejné správy)

- * neziskové (případný zisk z činnosti nevracejí svým správcům či zakladatelům)
- * samosprávné (jsou schopny řídit samy sebe)
- * dobrovolné (dobrovolníci se účastní vlastní činnosti organizace, nebo řídí její záležitosti – správní rady, dozorčí rady)

Právní formy nevládních neziskových organizací:

- * Občanská sdružení – v říjnu 2001 bylo registrováno 47 101 občanských sdružení a více jak 29 tisíc jejich organizačních jednotek s právní subjektivitou,
- * Obecně prospěšné společnosti – v říjnu 2001 bylo registrováno 701 obecně prospěšných společností,
- * Nadace a nadační fondy – v říjnu 2001 bylo registrováno 299 nadací a 784 nadačních fondů,
- * Účelová zařízení církví – v květnu 2001 provozovaly registrované církve 167 účelových zařízení s vlastní právní subjektivitou.

Platforma FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci

České fórum pro rozvojovou spolupráci je platformou sdružující 17 českých neziskových nevládních organizací (NNO) pracujících na poli rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci. FoRS byl založen v září 2002 a 7. října 2002 zaregistrován jako zájmové sdružení právnických osob.

Tyto organizace se zabývají širokým spektrem aktivit, včetně práce s dobrovolníky, vzdělávání, humanitární pomoci a propagace rozvojové pomoci a spolupráce na veřejnosti. Těžištěm jejich aktivit je zatím především humanitární pomoc, přičemž ale jejich podíl na dlouhodobých projektech rozvojové pomoci rovněž není malý a lze předpokládat, že i nadále poroste.

Od ledna 2003 je FoRS členem CONCORD – Evropské konfederace NNO pro krizovou pomoc a rozvoj, jež sdružuje 30 národních platform a networků (sítí), které zastřešují přes 1200 evropských NNO. FoRS je zastoupen i v předsednické radě CONCORD.

Hlavními cíly FoRS jsou:

- * zastupovat společné zájmy členů sdružení v oblasti rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci,

- * být partnerem české vládě, parlamentu, Evropské komisi a dalším českým i mezinárodním institucím na poli rozvojové problematiky,
- * podporovat šíření informací o rozvojové problematice,
- * koordinovat vybrané rozvojové aktivity členů sdružení,
- * zvyšovat povědomí veřejnosti i institucionálních partnerů o rozvojové problematice,
- * podílet se na vytváření standardů pro rozvojové a humanitární projekty,
- * organizovat vzdělávací akce, semináře a konference,
- * publikovat materiály související s rozvojovou činností.

FoRS je na základě svého statutu otevřen všem organizacím, které se zabývají rozvojovou problematikou. Nynějšími členy FoRS jsou.

- * ADRA, o.s. – <http://www.adra.cz/>
- * ARS – Asociace pro rozvojovou spolupráci, o. s. - <http://www.arsczech.org/>
- * Člověk v tísni, o. p. s. – <http://www.clovekvtisni.cz/>
- * Development Worldwide, o.s. – <http://dww.euweb.cz/>
- * Dialog, o.s. – <http://www.humanisti.cz/>
- * EDUCON, o.s. – <http://www.educon.cz/>
- * Ekumenická akademie Praha, o.s. – <http://www.ecn.cz/ea-praha/>
- * Humanistické centrum Narovinu, o.s. – <http://www.adopceafrika.cz/>
- * INEX - Sdružení dobrovolných aktivit, o.s. – <http://www.inexsda.cz/>
- * Jeden svět, o.p.s. – <http://www.zde.fairtrade.cz/>
- * Klub hurá kamarád, o.s. – <http://www.khk.cz/>
- * Likvidace Lepry, o.s. – <http://www.fors.cz/likvidace-lepry.htm>
- * Sdružení Česká katolická charita – <http://www.charita.cz/>
- * SOZE – Sdružení občanů zabývajících se emigranty, o. s. – <http://soze.hyperlink.cz/>
- * TODERO – Sdružení pro rozvojovou pomoc, o. s. – <http://www.volny.cz/todero/>
- * Volonté Czech, o.p.s. – http://www.polytechna.cz/volonte_obecne_info.html

- * Vysokoškolská humanisté, o.s. – <http://www.novyhumanismus.cz/>

Nejvyšším orgánem FoRS je valná hromada sestávající ze všech členů. Valná hromada volí správní radu, jež má nyní osm členů a tříčlenné předsednictvo. Hlavními domácími partnery FoRS jsou Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV ČR a Rozvojové středisko ÚMV. Hlavními mezinárodními partnery FoRS kromě CONCORDu jsou projekt ODACE Kanadské agentury pro mezinárodní rozvoj (CIDA) a Trialog – projekt několika zahraničních NNO podporovaný Evropskou komisí.

Vztah státu k neziskovému sektoru v ČR

V roce 2003 bylo v České republice evidováno téměř 58 tisíc nestátních neziskových organizací (NNO, angl. NGO), z nichž naprostou většinu, 88 %, tvořila občanská sdružení, 1,5 % pak obecně prospěšné společnosti, 0,6 % nadace, 1,5 % nadační fondy, a 8,5 % představují církevní právnické osoby.

Neziskový sektor zaměstnává přibližně tři % občanů. NNO působí ve všech regionech ČR, nejvíce je jich zaregistrováno ve velkých městech, jako je Praha, Brno, České Budějovice a další. Mnohé z nich se však věnují práci pro celý region, nadace pak pro celou republiku. Zhruba třetina NNO působí na místní úrovni, třetina na regionální a třetina na národní a mezinárodní. Rozsah služeb poskytovaných NNO je široký, ale občané o nich nejsou vždy dostatečně informováni.

Orgány státní správy zatím nejsou schopny poskytovat nevládním organizacím servis standardní v zemích EU, byť se situace mírně zlepšuje. Od roku 1992 působí na vládní úrovni Rada pro nestátní neziskové organizace (RNNO), která má plnit funkci poradního, iniciativního a koordinačního orgánu vlády pro podporu NNO. Zabývá se však zejména dotační politikou státu. Členy rady jsou zástupci státní správy a představitelé neziskových organizací.

Relativně velké množství NNO je závislých na státních dotacích, neboť firemní a individuální dárcovství není zcela rozvíjeno a domácí grantové nadace nejsou dosud finančně silné. Výsledkem všech těchto faktorů je chronický nedostatek prostředků, který organizacím brání získávat potřebný počet pro-

fesionálních pracovníků, vybudovat si odpovídající postavení ve společnosti, zabývat se dlouhodobou strategií svého rozvoje a zasahovat adekvátně do veřejné politiky. Byla vytvořena síť informačních středisek pro neziskový sektor, která však nestačí uspokojovat poptávku po informačních službách.

Koncepce ZRP ČR počítá s posilováním role NNO, přičemž už nyní tvoří složku dvoustranné ZRP spolufinancování projektů nevládních organizací, které disponují vlastními expertními kapacitami a mohou tak v některých případech lépe zohlednit místní potřeby přijímajících zemí. Forma spolufinancování znamená pokrytí části nákladů (většinou do výše 80 %) na projekt spravovaný NNO z celkového rozpočtu vládní zahraniční pomoci. Podmínkou pro spolufinancování projektů nevládních organizací je, aby přispívaly k naplňování cílů, principů a priorit české ZRP.

Pro vytváření koncepce vztahu státu a NNO na poli rozvojové spolupráce slouží příklady z vyspělých zemí, kde má neziskový sektor dlouhou tradici a kde státní rozvojové agentury spolupracují s jednotlivými NNO a jejich zastřešujícími platformami. Jedná se (kromě EU jako celku) především o takové země jako Švédsko (agentura SIDA), Norsko (agentura NORAD), Velká Británie (agentura DFID), Kanada (agentura CIDA) a Nizozemí (Ministryně pro rozvojovou spolupráci). Široce využívány jsou také informace z evropských platform rozvojových a humanitárních NNO, a to především konfederace CONCORD (Brusel), jejímž členem je i česká národní platforma FoRS.

Podíl NNO na projektech české ZRS schválených na rok 2004

Celkový počet projektů ZRS předložených na rok 2004: 106 (včetně pokračujících)

Z toho realizátorem NNO: 28 (tj. 26,4 %)

> Prostředky vyčleněné z Evropského rozvojového fondu:

NNO (název organizace)	MPSV	MŠMT	MV	MZd	MZe	MŽP	MZV	Počet projektů
ČLOVĚK V TÍSNI, O.P.S.	2	3	1			1	3	10
EDUCON, O.S.							1	1
SDRUŽENÍ ČESKÁ KATOLICKÁ CHARITA			2					2
MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRO MIGRACI IOM			2					2
ROZKOŠ BEZ RIZIKA, O.P.S.				1				1
FOA – NADACE PRO ORGANICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ					1			1
ČESKÉ CENTRUM ČISTŠÍ PRODUKCE						3		3
ČESKÉ EKOLOGICKÉ MANAŽERSKÉ CENTRUM						1		1
HUMANISTICKÉ CENTRUM NAROVINU, O.S.						1		1
ENKI O.P.S.						1	1	
ARCIDIECZNÍ CHARITA PRAHA				1				1
SUE RYDER HOME CARE, O.P.S.				2				2
VARA, O.S.					1	1	2	
POČET PROJEKTŮ CELKEM	2	3	5	4	1	7	6	28

Nevládní rozvojové organizace zemí EU

Za padesát let své existence prošly rozvojové nevládní organizace v zemích EU mnohými změnami. V dobách poválečného optimismu původně začínaly s humanitární pomocí orientovanou na zmírnění chudoby a mnohé se snažily prosadit jako poskytovatelé základních služeb v nově vzniklých rozvojových státech. Očekávalo se, že tato pomoc bude potřeba jen dočasně, ale v 60. letech došly evropské organizace ke zjištění, že chudoba se stala chronickým dlouhodobým problémem, který „jen“ humanitární asistence nevyřeší. Místo snahy o přerozdělování zdrojů se tak začaly zaměřovat na místní lidský a technologický kapitál, který by pomohl dosáhnout udržitelného rozvoje.

V 80. a 90. letech se strategie udržitelného rozvoje dále vyvíjely a důraz se přesunul na podporu nevládních organizací z méně rozvinutých zemí a navázání partnerství s místní komunitou. Tento trend podpory lokálních organizací místo jejich nahrazování zahraničními strukturami pokračuje dodnes. Partnerství mezi nevládními organizacemi Severu a Jihu mají sice daleko

k dokonalosti, ale původní paternalistický přístup Severu tak nahrazuje trend respektu a solidarity s partnery z Jihu. Evropské nevládní rozvojové organizace (například OXFAM, Action Aid či CARE) se v současnosti zaměřily především na to, jak nejlépe pomoci svým partnerům na úrovni politické spíše než finanční. Pomoc Evropské unie je stále úzce spojena s její zahraniční politikou, a tak se snaží vycházet vstříc zájmům členských států EU skoro ve stejné míře jako příjemcům pomoci. Mnohé nevládní organizace se proto snaží dosáhnout určitého stupně finanční a politické nezávislosti, aby si uchránily možnost volby svých vlastních zásad při poskytování pomoci. Pokud má být rozvoj navíc vskutku udržitelný a postavený na zajištění politických a socio-ekonomických práv lidí, pak musejí základní služby poskytovat přímo vlády rozvojových zemí a ne nevládní organizace. Jinými slovy tyto organizace by se neměly snažit zaplnit mezery v činnosti vlády, ale posílit schopnosti těchto vlád a lobovat u nich za rovnoměrnější přerozdělování služeb a zdrojů. Počátečním krokem v této stra-

tegií je tlak evropských nevládních organizací na lokální, ale i evropské vlády v záležitostech obchodu, zahraničního dluhu a lidských práv.

Nevládní organizace z nových členských zemí po rozšíření EU

Po rozšíření Evropské unie se nevládní neziskové organizace z přístupujících zemí ocitnou v novém prostředí, jehož přínos k jejich vlastnímu rozvoji bude ambivalentní. Na jedné straně se jim otevřou možnosti partnerství, výměny informací a financování skrze evropské fondy, jež byly dosud přístupné jen organizacím registrovaným na území EU, na druhé straně budou čelit konkurenčnímu prostředí, jež už se dnes svou tvrdostí podobá regulárnímu byznysu.

Nevládní organizace, jež se zabývají rozvojovou spoluprací, globální rozvojovou výchovou a humanitární pomocí, vstoupí do EU s několika handicapy:

1. Nebudou se moci dostatečně opřít o své národní vlády, jimž zatím chybí koherentní politika na poli rozvojové spolupráce. Zatímco ve většině zemí EU realizují nevládní organizace poměrně značný díl oficiální rozvojové asistence (ODA – Official nebo také Overseas Development Assistance), v přístupujících zemích je tento podíl marginální. Objem těchto prostředků je omezený a nepřekračuje 0,1 % HDP (v ČR maximálně 0,067 %). Navíc jsou prostředky rozvojové pomoci rozdělovány většinou netransparentně a bez dostatečné kontroly daňových poplatníků. V Evropské unii existuje významná rozpočtová kapitola „Spolufinancování nevládních rozvojových organizací“ (známější pod označením B 7–6000), jež je otevřena všem nevládním organizacím, ale vyžaduje nejméně 25 % spolufinancování projektů z privátních a národních zdrojů. Žádná vláda přístupujících zemí zatím nemá vytvořený mechanismus kofinancování projektů nevládních organizací, a tak jsou tyto organizace z nových členských států odkázány na nedostupné privátní zdroje.
2. Nebudou se moci dostatečně opřít o veřejné mínění ve vlastní zemi. Na poli zvyšování povědomí o rozvojové spolupráci

a globální rozvojové výchovy bylo učiněno jen málo a veřejnost je většinou nakloněna pomáhat jen při humanitárních krizích (zemětřesení, konflikty) nebo v blízkém zahraničí (například Slovinci na Balkáně, Maďari v Rumunsku nebo Poláci na Ukrajině), nikoliv už chudým v Africe či v Asii.

3. Nebudou se moci opřít o upřímnou snahu vlád podílet se na splnění Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs – Millenium Development Goals) definovaných OSN, mezi nimiž je prioritou snížení a vymýcení chudoby. Jen tři vlády z deseti přístupujících zemí uvedly v dotazníku Evropské komise boj s chudobou jako jednu z priorit.
4. Nebudou se moci spolehnout na snahu svých vlád dostat svým závazkům a přijmout „acquis communautaire“ čili obecné normy a závazky Evropské unie na poli rozvojové spolupráce. Jedním z hlavních závazků je zvýšení podílu rozvojové asistence každého členského státu nejméně na 0,33 % HDP. To by v případě Česka například znamenalo téměř pětinašobný nárůst prostředků, což se jeví jako nereálné.

Středo- a východoevropské nevládní organizace (vyjma maltské a kyperské) mohou nabídnout ale i několik komparativních výhod. Především je to znalost prostředí a/nebo jazyka v postkomunistických zemích, z nichž některé se svou ekonomickou úrovní řadí mezi klasické příjemce rozvojové pomoci. Mohou také nabídnout svoji zkušenost z období politické transformace, jež je aplikovatelná na situaci, v níž dnes působí občanská společnost v mnohých zemích na východ od EU.

Rozvojové nevládní organizace z přístupujících zemí ztratí některé zdroje, které byly dříve snadno dostupné. Zejména musí počítat s odlivem fondů severoamerických privátních nadací i vlád, které byly dříve velkými sponzory rozvoje občanské společnosti ve východní Evropě. Rovněž nebudou moci čerpat prostředky, které byly dříve dostupné z evropských zdrojů, například fondy Phare. Budou si tedy muset zvyknout na taktiku, kterou dnes používají západoevropské nevládní organizace. Především se za účelem posílení vlastních kapacit, výměny informací a schopnosti dostatečně lobovat za svoje záležitosti budou muset naučit spolupracovat a sdružovat se do platform, a

sítí a „rodin“. Některé nevládní organizace, zejména ty s církevním zázemím, tak činily již dříve (v Česku například Sdružení Česká katolická charita – SČKCH, člen „rodiny“ Caritas Internationalis, občanské sdružení ADRA, součást celosvětové ADRY, v Maďarsku Hungarian Interchurch Aid – HIA, součást „rodiny“ APRODEV tvořené z protestantských organizací).

Na evropské úrovni se dnes nevládní organizace sdružují buď do účelových konsorcií a menších akčních aliancí (tato forma spolupráce umožňuje snadnější okamžitý přístup k evropským financím) nebo do sítí (networks – širší platformy tvořené nevládními organizacemi, jež mají podobné cíle a náplň činnosti) nebo do „rodin“ (families – sdružení organizací na společném ideovém základě, například katolicismu nebo protestantství) nebo do národních platform (sdružení organizací na národním základě).

Jako celoevropský výbor národních platform nevládních organizací působících na poli rozvojové spolupráce dříve působil CLONG. Po vnitřních problémech a jeho rozpuštění v roce 2002 došlo v lednu 2003 k vytvoření nové celoevropské konfederace CONCORD – European NGO Confederation for Relief and Development. Tato konfederace nabídla své členství nejen národním platformám, ale i sítím a „rodinám“. V současné době má 30 členů, z toho 18 národních platform. Patnáct platform tvoří původní členstvo CLONGu, 3 platformy už přicházejí z nových členských zemí (Slovenská MVRO, maltská Kopin a česká FoRS). Kromě platform je členem také 12 sítí a „rodin“. V rámci CONCORDu působí mj. pracovní skupina pro rozšíření, jež tvoří základnu pro tvorbu jednotného postupu nevládních organizací ve vztahu k Evropské komisi i ke svým národním vládám. Tuto skupinu podporuje Trialog, projekt založený za účelem podpory kapacit nových národních platform z přístupujících zemí (dalším podobným projektem financovaným kanadskou vládou je ODACE).

Silnějšími spojeními než národní platformy jsou ale ve skutečnosti sítě a „rodiny“. Některé větší východoevropské organizace jsou již součástí těchto sdružení (kromě zmíněných

SČKCH a HIA mají přidružený status například Člověk v tísni v síti Eurostep nebo Ekumenická akademie v „rodině“ APRODEV). Partnerství v sítích a „rodinách“ může být do budoucna pro nevládní organizace výhodné, proto je zde krátký přehled těch, které jsou členy CONCORD:

Sítě nevládních organizací

- a ActionAid Alliance (www.actionaidalliance.org) – sdružuje pobočky velké organizace ActionAid ve světě. Cílem ActionAid Alliance je pracovat s chudými a znevýhodněnými lidmi za účelem snížení chudoby a překonání nespravedlnosti způsobené chudobou,
- b Eurodad (www.eurodad.org) – síť 48 organizací z 15 zemí, která se zabývá především souvislostmi zadluženosti zemí třetího světa a jejich rozvoje, a snaží se odpovědné vlády přimět ke snížení nebo odpuštění dluhů,
- c Euronaid (www.euronaid.nl) – síť nevládních organizací, jejichž cílem je pomáhat na poli zabezpečování dostupnosti potravin a potravinové pomoci obecně,
- d Eurostep (www.eurostep.org) – síť sekulárních nevládních organizací, jež se sdružily za účelem ovlivnění rozvojové politiky EU, jejího zesílení a snahy o snížení a vymýcení chudoby.
- e Forum (www.forum-ids.org) – síť organizací, které se zabývají především dobrovolnictvím a vysíláním dobrovolníků do rozvojových zemí,
- f IPPF (www.ippf.org) – The International Planned Parenthood Federation sdružuje organizace, jež se zabývají plánováním rodičovství, sexuálním zdravím, reprodukčními schopnostmi, potraty a dalšími problémy souvisejícími s populačním růstem a přelidněním,
- g SOLIDAR (www.solidar.org) – síť organizací, jež se zabývají sociálními službami, mezinárodní spoluprací, humanitární asistencí apod., a jež jsou historicky napojené na odborové hnutí,
- h Terre des Hommes (www.terredeshommes.org) – sdružuje pobočky velké organizace Terre des Hommes ve světě. Pracuje zejména s dětmi a chrání jejich práva; rovněž se zabývá rasovou, náboženskou, kulturní a genderovou diskriminací.

Rodiny nevládních organizací

- a APRODEV (www.aprodev.net) – asociace 17 organizací sjednocených na základě Světové rady církví (sdružuje protestantské a ortodoxní církve),
- b Caritas Europa (www.caritas.org) – Caritas Internationalis sdružuje 162 katolických organizací pracujících ve více než 200 zemích a teritoriích ve světě,
- c CIDSE (www.cidse.org) - užší aliance 15 velkých katolických rozvojových organizací z Evropy a severní Ameriky,
- d EU-CORD (www.eu-cord.org) - sdružení křesťanských, zejména severských protestantských organizací sloužících chudým ve světě.

V brzké době lze očekávat, že se ke CONCORDu připojí další dvě velké sítě, jež sdružují pobočky organizací Oxfam a ADRA ve světě. Kromě toho se snad ke CONCORD připojí také další národní platformy z přístupujících zemí.

Nyní záleží především na schopnostech a flexibilitě nevládních organizací z nových členských zemí, jak dokážou obstát v novém prostředí, najít partnery a zapojit se do mezinárodních sdružení, a zda-li budou schopny obhájit a uhájit svůj program a zázemí.

V kontextu rozšíření EU bude význam rozvojové pomoci neustále vzrůstat, neboť rozvojová pomoc a spolupráce představují, spolu s obchodem a politikou, třetí nejvýznamnější aktivitu Evropské unie směrem k zahraničí. Evropská Unie se hlásí k principům šíření demokracie, sociálního a ekonomického rozvoje, redukce chudoby a principům trvalé udržitelnosti a společné právní normy EU (Acquis communautaire) vyžadují, aby se nové členské země aktivně účastnily na formulování a naplňování společné rozvojové politiky. To zahrnuje i definici vztahu státu k nevládním rozvojovým organizacím.

PŘÍLOHY

ROZVOJ OD A DO Z

Seznam zkratk (podle Evropské komise)

ACIS (fr. SIAM) – Advanced Cargo Information System

Informační systém pro nákladní přepravu byl založen UNCTAD, aby napomohl ke zvýšení efektivity nákladní přepravy. Poskytuje různá data týkající se přepravních operací, která pomáhají zlepšovat každodenní řízení přepravy.

www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1979&lang=1

ACP – African-Caribbean-Pacific Countries

Skupina 77 států z Afriky, Karibské a Pacifické oblasti, které mají zvláštní vztahy s EU na základě Dohody z Cotonou podepsané v Cotonou 23. června 2000.

www.acpsec.org

ACS (fr. AEC) – Association of Caribbean States

Asociace Karibských států, která funguje jako orgán pro poradenství, spolupráci a společné aktivity v oblastech obchodu, přepravy, udržitelného turismu a přírodních katastrof.

www.acs-aec.org

ADB – Asian Development Bank

Asijská rozvojová banka realizuje projekty v chudých státech Asie, snaží se do těchto oblastí přilákat investory a poskytuje půjčky na rozvoj průmyslu, zemědělství i služeb.

www.adb.org

ADB – African Development Bank Group

Skupina afrických rozvojových bank, založená v roce 1964, je regionální multilaterální rozvojová banka, jejímž cílem je podpora ekonomického a sociálního rozvoje členských zemí.

www.afdb.org

AISI – African Information Society Initiative

Africká iniciativa pro informační společnost je soubor aktivit, které pomáhají budovat informační a komunikační infrastrukturu v Africe. Je součástí Zvláštní systémové iniciativy afrického programu OSN pro zapojení informačních technologií do rozvoje (HITD/SIA)

www.uneca.org/aisi/

ALA Countries – Asia and Latin American Countries

Země Asie a Latinské Ameriky, se kterými EU spolupracuje formou finanční a technické pomoci a ekonomické kooperace.

ALFA – Academic Education Latin America

Projekt Akademické vzdělání v Latinské Americe je programem spolupráce v oblasti vysokého školství mezi EU a zeměmi Latinské Ameriky schválený 10. března 1994.

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/alfa/index_en.htm

AL-INVEST –

Síť operátorů z Evropy a Latinské Ameriky, která se podílí na organizování setkání společností podnikajících ve stejných podobných sektorech.

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/al-invest/index_en.htm

ALURE –

ALURE je program spolupráce mezi EU a zeměmi Latinské Ameriky v sektoru energetiky. Byl založen v roce 1995.

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/alure/index_en.htm

ANI – African Network Initiative

Iniciativa africké sítě je nástupcem African Regional Symposium on Telematics for Development (Africké regionální symposium o telematice pro rozvoj), které se konalo v Addis Abebě v roce 1995. Byla vytvořena s cílem sdílet informace a společně pracovat na projektech, především na projektu AISI.

www.bellanet.org/partners/ani

APEC – Asia Pacific Economic Cooperation

Asijsko-pacifická ekonomická spolupráce je organizace založená v roce 1989 jako reakce na vzrůstající vzájemnou závislost asijsko-pacifických ekonomik. Jejím cílem je napomáhat ekonomické dynamice a regionálním iniciativám v této oblasti.

www.apec.org

APL – Anti-Personnel Landmines

Boj proti protipěchotním minám

ASEM – Asia-Europe Meeting

Asijsko-evropské setkání zprostředkovává neformální dialog a spolupráci mezi státy EU, Evropskou komisí a deseti asijskými státy.

<http://asem.inter.net.th>

AU – African Union

Africká unie, viz OAU – Organisation of African Unity (Organizace africké jednoty)

www.africa-union.org

AWG – African Working Group

Africká pracovní skupina v rámci Rady EU, jejímž cílem je podporovat porozumění a vizi globálního míru mezi africkými státy.

BLNS – Botswana, Lesotho, Namibia a Svazijsko

CACEU (fr. UDEAC) – Central African Customs and Economic Union

Celní a hospodářská unie střední Afriky

CAP (fr. PAC) – Common Agriculture Policy

Společná zemědělská politika přijatá členy EU, jejímž cílem je zajištění přijatelných životních podmínek pro farmáře a zabezpečení pravidelné zásoby potravin a přiměřených cen pro jejich zákazníky. CAP zahrnuje distribuci subvencí a systém podpory cen.

http://europa.eu.int/comm/dgs/agriculture/index_en.htm

CARICOM – Caribbean Community and Common Market

Karibské společenství a společný trh je asociace států v karibské oblasti, založená v roce 1973. Jejím cílem je ekonomická spolupráce v rámci společného trhu v karibské oblasti, koordinace zahraniční politiky členských států a poskytování společných služeb v oblastech zdravotnictví, vzdělávání, kultury, komunikace a průmyslových vztahů.

www.caricom.org

CBTF – Capacity Building Task Force on Trade, Environment and Development

Společný program UNEP a UNCTAD slouží k budování kapacit pro podporu ochrany životního prostředí a rozvoje v obchodě.

www.unep-unctad.org/cbtf

CCA – United Nations Common Country Assessment

Způsob jednotného hodnocení rozvoje země v kontextu národních rozvojových priorit.

www.un.org

CDE – Centre for the Development of Enterprise

Centrum pro rozvoj podnikání je společná instituce ACP a EU, financovaná EDF podle nové Dohody z Cotonou (podepsané 23. června 2000), která navázala spolupráci mezi EU a 77 zeměmi ACP. CDE tak rozšířila svoji podporu i na další oblasti služeb včetně turismu, telekomunikací a dopravy.

www.cdi.be/opening/800/index.htm

CDF – Comprehensive Development Framework

Souhrnný rozvojový rámec, který napomáhá zemím samostatně vést své rozvojové aktivity. V současnosti probíhá ve 13 zemích.

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/STRATEGIES/CDF/0,,pagePK:60447~theSitePK:140576,00.html>

CDI – Centre for Development of Industry

Centrum pro rozvoj průmyslu bylo podle nové dohody z Cotonou nahrazeno CDE, čímž se jeho podpora rozšířila na všechny sektory ekonomiky.

www.cdi.be/opening/800/index.htm

CDM Online – Clean Development Mechanism Online

Společný projekt Centra pro udržitelný rozvoj amerického kontinentu (Center for Sustainable Development in the Americas – CSDA) a UNDP. Zaměřuje se na Mechanismus čistého rozvoje (Clean Development Mechanism).

www.cd4cdm.org

CFC – Common Fund for Commodities

Společný fond pro komodity, založený v roce 1989, je mezivládní finanční instituce podporující socio-ekonomický rozvoj producentů různých komodit.

www.common-fund.org

CFSP (fr. PESC) – Common Foreign Security Policy

Evropská unie vznikla spojením tří evropských společenství podle Maastrichtské smlouvy z roku 1993. Společná zahraniční a bezpečnostní politika je vedle hospodářské spolupráce dalším pilířem EU. Vyžaduje spolupráci členských států v otázkách zahraniční a bezpečnostní politiky a spolupráci v oblasti spravedlnosti a vnitřních záležitostí.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/cfsp/intro

CG – Consultative Group

Konzultativní skupina pravidelně svolává konference dárců, které se zabývají rozvojovými otázkami. Na nich představitelé hlavních dárcovských zemí (USA, zemí EU, Japonska, Kanady a dalších) a multilaterálních rozvojových bank a IMF přijímají závazky další pomoci.

CGAP – Consultative Group to Assist the Poorest

Poradenská skupina pro pomoc nejchudším je konsorcium 27 bilaterálních a multilaterálních dárcovských organizací, jejichž cílem je zlepšovat činnosti institucí, které poskytují půjčky pomocí mikrokreditů.

www.cgap.org

CGED – Consultative Group on Economic Development

Poradenská skupina pro ekonomický rozvoj

CIDA (fr. ACDI) – Canadian International Development Agency

Kanadská mezinárodní rozvojová agentura financuje rozvojové aktivity. Jejím cílem je snižovat světovou chudobu a přispět k bezpečnosti, spravedlnosti a prosperitě na světě.

www.acdi-cida.org

CIDSE – International Cooperation for Development and Solidarity

Mezinárodní spolupráce pro rozvoj a solidaritu vznikla v roce 1967 jako orgán pro koordinaci národních katolických rozvojových organizací s cílem zvýšit efektivitu pomoci zemím globálního Jihu.

www.cidse.org

COMESA – Common Market for Eastern and Southern Africa

Společný trh východní a jižní Afriky je organizace států podporující větší sociální a ekonomickou spolupráci a hospodářskou integraci. Vznikla v roce 1994, kdy nahradila Přednostní oblast obchodu mezi státy východní a jižní Afriky (Preferencial Trade Area for Eastern and Southern Africa – PTA). V současnosti má 21 členů.

www.comesa.int

Cotonou Agreement – Dohoda z Cotonou

Partnerská dohoda mezi členskými státy EU a zeměmi ACP, která navazuje na dohodu z Lomé, byla podepsaná v Cotonou v africkém státě Benin 23. června 2000 na dobu 20 let. Tvoří rámec pro politickou a ekonomickou spolupráci a pomoc poskytovanou EU zemím Afriky, Karibské a Pacifické oblasti v rámci EDF.

http://europa.eu.int/comm/development/body/cotonou/index_en.htm

CPN – Conflict Prevention Network

Síť pro prevenci konfliktů v rámci Evropské komise poskytuje institucím EU poradenské služby pro vnější vztahy. Zaměřuje se na prevenci konfliktů a nevojenský krizový management v rámci nově vznikající Evropské bezpečnosti a obranné politiky. Analýzy vypracovávají odborníci z výzkumných ústavů, specializovaných nevládních organizací a uznávaní nezávislí experti.

www.berghof-center.org/deutsch/publikationen/ngo_directory/inhalt/cpn.htm

CSD – Commission on Sustainable Development

Komise pro udržitelný rozvoj byla založena v roce 1992. V rámci OSN koordinuje projednávání a implementaci aktivit týkajících se rozvoje a ochrany životního prostředí.

www.un.org/esa/sustdev/csd.htm

CSO – Civil Society Organisations

Organizace neziskového sektoru

www.civil-society.oas.org/English/CSO-links.htm

CSS – Country Support Strategy

Strategie podpory zemí ze zdrojů EDF stanovuje podmínky realizace projektů financovaných EDF a řídí dialog s danou zemí.

CTA – Technical Centre for Agricultural and Rural Cooperation

Centrum pro technickou podporu agrotechnické a zemědělské spolupráce podporuje rozvoj venkova v zemích ACP prostřednictvím výměny informací a zkušeností.

www.agricta.org/index.htm

DAC – Development Assistance Committee

Výbor pro rozvojovou pomoc OECD je poradní orgán, který podporuje koordinaci, integraci a zvýšení efektivity financování mezinárodní rozvojové spolupráce. V současnosti má 22 členských zemí, které patří mezi nejlepší dárcy v mezinárodním společenství.

www.oecd.org/dac

DAC List – Development Assistance Committee List

Katalog Výboru pro rozvojovou spolupráci slouží pro statistické účely. Pomáhá měřit a srovnávat prostředky na pomoc vynakládané zeměmi výboru.

DG DEV – Directorate-General for Development of the EC

Generální ředitelství pro rozvoj Evropské komise přispívá k formulování evropské rozvojové politiky a jejích vztahů k rozvojovým zemím a zemím OCT. Přímou koordinuje spolupráci se 77 zeměmi ACP a 20 zeměmi OCT. Cílem je podpora udržitelného rozvoje, snižování chudoby a integrace rozvojových zemí do světové ekonomiky.

<http://europa.eu.int/comm/development>

DG Trade – Directorate-General for Trade

Generální ředitelství pro obchod Evropské komise řídí obchodní politiku EU. Obchodní politika tvoří společně s měnovou a rozvojovou politikou hlavní pilíř vztahů EU s ostatními zeměmi. Cílem je prosazování ekonomických a politických zájmů EU.

<http://europa.eu.int/comm/trade>

DITE – Division on Investment, Technology and Enterprise Development

Divize UNCTAD pro investice, technologii a rozvoj podnikání
www.unctad.org/Templates/StartPage.asp?intItemID=2983&lang=1

EBA – Everything But Arms

Iniciativa EU „Vše kromě zbraní“ byla přijata v únoru 2001 a umožňuje dovoz všech produktů z LDC zemí kromě zbraní.
www.gm-unccd.org/FIELD/Multi/EU/FR_EBA.htm

EBRD – European Bank for Reconstruction and Development

Evropská banka pro obnovu a rozvoj byla založena v roce 1990, aby poskytovala půjčky na průmyslové a komerční projekty v zemích střední a východní Evropy. Jejimi členy jsou všechny země EU, členské státy OECD a státy východní Evropy.
www.ebrd.com

EC – European Commission

Evropská komise (EK) je jediný výkonný orgán EU, který vznikl v roce 1967 z výkonných orgánů tří společenství – Evropského společenství uhlí a oceli, EURATOM a Evropského hospodářského společenství. V současnosti ji tvoří 30 komisařů, velké státy (Velká Británie, Francie, Německo, Itálie a Španělsko) zde mají dva zástupce, ostatní státy po jednom. Komisaři rozhodují o záležitostech EU nezávisle na svém vlastním státu. EK jako nadnárodní orgán iniciuje a implementuje legislativu EU.
<http://europa.eu.int/comm/>

ECA – United Nations Economic Commission for Africa

Hospodářská komise OSN pro Afriku, která byla založena v roce 1958, je regionální pobočkou OSN. Jejím cílem je podpora hospodářského a sociálního rozvoje v 53 afrických zemích, jež jsou členy OSN.
www.uneca.org

ECHO – European Commission's Humanitarian Aid Office

Úřad Evropské komise pro humanitární pomoc poskytuje krizovou pomoc obětem přírodních katastrof a ozbrojených konfliktů mimo EU.
http://europa.eu.int/comm/echo/index_en.htm

ECIP – European Community Investment Partners

Program Investiční partneři evropských společenství je finanční nástroj Evropské komise, který podporuje zakládání společných podniků, privatizaci a budování soukromé infrastruktury v rozvojových zemích Asie, Latinské Ameriky, Středomoří a od roku 1994 i Jihoafrické republiky.

ECOSOC – Economic and Social Council

Hospodářská a sociální rada vznikla jako hlavní orgán OSN na podporu:
 (a) zvyšování životního standardu, plné zaměstnanosti a zlepšení podmínek ekonomického a sociálního rozvoje; (b) řešení mezinárodních ekonomických, sociálních, zdravotních a dalších problémů a prosazování mezinárodní spolupráce v kultuře a vzdělávání; (c) všeobecného respektování lidských práv a základních svobod bez rozdílu rasy, náboženství, pohlaví nebo jazyka.
www.un.org/esa/coordination/ecosoc/

ECOWAS (fr. CEDEAO) – Economic Community of West African States

Ekonomické společenství států západní Afriky bylo založeno v roce 1975 patnácti západoafrickými státy, v roce 1977 se jeho členem staly i Kapverdské ostrovy. Cílem je prosazování ekonomické integrace v oblastech průmyslu, dopravy, telekomunikací, energetiky, přírodních zdrojů, obchodu a finančních a měnových otázkách apod. V jeho rámci byl založen fond na financování rozvojových projektů, které jsou řízeny specializovanými komisemi pro obchod, průmysl, dopravu, sociální a kulturní spolupráci.
www.ecowas.int

EDF (fr. FED) – European Development Fund

Evropský rozvojový fond založila Evropská komise v roce 1976 za účelem poskytování pomoci rozvojovým zemím přidruženým k EU podle Dohody z Lomé (tu nahradila Dohoda z Cotonou).
<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/r12102.htm>

EDFI – European Development Finance Institutions

Asociace evropských rozvojových finančních institucí, jejichž dvanáct členů poskytuje finanční prostředky na podporu soukromého sektoru v rozvojových a transformujících se zemích.
www.edfi.be

EFTA – European Free Trade Association

Evropská zóna volného obchodu byla založena v roce 1960 jako hospodářská unie Švédska, Rakouska, Portugalska, Finska, Islandu, Norska a Švýcarska. V roce 1991 se spojila s EU a vytvořila Evropský hospodářský prostor jako jednotnou zónu volného obchodu.
www.efta.int

EI – Education International

Mezinárodní vzdělávání je celosvětová odborová organizace pracovníků ve vzdělávání, která byla založena v roce 1993.
www.ei-ie.org/

EIA – Environmental Impact Assessment

Programy Hodnocení dopadů na životní prostředí (EIA) a Strategické posuzování životního prostředí (SEA) zajišťují, že dopad různých projektů na životní prostředí je zjištěn a vzat v úvahu při rozhodovacích procesech, na nichž se může podílet i veřejnost.
<http://www.europa.eu.int/comm/environment/eia/home.htm>

EIB (fr. BEI) – European Investment Bank

Evropská investiční banka byla založena v roce 1958 k financování projektů kapitálových investic do vyváženého rozvoje zemí Evropských společenství. Mimo EU tato banka financuje projekty, které jsou schváleny v rámci evropské politiky rozvojové spolupráce.
www.eib.org

EIDHR – European Initiative for Democracy and Human Rights

Evropská iniciativa pro demokracii a lidská práva je právní rámec pro aktivity EU v této oblasti. Podle tohoto rámce byla založena Komise pro lidská práva a demokracii, která má za úkol podporovat principy demokracie a ochrany lidských práv v rámci projektů a programů Evropské komise v rozvojových zemích.
http://www.europa.eu.int/comm/europeaid/projects/ddh/ddh_en.htm

EPRD – European Programme for Reconstruction and Development

Zvláštní Evropský program pro obnovu a rozvoj v Jihoafrické republice poprvé probíhal v letech 1997–1999 a ročně věnuje 125 milionů euro na ekonomický rozvoj tohoto státu.
<http://www.eusa.org.za/Content/Development/TheEPRD.html>

ESC (fr. CES) – Economic and Social Committee

Ekonomická a sociální komise je poradní orgán Evropské komise, založený v roce 1957, který zastupuje zájmy evropských občanů. Jejimi členy jsou zástupci zaměstnavatelů, zaměstnanců, zákazníků, farmářů a dalších profesí z členských států Unie. Komise je pojitkem mezi EU a občanskou společností v jejich členských státech.
www.ces.eu.int

ESCAP – *United Nations Economic and Social Commission for Asia and Pacific*

Hospodářská a sociální komise OSN pro Asii a Tichomoří je mezivládní fórum všech zemí tohoto regionu. Poskytuje technickou pomoc členským státům v jejich socio-ekonomickém rozvoji.

www.unescap.org

ETFAG – *European Tropical Forestry Advisor Group*

Evropská skupina poradců pro tropické pralesy

EU (fr.UE) – *European Union*

Evropská unie byla založena v roce 1995 podle Maastrichtské smlouvy z roku 1993. V současnosti je jejími členy 25 států evropského kontinentu, které jsou sdruženy v Evropských společenstvích. V otázkách společných politik delegují členské státy pravomoc na orgány EU jako je Evropská komise (EK), nadnárodní výkonný orgán EU. Mezivládní instituce Rada EU sdružuje ministry vlád členských zemí, kteří jsou zodpovědní za jednotlivé oblasti. Třetím nejdůležitějším orgánem je Evropský parlament, který je přímo volen evropskými občany a jsou v něm zástupci jednotlivých evropských politických stran. Dalšími orgány jsou Evropský soudní dvůr a Evropský dvůr auditorů.

<http://europa.eu.int/>

FAO – *Food and Agriculture Organization*

Organizace pro výživu a zemědělství OSN poskytuje svými projekty praktickou pomoc rozvojovým zemím. V projektech podporuje ucelený přístup, který zohledňuje životní prostředí, sociální a ekonomické podmínky.

www.fao.org

FAWE – *Forum for African Women Educationalists*

Fórum pro africké ženy ve vzdělávání je sdružení žen na důležitých pozicích ve vzdělávacích systémech afrických zemí (ministryně školství, rektorky univerzit apod.).

www.fawe.org

FIAS – *Foreign Investment Advisory Services*

Program Poradenské služby pro zahraniční investice je součástí skupiny Světové banky. Poskytuje poradenství vládám rozvojových zemí ke zlepšení podmínek pro zahraniční přímé investice.

www.fias.net

FRANCOPHONIE – *Agence intergouvernementale de la Francophonie*

Mezivládní agentura pro frankofonii je vedoucí institucí Mezinárodní organizace pro frankofonii, jejímiž členy je 50 států. Její hlavní činností je prosazování multilaterální spolupráce a rozvoje.

<http://agence.francophonie.org/>

FTA (fr. ZLE) – *Free Trade Area*

Zóna volného obchodu je stupeň ekonomické integrace, ve kterém členské státy zruší bariéry ve vzájemném obchodě s cílem zvýšení ekonomické expanze a efektivity obchodu.

GATT – *General Agreement on Tariffs and Trade*

Všeobecná dohoda o clech a obchodu byla založena jako mezinárodní fórum pro podporu světového obchodu formou snižování obchodních překážek a jako mechanismus pro řešení mezinárodních obchodních sporů. V roce 1995 se přeměnila na Světovou obchodní organizaci (WTO).

www.gatt.org * www.wto.org

GCA – *Global Coalition for Africa*

Globální koalice pro Afriku je fórum vlád států Afriky, globálního Severu a nevládních organizací působících v Africe, které se věnuje diskusi o rozvojových prioritách.

www.gca-cma.org

GEF – *Global Environment Facility*

Program Kapacity globálního životního prostředí pomáhá rozvojovým zemím financovat projekty zlepšování životního prostředí. Zaměřuje se na čtyři hlavní oblasti: biodiverzita, změna klimatu, degradace mezinárodních vod a ubývání ozonu.

www.gefweb.org

GIS – *Geographical Information Systems*

Systém shromažďování, ukládání a organizace geografických informací je používán pro vědecké výzkumy, řízení a plánování rozvoje.

<http://webgis.wr.usgs.gov/globalgis/>

GNP (fr. PNB) – *Gross National Product*

Hrubý národní produkt je tržní hodnota všech statků a služeb vytvořených pro spotřebu ekonomickými subjekty daného státu za určité časové období.

Habitat – *United Nations Centre for Human Settlements*

Centrum OSN pro lidská sídla podporuje udržitelný rozvoj lidských sídel a zajištění odpovídajícího přístřeší pro všechny.

www.unhcs.org

HAC – *Humanitarian Aid Committee*

Výbor pro humanitární pomoc

HIPC – *Heavily Indebted Poor Countries*

Iniciativa pro těžce zadlužené chudé země

www.worldbank.org/hipc

IADB – *Inter-American Development Bank*

Meziamerická rozvojová banka byla založena v roce 1959 s cílem urychlit ekonomický a sociální rozvoj Latinské Ameriky a Karibské oblasti. Dnes je jejími členy 46 států.

www.iadb.org

IAEA – *International Atomic Energy Agency*

Mezinárodní agentura pro atomovou energii, založená v roce 1957, slouží jako ústřední světové mezivládní fórum pro vědeckou a technologickou spolupráci při mírovém využívání jaderné energie.

www.iaea.org

IBRD – *International Bank for Reconstruction and Development*

Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, založená v roce 1948, je součástí skupiny Světové banky. Poskytuje půjčky a rozvojovou pomoc zemím se středně vysokým důchodem a úvěruschopným chudým zemím.

www.worldbank.org

ICDA – *International Coalition for Development Action*

Mezinárodní koalice pro rozvojové aktivity je sdružení nevládních rozvojových organizací ze členských států OECD. Společně s partnerskými organizacemi v zemích globálního Jihu se snaží budovat spravedlivější mezinárodní uspořádání především se zaměřením na obchod a s ním spjaté oblasti.

www.icda.be

ICFTU – *International Confederation of Free Trade Unions*

Mezinárodní konfederace nezávislých odborů, založená v roce 1949, sdružuje národní odborová centra.

www.icftu.org

ICTSD – *International Centre for Trade and Sustainable Development*

Mezinárodní centrum pro obchod a udržitelný rozvoj, založené v Ženevě v roce 1996, přispívá k lepšímu porozumění otázkám rozvoje a životního prostředí v kontextu mezinárodního obchodu.

www.ictsd.org

IDA – *International Development Association*

Mezinárodní rozvojová organizace, která patří do skupiny Světové banky, poskytuje bezúročné půjčky a granty nejchudším rozvojovým zemím a podporuje programy na snižování chudoby a zlepšování životních podmínek v nejchudších státech.

www.worldbank.org/ida/

IDRC – International Development Research Centre

Mezinárodní centrum pro výzkum rozvoje je kanadská společnost, která úzce spolupracuje s výzkumnými pracovníky z rozvojových zemí s cílem budovat spravedlivé a prosperující mezinárodní společenství.

www.idrc.ca

IEPPFD – Inter-European Parliamentary Forum on Population and Development

Mezievropské parlamentní fórum pro populaci a rozvoj je mezinárodní nezisková organizace, která se skládá z parlamentních skupin zabývajících se otázkami populace, rozvoje, zdraví a lidských práv.

www.europarlvoices.com/index.htm

IFAD – International Fund for Agricultural Development

Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj, jedna z agentur OSN, byl založen v roce 1977 s cílem bojovat proti hladu a chudobě ve venkovských oblastech v rozvojových zemích.

www.ifad.org

IFC – International Finance Corporation

Mezinárodní finanční korporace, která je součástí skupiny Světové banky, podporuje udržitelné investice do soukromého sektoru v rozvojových zemích jako způsob snižování chudoby a zlepšování životních podmínek v těchto zemích.

www.ifc.org

IFUW – International Federation for University Women

Mezinárodní federace pro ženy na univerzitách byla založena v roce 1919 s cílem zlepšovat situaci žen a dívek především podporou jejich vzdělávání a rovných příležitostí v zaměstnání.

www.ifuw.org

IGAD – Inter-Governmental Authority on Development

Mezivládní úřad pro rozvoj vznikl v roce 1986 jako sdružení šesti zemí zasažených suchem s cílem spolupracovat na rozvoji východního cípu Afriky. Jeho členy jsou Džibuti, Etiopie, Keňa, Somálsko, Súdán a Uganda.

www.igad.org

IGC (fr. CIG) – Inter-Governmental Conference

Mezivládní konference je pravidelné setkání vlád členských států EU, na nichž se provádí změny v Římských smlouvách. Výsledkem jednotlivých setkání bylo v roce 1992 podepsání Maastrichtské smlouvy, v roce 1996 podepsání Amsterdamské smlouvy a v roce 2000 podepsání smlouvy z Nice.

http://europa.eu.int/comm/archives/igc2000/index_en.htm

IISS – International Institute for Strategic Studies

Mezinárodní institut pro strategická studia je nezávislé výzkumné a informační centrum, které se zabývá problémy konfliktů. Zkoumá politické, ekonomické i sociální faktory, které mohou vést ke konfliktu nebo naopak ke spolupráci.

www.iiss.org

ILMTC – International Lawyers for Multilateral Trade Cooperation

Mezinárodní spolupráce právníků pro multilaterální obchod je projekt UNCTAD, který pomáhá rozvojovým zemím orientovat se v globálním prostředí, které podléhá řadě norem.

ILO (fr. OIT – BIT) – International Labour Organisation

Mezinárodní organizace práce, založená v roce 1919, je specializovaná agentura OSN, která usiluje o prosazování sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných lidských a pracovních práv.

www.ilo.org

IMF – International Monetary Fund

Mezinárodní měnový fond byl založen v roce 1946 s cílem prohlubovat mezinárodní měnovou spolupráci, podporovat stabilitu měnových kurzů a podněcovat ekonomický růst a vysokou zaměstnanost. Svým členům poskytuje dočasnou finanční pomoc k vyrovnání platební bilance.

www.imf.org

IOC (fr. COI) – Indian Ocean Commission

Komise pro Indický oceán sdružuje země ACP a evropské zámořské regiony.

<http://coi.intnet.mu>

IOM – International Organisation for Migration

Mezinárodní organizace pro migraci je mezivládní orgán, který pomáhá migrantům v různých částech světa a podporuje ekonomický a sociální rozvoj spojený s migrací.

www.iom.int

IPPF – International Planned Parenthood Federation

Mezinárodní federace pro plánované rodičovství prosazuje práva žen a mužů svobodně plánovat své rodičovství a jejich právo na co nejlepší zdravotní podmínky.

www.ippf.org

IPU – Inter-Parliamentary Union

Meziparlamentní unie je světové sdružení parlamentů suverénních států. Od roku 1889 podporuje mír a spolupráci mezi národy a prosazuje demokratické principy.

www.ipu.org

ISNAR – International Service for National Agricultural Research

Mezinárodní úřad pro národní zemědělský výzkum podporuje institucionální rozvoj ve výzkumu zemědělství v rozvojových zemích.

www.isnar.cgiar.org

ITC – International Trade Centre

Mezinárodní obchodní centrum je organizace pro technickou spolupráci, která podporuje rozvojové a transformující se ekonomiky v jejich snahách o zlepšování dovozu a vývozu a dosažení udržitelného rozvoje.

www.intracen.org

ITTO – International Tropical Timber Organisation

Mezinárodní organizace pro využívání tropického dřeva byla založena v roce 1983 jako fórum pro konzultace mezi producenty a spotřebiteli členských států v otázkách světového obchodu s tropickým dřevem.

www.itto.or.jp

ITU – International Telecommunication Union

Mezinárodní telekomunikační unie je mezinárodní organizace, jejímž prostřednictvím mohou vlády a zástupci soukromého sektoru koordinovat globální telekomunikační sítě a služby.

www.itu.int

LDC – Least Developed Country

Označení pro nejméně rozvinutou zemi, která má podle klasifikace OSN hrubý národní důchod nižší než 760 USD na obyvatele a ve které tvoří vyrobené produkty méně než 10% HDP.

LDCs (fr. PMA) – Least Developed Countries

Skupina nejméně rozvinutých zemí, které jsou každé tři roky posuzovány Ekonomickou a sociální radou (ECOSOC). Kritéria pro zařazení země do této skupiny jsou: nízký příjem, nedostatečné lidské zdroje, nízká hladina ekonomické diverzifikace. Dnes se do této skupiny řadí 50 zemí.

<http://www.un.org/special-rep/ohrlls/ldc/list.htm>

LDLIC (fr. PMDEI) – Least Developed, Landlocked and Island Countries

Nejméně rozvinuté vnitrozemské a ostrovní země

LICs (fr. PFR) – Low Income Countries

Země s nízkým příjmem

Lomé Convention

Dohoda z Lomé jsou multilaterální smlouvy o obchodu a rozvoji mezi EU a sedmdesáti státy ACP. Na jejich základě země ACP navázaly těsnou spolupráci se státy EU a vedle finanční pomoci jim byly poskytnuty značné obchodní výhody při exportu jejich zboží do EU. Tyto dohody jsou jádrem rozvojové politiky EU.

http://europa.eu.int/comm/development/body/cotonou/lome_history_en.htm

LRRD – Linking Relief, Rehabilitation and Development

Zpráva Evropské komise o spojení pomoci, obnovy a rozvoje navrhuje praktické kroky pro přechod od humanitární pomoci k rozvojové spolupráci.

<http://europa.eu.int/scadplus/printversion/en/lvb/r10002.htm>

MIGA – Multilateral Investment Guarantee Agency

Multilaterální agentura pro garanci investic, která byla založena v roce 1986, je součástí skupiny Světové banky. Podporuje takový příliv kapitálu do rozvojových zemí, který je v souladu s jejich rozvojovými potřebami a cíli a je založen na spravedlivých a stabilních normách nakládání se zahraničními investicemi.

www.miga.org

NAFTA (fr. ALENA) – North American Free Trade Agreement

Severoamerická zóna volného obchodu, která vznikla v roce 1994, je ekonomický pakt umožňující volný obchod mezi USA, Kanadou a Mexikem. Pakt zrušil obchodní cla mezi členskými státy, v budoucnu budou odstraněny ještě cla na zemědělské produkty.

www.nafta-sec-alena.org

NAO – National Authorising Officer

Národní zplnomocněný komisař zastupuje jednotlivé země ACP ve všech operacích, které jsou financovány podle Dohody z Lomé a Dohody z Cotonou.

NGO (fr. ONG) – Non-governmental Organisation

Nevládní organizace (nestátní nezisková organizace – NNO) je neziskové dobrovolné sdružení občanů, které je nezávislé na vládě a je organizováno na místní, národní nebo mezinárodní úrovni. NNO poskytují řadu služeb v různých oblastech (např. ochrana životního prostředí, rozvoj atd.), hájí zájmy občanů proti vládám, přispívají ke kontrole politik a podněcují účast na politickém životě komunit. Přes 1500 NNO, které se zaměřují na informační kampaně v oblastech zájmů OSN, je přidruženo k Odboru poskytování informací veřejnosti (DPI) OSN.

www.ngo.org

NIC – Newly Industrialised Country

Nově industrializovaná země, která už není rozvojovou zemí, ale ještě nedosáhla statusu vyspělé země. Obvykle se mezi ně řadí například Malajsie nebo Mexiko.

NIP (fr. PIN) – National Indicative Programme

Národní indikativní program je dokument, který určuje rozdělování zdrojů podle dohody z Lomé a z Cotonou pro země ACP.

NIS (fr. NEI) – New Independent States

Nové nezávislé státy (bývalého Sovětského Svazu)

NSSD – National Strategies for Sustainable Development

Národní strategie pro udržitelný rozvoj byly připravovány od roku 1992. Cílem projektu je podporovat realizaci těchto strategií ve všech zemích do roku 2005 tak, aby do roku 2015 došlo na globální i národní úrovni ke zpomalení v čerpání přírodních zdrojů.

www.nssd.net

OAU (fr. OUA) –

Organizace africké jednoty (viz Africká unie – AU) podporuje solidaritu mezi státy Afriky, hájí suverenitu států, bojuje proti všem formám kolonialismu a podporuje mezinárodní spolupráci podle Charty OSN.

www.africa-union.org

OCT (fr. PTOM) – 20 Overseas Countries and Territories

20 zámořských zemí a oblastí, které jsou přidružené k EU.

ODA (fr. APD) – Official Development Assistance

Oficiální rozvojová pomoc

ODI – Overseas Development Institute

Zahraněčí rozvojový institut

www.odi.org.uk

OECD (fr. OCDE) – Organisation for Economic Cooperation and Development

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, která byla založena v roce 1961, sdružuje vyspělé země Západu. Podněcuje ekonomickou a sociální prosperitu a podporuje pomoc rozvojovým zemím. Je to nástupnická instituce Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (Organisation for European Economic Cooperation – OEEC), založená v roce 1948. Členy OECD je 25 států.

www.oecd.org

OECS (fr. OCE) – Organisation of Eastern Caribbean States

Organizace států východního Karibiku sdružuje tyto státy: Antigua a Barbuda, Dominikánská republika, Grenada, Svatý Kryštof a Nevis, Svatá Lucie a Montserrat. Někdy do ní bývá řazena také Anguilla a Britské panenské ostrovy.

OHCHR – Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights

Úřad nejvyššího komisaře OSN pro lidská práva, jehož cílem je prosazování lidských práv na světě.

www.ohchr.org

OLAS – On Line Accounting System

Online (průběžný) účetní systém

Paris Club –

Pařížský klub je neformální seskupení oficiálních věřitelů, které se snaží nalézt společné a udržitelné řešení pro zadlužené země.

PICS – Project Information and Control System

Systém kontroly a informací o projektu

POPIN – United Nations Population Information Network

Informační síť OSN pro populaci, jejímž cílem je poskytovat mezinárodnímu společenství informace o populaci na národní, regionální i místní úrovni. Je to decentralizované sdružení institucí zabývajících se informacemi o populaci, jehož činnost je částečně financována Fondem OSN pro populaci.

www.un.org/popin

PRSP – Poverty Reduction Strategy Papers

Strategické dokumenty pro snižování chudoby jsou tvořeny makroekonomickou, strukturální a sociální politikou a programy členských států skupiny Světové banky. Jejich cílem je prosazování celkového růstu a snižování chudoby. Na přípravě PRSP se podílí vlády zemí v procesu, kterého se účastní organizace občanského sektoru a rozvojoví partneři, včetně zástupců Světové banky a Mezinárodního měnového fondu.

www.worldbank.org/poverty/strategies/index.htm

REP (fr. PRE) – Regional Environment Programme

Regionální program na ochranu životního prostředí je vytvářen v rámci Programu OSN pro životní prostředí.

REPAs – Regional Economic Partnership Agreements

Regionální dohody o hospodářském partnerství podporují vzájemnou integraci mezi zeměmi ACP a ekonomické reformy v těchto zemích.

RIP (fr. PIR) – Regional Indicative Programme

Regionální indikativní program je dokument, který určuje rozdělování zdrojů podle dohody z Lomé a z Cotonou pro země ACP.

RSS – Regional Support Strategy

Regionální strategie podpory

SACU – Southern African Customs Union

Jihoafrickou celní unií založily v roce 1969 Jihoafrická republika, Botswana, Lesotho, Namibie a Svazijsko. Cílem je udržování volného obchodu mezi členskými státy a používání společných tarifů vůči třetím zemím.

www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa/sacu.htm

SADC – Southern African Development Cooperation

Jihoafrická rozvojová spolupráce

SAF – (Enhanced) Structural Adjustment Facility

Plán pro strukturální změny v zemích s nízkým příjmem, jehož cílem je překonání dlouhodobých vážných ekonomických problémů. Tyto plány většinou vytváří Světová banka a její organizace v rámci své podpory rozvojových zemí.

www.worldbank.org

SANF – Southern African National Foundation

Jihoafrická národní nadace

SEA – Strategic Environment Assessment

Strategické hodnocení životního prostředí – viz EIA

<http://europa.eu.int/comm/environment/eia/home.htm>

SIA – Sustainability Impact Assessment

Odhad dopadů na trvale udržitelný rozvoj je program Evropské komise, jehož úkolem je hodnocení dopadu obchodních ujednání na udržitelný rozvoj.

http://europa.eu.int/comm/trade/issues/global/sia/index_en.htm

SMAP – Short and Medium-Term Environmental Action Programme

Krátkodobý a střednědobý akční program pro životní prostředí, který formuluje Generální ředitelství EU pro životní prostředí.

SMEs (fr. PME) – Small and Medium Enterprises

Malé a střední podniky je klasifikace Evropské komise, která označuje podniky s počtem zaměstnanců od 10 do 250, jež jsou řízeny jejich vlastníky nebo spoluvlastníky a mají malý podíl na trhu.

SPA – Strategic Partnership for Africa

Organizace Strategické partnerství pro Afriku, která byla založena v roce 1987, se snaží zajišťovat finance potřebné k reformám afrických ekonomik. Jejimi členové jsou hlavní dárci v Africe, včetně vlád jednotlivých států a mezinárodních organizací jako je IMF nebo UNDP.

www.spa-psa.org

SPA – Special Programme of Adjustment to the Sub Saharan Africa Indebted Countries

Zvláštní program přízpusobení pro zadlužené státy subsaharské Afriky

STABEX – System for the Stabilisation of Export Earnings from Agricultural Commodities

Systém pro stabilizaci výnosů z exportu zemědělských produktů

SWAP – Sector Wide Approaches

Program Širokých přístupů k oblasti podporuje rovné, udržitelné a efektivní využití všech zdrojů vedoucí k větší dostupnosti sociálních služeb jako je vzdělání a zdravotnictví a ke zlepšení životních podmínek chudých lidí a dalších sociálně vyloučených a ohrožených skupin. Toho se snaží dosáhnout přerozdělováním zdrojů národních rozpočtů a prostředků od dárců mezi různými sektory.

SYSMIN –

Speciální prostředek financování pro země ACP, pro jejichž ekonomiku má nepostradatelný význam důlní průmysl, který se nachází se v problematické situaci.

TCARC (fr. CTCAR) – Technical Centre for Agricultural and Rural Cooperation

Technické centrum pro agrotechnickou a zemědělskou spolupráci usiluje o rozvoj zemědělství v zemích ACP podporou výměny a sdílení informací mezi těmito státy. Řídí se Dohodou z Lomé.

www.agricta.org

TFAP – Tropical Forest Action Plan

Akční plán pro tropické pralesy, který funguje jako mezinárodní podpora pro zachování pralesů, řízení lesního hospodářství v duchu trvale udržitelného rozvoje tropických pralesů a odhad jejich zdrojů v globálním měřítku. Řídí ho FAO.

TICAD – The Tokyo International Conference on African Development

Tokijská mezinárodní konference o rozvoji Afriky je regionální program pro Afriku, který byl založen v roce 1993 díky podpoře Afriky japonskou vládou, OSN a GCA. Mezi její členy patří všechny africké země, asijské země, dárcovské země, mezinárodní agentury a neziskové organizace.

www.undp.org/ticad

UN – United Nations

Organizace spojených národů (OSN), která sdružuje více než 150 zemí, vznikla v roce 1945 kvůli podpoře míru, bezpečnosti a spolupráce. OSN je řízena sekretariátem, v jehož čele je generální tajemník. Hlavním poradním orgánem je Valné shromáždění, v němž má každý členský stát jeden hlas, jeho doporučení nejsou pro členy závazná. Rada bezpečnosti je zodpovědná za udržování míru a bezpečnosti a může vyzvat členy, aby podpořili její rozhodnutí vojenskou akcí nebo ekonomickými nástroji. Další orgány zajišťují cíle OSN v mezinárodní ekonomice, sociální, soudní, kulturní, vzdělávací a zdravotní oblasti a dalších sférách.

www.un.org

UNAIDS –

Společný program OSN pro HIV-AIDS vznikl v roce 1996, spolupracují na něm a společně jej financují UNICEF, UNDP, UNFPA, UNESCO, WHO, UNDCP a Světová banka. Program má katalyzovat, posílit a koordinovat souhrn znalostí, zdrojů a oblast působení a vlivu, které každá z těchto organizací nabízí.

www.unaids.org

UNCDF – United Nations Capital Development Fund

Kapitálový fond rozvoje OSN, který vznikl v roce 1966, pomáhá prostřednictvím lokálních rozvojových programů a mikrofinančních operací odstraňovat chudobu.

www.uncdf.org

UNCED – United Nations Conference on Environment and Development

Konference OSN o životním prostředí a rozvoji

UNCTAD – UN Conference on Trade and Development

Konference OSN pro obchod a rozvoj je hlavním orgánem Valného shromáždění OSN v těchto oblastech. Jejím cílem je zvýšit objem obchodu, investic a rozvojových příležitostí rozvojových zemí, pomoci jim čelit problémům spjatým s globalizací a zapojit je do světové ekonomiky na základě rovnosti příležitostí.

www.unctad.org

UNDCP – UN International Drug Control Programme

Mezinárodní program kontroly drog OSN informuje svět o nebezpečích závislosti na drogách.

www.unodc.org/unodc/index.html

UNDP – United Nations Development Programme

Rozvojový program OSN je hlavním orgánem OSN, který poskytuje pomoc v oblasti rozvojového poradenství a advokacie a finanční podporu. Soustřeďuje se na poskytování odborných konzultačních služeb rozvojovým zemím a budování národních, regionálních globálních koalic usilujících o změnu.

www.undp.org

UNEP – United Nations Environment Programme

Program OSN pro životní prostředí podporuje a vede spolupráci v ochraně životního prostředí tím, že umožňuje národům a lidem zlepšit kvalitu jejich života, aniž by se tím snížila kvalita života budoucích generací.

www.unep.org

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation

Organizace OSN pro výchovu, kulturu a vědu přispívá k míru a bezpečnosti podporou spolupráce mezi národy v oblasti vzdělání, vědy, kultury a komunikace.

www.unesco.org

UNFPA – United Nations Fund for Population Activities

Populační fond OSN je mezinárodně financovaný orgán populační podpory pro rozvojové země.

www.unfpa.org

UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees

Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky se zasazuje o spravedlnost a humanitární pomoc pro všechny uprchlíky. Od roku 1950 pomohl úřad podle odhadů 50 milionům lidem.

www.unhcr.ch

UNICEF – United Nations Children's Fund

Dětský fond OSN brání práva dětí, prosazuje uspokojení jejich základních potřeb a rozšíření možností rozvoje jejich plného potenciálu.

www.unicef.org

UNIDO – United Nations Industrial Development Organisation

Organizace OSN pro průmyslový rozvoj spolupracuje s vládami, obchodními asociacemi a jednotlivými firmami na řešení problémů v průmyslu a podporuje je, aby byly schopné pomoci si samy. Jejím úkolem je pomáhat zemím v dosažení udržitelného rozvoje průmyslu.

www.unido.org

UNIFEM – United Nations Development Fund for Women

Rozvojový fond OSN pro ženy slouží jako most mezi globálními politickými činiteli a venkovskými ženami v rozvojovém světě. Podporuje snahu žen o dosažení jejich cílů v ekonomickém, politickém a sociálním rozvoji a pomáhá jim v jejich boji za rovná lidská práva pro všechny.

www.unifem.org

UNRISD – United Nations Research Institute for Social Development

Výzkumný ústav OSN pro sociální rozvoj byl založen v roce 1963, jeho funkce je provádět výzkumy problémů a strategií sociálního a ekonomického rozvoje.

www.unrisd.org

UNV – United Nations Volunteers

Program dobrovolníků OSN slouží jako operativní partner v rozvojové spolupráci na žádost členských států OSN.

www.unv.org

UPU – Universal Postal Union

Světová poštovní unie, která byla založena v roce 1948, hraje aktivní roli v iniciativách vznikajících na globálních konferencích organizovaných pod záštitou OSN.

www.upu.int

URB-AL –

Decentralizovaný kooperační program, který převzala EU v prosinci 1995, se zaměřuje na města, městské oblasti a další regiony EU a Latinské Ameriky

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/urbal/index_en.htm

WACAP – World Alliance of Cities Against Poverty

Světová aliance měst proti chudobě, která byla založena v roce 1998, podporuje decentralizovanou spolupráci mezi městy globálního Severu a Jihu.

<http://mirror.undp.org/switzerland/wacap/>

WAEMU (fr. UEMOA) – West African Economic and Monetary Union

Ekonomická a měnová unie západní Afriky (dříve známá jako West African Monetary Union – Měnová unie západní Afriky) byla založena v roce 1994 jako reakce na znehodnocení společné měny – CFA franku. Dohoda o založení WAEMU vešla v platnost v roce 1994 poté, co byla ratifikována sedmi členskými zeměmi, tím také nahradila Ekonomickou unii západní Afriky (West African Economic Union – WAEU).

www.uemoa.int/

WASME – World Association of Small and Medium-Sized Enterprises

Světová asociace malých a středních podniků, která byla založena v roce 1980, je největší profesionálně řízená globální nevládní organizace, jež má členy a přidružené členy ve 112 zemích.

www.wasmeinfo.org

World Bank –

Světová banka je obecně známé jméno pro Mezinárodní banku pro obnovu a rozvoj, kterou založila OSN v roce 1945, aby přispěla k ekonomickému rozvoji členských států podporou investic do výnosných projektů, povzbuzováním soukromých zahraničních investic a v případě potřeby půjčkami peněz z vlastních fondů. Ročně poskytuje v rámci boje proti chudobě členským státům půjčky v hodnotě 16 miliard dolarů.

www.worldbank.org

WFP – World Food Programme

Světový potravinový program, založený v roce 1963, je největší mezinárodní organizací potravinové pomoci. Zachraňuje životy lidí v humanitárních krizích, podporuje nejvíc ohrožené lidi v kritických situacích jejich života a pomáhá hladovým chudým postavit stát se soběstačnými.

www.wfp.org

WHO – World Health Organisation

Cílem Světové zdravotnické organizace je dosažení co nejlepšího možného zdraví pro všechny.

www.who.int

WIDE – Women in Development Europe

Ženy v rozvojové Evropě se Evropské síť genderových odborníků, žen aktivních v nevládních rozvojových organizacích a aktivistů za lidská práva. Cílem organizace, která vznikla v roce 1985, je usilovat o svět založený na genderové rovnosti a spravedlnosti, která zaručuje rovné zacházení a účast na politickém životě ženám i mužům.

www.eurosur.org/wide/home.htm

WIPO – World Intellectual Property Organisation

Světová organizace duševního vlastnictví podporuje užívání a ochranu duševního vlastnictví.

www.wipo.int

WMO – World Meteorological Organisation

Světová meteorologická organizace, založená v roce 1947, koordinuje světovou vědeckou činnost, poskytuje rychlé a přesné informace o počasí a další služby pro veřejné, soukromé i komerční využití.

www.wmo.ch

WTO – World Tourism Organisation

Světová turistická organizace je mezivládní orgán, který OSN pověřila aktivitami k podpoře a rozvoji turismu. Prostřednictvím turismu se snaží stimulovat ekonomický růst a vytváření pracovních příležitostí, dává podněty k ochraně životního prostředí a památek a usiluje o mír a porozumění mezi národy.

www.world-tourism.org

WTO – World Trade Organisation

Světová obchodní organizace je jediným mezinárodním orgánem zabývajícím se pravidly mezistátního obchodu. Jádrem jsou dohody WTO projednané a podepsané hlavními světovými obchodními partnery a ratifikované v parlamentech těchto zemí. Úkolem organizace je pomáhat výrobcům zboží, poskytovatelům služeb, vývozcům a dovozcům v jejich obchodních záležitostech. Členem WTO je 97 států, dalších 32 zemí podepsalo GATT.

www.wto.org

ODKAZY

Odkazy na zdroje článků, studií, analýz a informací o rozvojové tematice

Aidmarketspace, <http://www.aidmarketspace.com>
informační stránky o humanitární pomoci

Aid News, www.aidnews.com
informační portál o pomoci v krizových oblastech

Alertnet, www.alertnet.org
zpravodajská služba Reuters věnovaná krizové pomoci

Biz/ed, www.bized.ac.uk
informace, materiály o tématech spojených s ekonomikou a obchodem, sekce Virtual Worlds, která Vás například provede po virtuální rozvojové zemi

Central Asian Gateway, www.cagateway.org
stránky Rozvojového programu OSN pro region střední Asie, zprávy o rozvojových projektech a celkové situaci v dané oblasti

Centre for Arid Zone Studies, www.cazs.bangor.ac.uk
stránky Centra pro studia suchých oblastí na Waleské universitě věnované zdrojům a zkušenostem v oblasti rozvoje suchých a polovysušených oblastí světa

Centre for Global Development, www.cgdev.org
stránky výzkumného centra o globálním rozvoji, které se zaměřuje na monitorování politik států a mezinárodního systému a jejich vlivu na rozvoj

Chr. Michelsen Institute, www.cmi.no
stránky největšího centra rozvojových studií ve Skandinávii, tradičně nejlepší oblasti v oblasti rozvojové spolupráce

CIVICUS, www.civicus.org

stránky mezinárodní aliance pro podporu občanské společnosti na celém světě

Comhlamh, <http://www.comhlamh.org>
irská asociace pracovníků na rozvojových projektech, která poskytuje podporu po návratech z mise, zabývá se rozvojovým vzděláváním a kvalifikačními kurzy atd.

ConGO, www.congo-online.com
stránky s informacemi a studiiemi na téma udržitelnosti společnosti po celém světě

Consumers International, www.consumersinternational.org
stránky celosvětové neziskové federace organizací spotřebitelů

Communication Initiative (The), www.comminit.com
stránky iniciativy, která podporuje pokrok účinnosti a rozsahu komunikačních zásahů v oblasti pozitivního vnímání mezinárodního rozvoje

Dev-zone – Development Resource Centre, www.dev-zone.org
stránky věnované informacím o rozvojové problematice, rozsáhlá databáze článků a analýz řazených podle témat

Development and Project Planning Centre, www.brad.ac.uk/acad/dppc/homepage.html
stránky Centra pro rozvoj a projektové plánování na Bradfordské universitě

Development Gateway, www.developmentgateway.org
informační portál s rozsáhlou databází rozvojových projektů z celého světa

Development Initiatives, www.devinit.org
stránku s velkým množstvím informací o chudobě, pomoci a rozvojové spolupráci, časopis Development Information Update

Development, Policy And Practice, www-tec.open.ac.uk/cc/dpp/

stránky projektu „Rozvoj, politika a praxe“, výzkumné a pedagogické skupiny na Open University, která se specializuje na dálkové studium

Directory of Development Organizations, www.devdir.org
průvodce a rozcestník – mezinárodní organizace, vládní zřízení, soukromé instituce, rozvojové agentury, university, výzkumné a školící instituce, neziskové organizace, banky, finanční instituce

Earth Times Europe, www.earthtimes.org
noviny věnované životnímu prostředí a udržitelnému rozvoji a souvisejícím problémům mezinárodního systému

Eldis, www.eldis.org
brána k informacím o rozvojové spolupráci, kterou provozuje Institut rozvojových studií na universitě v Sussexu

EPA Watch, www.epawatch.net
stránky monitorující jednání mezi Evropskou unií a zeměmi Afriky, Karibiku a Tichomoří s cílem uzavření dohody EPA (Economic Partnership Agreements – Dohody o hospodářském partnerství)

ETI, www.ethicaltrade.org
iniciativa pro etický obchod, network organizací, které prosazují kodex pracovních standardů na celém světě

Euforic, <http://www.euforic.org/>
stránky Evropského fora pro mezinárodní spolupráci, poskytuje informace o rozvojové spolupráci a souvisejících tématech

European Centre for Development Policy Management, www.ecdpm.org
stránky výzkumné instituce s vlastními publikacemi

Gateway on Capacity Development, <http://www.capacity.org/>

stránky informující o projektech pro budování kapacit v rozvojových zemích

Global Development Forum, www.global-development-forum.org

londýnský projekt, v rámci kterého se konají každoroční debaty na vysoké úrovni o různých aspektech mezinárodního rozvoje

Global Issues That Affect Everyone, www.globalissues.org
informace, články, analýzy a odkazy o globálních problémech

Global Policy Forum, www.globalpolicy.org
stránky, kde je monitorována politika OSN v otázce globálních problémů, analýzy, odkazy.

Heifer International, www.heifer.org
stránky organizace Heifer International, kde lze nalézt informace o úspěšných rozvojových projektech, tzv. success stories, s fotodokumentací

ID21, www.id21.org
informace a výzkum z oblasti rozvojové spolupráce, podporované Institutem rozvojových studií a britskou rozvojovou agenturou DFID (Department for International Development)

Informační centrum OSN v Praze, www.unicprague.cz
stránky oficiálního zastoupení OSN v České republice, kde je k dispozici mnoho informací, analýz o činnosti OSN ve světě

Institute for Development Studies (IDS), www.ids.ac.uk/
stránky Institutu rozvojových studií na universitě v Sussexu

Inter Press Service (IPS), www.ips.org
poskytuje informace o globálních problémech, má síť zpravodajů ve více než 100 zemích

International Development Department (IDD), www.bham.ac.uk/idd

stránky Oddělení pro mezinárodní rozvojovou spolupráci na institutu School of Public Policy na universitě v Birminghamu

International Development Research Institute, www.idrc.ca
stránky kanadského institutu, které se věnují především vědě a technologii na poli rozvojové problematiky, ale i dalším zajímavým tématům formou studií a analýz

International Institute for Environment and Development, www.iied.org

stránky s řadou zajímavých článků a publikací, které lze stáhnout ve formátu *.pdf

International Institute for Sustainable Development, www.iisd.org

stránky věnované udržitelnému rozvoji s publikacemi a studiiemi

IRIN News, www.irinnews.org
informační portál úřadu OSN pro koordinaci humanitárních akcí

LSE, www.lse.ac.uk
stránky London School of Economics, prestižní britské university s oborem rozvojová studia

MandE News, www.mande.co.uk
zprávy z oblasti monitorovacích a evaluačních metod ve sféře rozvojových projektů, jejichž cílem je společenský rozvoj

MANGO, www.mango.org.uk/
stránky organizace, která poskytuje finanční služby humanitárním a rozvojovým organizacím

Media Channel, www.mediachannel.org
stránky globální sítě médií podporující svobodu slova

NetAid, www.netaid.org
stránky spojující více než 500 neziskových organizací s cílem zvýšit povědomí o situaci v rozvojových zemích a prosazovat pomoc nejchudším zemím

Novartis Foundation, www.novartisfoundation.com
stránky švýcarské nadace, která se věnuje problematice udržitelného rozvoje a publikuje na toto téma studie

NO BORDER, www.noborder.org
informace o migraci, uprchlících, migračních politikách atd.

One World, www.oneworld.net
zdroj informací o rozvojových i rozvinutých zemích, o humanitární pomoci a rozvojové spolupráci

Overseas Development Institute, www.odi.org.uk
stránky nezávislého think-tanku zabývajícího se mezinárodní rozvojovou spoluprací a humanitárními tématy, kde jsou volně k dispozici některé zajímavé analýzy

openDemocracy, www.openDemocracy.net
stránky věnovaná globální debatě a výměně myšlenek v oblasti nejdůležitějších mezinárodních problémů současnosti

Overseas Development Group (ODG), www.odg.uea.ac.uk
stránky Skupiny pro zahraniční rozvojovou spolupráci na University of East Anglia

Panos London, www.panos.org.uk
stránky spolupracující s novináři v rozvojových zemích, kteří vytvářejí články, analýzy a komentáře týkající se problematiky rozvojových zemí

PARIS 21 (Partnership for Statistic in Development in the 21st Century), www.paris21.org
stránky asociace politiků, analytiků a statistiků z mnoha zemí světa podporující tvoření politiky založené na dobrém monitorování politického vývoje

Peace Child International, www.peacechild.org
stránky, které mají podpořit zapojení mladých lidí do plnění programu Agendy 21

People and Planet, www.peopleandplanet.net
zdroj informací o globálních problémech na celém světě

ReliefWeb, www.reliefweb.int
informační a analytické stránky s aktuálními informacemi o humanitární a krizové pomoci a přírodních katastrofách

Resource Information Service, www.ris.org.in
Think tank rozvojových zemí o globální problematice rozvojové spolupráce a ekonomických vztahů s publikacemi a informacemi

Rozvojová spolupráce, <http://www.infoservis.net/art.php?idCol=25>
rubrika na Informačním servisu společnosti Člověk v tísni www.infoservis.net, která se věnuje rozvojovým tématům a globálním problémům, články, analýzy, rozhovory

Rozvojové cíle tisíciletí: cesta ke snížení chudoby a sociálního vyloučení, http://mdgr.undp.sk/DOCUMENTS/MDG_Czech_CZ.pdf
zpráva o plnění rozvojových cílů tisíciletí zpracovaná Centrem pro ekonomické a sociální strategie (CESES), FSV UK Praha

ROZVOJOVKA, www.ROZVOJOVKA.cz
stránky, které se věnují rozvojové tematice a globálním problémům, odkazy, analýzy, statistiky, rozsáhlý informační zdroj o mezinárodních institucích a rozvojové politice vyspělých států

Social Watch, www.socialwatch.org
stránky sítě mezinárodních neziskových organizací monitorujících pokrok ve světě ve snižování chudoby a zvyšování rovnosti mezi pohlavími.

VERTIC, www.fhit.org/vertic/
stránky Centra pro kontrolní výzkum, vzdělání a informace

Zed Books, www.zedbooks.demon.co.uk
stránky neziskové asociace, které publikuje knihy o mezinárodní pomoci a rozvojové spolupráci

Odkazy podle témat

Rozvojová pomoc ČR

Ministerstvo zahraničních věcí ČR, www.mzv.cz/rozvoj
stránky s informacemi o rozvojových projektech schválených v rámci zahraniční rozvojové pomoci České republiky včetně realizátora, objemu financí, cílové země, časového harmonogramu a krátkého popisu projektů, a to za období 2001–2005, dokumenty ČR o rozvojové spolupráci

Rozvojové středisko, www.rozvojovestredisko.cz
stránky Rozvojového střediska Ústavu mezinárodních vztahů, které bylo založeno jako podpůrný odborný prvek Ministerstva zahraničních věcí v oblasti koordinace zahraniční rozvojové pomoci

FoRS, www.fors.cz
stránky Českého fóra pro rozvojovou spolupráci, které sdružuje české nevládní organizace působící v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci

ROZVOJOVKA, www.ROZVOJOVKA.cz
stránky, které se věnují rozvojové tematice a globálním problémům, odkazy, analýzy, statistiky, rozsáhlý informační zdroj o mezinárodních institucích a rozvojové politice vyspělých států

Rozvojová politika vyspělých států

OECD, www.oecd.org
oficiální stránky OECD, vyhledávání, statistiky, publikace

Statistiky Výboru pro rozvojovou pomoc DAC, http://www.oecd.org/statsportal/0,2639,en_2825_293564_1_1_1_1_1,00.html

statistiky Výboru pro rozvojovou pomoc DAC/OECD o zemědělství, mezinárodním obchodě, vědě, životním prostředí, rozvoji, průmyslu, financích atd.

OECD Observer, www.oecdobserver.org
aktuální a kvalitní analýzy nejdůležitějších ekonomických a společenských témat, sekce ekonomika, společnost, rozvoj, obchod a investice, politika, zdroje, věda a technologie

Policy Brief, http://www.oecd.org/findDocument/0,2350,en_2649_201185_1_119696_1_1_1,00.html
přehledné studie ekonomik různých států a problematika současné globální politiky

Významový slovník, www.oecd.org/dac/htm/glossary.htm
významový slovník důležitých pojmů

Bilaterální agentury pro rozvojovou spolupráci

AFD, www.afd.fr
Francouzská agentura pro rozvoj

AusAID, www.ausaid.gov.au/
Program zahraniční pomoci australské vlády

CIDA, www.acdi-cida.gc.ca/
Kanadská agentura pro mezinárodní rozvoj

DANIDA, www.um.dk/danida
Dánská agentura pro mezinárodní rozvoj

DED, www.ded.de
Německá rozvojová služba

DFID, www.dfid.gov.uk
Oddělení pro mezinárodní rozvoj vlády Velké Británie

DGDC, www.dgdc.be
Belgické generální ředitelství pro rozvojovou spolupráci

Dutch Development Cooperation, www.minbuza.nl/default.asp?CMS_ITEM=MBZ257572
Holandské ministerstvo zahraniční o rozvojové spolupráci

Global Finland, <http://global.finland.fi>
Finské ministerstvo zahraničních věcí o rozvojové spolupráci

Hellenic Aid, www.mfa.gr/english/foreign_policy/cooperation/index.html
Odbor pro mezinárodní rozvojovou spolupráci řeckého ministerstva zahraničních věcí

HUN-IDA, www.hunida.hu
Maďarská agentura pro humanitární pomoc a rozvojovou spolupráci

IDA, www.ida.ie
Irská vládní agentura pro rozvojovou spolupráci

JICA, www.jica.go.jp
Agentura pro mezinárodní spolupráci Japonska

LUX DEVELOPMENT, www.lux-development.lu
Lucemburská vládní agentura pro rozvojovou spolupráci

Polish Development Policy, www.msz.gov.pl/start.php?page=1000000001
Polské ministerstvo zahraničních věcí o rozvojové politice Polska

NORAD, www.norad.no
Norská agentura pro rozvojovou spolupráci

New Zealand Aid, www.nzaid.govt.nz
Novozélandská vládní agentura pro mezinárodní pomoc a rozvojovou spolupráci

SIDA, www.sida.se

Švédská rozvojová agentura

SlovakAid, www.slovakaid.sk

Slovenská rozvojová spolupráce

Swiss Agency for Development and Cooperation, www.sdc.admin.ch

Švýcarská vládní rozvojová agentura

International Development Cooperatino of Slovenia, <http://www.sigov.si/mzz/eng/>

Mezinárodní rozvojová spolupráce Slovinska

USAID, www.info.usaid.gov

Agentura USA pro mezinárodní rozvoj

Rozvojová politika EU

EU, <http://europa.eu.int>

oficiální stránky EU

Rozvojová politika EU, http://europa.eu.int/comm/development/index_en.htm

stránky EU věnovaná rozvojové spolupráci

Evropská komise, http://europa.eu.int/comm/sitemap/index_en.htm

site map Evropské komise

EuropeAid, http://europa.eu.int/comm/europeaid/general/struct_en.htm

struktura EuropeAid Co-operation Office

Organization Chart EuropeAid, http://europa.eu.int/comm/europeaid/general/org_graph_en.pdf

organizační struktura EuropeAid

European Development Fund, http://europa.eu.int/comm/budget/fed/index_en.htm

informace o Evropském rozvojovém fondu

DG Development, http://europa.eu.int/comm/dgs/development/organisation/whoiswho_en.htm

o zaměstnancích direktorátu, který se zabývá rozvojem

European Development Finance Institutions, www.edfi.be

Stránka asociace evropských rozvojových finančních institucí

Mezinárodní a regionální instituce

Mezinárodní organizace

Economic and Social Development, www.un.org/esa

stránky OSN věnované hospodářskému a společenskému rozvoji, statistiky

Economic and Social Commission for Asia and Pacific (ESCAP), www.unescap.org

stránky Hospodářské a sociální komise OSN pro Asii a Tichomoří prosazující ekonomický a sociální rozvoj v této oblasti

European Bank for Reconstruction and Development, www.ebrd.org

stránky Evropské banky pro rekonstrukci a rozvoj, realizuje projekty na podporu rozvoje zemí bývalého sovětského bloku

Food and Agriculture Organization (FAO), www.fao.org

stránky Organizace OSN pro potraviny a zemědělství financuje programy na snižování celosvětového hladu

International Bank for Reconstruction and Development (IBRD), www.ibrd.org

stránky Mezinárodní banky pro rekonstrukci a rozvoj, jedna z organizací skupiny Světové banky poskytuje půjčky zemím se středními a nízkými příjmy

International Development Association (IDA), www.worldbank.org/ida

stránky Mezinárodní rozvojové asociace, jedné z organizací skupiny Světové banky

International Finance Corporation (IFC), www.ifc.org

stránky Mezinárodní finanční korporace, jedné z organizací skupiny Světové banky

International Fund for Agricultural Development (IFAD), www.ifad.org

stránky Mezinárodního fondu pro rozvoj zemědělství, jedné z agentur OSN financující projekty v zemědělství především v rozvojových zemích

International Labour Organization (ILO), www.ilo.org

stránky Mezinárodní organizace zabývající se pracovními podmínkami lidí na celém světě

International Monetary Fund (IMF), www.imf.org

stránky Mezinárodního měnového fondu, výroční zprávy, statistiky, komentáře k aktuálnímu dění

International organization for migration (IOM), www.iom.org

stránky Mezinárodní organizace pro migraci, analýzy, dokumenty, zprávy o migraci na celém světě

Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA), www.miga.org

stránky Multilaterální agentury pro garanci investic, jedné z organizací skupiny Světové banky

Office for Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), ochaonline.un.org

stránky Úřadu pro koordinaci humanitárních akcí

Success Stories, www.un.org/esa/sustdev/mgroups/success/success.htm

stránka s evidencí success stories 1997–2001 s popisem a kontakty na realizující organizace

UNAIDS, www.unaids.org

stránky Společného programu OSN pro boj proti HIV/AIDS

UN Children's Fund (UNICEF), www.unicef.org

stránky Dětského fondu OSN, financujícího projekty pro zlepšení životních podmínek dětí

UN Conference on Trade and Development (UNCTAD), www.unctad.org

stránky Konference OSN o obchodu a rozvoji, výroční zprávy, statistiky, komentáře k aktuálnímu dění

UN Development Fund for Women (UNIFEM), www.unifem.org

stránky Rozvojového fondu OSN pro ženy

UN Development Programme (UNDP), www.undp.org

stránky Rozvojového programu OSN, výroční zprávy, statistiky atd.

UN Development Group, www.undg.org

stránky Rozvojové skupiny OSN, která se snaží o reformu OSN a jejích programů na úrovni jednotlivých států

UN Millenium Project, www.unmillenniumproject.org

stránky poradního orgánu OSN pro dosahování Rozvojových cílů tisíciletí (Millenium Development Goals)

UN Volunteers, www.unv.org

stránky Programu Rozvojového fondu OSN podporující vysílání dobrovolníků do rozvojových zemí

World Bank, www.worldbank.org

stránky Světové banky, výroční zprávy, statistiky, komentáře k aktuálnímu dění

World Food Programme (WFP), www.wfp.org
stránky Světového potravinového programu OSN bojujícího proti světovému hladu

World Health Organization (WHO), www.who.int
stránky Světové zdravotnické organizace

World Trade Organization, www.wto.org
stránky Světové obchodní organizace, výroční zprávy, statistiky, komentáře k aktuálnímu dění

Regionální organizace

African Union, www.african-union.org
stránky Africké unie, dokumenty, zprávy

African Development Bank Group, www.afdb.org
stránky Africké rozvojové banky, komentáře, statistiky, tiskové zprávy

American Development bank, www.iadb.org
stránky Americké rozvojové banky, komentáře, statistiky, tiskové zprávy

Asian Development Bank, www.adb.org
stránky Asijské rozvojové banky, komentáře, statistiky, tiskové zprávy

Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC), www.apecsec.org.sg
stránky organizace Asijsko-pacifické ekonomické spolupráce, publikace, zprávy, studie

Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), www.aseansec.org
stránky Asociace jihovýchodních asijských národů, publikace, zprávy, studie

European Bank for Reconstruction and Development, www.ebrd.com
stránky Evropské banky pro obnovu a rozvoj, komentáře, statistiky, tiskové zprávy

Global Coalition for Africa (GCA), www.gca-cma.org
stránky Fóra pro spolupráci v rozvoji mezi vládami států Afriky, globálního Severu a nevládními organizacemi působícími v Africe

Inter-American Development Bank (IADB), www.iadb.org
stránky Meziamerické rozvojové banky, zprávy, dokumenty

Organization of American States (OAS), www.oas.org
stránky Organizace amerických států, zprávy, dokumenty

South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC), www.saarc.org
stránky Regionální asociace pro spolupráci v jižní Asii

Neziskový sektor

Nejvýznamnější NNO ve světě

Oxfam, www.oxfam.org.uk
jedna z nejznámějších humanitárních a rozvojových organizací, která vznikla ve Velké Británii v roce 1942 a dnes má pobočky po celém světě

World Vision, www.worldvision.org
křesťanská humanitární organizace založená v roce 1950, která pomáhá nejchudším dětem a rodinám v téměř 100 zemích

Care, www.care.org
mezinárodní humanitární organizace bojující proti globální chudobě

Save the Children, www.savethechildren.org
americká nezisková organizace založená v roce 1932, která dnes pomáhá dětem v 19 státech USA a 47 zemích Globálního Jihu

Medicins sans Frontiers, www.msf.org
stránky organizace Lékaři bez hranic – nezávislá humanitární agentura, která poskytuje lékařskou pomoc všem bez ohledu na barvu pleti, pohlaví, náboženského vyznání a ideologického postoje

Caritas International, www.caritas-international.de
stránky Mezinárodní charity, která pracuje po celém světě

Adresáře NNO

Development Directory, www.devdire.org
rozcestník pro rozvojovou spolupráci

Regional Environment Center, www.rec.org
regionální centrum pro střední a východní Evropu (15 zemí) s adresářem NNO

NGO Directory, <http://www.un.org/dpi/ngosection/asp/form.asp>
vyhledávání NNO podle oblasti a činnosti

Civil Society Organizations, <http://www.civil-society.oas.org/English/CSO-links.htm>
adresář významných organizací občanské společnosti

Alliance 2015, www.alliance2015.org
aliance významných rozvojových organizací v Evropě, členy jsou irský Concern, německý Deutsche Welthungerhilfe, italský CESVI, holandský HIVOS a dánský HIVOS; od roku 2003 je členem také společnost Člověk v tísni; cílem aliance je pracovat společně na rozvojových projektech, které nemohou členské organizace realizovat samy

Concern, www.concern.ie
irská rozvojová organizace, která vznikla v roce 1968, zaměřuje se na dlouhodobé rozvojové projekty v nejméně rozvinutých zemích, krizovou pomoc a rozvojové vzdělávání

Deutsche Welthungerhilfe, www.dwhh.de
německá nezisková organizace založená v roce 1962, v současnosti největší soukromá organizace na území Německa, která se zabývá rozvojovou spoluprací a humanitární pomocí

HIVOS, www.hivos.org
holandská organizace, která se zabývá ekonomickým a kulturním rozvojem v Africe, Asii, Latinské Americe a jihovýchodní Evropě

CESVI, www.cesvi.org
Italská nezávislá sekulární organizace založená v roce 1985, v současnosti jedna z nejdůležitějších humanitárních organizací v Itálii

Ibis, www.ibis.dk
dánská humanitární a rozvojová organizace (stránky bohužel nejsou v AJ)

Konfederace NNO

CONCORD, <http://www.concordeurope.org>
Evropské konfederace NNO pro krizovou pomoc a rozvoj – celoevropský výbor národních platform nevládních organizací působících na poli rozvojové spolupráce. Tato konfederace nabídla své členství nejen národním platformám, ale i sítím a „rodinám“, v současné době má 30 členů, z toho 18 národních platform. V brzké době lze očekávat, že se ke CONCORDu připojí další dvě velké sítě, jež sdružují pobočky organizací Oxfam a ADRA ve světě. Kromě toho se snad ke CONCORD připojí také další národní platformy z přístupujících zemí.

Národní platformy

Austrian National Association, www.eu-platform.at

rakouská platforma

Belgian National Association, <http://www.11.be/>

belgická platforma

Danish National Association, www.eu-ngo.dk

dánská platforma

Finnish National Association, www.kehys.fi/english

finská platforma

ForS, www.fors.cz

česká platforma

French National Association, www.coordinationsud.org

francouzská platforma

German National Association, www.venro.org

německá platforma

Irish National Association, www.dochas.ie

irská platforma

Italian National Association, www.ong.it

italská platforma

Kopin, www.kopin.cjb.net

maltská platforma

Luxembourg National Association, www.ongd.lu

lucemburská platforma

MVRO, www.mvro.sk

slovenská platforma

Netherlands National Association, www.cordaid.nl/uk/index.htm

nizozemská platforma

Portuguese National Association, www.plataformaongd.pt

portugalská platforma

Spanish National Association, www.congde.org

španělská platforma

Swedish National Association, www.forumsyd.se

švédská platforma

United Kingdom National Association, www.bond.org.uk

britská platforma

Networky (sítě) NNO

ActionAid Alliance, www.actionaidalliance.org

síť sdružující pobočky velké organizace ActionAid ve světě; cílem ActionAid Alliance je pracovat s chudými a marginalizovanými lidmi za účelem snížení chudoby a překonání nespravedlnosti způsobené chudobou

Ananda Marta Universal Relief Team (AMURT), www.amurt.org

mezinárodní dobrovolnická organizace a asociace dalších dobrovolnických organizací

Eurodad, www.eurodad.org

síť 48 organizací z 15 zemí, která se zabývá především souvislostmi zadluženosti zemí třetího světa a jejich rozvoje, a snaží se odpovědné vlády přimět ke snížení nebo odpuštění dluhů

Euroaid, www.euroaid.nl

síť nevládních organizací, jejichž cílem je pomáhat na poli zabezpečování dostupnosti potravin a potravinové pomoci obecně

Eurostep, www.eurostep.org

síť sekulárních nevládních organizací, jež se sdružily za účelem ovlivnění rozvojové politiky EU, jejího zesílení a snahy o snížení a vymýcení chudoby

Earthaction, <http://www.oneworld.org/earthaction/>

organizace bojující za zlepšení životního prostředí

Forum, www.forum-ids.org

síť organizací, které se zabývají především dobrovolnictvím a vysíláním dobrovolníků do rozvojových zemí

InterAction, www.interaction.org

smerická rada pro mezinárodní dobrovolnické aktivity, sdružení amerických nevládních humanitárních a rozvojových organizací

International Fair Trade Association, www.ifat.org

mezinárodní asociace organizací bojujících za spravedlivý obchod

IPPF, www.ippf.org

organizace The International Planned Parenthood Federation sdružuje organizace, jež se zabývají plánováním rodičovství, sexuálním zdravím, reprodukčními schopnostmi, potraty a dalšími problémy souvisejícími s populačním růstem a pře-lidněním

SOLIDAR, www.solidar.org

síť organizací, jež se zabývají sociálními službami, mezinárodní spoluprací, humanitární asistencí apod., a jež jsou historicky napojené na odborové hnutí

Terre des Hommes, www.terredeshommes.org

síť, která sdružuje pobočky velké organizace Terre des Hommes ve světě; pracuje zejména s dětmi a chrání jejich práva; rovněž se zabývá rasovou, náboženskou, kulturní a genderovou diskriminací

Rodiny NNO

APRODEV, www.aprodev.net

asociace 17 organizací sjednocených na základě Světové rady církví (sdružuje protestantské a ortodoxní církve)

Caritas Europa, www.caritas.org

rodina Caritas Internationalis sdružuje 162 katolických organizací pracujících ve více než 200 zemích a teritoriích ve světě

CIDSE, www.cidse.org

užší aliance 15 velkých katolických rozvojových organizací z Evropy a severní Ameriky

EU-CORD, www.eu-cord.org

sdružení křesťanských, zejména severských protestantských organizací sloužících chudým ve světě

International Committee of the Red Cross, www.icrc.org

stránky Mezinárodní komise červeného kříže

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, www.ifrc.org

stránky Mezinárodní federace organizací červeného kříže a červeného půlměsíce

Interserve, www.interserve.org

křesťanská asociace pro dobrovolnické aktivity v rozvojových zemích

STATISTIKY

> Statistiky ve světě podle zemí:

HDI

Human Development Index (Index lidského rozvoje). Vypočítáván na základě zdraví, vzdělanosti a životní úrovně. Jde o pokus vyjádření kvality života. Čím blíže je číslo jedné, tím vyšší je kvalita života.

Pořadí podle HDI

Žebříček neobsahuje země, kde není možné zjistit potřebné údaje k výpočtu HDI.

Střední délka života

Věk jehož se narozené dítě dožije za předpokladu, že úmrtnostní poměry zůstanou stejné jako v době jeho narození.

Gramotnost

Podíl obyvatel starších 15 let, kteří umějí číst a psát (v %).

Přirozený přírůstek populace

Procentuelní nárůst počtu obyvatelstva v daném období.

Přístup k pitné vodě

Procento obyvatel s každodenním přístupem ke kvalitní pitné vodě.

HDP na hlavu

Hrubý domácí produkt. Suma v amerických dolarech na rok.

Úmrtnost do 5 let

Počet dětí, které se nedožijí 5 let, z každých 1000 živě narozených dětí.

Objem pomoci

Podíl oficiální rozvojové pomoci dané zemi na jejím HDP (v %).

Výskyt HIV

Podíl HIV pozitivních lidí na celkové populaci státu (v %). V závorce je možné rozpětí hodnot

Zdroj: Human Development Report 2007/2008

stát	HDI (2005)	Pořadí podle HDI (2005)	Střední délka života (2005)	Gramotnost (1995-2005)	Přirozený přírůstek populace (1975-2005)	Přístup k pitné vodě (2004)	HDP na hlavu (2005)	Úmrtnost do 5 let (2005)	Objem pomoci (2005)	Výskyt HIV (2005)
AFGHÁNISTÁN	43	28	..	39	37,8	<0,1 [-0,2]
ALBÁNIE	0,801	68	76,2	98,7	0,9	96	5,316	18	3,8	<0,2]
ALŽÍRSKO	0,733	104	71,7	69,9	2,4	85	7,062	39	0,4	0,1 [-0,2]
ANDORRA	100
ANGOLA	0,446	162	41,7	67,4	2,9	53	2,335	260	1,5	3,7 [2,3-5,3]
ANTIGUA A BARBUDA	0,815	57	73,9	85,8	0,3	91	12,500	12	0,8	..
ARGENTINA	0,869	38	74,8	97,2	1,3	96	14,280	18	0,1	0,6 [0,3-1,9]
ARMÉNIE	0,775	83	71,7	99,4	0,2	92	4,945	29	3,9	0,1 [0,1-0,6]

stát	HDI (2005)	Pořadí podle HDI (2005)	Střední délka života (2005)	Gramotnost (1995-2005)	Přirozený přírůstek populace (1975-2005)	Přístup k pitné vodě (2004)	HDP na hlavu (2005)	Úmrtnost do 5 let (2005)	Objem pomoci (2005)	Výskyt HIV (2005)
AUSTRÁLIE	0,962	3	80,9	..	1,3	100	31,794	6	D	0,1 [-0,2]
ÁZERBAJDŽÁN	0,746	98	67,1	98,8	1,3	77	5,016	89	2	0,1 [0,1-0,4]
BAHAMY	0,845	49	72,3	..	1,8	97	18,380	15	2,1	3,3 [1,3-4,5]
BAHRAJN	0,866	41	75,2	86,5	3,3	..	21,482	11	..	<0,2]
BANGLADÉŠ	0,547	140	63,1	47,5	2,2	74	2,053	73	2,1	<0,1 [-0,2]
BARBADOS	0,892	31	76,6	..	0,6	100	17,297	12	..	1,5 [0,8-2,5]
BELGIE	0,946	16	78,8	..	0,2	..	32,119	5	D	0,3 [0,2-0,5]
BELIZE	0,778	80	75,9	75,1	2,4	91	7,109	17	1,2	2,5 [1,4-4,0]
BĚLORUSKO	0,804	64	68,7	99,6	0,1	100	7,918	12	0,2	0,3 [0,2-0,8]
BENIN	0,437	163	55,4	34,7	3,2	67	1,141	150	8,2	1,8 [1,2-2,5]
BHÚTÁN	0,579	133	64,7	47	1,9	62	..	75	10,7	<0,1 [-0,2]
BOLÍVIE	0,695	117	64,7	86,7	2,2	85	2,819	65	6,5	0,1 [0,1-0,3]
BOSNA A HERCEGOVINA	0,803	66	74,5	96,7	0,1	97	7,032	15	5,2	<0,1 [-0,2]
BOTSWANA	0,654	123	48,1	81,2	2,7	95	12,387	120	0,7	24,1 [23,0-32,0]
BRAZÍLIE	0,8	70	71,7	88,6	1,8	90	8,402	33	0	0,5 [0,3-1,6]
BRUNEJ	0,894	30	76,7	92,7	2,8	..	28,161	9	..	<0,1 [-0,2]
BULHARSKO	0,824	53	72,7	98,2	-0,4	99	9,032	15	..	<0,1 [-0,2]
BURKINA FASO	0,37	176	51,4	23,6	2,8	61	1,213	191	12,8	2 [1,5-2,5]
BURUNDI	0,413	167	48,5	59,3	2,5	79	699	190	46,8	3,3 [2,7-3,8]
ČAD	0,388	170	50,4	25,7	3	42	1,427	208	8,6	3,5 [1,7-6,0]
ČERNÁ HORA	74	96	..	93	0,2 [0,1-0,3]
ČESKO	0,891	32	75,9	..	0,1	100	20,538	4	D	0,1 [-0,2]
ČÍNA	0,777	81	72,5	90,9	1,2	77	6,757	27	0,1	0,1 [-0,2]
DÁNSKO	0,949	13	77,9	..	0,2	100	33,973	5	D	0,2 [0,1-0,4]
DEM. REP. KONGO	0,411	168	45,8	67,2	3	46	714	205	26,9	3,2 [1,8-4,9]
DOMINIKA	0,798	71	75,6	88	(,)	97	6,393	15	5,3	..
DOMINIKÁNSKÁ REPUBLIKA	0,779	79	71,5	87	2	95	8,217	31	0,3	1,1 [0,9-1,3]
DŽIBUTSKO	0,516	149	53,9	..	4,3	73	2,178	133	11,1	3,1 [0,8-6,9]
EGYPT	0,708	111	70,7	71,4	2,1	98	4,337	33	1	<0,1 [-0,2]
EKVÁDOR	0,772	88	74,7	91	2,1	94	4,341	25	0,6	0,3 [0,1-3,5]
ERITREA	0,483	157	56,6	..	2,5	60	1,109	78	36,9	2,4 [1,3-3,9]
ESTONSKO	0,86	44	71,2	99,8	-0,2	100	15,478	7	D	1,3 [0,6-4,3]

stát	HDI (2005)	Pořadí podle HDI (2005)	Střední délka života (2005)	Gramotnost (1995-2005)	Přirozený přírůstek populace (1975-2005)	Přístup k pitné vodě (2004)	HDP na hlavu (2005)	Úmrtnost do 5 let (2005)	Objem pomoci (2005)	Výskyt HIV (2005)
ETIOPIE	0,406	169	51,8	35,9	2,8	22	1,055	164	17,4	[0,9-3,5]
FIDŽI	0,762	92	68,3	..	1,2	47	6,049	18	2,3	0,1 [0,1-0,4]
FILIPÍNY	0,771	90	71	92,6	2,3	85	5,137	33	0,5	<0,1 [<0,2]
FINSKO	0,952	10	78,9	..	0,4	100	32,153	4	D	0,1 [<0,2]
FRANCIE	0,952	11	80,2	..	0,5	100	30,386	5	D	0,4 [0,3-0,8]
GABON	0,677	119	56,2	84	2,6	88	6,954	91	0,7	7,9 [5,1-11,5]
GAMBIE	0,502	155	58,8	..	3,5	82	1,921	137	13	2,4 [1,2-4,1]
GHANA	0,553	135	59,1	57,9	2,6	75	2,480	112	10,6	2,3 [1,9-2,6]
GRENADA	0,777	82	68,2	96	0,4	95	7,843	21	9,5	..
GRUZIE	0,754	96	70,7	100	-0,3	82	3,365	45	4,8	0,2 [0,1-2,7]
GUATEMALA	0,689	118	69,7	69,1	2,4	95	4,568	43	0,8	0,9 [0,5-2,7]
GUINEA	0,456	160	54,8	29,5	2,7	50	2,316	150	5,6	1,5 [1,2-1,8]
GUINEA-BISSAU	0,374	174	45,8	..	3	59	827	200	27,4	3,8 [2,1-6,0]
GUYANA	0,75	97	65,2	..	(,)	83	4,508	63	17,4	2,4 [1,0-4,9]
HAITI	0,529	146	59,5	..	2	54	1,663	120	12,1	3,8 [2,2-5,4]
HONDURAS	0,7	114	69,4	80	2,6	87	3,430	40	8,6	1,5 [0,8-2,4]
HONG KONG	0,937	21	81,9	..	1,6	..	34,833	..	D	..
CHILE	0,867	40	78,3	95,7	1,5	95	12,027	10	0,1	0,3 [0,2-1,2]
CHORVATSKO	0,85	47	75,3	98,1	0,2	100	13,042	7	0,3	<0,1 [<0,2]
INDIE	0,619	128	63,7	61	2	86	3,452	74	2	0,9 [0,5-1,5]
INDONÉSIE	0,728	107	69,7	90,4	1,7	77	3,843	36	0,9	0,1 [0,1-0,2]
IRÁK	58	74	..	81	[<0,2]
ÍRÁN	0,759	94	70,2	82,4	2,4	94	7,968	36	0,1	0,2 [0,1-0,4]
IRSKO	0,959	5	78,4	..	0,9	..	38,505	6	D	0,2 [0,1-0,4]
ISLAND	0,968	1	81,5	..	1	100	36,510	3	..	0,2 [0,1-0,3]
ITÁLIE	0,941	20	80,3	98,4	0,2	..	28,529	4	D	0,5 [0,3-0,9]
IZRAEL	0,932	23	80,3	97,1	2,3	100	25,864	6	D	[<0,2]
JAMAJKA	0,736	101	72,2	79,9	1	93	4,291	20	0,4	1,5 [0,8-2,4]
JAPONSKO	0,953	8	82,3	..	0,5	100	31,267	4	D	<0,1 [<0,2]
JEMEN	0,508	153	61,5	54,1	3,6	67	930	102	2,5	[<0,2]
JIHOAFRICKÁ REPUBLIKA	0,674	120	50,8	82,4	2,1	88	11,110	68	0,3	18,8 [16,8-20,7]
JORDÁNSKO	0,773	86	71,9	91,1	3,5	97	5,530	26	4,8	[<0,2]

stát	HDI (2005)	Pořadí podle HDI (2005)	Střední délka života (2005)	Gramotnost (1995-2005)	Přirozený přírůstek populace (1975-2005)	Přístup k pitné vodě (2004)	HDP na hlavu (2005)	Úmrtnost do 5 let (2005)	Objem pomoci (2005)	Výskyt HIV (2005)
KAMBODŽA	0,598	131	58	73,6	2,3	41	2,727	143	9,1	1,6 [0,9-2,6]
KAMERUN	0,532	144	49,8	67,9	2,7	66	2,299	149	2,5	5,4 [4,9-5,9]
KANADA	0,961	4	80,3	..	1,1	100	33,375	6	D	0,3 [0,2-0,5]
KAPVERDY	0,736	102	71	81,2	2	80	5,803	35	16,3	..
KATAR	0,875	35	75	89	5,1	100	27,664	21	..	[<0,2]
KAZACHSTÁN	0,794	73	65,9	99,5	0,2	86	7,857	73	0,4	0,1 [0,1-3,2]
KEŇA	0,521	148	52,1	73,6	3,2	61	1,240	120	4,1	6,1 [5,2-7,0]
KIRIBATI	65	4,597
KOLUMBIE	0,791	75	72,3	92,8	1,9	93	7,304	21	0,4	0,6 [0,3-2,5]
KOMORY	0,561	134	64,1	..	3,1	86	1,993	71	6,5	<0,1 [<0,2]
KONGO	0,548	139	54	84,7	2,8	58	1,262	108	36,8	5,3 [3,3-7,5]
KOREA JIŽNÍ	0,921	26	77,9	..	1	92	22,029	5	D	<0,1 [<0,2]
KOREA SEVERNÍ	67	100	D	[<0,2]
KOSTARIKA	0,846	48	78,5	94,9	2,5	97	10,180	12	0,2	0,3 [0,1-3,6]
KUBA	0,838	51	77,7	99,8	0,6	91	6,000	7	..	0,1 [<0,2]
KUVAJT	0,891	33	77,3	93,3	3,3	..	26,321	11	D	[<0,2]
KYPR	0,903	28	79	96,8	1,1	100	22,699	5	..	[<0,2]
KYRGYZSTÁN	0,696	116	65,6	98,7	1,5	77	1,927	67	11,4	0,1 [0,1-1,7]
LAOS	0,601	130	63,2	68,7	2,2	51	2,039	79	11,4	0,1 [0,1-0,4]
LESOTHO	0,549	138	42,6	82,2	1,8	79	3,335	132	3,9	23,2 [21,9-24,7]
LIBANON	0,772	89	71,5	..	1,3	100	5,584	30	1,1	0,1 [0,1-0,5]
LIBÉRIE	45	52	..	61	54,1	[2,0-5,0]
LIBYE	0,818	56	73,4	84,2	2,9	..	10,335	19	0,1	[<0,2]
LICHTENŠTEJNSKO
LITVA	0,862	43	72,5	99,6	0,1	..	14,494	9	D	0,2 [0,1-0,6]
LOTYŠSKO	0,855	45	72	99,7	-0,2	99	13,646	11	D	0,8 [0,5-1,3]
LUCEMBURSKO	0,944	18	78,4	..	0,8	100	60,228	5	..	0,2 [0,1-0,4]
MADAGASKAR	0,533	143	58,4	70,7	2,9	50	923	119	18,7	0,5 [0,2-1,2]
MAĎARSKO	0,874	36	72,9	..	-0,1	99	17,887	8	D	0,1 [<0,2]
MAKEDONIE	0,801	69	73,8	96,1	0,6	..	7,200	17	4	<0,1 [<0,2]
MALAJSIE	0,811	63	73,7	88,7	2,5	99	10,882	12	0	0,5 [0,2-1,5]
MALAVI	0,437	164	46,3	64,1	3,1	73	667	125	28,4	14,1 [6,9-21,4]

stát	HDI (2005)	Pořadí podle HDI (2005)	Střední délka života (2005)	Gramot- nost (1995- 2005)	Přirozený přírůstek populace (1975- 2005)	Přístup k pitné vodě (2004)	HDP na hlavu (2005)	Úmrtnost do 5 let (2005)	Objem pomoci (2005)	Výskyt HIV (2005)
MALEDIVY	0,741	100	67	96,3	2,6	83	5,261	42	8,7	<0,2]
MALI	0,38	173	53,1	24	2,5	50	1,033	218	13,6	1,7 [1,3–2,1]
MALTA	0,878	34	79,1	87,9	0,9	100	19,189	6	..	0,1 [0,1–0,2]
MAROKO	0,646	126	70,4	52,3	1,9	81	4,555	40	1,3	0,1 [0,1–0,4]
MARSHALLOVY OSTROVY	87
MAURITÁNIE	0,55	137	63,2	51,2	2,7	53	2,234	125	9,9	0,7 [0,4–2,8]
MAURITIUS	0,804	65	72,4	84,3	1,1	100	12,715	15	0,5	0,6 [0,3–1,8]
MEXIKO	0,829	52	75,6	91,6	1,8	97	10,751	27	0	0,3 [0,2–0,7]
MIKRONÉSIE	68	94	7,242
MOLDAVSKO	0,708	112	68,4	99,1	..	92	2,100	16	5,9	1,1 [0,6–2,6]
MONAKO	100
MONGOLSKO	0,7	115	65,9	97,8	1,9	62	2,107	49	11,6	<0,1 [<0,2]
MOZAMBIK	0,384	171	42,8	38,7	2,2	43	1,242	145	20,7	16,1 [12,5–20,0]
MYANMAR	0,583	132	60,8	89,9	1,6	78	1,027	105	..	1,3 [0,7–2,0]
NAMÍBIE	0,65	125	51,6	85	2,7	87	7,586	62	2	19,6 [8,6–31,7]
NAURU
NĚMECKO	0,935	22	79,1	..	0,2	100	29,461	5	D	0,1 [0,1–0,2]
NEPÁL	0,534	142	62,6	48,6	2,3	90	1,550	74	5,8	0,5 [0,3–1,3]
NIGER	0,374	175	55,8	28,7	3,3	46	781	256	7,4	1,1 [0,5–1,9]
NIGÉRIE	0,47	158	46,5	69,1	2,8	48	1,128	194	7,4	3,9 [2,3–5,6]
NIKARAGUA	0,71	110	71,9	76,7	2,2	79	3,674	37	15,4	0,2 [0,1–0,6]
NIZOZEMÍ	0,953	9	79,2	..	0,6	100	32,684	5	D	0,2 [0,1–0,4]
NORSKO	0,968	2	79,8	..	0,5	100	41,420	4	D	0,1 [0,1–0,2]
NOVÝ ZÉLAND	0,943	19	79,8	..	0,9	..	24,996	6	D	0,1 [<0,2]
OMÁN	0,814	58	75	81,4	3,4	..	15,602	12	..	<0,2]
PÁKISTÁN	0,551	136	64,6	49,9	2,8	91	2,370	99	1,5	0,1 [0,1–0,2]
PALAU	85
PALESTINSKÁ ÚZEMÍ	0,731	106	72,9	92,4	3,7	92	..	23
PANAMA	0,812	61	75,1	91,9	2,1	90	7,605	24	0,1	0,9 [0,5–3,7]
PAPUA-NOVÁ GUINEA	0,53	145	56,9	57,3	2,5	39	2,563	74	5,4	1,8 [0,9–4,4]
PARAGUAY	0,755	95	71,3	93,5	2,5	86	4,642	23	0,7	0,4 [0,2–4,6]
PERU	0,773	87	70,7	87,9	2	83	6,039	27	0,5	0,6 [0,3–1,7]

stát	HDI (2005)	Pořadí podle HDI (2005)	Střední délka života (2005)	Gramot- nost (1995- 2005)	Přirozený přírůstek populace (1975- 2005)	Přístup k pitné vodě (2004)	HDP na hlavu (2005)	Úmrtnost do 5 let (2005)	Objem pomoci (2005)	Výskyt HIV (2005)
POBŘEŽÍ SLONOVINY	0,432	166	47,4	48,7	3,5	84	1,648	195	0,8	7,1 [4,3–9,7]
POLSKO	0,87	37	75,2	..	0,4	..	13,847	7	D	0,1 [0,1–0,2]
PORTUGALSKO	0,897	29	77,7	93,8	0,5	..	20,410	5	D	0,4 [0,3–0,9]
RAKOUSKO	0,948	15	79,4	..	0,3	100	33,700	5	D	0,3 [0,2–0,5]
ROVNÍKOVÁ GUINEA	0,642	127	50,4	87	2,6	43	7,874	205	1,2	3,2 [2,6–3,8]
RUMUNSKO	0,813	60	71,9	97,3	0,1	57	9,060	19	D	<0,1 [<0,2]
RUSKO	0,802	67	65	99,4	0,2	97	10,845	18	D	1,1 [0,7–1,8]
RWANDA	0,452	161	45,2	64,9	2,5	74	1,206	203	27,1	3,1 [2,9–3,2]
ŘECKO	0,926	24	78,9	96	0,7	..	23,381	5	D	0,2 [0,1–0,3]
SALVADOR	0,735	103	71,3	80,6	1,6	84	5,255	27	1,2	0,9 [0,5–3,8]
SAMOA	0,785	77	70,8	98,6	0,7	88	6,170	29	10,9	..
SAN MARINO
SENEGAL	0,499	156	62,3	39,3	2,8	76	1,792	136	8,5	0,9 [0,4–1,5]
SEYCHELY	0,843	50	72,7	91,8	1,1	88	16,106	13	2,7	..
SIERRA LEONE	0,336	177	41,8	34,8	2,1	57	806	282	29,6	1,6 [0,9–2,4]
SINGAPUR	0,922	25	79,4	92,5	2,2	100	29,663	3	D	0,3 [0,2–0,7]
SLOVENSKO	0,863	42	74,2	..	0,4	100	15,871	8	D	<0,1 [<0,2]
SLOVINSKO	0,917	27	77,4	99,7	0,5	..	22,273	4	D	<0,1 [<0,2]
SOMÁLSKO	47	29	0,9 [0,9–1,6]
SPOJENÉ ARABSKÉ EMIRÁTY	0,868	39	78,3	88,7	6,8	100	25,514	9	D	<0,2]
SRBSKO	74	96	..	93	4,4	0,2 [0,1–0,3]
SRÍ LANKA	0,743	99	71,6	90,7	1,1	79	4,595	14	5,1	<0,1 [<0,2]
STŘEDOAFRIKÁ REPubLIKA	0,384	172	43,7	48,6	2,4	75	1,224	193	7	10,7 [4,5–17,2]
SÚDÁN	0,526	147	57,4	60,9	2,6	70	2,083	90	7,1	1,6 [0,8–2,7]
SÚDSKÁ ARÁBIE	0,812	62	72,2	82,9	3,9	..	15,711	26	0	<0,2]
SURINAM	0,774	85	69,6	89,6	0,7	92	7,722	39	3,3	1,9 [1,1–3,1]
SVATÁ LUCIE	0,795	72	73,1	94,8	1,3	98	6,707	14	1	..
SVATÝ KRÝŠTOF A NEVIS	0,821	54	70	97,8	0,3	100	13,307	20	0,8	..
SVATÝ TOMÁŠ A PRINCŮV OSTROV	0,654	124	64,9	84,9	2,1	79	2,178	118	45,2	..
SVATÝ VINCENC A GRENADINY	0,761	93	71,1	88,1	0,7	..	6,568	20	1,1	..
SVAYIJSKO	0,547	141	40,9	79,6	2,5	62	4,824	160	1,7	33,4 [21,2–45,3]
SÝRIE	0,724	108	73,6	80,8	3,1	93	3,808	15	0,3	<0,2]

STATISTIKY

stát	HDI (2005)	Pořadí podle HDI (2005)	Střední délka života (2005)	Gramot- nost (1995- 2005)	Přirozený přírůstek populace (1975- 2005)	Přístup k pitné vodě (2004)	HDP na hlavu (2005)	Úmrtnost do 5 let (2005)	Objem pomoci (2005)	Výskyt HIV (2005)
ŠALAMOUNOVY OSTROVY	0,602	129	63	76,6	3	70	2,031	29	66,5	..
ŠPANĚLSKO	0,949	14	80,5	..	0,7	100	27,169	5	D	0,6 [0,4–1,0]
ŠVÉDSKO	0,956	6	80,5	..	0,3	100	32,525	4	D	0,2 [0,1–0,3]
ŠVÝCARSKO	0,955	7	81,3	..	0,5	100	35,633	5	D	0,4 [0,3–0,8]
TÁDŽIKISTÁN	0,673	122	66,3	99,5	2,1	59	1,356	71	1,9	0,1 [0,1–1,7]
TANZÁNIE	0,467	159	51	69,4	2,9	62	744	122	12,5	6,5 [5,8–7,2]
THAJSKO	0,781	78	69,6	92,6	1,3	99	8,677	21	0	1,4 [0,7–2,1]
TOGO	0,512	152	57,8	53,2	3,1	52	1,506	139	4	3,2 [1,9–4,7]
TONGA	0,819	55	72,8	98,9	0,2	100	8,177	24	14,8	..
TRINIDAD A TOBAGO	0,814	59	69,2	98,4	0,9	91	14,603	19	0	2,6 [1,4–4,2]
TUNIS	0,766	91	73,5	74,3	1,9	93	8,371	24	1,4	0,1 [0,1–0,3]
TURECKO	0,775	84	71,4	87,4	1,9	96	8,407	29	0,1	[<0,2]
TURKMENISTÁN	0,713	109	62,6	98,8	2,2	72	3,838	104	0,4	<0,1 [<0,2]
TUVALU	100
UGANDA	0,505	154	49,7	66,8	3,3	60	1,454	136	14	6,7 [5,7–7,6]
UKRAJINA	0,788	76	67,7	99,4	-0,1	96	6,848	17	0,5	1,4 [0,8–4,3]
URUGUAY	0,852	46	75,9	96,8	0,5	100	9,962	15	0,1	0,5 [0,2–6,1]
USA	0,951	12	77,9	..	1	100	41,890	7	D	0,6 [0,4–1,0]
UZBEKISTÁN	0,702	113	66,8	..	2,1	82	2,063	68	1,2	0,2 [0,1–0,7]
VANUATU	0,674	121	69,3	74	2,5	60	3,225	38	11,6	..
VELKÁ BRITÁNIE	0,946	17	79	..	0,2	100	33,238	6	D	0,2 [0,1–0,4]
VENEZUELA	0,792	74	73,2	93	2,5	83	6,632	21	0	0,7 [0,3–8,9]
VIETNAM	0,733	105	73,7	90,3	1,9	85	3,071	19	3,7	0,5 [0,3–0,9]
VÝCHODNÍ TIMOR	0,514	150	59,7	50,1	1,5	58	..	61	52,9	[<0,2]
ZAMBIE	0,434	165	40,5	68	2,7	58	1,023	182	13,9	17 [15,9–18,1]
ZIMBABWE	0,513	151	40,9	89,4	2,5	81	2,038	132	11,4	20,1 [13,3–27,6]

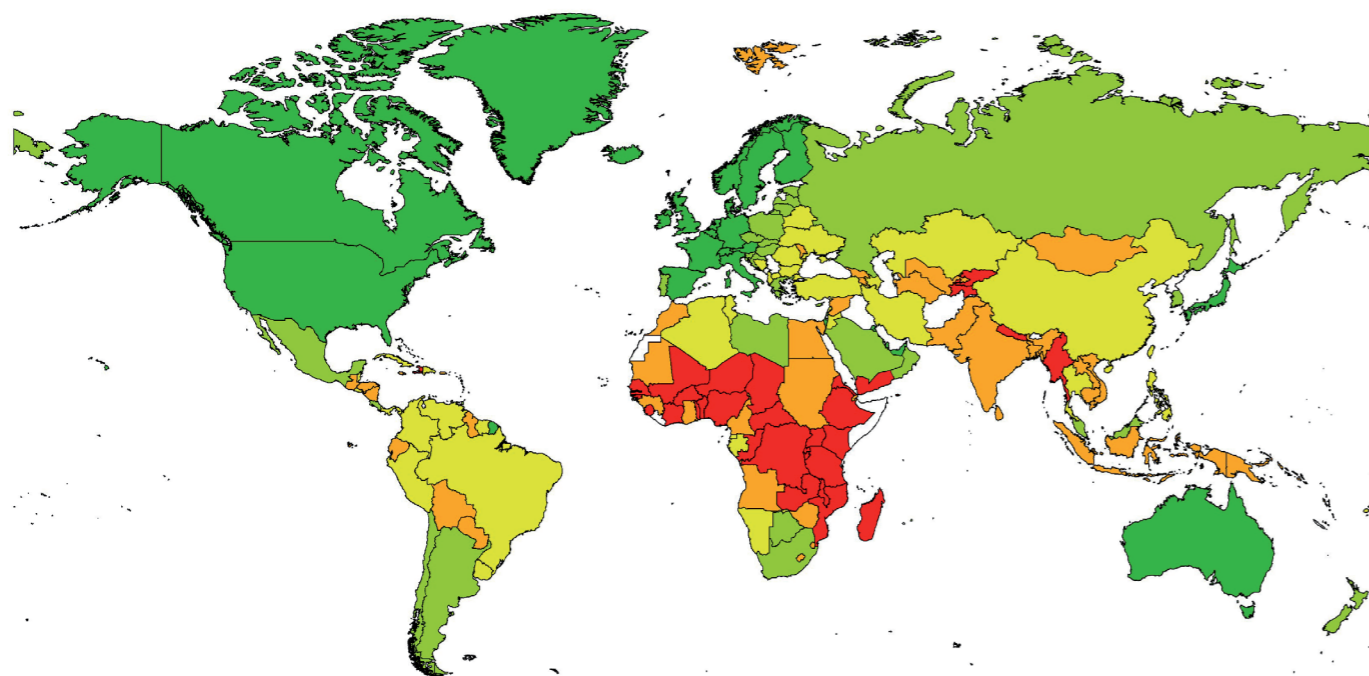
Zdroj: Human Development Report 2007/2008

MAPY

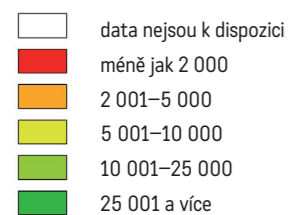
Mapy ve světě podle zemí:

- HDP na hlavu
- Index lidského rozvoje
- Přirozený přírůstek populace
- Výskyt HIV
- Objem pomoci
- Střední délka života
- Gramotnost
- Úmrtnost do 5 let
- Přístup k pitné vodě

> HDP na hlavu* (2005)

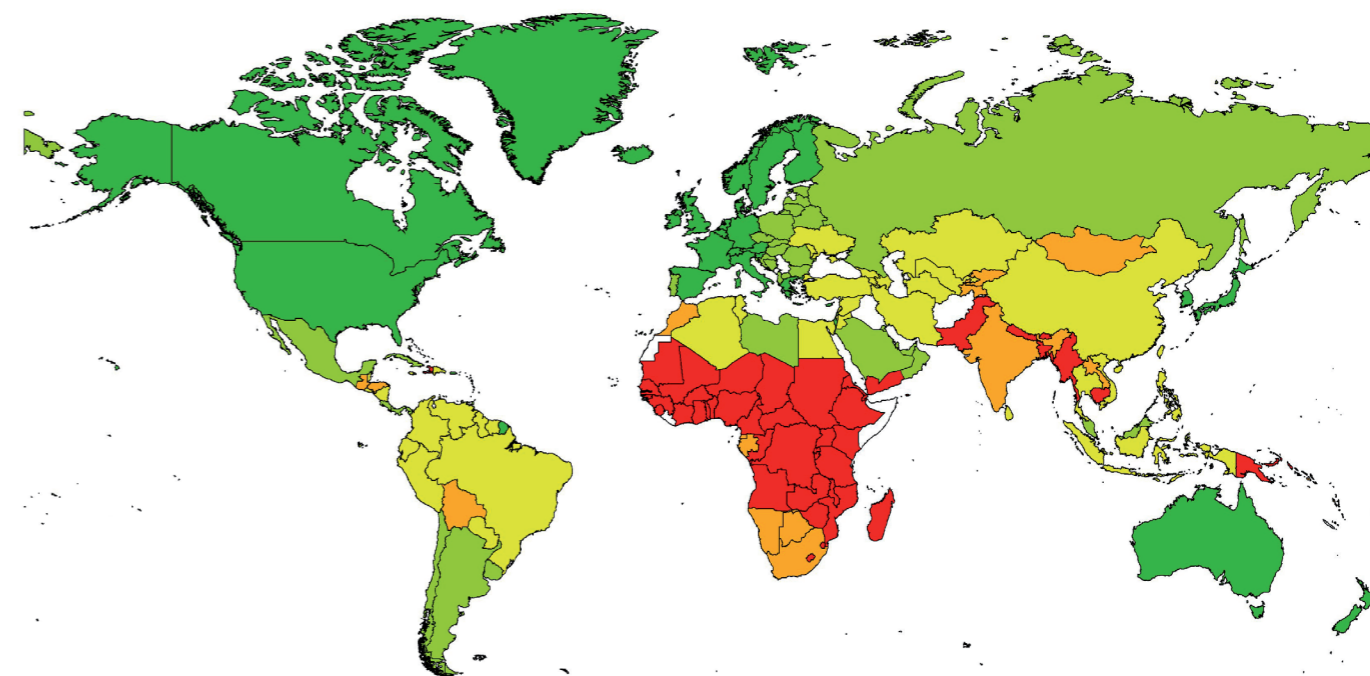
HDP na hlavu (v \$)

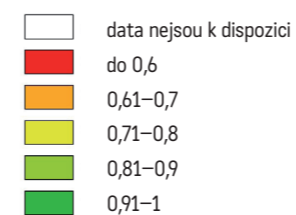
Zdroj: Human Development Report 2007/2008

* Hrubý domácí produkt. Suma v amerických dolarech na rok.

> Index lidského rozvoje* (2005)

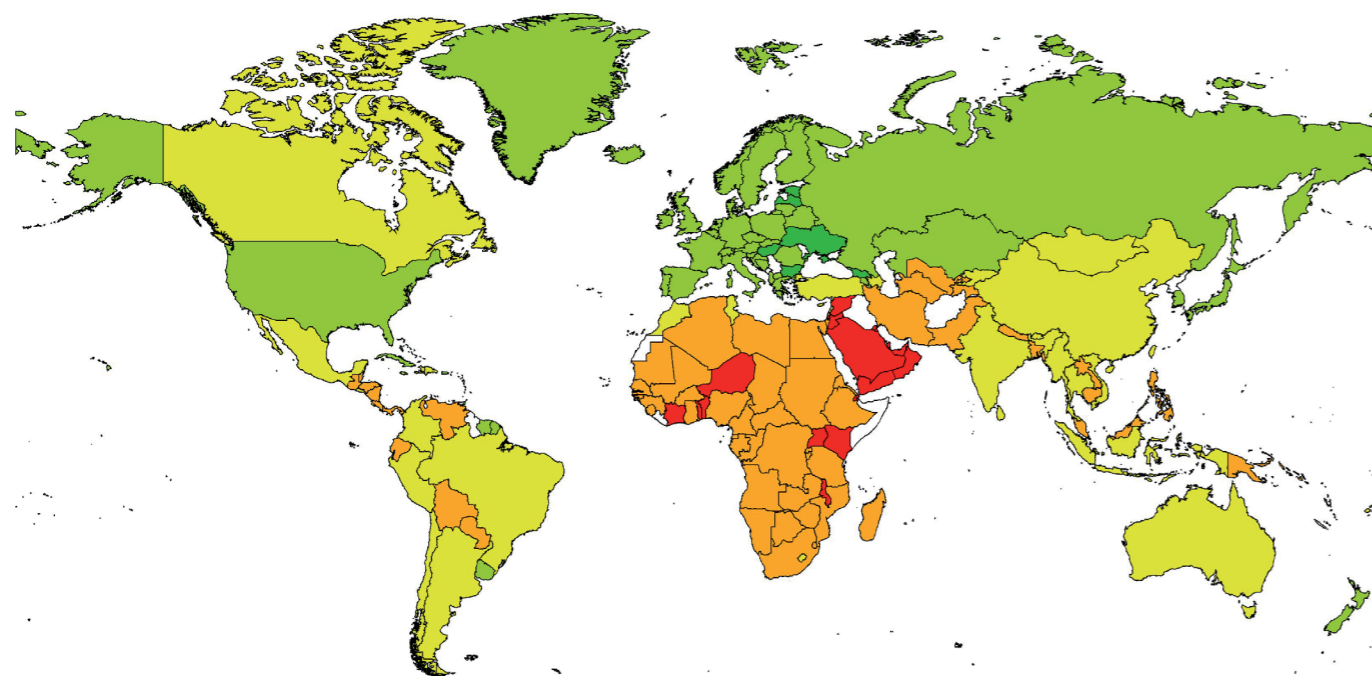
Index lidského rozvoje

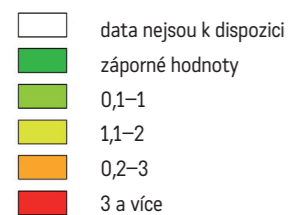
Zdroj: Human Development Report 2007/2008

* Human Development Index (Index lidského rozvoje). Vypočítáván na základě zdraví, vzdělanosti a životní úrovně. Jde o pokus vyjádření kvality života. Čím blíže je číslo jedné, tím vyšší je kvalita života.

> Přirozený přírůstek* (1975–2005)

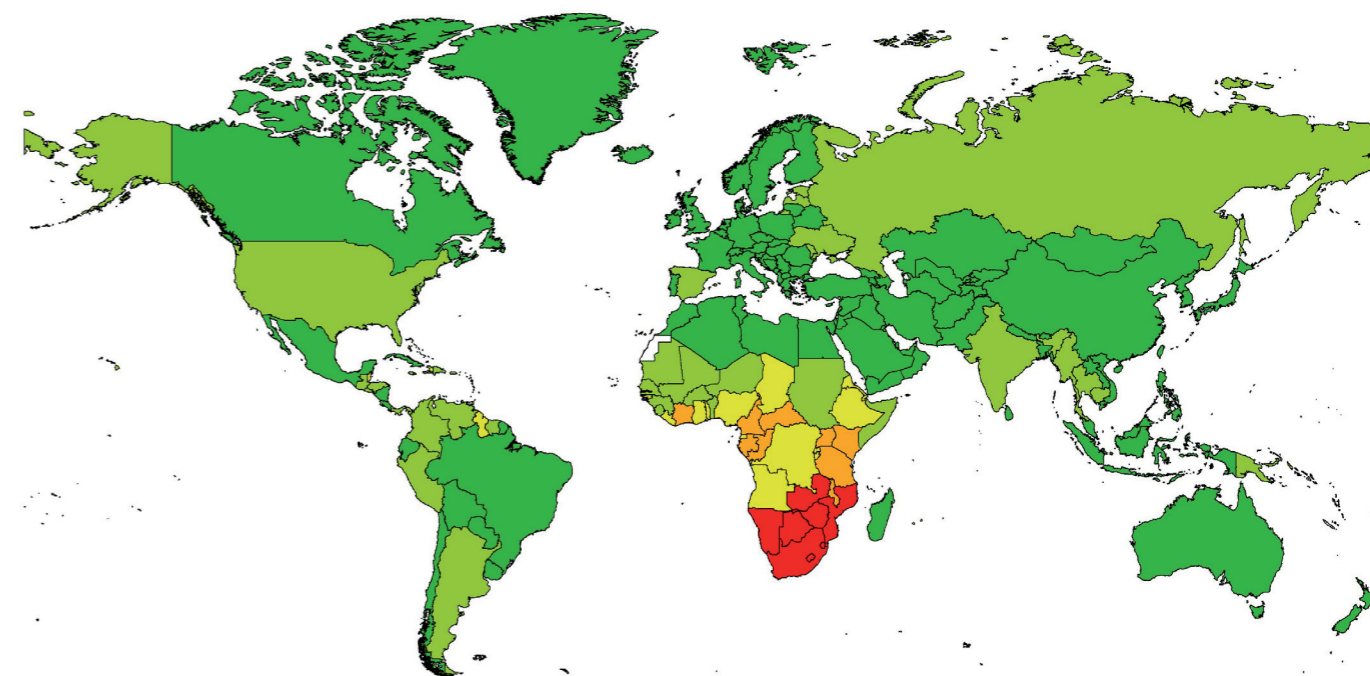
Přirozený přírůstek (v %)

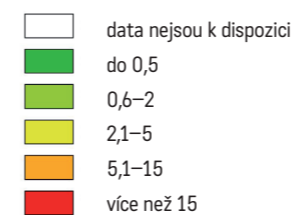
Zdroj: Human Development Report 2007/2008

* Procentuelní nárůst počtu obyvatelstva v daném období.

> Výskyt HIV* (2005)

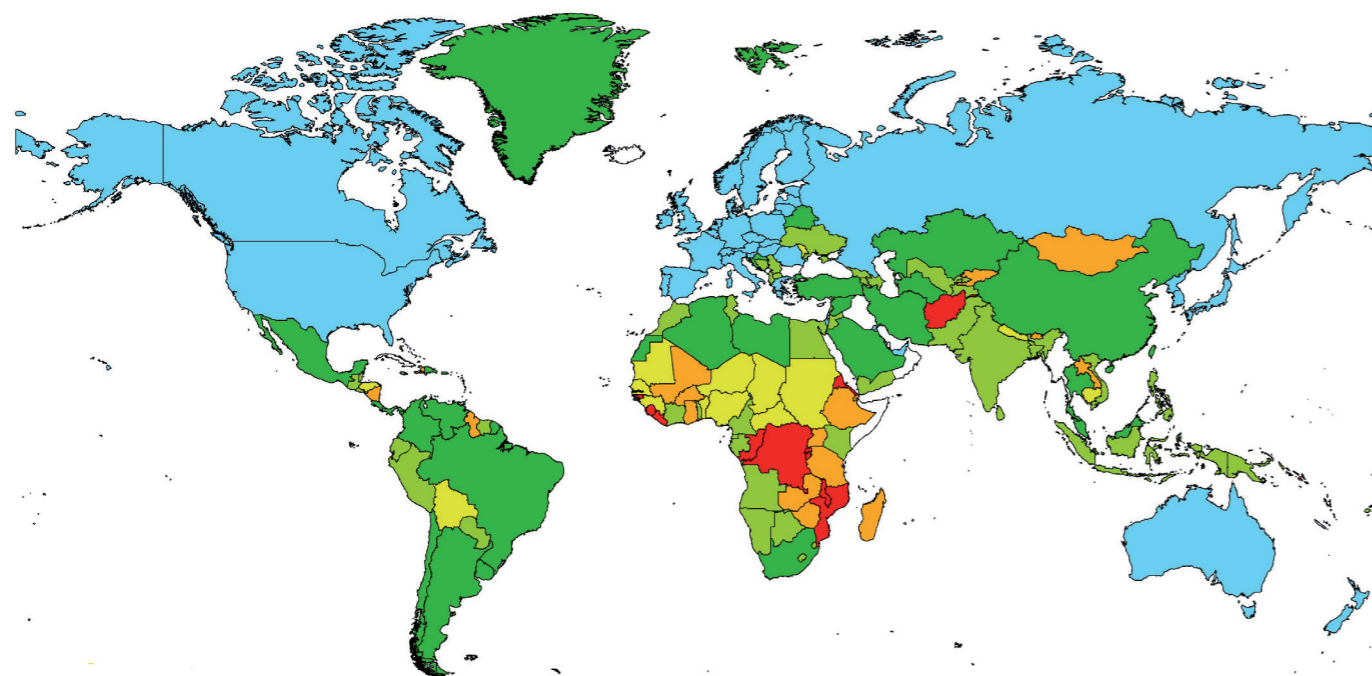
Výskyt HIV (v %)

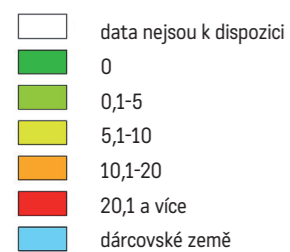
Zdroj: Human Development Report 2007/2008

* Podíl HIV pozitivních lidí na celkové populaci státu (v %).

> Objem pomoci* (2005)

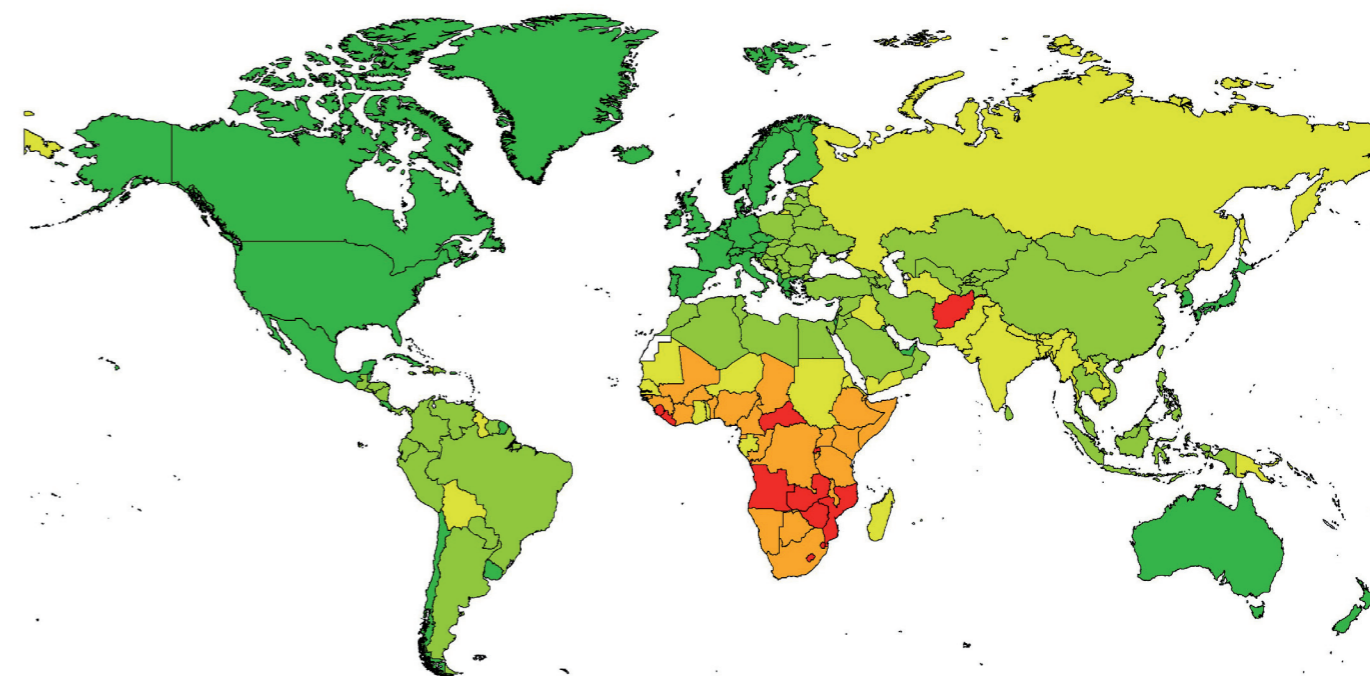
Objem pomoci (v %)

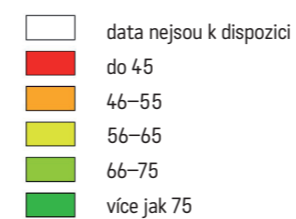
Zdroj: Human Development Report 2007/2008

* Podíl oficiální rozvojové pomoci dané zemi na jejím HDP (v %).

> Střední délka života* (2005)

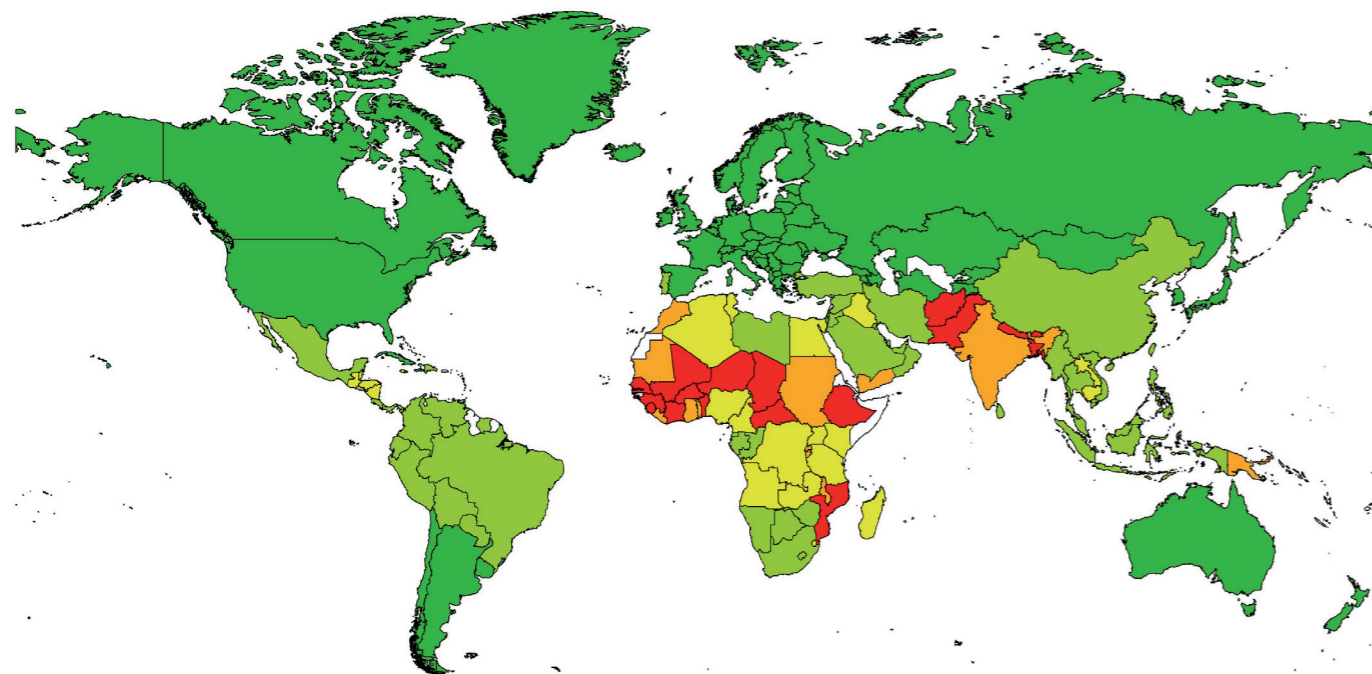
Střední délka života (v letech)

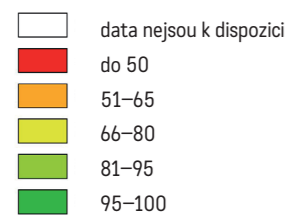
Zdroj: Human Development Report 2007/2008

* Věk jehož se narozené dítě dožije za předpokladu, že úmrtnostní poměry zůstanou stejné jako v době jeho narození.

> Gramotnost* (1995–2005)

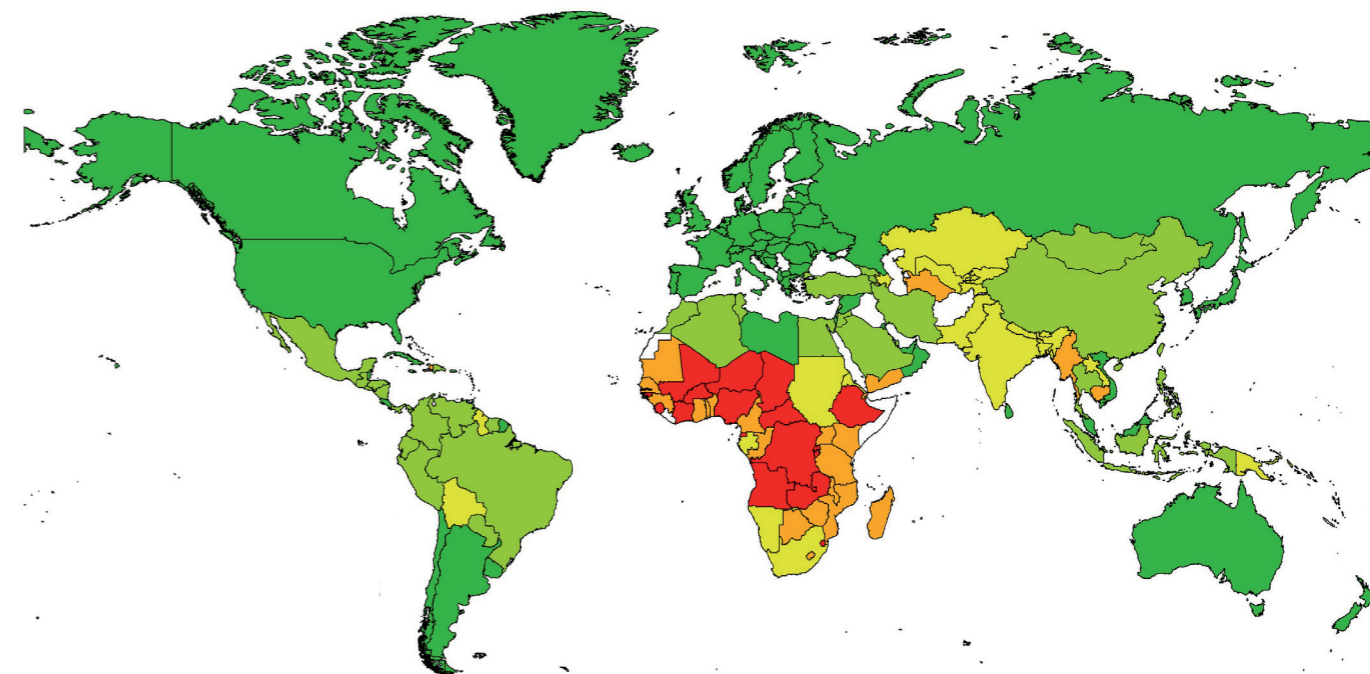
Gramotnost (v %)

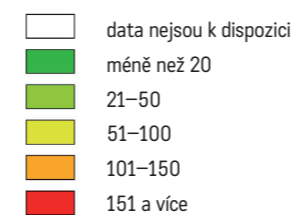
Zdroj: Human Development Report 2007/2008

* Podíl obyvatel starších 15 let, kteří umějí číst a psát (v %).

> Úmrtnost do 5 let* (2005)

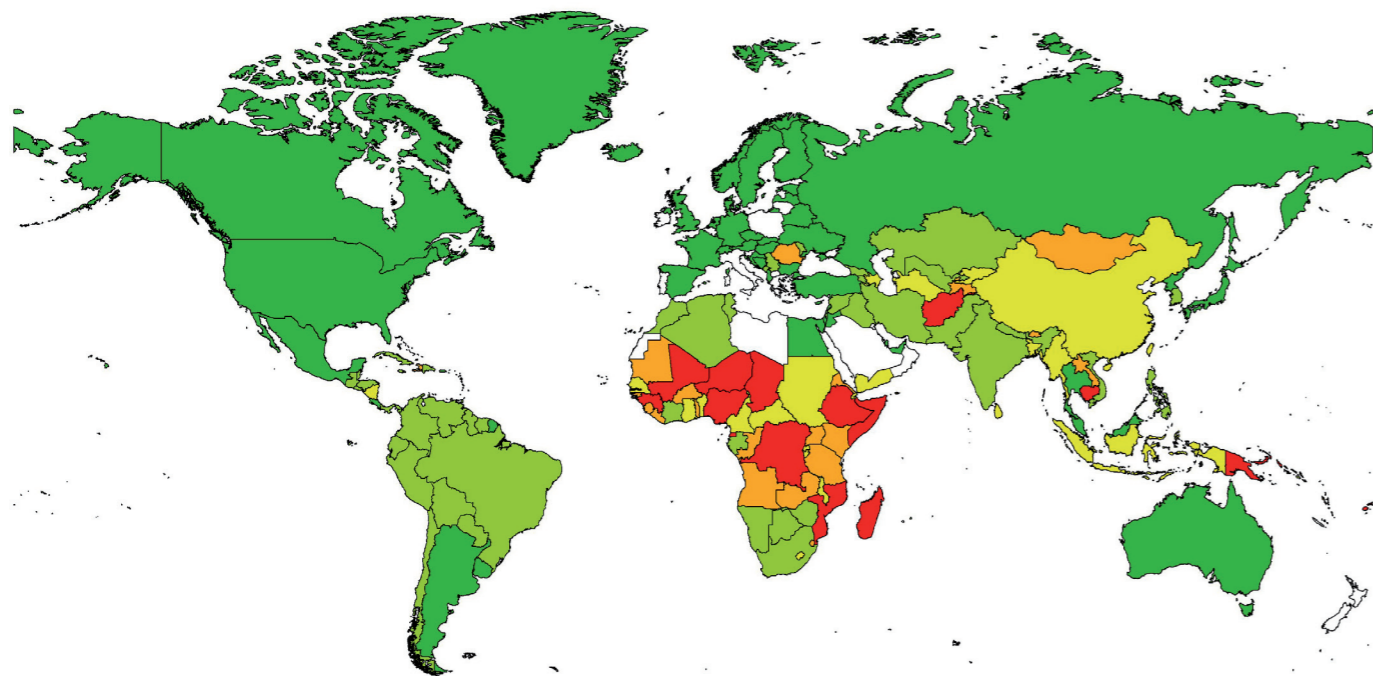
Úmrtnost do 5 let na každých 1 000 živě narozených dětí

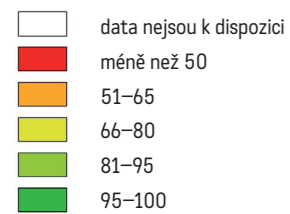
Zdroj: Human Development Report 2007/2008

* Počet dětí, které se nedožijí 5 let, z každých 1000 živě narozených dětí.

> Přístup k pitné vodě* (2004)

Přístup k pitné vodě (v %)

Zdroj: Human Development Report 2007/2008

* Procento obyvatel s každodenním přístupem ke kvalitní pitné vodě.

ROZ
VOJ
OV
KA

www.rozvojovka.cz

Stránky, které se věnují rozvojové tematice a globálním problémům a slouží jako rozsáhlý informační zdroj o rozvojové politice vyspělých států včetně České republiky a Evropské unie, o mezinárodních organizacích a jejich roli v současném světě atd. Stránky obsahují také odkazy, analýzy, statistiky atd.

ČESKÁ REPUBLIKA
POMÁHÁ

Projekt byl podpořen z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR
v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR.